

ΣΧΟΛΗ ΚΟΙΝΩΝΙΚΩΝ ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ
ΠΜΣ ΣΥΓΧΡΟΝΕΣ ΔΗΜΟΣΙΟΓΡΑΦΙΚΕΣ ΣΠΟΥΔΕΣ

E-BOOK

ΣΔΣ52: ΔΗΜΟΣΙΟΓΡΑΦΙΚΗ ΔΕΟΝΤΟΛΟΓΙΑ ΚΑΙ ΗΘΙΚΗ

ΣΥΝΤΟΝΙΣΤΗΣ: ΑΝΑΠΛΗΡΩΤΗΣ ΚΑΘΗΓΗΤΗΣ ΧΡΗΣΤΟΣ

ΦΡΑΓΚΟΝΙΚΟΛΟΠΟΥΛΟΣ

ΣΕΠ: ΔΡ. ΔΕΣΠΟΙΝΑ ΧΡΟΝΑΚΗ

ΠΑΤΡΑ 2018

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

Περιεχόμενα

Κεφάλαιο	Σελ.
Εισαγωγή: Γνωστικό αντικείμενο της ΣΔΣ52, βασικοί άξονες και στόχοι της θεματικής ενότητας	3-4
1. Ιστορία, εξέλιξη και προσεγγίσεις της δημοσιογραφικής ηθικής & δεοντολογίας	5-14
2. Αρχές δημοσιογραφικής ηθικής	15-23
3. Μέσα/Κανόνες κατοχύρωσης της δημοσιογραφικής δεοντολογίας	24-32
4. Δημοσιογραφική/δεοντολογία στην πράξη	33-41
5. Δημοσιογραφική ηθική/δεοντολογία: εθνικές διαφοροποιήσεις	42-51
6. Ηθικές προεκτάσεις: ιδιωτικότητα	52-67
7. Ηθικές προεκτάσεις: ελευθερία του λόγου & έκφρασης	68-76
8. Ηθικές προεκτάσεις: βία	77-89
9. Ηθικές προεκτάσεις: κοινωνική-πολιτισμική ποικιλομορφία	90-102
10. Δημοσιογραφική ηθική/δεοντολογία και προκλήσεις της ψηφιακής εποχής	103-111
11. Ψηφιακά Μέσα και μετάλλαξη των αξιών στο πεδίο της δημοσιογραφικής ηθικής	112-123
12. Δημοσιογραφία και διαδίκτυο	124-135
13. Προς μια παγκόσμια δημοσιογραφική ηθική/δεοντολογία	136-146
14. Εργασία εξαμήνου- Τελική αξιολόγηση	147-154
15. Συμπεράσματα-Προτάσεις για μελλοντική έρευνα και εφαρμόσιμες πρακτικές	155-159

ΕΙΣΑΓΩΓΗ ΣΤΗ ΣΔΣ52

«Δημοσιογραφική Ηθική και Δεοντολογία»

Η ακαδημαϊκή αλλά και δημόσια συζήτηση για τη δημοσιογραφική δεοντολογία και τη δημοσιογραφική ηθική εντάσσονται σε ένα ευρύτερο πλαίσιο συζήτησης γύρω από το τι ορίζουμε ως ηθική στο δημόσιο χώρο σε επίπεδο ατομικό (π.χ. ο αξιακός κώδικας ενός ατόμου), αλλά και συλλογικό (π.χ. ο αξιακός κώδικας ενός επαγγελματία δημοσιογράφου, οι αξίες που διέπουν μια κουλτούρα). Επίσης, εντάσσονται σε ένα ευρύτερο πλαίσιο συζήτησης γύρω από το πώς ορίζεται η ηθική σε διαφορετικές κουλτούρες. Υπό αυτό το πρίσμα αποκτά σημασία η μελέτη της δημοσιογραφικής ηθικής μέσα από τους κώδικες δημοσιογραφικής δεοντολογίας και από την πλευρά της διαμόρφωσης ενός ηθικού εαυτού στην ιδιωτική και δημόσια σφαίρα.

Η θεματική αυτή ενότητα αναπτύσσεται σε τρεις βασικούς άξονες μελέτης που προσεγγίζουν όσο το δυνατόν ευρύτερα τον ακαδημαϊκό διάλογο γύρω από τη δημοσιογραφική ηθική (https://courses.eap.gr/pluginfile.php/55320/mod_label/intro/ΣΔΣ52_intro_xeimerino17-18.pdf). Ο πρώτος άξονας στόχο έχει να εξοικειώσει τους φοιτητές με το ιστορικό πλαίσιο της διαμόρφωσης των κωδίκων δημοσιογραφικής δεοντολογίας, και τη συζήτηση γύρω από ζητήματα ηθικής στη δημοσιογραφική πρακτική σε επίπεδο θεωρητικών προσεγγίσεων.

Ο δεύτερος άξονας συμπεριλαμβάνει τη συζήτηση για τους κώδικες δημοσιογραφικής δεοντολογίας, αλλά και τα διαφορετικά μοντέλα δημοσιογραφικής ηθικής, όπως εφαρμόζονται σε διαφορετικές χώρες συμπεριλαμβανομένης και της Ελλάδας.

Ο τρίτος άξονας μελέτης εστιάζει στον παράγοντα της κουλτούρας και εξοικειώνει τους φοιτητές με τη συζήτηση για τη δημοσιογραφική ηθική σε πολιτισμικό επίπεδο, σε επίπεδο περιπτώσιολογικών μελετών (βία, ιδιωτικότητα), και στο πλαίσιο των αλλαγών που παρατηρούνται στην ψηφιακή εποχή.

Η βιβλιογραφία και οι ασκήσεις που έχουν επιλεγεί για τη συγκεκριμένη θεματική ενότητα σκοπό έχουν να εξοικειώσουν τους φοιτητές με τα ζητήματα δημοσιογραφικής δεοντολογίας και ηθικής, όπως αυτά προσεγγίζονται από τη

σύγχρονη ακαδημαϊκή έρευνα και το δημόσιο διάλογο. Ως εκ τούτου ένας από τους βασικούς στόχους της ενότητας είναι οι φοιτητές να κατανοήσουν το πλαίσιο διαμόρφωσης της δημοσιογραφικής ηθικής σε ιστορικό και πολιτισμικό επίπεδο, και ειδικά στο πλαίσιο της ψηφιακής εποχής.

Αποφασιστικής σημασίας, επίσης, είναι οι φοιτητές να αφομοιώσουν τη σημασία ανάπτυξης και διαμόρφωσης κανόνων δεοντολογίας σε εθνικό και διεθνές επίπεδο. Παράλληλα να κατανοήσουν την ανάγκη να οριοθετηθεί η δημοσιογραφική πρακτική σε διαφορετικές χώρες αλλά και να κατοχυρωθεί και να αναβαθμιστεί η επαγγελματική αυτονομία των δημοσιογράφων.

Τέλος, με την ολοκλήρωση της θεματικής ενότητας αναμένεται οι φοιτητές να μπορούν να αντιληφθούν και να ενσωματώσουν στην επαγγελματική τους πρακτική, την άσκηση της δημοσιογραφίας με την τήρηση των κανόνων δημοσιογραφικής δεοντολογίας.

Στα κεφάλαια που ακολουθούν συζητώνται ξεχωριστά οι εβδομάδες μελέτης της θεματικής αυτής ενότητας, προσφέρεται ένα περίγραμμα κάθε διδακτικής ενότητας και αποσαφηνίζονται τα κύρια σημεία της.

Κεφάλαιο 1^ο:

Ιστορία, εξέλιξη και προσεγγίσεις της δημοσιογραφικής ηθικής & δεοντολογίας

Περίληψη

Στη θεματική αυτή ενότητα παρουσιάζεται η έννοια της δημοσιογραφικής ηθικής και της δημοσιογραφικής δεοντολογίας, όπως προσεγγίζονται από τον ακαδημαϊκό διάλογο. Ύστερα από την ανάγνωση της βιβλιογραφίας για τη φύση και την ιστορική εξέλιξη της δημοσιογραφικής ηθικής και δεοντολογίας, οι φοιτητές καλούνται να συμμετάσχουν σε ασκήσεις που θα εξασφαλίσουν ότι έχουν εξοικειωθεί με τις προκλήσεις που αντιμετωπίζει η δημοσιογραφία σε επίπεδο ηθικής, αλλά και με τη σκοπιμότητα της δημοσιογραφικής δεοντολογίας ως ζωτικού μέρους της δημοσιογραφικής πρακτικής. Μέσα από τις ασκήσεις που περιλαμβάνονται στην ενότητα αυτή, θα κληθούν οι φοιτητές να αναστοχαστούν γύρω από το μέλλον της δημοσιογραφικής ηθικής, αλλά και να αναγνώσουν κριτικά τις διαφορετικές προσεγγίσεις της δημοσιογραφικής ηθικής, όπως αυτές περιγράφονται στη διεθνή βιβλιογραφία.

Λέξεις Κλειδιά

Δημοσιογραφική δεοντολογία, ιστορική εξέλιξη, προσεγγίσεις δημοσιογραφικής ηθικής, μικτό μοντέλο ηθικής

Εισαγωγή

Οποιαδήποτε συζήτηση για δημοσιογραφική δεοντολογία εμπίπτει μέσα στο πλαίσιο ευρύτερων συζητήσεων για την ηθική του ατόμου στη δημόσια σφαίρα. Ως εκ τούτου, η ανάπτυξη κωδίκων δεοντολογίας για την οριοθέτηση αλλά και προστασία του δημοσιογραφικού επαγγέλματος πρέπει να μελετώνται υπό το πρίσμα της ηθικής, ως μιας κοινωνικής πρακτικής διαχείρισης του δημόσιου και ιδιωτικού εαυτού. Η έννοια της δημοσιογραφικής ηθικής εδραιώθηκε στην Ευρώπη κατά το 17ο αιώνα, και προσδιορίζεται ως μέρος της εφαρμοσμένης ηθικής, προκειμένου να οριοθετηθεί η κοινωνικά αλλά και αξιακά αποδεκτή λειτουργία ενός Μέσου, αλλά και η πρακτική των δημοσιογράφων ως επαγγελματιών. Τα θέματα που συνήθως προσεγγίζονται στη συζήτηση περι δημοσιογραφικής δεοντολογίας περιλαμβάνουν -

αλλά δεν περιορίζονται σ' αυτό- την οργανωσιακή λειτουργία του Μέσου (π.χ. πιέσεις από εκδότες, ημερομηνίες παράδοσης), τη διαχείριση και τις σχέσεις των δημοσιογράφων με τις πηγές τους, την ανωνυμία των πηγών και τη διασταύρωση των πληροφοριών, την ελευθερία δημοσίευσης οπτικοακουστικού υλικού και τις συμβάσεις λειτουργίας των νέων Μέσων (π.χ. creative commons, αναδημοσίευση ευαίσθητων πληροφοριών, naming and shaming). Στην ενότητα αυτή, εκτός από την ιστορική εξέλιξη της δημοσιογραφικής ηθικής, παρουσιάζονται τα διαφορετικά μοντέλα προσέγγισης της δημοσιογραφικής ηθικής αλλά και μια συζήτηση για το μέλλον της, ειδικά μέσα στο πλαίσιο της ψηφιακής εποχής.

1.1. Το περίγραμμα της ενότητας-Τρόπος εργασίας

Με άξονα δυο βιβλιογραφικές πηγές (μια ακαδημαϊκή και μια δημοσιογραφική) η διδακτική αυτή ενότητα εισάγει τους φοιτητές στο βασικό τρόπο σκέψης γύρω από τη δημοσιογραφική ηθική. Δεν καλούνται να μάθουν ή να αποστηθίσουν μέρος των πηγών αλλά ούτε και να ελέγξουν αν όσα διαβάζουν εφαρμόζονται ρητά στην ελληνική πραγματικότητα. Επίσης, σε πολλές περιπτώσεις η ακαδημαϊκή έρευνα συζητά κάποιο θέμα με τρόπο ή συστάσεις, που ενδεχομένως να είναι δύσκολο να τύχουν ρεαλιστικής εφαρμογής. Για το λόγο αυτό είναι πιο αποτελεσματική η κριτική ανάγνωση της βιβλιογραφίας, ώστε οι φοιτητές να γνωρίζουν πώς και γιατί μελετάται το θέμα της δημοσιογραφικής ηθικής από τους ερευνητές, ποιες είναι οι τελευταίες εξελίξεις στην εγχώρια και διεθνή βιβλιογραφία και σε ποιες περιπτώσεις όσα διαβάζουν εμπίπτουν ή δεν εμπίπτουν στην επαγγελματική τους εμπειρία ή και στην εμπειρία τους ως ακροατηρίων των παραδοσιακών και νέων Μέσων¹.

Ο πιο αποτελεσματικός τρόπος ολοκλήρωσης της εκάστοτε διδακτικής ενότητας είναι η συνεχής προσπάθεια οι φοιτητές να κατανοήσουν πως, ό,τι συζητάται στη βιβλιογραφία των Σπουδών Μέσων, προκύπτει από τη μέλετη της εκάστοτε κουλτούρας, αλλά και της εκάστοτε κοινωνικής πραγματικότητας, και ως εκ τούτου υπάρχει πάντα μια δυναμική σχέση ανάμεσα στην ακαδημαϊκή ανάλυση και τις εμπειρίες του ατόμου (προσωπικές, επαγγελματικές/κοινωνικές, πολιτισμικές). Για

---

¹Στο εξής σε αυτό το βιβλίο ο όρος Μέσα θα συμπεριλαμβάνει εξίσου παραδοσιακά και νέα Μέσα. Ο λόγος γι' αυτή την επιλογή είναι λόγω της έντονης ακαδημαϊκής συζήτησης για το ότι η χρήση οποιασδήποτε μορφής Μέσου γίνεται πια στο πλαίσιο μιας κουλτούρας σύγκλισης όπου το περιεχόμενο, ο δημιουργός αλλά και τα ακροατήρια χρησιμοποιούν εναλλασσόμενα τα διάφορα Μέσα. Μέσα σε αυτό το πλαίσιο έχουν προκύψει νέες συμβάσεις στην κατανόηση της συμμετοχικής κουλτούρας (participatory culture) και βεβαίως της συλλογικής γνώσης και αντίληψης (collective intelligence) (Jenkins, 2006)

να γίνει περισσότερο κατανοητή αυτή η σχέση, οι φοιτητές καλούνται σε πρώτο επίπεδο να αναστοχαστούν για το τι σημαίνουν –με βάση τους δικούς τους κώδικες κατανόησης- οι έννοιες δημοσιογραφική δεοντολογία και δημοσιογραφική ηθική.

Εδώ να σημειώσουμε ότι συνήθως, όταν μιλάμε για δεοντολογία, αναφερόμαστε περισσότερο σε ένα σύνολο κανόνων, που ορίζουν ποιο είναι το δέον στη δημοσιογραφική πρακτική. Είναι ένα καθοριστικό –και ταυτόχρονα προστατευτικό- πλαίσιο για τον προσδιορισμό των ορίων και των ελευθεριών της δημοσιογραφικής πρακτικής. Νομικά, ο όρος δεοντολογία περιλαμβάνει το σύνολο των κωδικοποιημένων κανόνων συμπεριφοράς που ισχύουν στο πλαίσιο του δημοσιογραφικού επαγγέλματος και αντλούν τη νομιμοποίησή τους από την ηθική (βλ. επίσης, Δεληγιάννη, 2004). Αντιθέτως, όταν μιλάμε για ηθική (ethics), μιλάμε συνήθως για ένα ευρύτερο πλαίσιο διαμόρφωσης του ιδιωτικού αλλά και δημόσιου εαυτού, στο πλαίσιο του κοινωνικώς αποδεκτού πράττειν (Foucault, 1986/2012).

Έχοντας λοιπόν αναστοχαστεί τι ακριβώς ορίζει κάποιος ως δημοσιογραφική ηθική και ως δημοσιογραφική δεοντολογία, οι φοιτητές προχωρούν στη μελέτη της βασικής ακαδημαϊκής πηγής της διδακτικής αυτής ενότητας, το κείμενο του Stephen Ward, *Journalism Ethics* (2009), όπου ο συγγραφέας επιχειρεί μια επισκόπηση των βασικών μοντέλων μελέτης της δημοσιογραφικής ηθικής, και προτείνει το δικό του μικτό μοντέλο ηθικής. Από το στάδιο αυτό και εξής οι φοιτητές καλούνται να εμπλακούν σε μια σειρά από δραστηριότητες που ποικίλουν από ασκήσεις κλειστού και ανοικτού τύπου, καθώς και συμμετοχή σε συζήτηση με τους συμφοιτητές τους. Κάθε μια δραστηριότητα σχετίζεται με διαφορετικά μέρη της βιβλιογραφικής πηγής που μελετήθηκε, έτσι ώστε οι φοιτητές να έχουν τη δυνατότητα να εμπλακούν κριτικά με το κείμενο, αλλά και να βεβαιώσουν ότι το έχουν κατανοήσει (/κατακτήσει), και μπορούν να το διαχειριστούν ως μια πηγή τόσο σε μελλοντικές δραστηριότητες, όσο και στην τελική εργασία εξαμήνου αλλά και στις τελικές γραπτές εξετάσεις. Το εύρος των δραστηριοτήτων επιδιώκει την κατά το δυνατόν πολύπλευρη άσκηση των φοιτητών στην κατανόηση του κειμένου, ενώ δίδεται και βοηθητική βιβλιογραφική πηγή, την οποία οι φοιτητές θα ήταν αποδοτικό να χρησιμοποιήσουν στην ολοκλήρωση των διαφόρων δραστηριοτήτων.

Στην περίπτωση της συγκεκριμένης ενότητας παρουσιάζεται η Πρωτοβουλία για την Δημοσιογραφική Ηθική της Διεθνούς Ομοσπονδίας Δημοσιογράφων, προκειμένου οι

φοιτητές να δουν πώς συζητάται από ένα σώμα χάραξης στρατηγικής η εφαρμοσμένη δημοσιογραφική δεοντολογία. Παρότι χαρακτηρίζεται ως «προαιρετικό υλικό» και δεν είναι ακαδημαϊκή πηγή, το κείμενο αυτό είναι ένας από τους χαρακτηριστικούς και διεθνώς αναγνωρισμένους κώδικες δεοντολογίας με διεθνή εφαρμογή, που θα βοηθήσει τους φοιτητές να καταλάβουν πώς ακριβώς προσεγγίζει πρακτικά ζητήματα δεοντολογίας η ακαδημαϊκή έρευνα, και γιατί ερευνητές όπως ο Ward επαναπροσδιορίζουν την επιστημολογική τους θέση απέναντι στη μελέτη της δημοσιογραφικής ηθικής, προτείνοντας ένα μοντέλο μικτής ηθικής.

Συνεπώς, η ενότητα αυτή, όπως και κάθε διδακτική ενότητα της ΣΔΣ52, λειτουργεί κυκλικά, προκειμένου οι φοιτητές, στο τέλος της τριβής τους με τη βασική βιβλιογραφία και τις σχετικές δραστηριότητες, να είναι σε θέση να μπορούν να περιγράψουν τα χαρακτηριστικά της δημοσιογραφικής ηθικής, και να μελετούν κριτικά τις προσεγγίσεις των σχετικών μοντέλων τόσο σε θεωρητικό όσο και σε πρακτικό επίπεδο.

1.2.Μια κριτική συζήτηση της βιβλιογραφίας της διδακτικής αυτής ενότητας

Το πρώτο στάδιο για την κατανόηση της ακαδημαϊκής βιβλιογραφίας και έρευνας είναι η εξοικείωση με το αντικείμενο μελέτης. Οι ερευνητές των Σπουδών Μέσων (Media Studies) εξοικειώνονται με το φαινόμενο ή το γεγονός που σχεδιάζουν να μελετήσουν, προτού αποφασίσουν για το επιστημολογικό πλαίσιο² μέσα στο οποίο θα εντάξουν τη μελέτη τους. Στη συγκεκριμένη διδακτική ενότητα προσφέρεται ως προαιρετικό υλικό μελέτης η Πρωτοβουλία για την Δημοσιογραφική Ηθική της Διεθνούς Ομοσπονδίας Δημοσιογράφων, που αποτελεί μια συνοπτική και ολοκληρωμένη παρουσίαση ενός ευρέως φάσματος θεμάτων, τα οποία σχετίζονται με τη δημοσιογραφική δεοντολογία και ηθική από ένα σώμα χάραξης στρατηγικής στο χώρο της διεθνούς δημοσιογραφίας. Οι φοιτητές είναι χρήσιμο να διαβάσουν αυτή την πηγή για να αποκτήσουν μια πρώτη εικόνα της χρονολογικής εξέλιξης της

---

²Όταν χρησιμοποιούμε τον όρο επιστημολογικό πλαίσιο ή επιστημολογία ή επιστημολογική προσέγγιση εννοούμε όλο το διαθέσιμο σώμα επιστημονικής γνώσης (θεωρητικής και ερευνητικής) από το οποίο αντλούμε για να μελετήσουμε ένα φαινόμενο (Lobe κ.α., 2008). Για παράδειγμα, για να μελετήσουμε πώς ένα γεγονός παρουσιάστηκε από τα ΜΜΕ τότε το επιστημολογικό πλαίσιο από το οποίο αντλούμε είναι οι θεωρίες Μέσων που αφορούν την επιλογή, δημιουργία (σύνταξη) και οργάνωση ειδήσεων.

δημοσιογραφικής ηθικής και δεοντολογίας, αλλά και όλων των σύγχρονων θεμάτων που κατά τη Διεθνή Συνομοσπονδία Δημοσιογράφων –ένα διεθνές αναγνωρισμένο σώμα επαγγελματιών δημοσιογράφων- χρήζουν προσδιορισμού, και ενδεχομένως επαναπροσδιορισμού, σχετικά με την ηθική και το δημοσιογραφικό επάγγελμα. Πρόκειται για ένα πρακτικό οδηγό δημοσιογραφικής ηθικής και δεοντολογίας, όπως ορίζεται από τους ίδιους τους δημοσιογράφους. Είναι, λοιπόν, χρήσιμο να γίνουν κάποιες κριτικές επισημάνσεις, όχι μόνο ως προς το περιεχόμενο αλλά και ως προς το στόχο που έχει η σύνταξη και παρουσίαση της Πρωτοβουλίας αυτής, προκειμένου να καταλάβει ο φοιτητής/μελετητής τι ακριβώς προσπαθεί να προσεγγίσει η έρευνα θεωρητικά και μεθοδολογικά.

Όπως αναφέρεται στο κείμενο του White (2008), η Πρωτοβουλία για τη Δημοσιογραφική ηθική έχει μερικούς από τους παρακάτω στόχους:

- Την ενθάρρυνση της δεοντολογικής πρακτικής στη δημοσιογραφία
- Τη λήψη πρωτοβουλιών για να ενισχυθεί η *ποιοτική*³ και *δεοντολογική* δημοσιογραφία
- Την ενίσχυση και εδραίωση *αυτορρυθμιστικών* πρακτικών
- Το χτίσιμο *συμμαχιών* με σκοπό την υπεράσπιση της ποιοτικής δημοσιογραφίας
- Την υποστήριξη των δημοσιογράφων να πράττουν κατά *συνείδηση*
- Την ενθάρρυνση συζητήσεων για το *μέλλον* των ΜΜΕ
- Τον κεντρικό ρόλο της *ανεξάρτητης* δημοσιογραφίας
- Την αντιμετώπιση των εμποδίων της *ελευθερίας* του Τύπου και την υποστήριξη των πολιτών στο *δικαίωμα* της *ενημέρωσης*
- Τη δραστηριότητα υπέρ της δημιουργίας ενός ενιαίου ή ενιαίων κωδίκων που προσδιορίζουν *ποιος πληροί τα κριτήρια της επαγγελματικής δημοσιογραφικής πρακτικής* και *ποιος όχι*

Εκτός από τους παραπάνω στόχους, το κείμενο της πρωτοβουλίας αναλύει θέματα σχετικά με:

- την ανάγκη *ενίσχυσης της συνδικαλιστικής δράσης* των δημοσιογράφων για τη βελτίωση του εργασιακού περιβάλλοντος και την προστασία των δικαιωμάτων τους

---

³Οι λέξεις σε πλαγιογράμματα γραφή είναι έμφαση εκ μέρους της συγγραφέως

- τη λειτουργία της δημοσιογραφίας μέσα στο πλαίσιο της σύγκλισης των Μέσων (Jenkins, 2006)
- την αλλαγή του επικοινωνιακού πεδίου όπως διαμορφώνεται από τον τρόπο που διαμορφώνονται οι εθνικές οικονομίες και οι αντίστοιχες αγορές
  - κεντρική θέση στη συζήτηση έχει ο ρόλος της δημοσιογραφίας σε καιρούς κρίσης και σε ασταθή καθεστώτα, που εν πολλοίς οδηγούν σε ασταθείς οργανισμούς ΜΜΕ
  - επίσης, σημαντική θέση έχει η συζήτηση για το αν μια ηθική δημοσιογραφική πρακτική μπορεί να συμβάλλει σε ευρύτερο εκδημοκρατισμό μιας κοινωνίας/κουλτούρας
- τη διαφορά που έχει η δημοσιογραφία πολιτών από την επαγγελματική δημοσιογραφία,
- την προστασία πηγών, τη νομική προστασία των δημοσιογράφων και ταυτόχρονα της ιδιωτικότητας των πηγών αλλά και την ελευθερία πληροφόρησης του κοινού.

Καταρχάς, το κείμενο της Πρωτοβουλίας για τη Δημοσιογραφική ηθική προέρχεται από ένα σώμα δημοσιογράφων ‘πολιτικής φύσης’ και ως εκ τούτου το περιεχόμενό του έχει στόχο τη χάραξη πολιτικών στο πεδίο της ηθικής δημοσιογραφικής πρακτικής. Επίσης, απευθύνεται σε δημοσιογράφους και δημοσιογραφικές ενώσεις με σκοπό να προωθήσει την ανάγκη χάραξης πολιτικών σε εθνικό και διεθνές επίπεδο. Σε μεγάλο βαθμό το κείμενο αντιλαμβάνεται τη δουλειά των δημοσιογράφων μέσα σε ένα ηθικό πλαίσιο. Για την ακρίβεια, ‘κατασκευάζει’⁴ το δημοσιογραφικό επάγγελμα με όρους ‘ιδεώδους’, και με όρους λειτουργίας ως μιας πρακτικής που πρέπει να διέπεται από μια υπέρτατη αρετή, εκείνη της ηθικής. Με αυτή τη λογική, ο συγγραφέας φαίνεται να παραγνωρίζει τις ρεαλιστική φύση του δημοσιογραφικού επαγγέλματος, που υφίσταται την επίδραση παραγόντων όπως για παράδειγμα:

- η οργανωσιακή λειτουργία του εκάστοτε Μέσου και οι υφιστάμενες πιέσεις μέσα σε αυτό (π.χ. εκδοτικές, ημερομηνίες παράδοσης),
- τα κριτήρια επιλογής των ειδήσεων,
- οι πολλαπλές, διαμορφούμενες ατζέντες θεμάτων/ειδήσεων,

---

⁴Ο όρος κατασκευή θα χρησιμοποιείται στο βιβλίο αυτό για να δηλώσει την έννοια της κοινωνικής ή πολιτισμικής κατασκευής (με την έννοια της αναπαράστασης) (βλ. Burr, 1995) και όχι της αναδημιουργίας.

- οι σχέσεις των δημοσιογράφων και των εκδοτικών οργανισμών με διάφορες ελίτ (π.χ. πολιτικές, ιδεολογικές, οικονομικές, κοινωνικές)(βλ. Manning, 2007).

Παράλληλα, σε επίπεδο διαλογικής πλαισίωσης, η αφήγηση του συγγραφέα για τη δημοσιογραφική πρακτική ως ένα 'λειτουργήμα' προκύπτει από τη χρήση όρων όπως 'ποιοτική', 'δεοντολογική', 'αυτορρυθμιστική', 'ανεξάρτητη', 'συνείδηση', 'μέλλον'. Με τη χρήση αυτών των όρων η σημασία τόσο του επαγγέλματος του δημοσιογράφου, όσο και της ανάγκης να τοποθετηθεί μέσα σε ένα κανονιστικό ρυθμιστικό πλαίσιο ηθικής και δεοντολογίας, γίνεται πιο επιτακτική και αποκτά πολιτική σημασία. Σε αυτό το πλαίσιο, το κείμενο αυτό είναι ένα πόνημα με σκοπό τη χάραξη στρατηγικής στο πεδίο της διεθνούς δημοσιογραφίας.

Στην ίδια λογική βρίσκεται και η χρήση δυο ακόμα επιχειρημάτων: της ανάγκης ενίσχυσης της συνδικαλιστικής δραστηριότητας των δημοσιογράφων σε διεθνές επίπεδο, και της ανάγκης διασφάλισης της προτεραιότητας της επαγγελματικής δημοσιογραφίας σε σύγκριση με τη δημοσιογραφία πολιτών. Ειδικά στη δεύτερη περίπτωση, γίνεται μια κριτική συζήτηση της ποιότητας της δημοσιογραφίας των πολιτών μέσα από την προτεραιότητα που δίνει στην ποιότητα της επαγγελματικής δημοσιογραφίας, η οποία χαρακτηρίζεται από εξειδίκευση, εμπειρία, επαγγελματισμό, θεσμική πλαισίωση της εργασίας και τρόπους αξιόπιστης και ηθικής συλλογής πληροφορίας.

Τέλος, το χτίσιμο και η εδραίωση της δημοσιογραφικής αξιοπιστίας είναι ο τρίτος άξονας με τον οποίο ο συγγραφέας του κειμένου πλαισιώνει τη δημοσιογραφική πρακτική ως 'λειτουργήμα', ως μια αμιγώς ηθική πρακτική. Για την ακρίβεια, παραθέτει στρατηγικές εξασφάλισης της αξιοπιστίας, που έχουν να κάνουν με τη διαχείριση της δημοσιογραφικής ιδιότητας ενός επαγγελματία αλλά και τη διαχείριση της αναγνωρισιμότητάς του μέσα σε ένα ηθικά αποδεκτό και κοινωνικά μετρημένο πλαίσιο (π.χ. αξιολόγηση από συναδέλφους, αποφυγή σύγκρουσης συμφερόντων, λαμπερές βραβεύσεις, μεροληψία, αντικειμενικότητα).

Όπως αναφέρθηκε και νωρίτερα, η βασική βιβλιογραφική πηγή της διδακτικής αυτής ενότητας είναι το κεφάλαιο του Stephen Ward, Journalism Ethics, στο οποίο οι φοιτητές καλούνται να στηριχτούν για να ολοκληρώσουν και τις δραστηριότητες της εβδομάδας. Το κεφάλαιο αυτό προσφέρει μια συνολική εικόνα της μελέτης της

δημοσιογραφικής ηθικής, υπό το πρίσμα της ιστορίας, των θεωρητικών προσεγγίσεων που το πλαισιώνουν, και των προτάσεων που προκύπτουν από την ακαδημαϊκή έρευνα. Ο συγγραφέας αναγνωρίζει τις ίδιες σχεδόν 'προβληματικές' περιοχές όπου εγείρονται ζητήματα ηθικής στη δημοσιογραφική πρακτική (ανωνυμία πηγών, ανεξαρτησία δημοσιογράφου, χρήση εικόνων, η δεοντολογία στην ψηφιακή εποχή) με τα κείμενα των θεσμικών οργάνων. Αυτό ενδεχομένως σημαίνει μια κοινή προσέγγιση του ζητήματος από μια σχολή σκέψης (Σπυδές Δημοσιογραφίας) την οποία εκπροσωπεί ο Ward. Σε άλλα κεφάλαια θα δούμε και άλλες προσεγγίσεις που βλέπουν ευρύτερα τη δημοσιογραφική ηθική ως πολιτισμική και ιστορική κατασκευή.

Έχοντας παρουσιάσει την ιστορική εξέλιξη της δημοσιογραφικής ηθικής, την τοποθετεί και μέσα στο αντίστοιχο θεωρητικό πλαίσιο που χρησιμοποιήθηκε στην εκάστοτε χρονική περίοδο (που συμβάδιζε πάντα με τις τεχνολογικές εξελίξεις στον Τύπο), και συζητά κριτικά τα τέσσερα μοντέλα βάσει των οποίων έχει μελετηθεί και μελετάται η δημοσιογραφική ηθική και δεοντολογία (φιλελεύθερη θεωρία, αντικειμενικότητα και κοινωνική ευθύνη, ερμηνευτική δημοσιογραφία, κοινωνική ηθική και φεμινιστική ηθική της φροντίδας) (Ward, 2008, σελ. 295). Στόχος του είναι μέσα από την κριτική προσέγγιση των διαθέσιμων θεωρητικών μοντέλων να προτείνει ένα νέο μοντέλο, τόσο θεωρητικό όσο και εφαρμοσμένο, για τη δημοσιογραφική ηθική μέσα στις συνθήκες της παγκοσμιοποίησης (Seid, 2002), της σύγκλισης των Μέσων (Jenkins, 2006) και της ψηφιακής εποχής (Ess, 2009).

Προκειμένου να καταλήξει στο μοντέλο που έχει να προτείνει ο συγγραφέας, οδηγείται όχι μόνο μέσα από την παρουσίαση της διαθέσιμης βιβλιογραφίας αλλά και μέσα από την αποδόμηση της ακαδημαϊκής συζήτησης για την έννοια της αλήθειας και της αντικειμενικότητας. Συζητάει τις σχεδόν στερεοτυπικές και ιδανικοποιημένες έννοιες της δημοσιογραφικής αντικειμενικότητας και αλήθειας, αντλώντας από το επιστημολογικό πλαίσιο του μεταμοντερνισμού (e.g. Butler, 2002; Connor, 1989).

Από το σώμα αυτό σκέψης αντλούν οι Πολιτισμικές Σπυδές, που αποτελούν μια από τις προσεγγίσεις μέσα από τις οποίες μελετώνται τα ακροατήρια, το περιεχόμενο και οι αναπαραστάσεις των ΜΜΕ (Storey, 1996). Υπό το πρίσμα του μεταμοντερνισμού, η κουλτούρα, συλλήβδην, αλλά και οποιαδήποτε καθολική έννοια όπως αλήθεια,

αντικειμενικότητα κ.λ.π., θεωρούνται έννοιες που είναι συνεχώς υπό κατασκευή, υπό διαπραγμάτευση και υπό αναίρεση, διότι ο τρόπος που τις αντιλαμβανόμαστε διαφέρει ανάλογα με την κουλτούρα, την εθνότητα, το φύλο, την τάξη και άλλους παράγοντες, που διαμορφώνουν μικρότερες ή μεγαλύτερες κοινότητες. Παρότι η επιστημολογική αυτή θέση είναι σε μεγάλο βαθμό σχετικιστική (δηλαδή θεωρεί ότι ό,τι αντιλαμβανόμαστε ως κοινωνοί μιας κουλτούρας αλλάζει ανάλογα με το χρόνο, το χώρο και τις μεταβλητές φύλου, τάξης, εθνότητας κλπ), είναι μια ιδιαζόντως χρήσιμη θέση για τη μελέτη θεμελιωμένων όρων, όπως η έννοια του δημοσιογράφου, της ηθικής, της δεοντολογίας, της αντικειμενικότητας ή της αλήθειας στο πλαίσιο της ψηφιακής εποχής και της σύγκλισης των Μέσων.

Στην ανάλυση του, ο Ward αναλύει και τα προβλήματα της αποδόμησης του όρου ηθική μέσα στη μεταμοντέρνα σκέψη και επιχειρηματολογεί για το ότι χρειάζεται ένα μοντέλο μικτής ηθικής, το οποίο και προτείνει σε θεωρητικό και εφαρμοσμένο επίπεδο. Για την ακρίβεια, όπως ο ίδιος επιχειρηματολογεί, όπως υπάρχει ανάγκη για ένα θεωρητικό μοντέλο που θα αντλεί από διαφορετικές προσεγγίσεις για να πλαισιώσει το ζήτημα της δημοσιογραφικής ηθικής, έτσι πρέπει να αναπτυχθεί και ένα εφαρμοσμένο μοντέλο άσκησης της δημοσιογραφικής δεοντολογίας (Ward, 2008: 146). Ο Ward θεωρεί ότι αυτό το εφαρμοσμένο μοντέλο θα ανταποκρίνεται στην πολυμεσική φύση της δημοσιογραφίας και συνεπώς στην πολυσχιδή φύση της δημοσιογραφικής πρακτικής μέσα στο πλαίσιο των διαδικτυακών Μέσων. Αυτό το μοντέλο δημοσιογραφικής ηθικής πρακτικής ονομάζει μοντέλο μικτής ηθικής, αναγάγοντάς του σε μια αναγκαία συνθήκη για να αποκτήσει η δημοσιογραφική ηθική και δεοντολογία έναν οικουμενικό και παγκοσμιοποιημένο χαρακτήρα.

Η φιλοσοφία του θεωρητικού αλλά και εφαρμοσμένου μοντέλου σκέψης που προτείνει ο Ward μπορεί αναζητηθεί στην προσέγγιση του Jenkins (2006) γύρω από την κουλτούρα της σύγκλισης που έχει συζητηθεί νωρίτερα. Η δουλειά του Jenkins αποτελεί ένα ιδιαζόντως χρήσιμο αναλυτικό πλαίσιο μέσα στο οποίο μπορεί κανείς να αντιληφθεί ευκρινέστερα το επιχείρημα του Ward για μια οικουμενική και πολύπλευρη δημοσιογραφική ηθική. Ως εκ τούτου, κρίνεται σκόπιμο, όπως και κάθε πηγή ερευνητική να μελετάται μέσα από ευρύτερες θεωρητικές προσεγγίσεις, που μπορούν να λειτουργήσουν ως πλαίσιο αναλυτικό για κάθε μια από τις περιπτώσιολογικές μελέτες που εξετάζονται.

Βιβλιογραφία κεφαλαίου

- Δεληγιάννη, Ε. Ι. (2004), Ηθική των ΜΜΕ. Αθήνα: Ι. Σιδέρης
- Burr, V. (2015), *Introduction to Social Constructionism*, London: Routledge
- Butler, C. (2002). *Postmodernism: A very short introduction*. Oxford: Oxford University Press
- Calhoun, C. (2002) (ed), *Dictionary of the Social Sciences*, Oxford: Oxford University Press On Demand
- Connor, S. (1989). *Postmodernist culture*. Oxford: Blackwell.
- Ess, C. (2009). *Digital Media Ethics*, London: Polity
- Foucault, M. (1986/ 2012). *The history of sexuality, Vol. 3: The care of the self*. London Vintage.
- Jenkins, H. (2006). *Convergence culture: Where old and new media collide*. New York: NYU press.
- Maning, P. (2007). *Κοινωνιολογία της ενημέρωσης: Ειδήσεις και πηγές ειδήσεων*, Αθήνα: Καστανιώτης
- Seib, P. (2002). *The Global Journalist: News and conflict in a world of conflict*. Lanham, MD: Rowman and Littlefield
- Storey, J. (1996). *What is cultural studies? A reader*. London: Bloomsbury.
- Ward, S. (2008). Global Journalism Ethics: Widening the conceptual base. *Global media Journal-Canadian Edition*, 1(1):137-149

Βιβλιογραφία για Περαιτέρω Μελέτη

- Κομνηνού, Μ. & Παπαθανασόπουλος, Σ. (2000)(επιμ). *Ζητήματα Δημοσιογραφικής Δεοντολογίας*. Αθήνα: Καστανιώτης
- Ward, S. J. (2015). *The invention of journalism ethics: The path to objectivity and beyond* (Vol. 38). McGill-Queen's Press-MQUP

Κεφάλαιο 2^ο:

Αρχές Δημοσιογραφικής Ηθικής

Περίληψη

Η διδακτική αυτή ενότητα στοχεύει στο να εξοικειώσει τους φοιτητές με τις βασικές αρχές της δημοσιογραφικής δεοντολογίας και το ρυθμιστικό πλαίσιο δημοσιογραφικής ηθικής. Μέσα από τη μελέτη βιβλιογραφίας που αντλεί από το νομοθετικό πλαίσιο για τη δημοσιογραφική ηθική, εθνικό και διεθνές επίπεδο, και διαμορφώνει τις συνθήκες ανάπτυξης κωδίκων δημοσιογραφικής δεοντολογίας, οι φοιτητές καλούνται να εξοικειωθούν με το θεσμικό πλαίσιο για τη δημοσιογραφική ηθική. Στη συνέχεια καλούνται να εμπλακούν σε μια σειρά από δραστηριότητες που στοχεύουν στο να ελέγξουν τις γνώσεις που αποκόμισαν από τη μελέτη της βιβλιογραφίας, και να ασκήσουν την κριτική τους σκέψη σε θέματα δεοντολογίας και ηθικής στη δημοσιογραφία.

Λέξεις Κλειδιά

Ρυθμιστικό πλαίσιο δημοσιογραφική ηθικής, κανόνες δεοντολογίας, εθνικό και διεθνές πλαίσιο

Εισαγωγή

Η ανάπτυξη της δημοσιογραφικής ηθικής και αντίστοιχα των κωδίκων δημοσιογραφικής δεοντολογίας θα μπορούσαν να μελετηθούν μέσα από διαφορετικές προσεγγίσεις. Εφόσον στην ενότητα αυτή παρουσιάζονται οι βασικές αρχές δημοσιογραφικής ηθικής και η ιστορική εξέλιξη της δημοσιογραφικής δεοντολογίας μέσα από μια θεσμική προσέγγιση, θα ήταν χρήσιμο να τη συνδέσουμε με το κοινωνικό, πολιτιστικό και οικονομικό πλαίσιο μέσα στο οποίο αναπτύχθηκαν. Το πλαίσιο αυτό μας προσφέρει η συλλογιστική της δημόσιας σφαίρας, όπως τη συζητάει ο Jurgen Habermas (1992). Παρότι πρόκειται για ένα έργο που έχει δεχθεί πλήθος κριτικών από νεότερους στοχαστές (π.χ. Fraser, 1992; Schudson, 1997a) για το ότι είναι μεθοδολογικά προβληματικό, αλλά και για την αδυναμία του να εφαρμοστεί στην ψηφιακή εποχή (Dean, 2003; Παπαχαρίση, 2008) είναι μια χρήσιμη πλατφόρμα για τους σκοπούς του κεφαλαίου αυτού, ώστε να δοθεί το

πολιτισμικό περίγραμμα για την ανάπτυξη της δημοσιογραφικής ηθικής. Η εξοικείωση με το θεσμικό πλαίσιο αντίληψης της δημοσιογραφικής ηθικής, με τις διαφορές ανάμεσα στη δημοσιογραφική ηθική και τη δημοσιογραφική δεοντολογία, καθώς και η κατανόηση των συνθηκών που οδήγησαν στην ανάγκη να εδραιωθούν οι έννοιες αυτές είναι ο πυρήνας της διδακτικής αυτής ενότητας. Στο κεφάλαιο αυτό παρουσιάζεται πρώτα το περίγραμμα της διδακτικής ενότητας και στη συνέχεια γίνεται μια συζήτηση της διαθέσιμης βιβλιογραφίας.

2.1. Το περίγραμμα της διδακτικής ενότητας

Στη διδακτική αυτή ενότητα παρουσιάζεται το ρυθμιστικό πλαίσιο μέσα στο οποίο διαμορφώνεται η λογική της δημοσιογραφικής ηθικής και δεοντολογίας σε εθνικό και διεθνές επίπεδο. Οι φοιτητές καλούνται να μελετήσουν πηγές που παρουσιάζουν τις βασικές αρχές της δημοσιογραφικής ηθικής και δεοντολογίας, με σκοπό να εξοικειωθούν με τη ιστορική εξέλιξη της ελευθερίας λόγου και έκφρασης στον Τύπο και τους σχετικούς κανόνες δημοσιογραφικής δεοντολογίας. Επίσης, θα ενημερωθούν για τις συνθήκες υπό τις οποίες εδραιώθηκε η ανάγκη ύπαρξης κανόνων δημοσιογραφικής δεοντολογίας.

Όπως γίνεται σε όλες σχεδόν τις διδακτικές ενότητες της θεματικής ΣΔΣ52, στην ενότητα αυτή προσφέρονται εξίσου ακαδημαϊκές όσο και μη ακαδημαϊκές πηγές, ώστε οι φοιτητές να εξοικειωθούν και με την πρακτική γνώση γύρω από τις βασικές αρχές της δημοσιογραφικής ηθικής, και τους κανόνες δημοσιογραφικής δεοντολογίας αλλά και να γνωρίσουν το ιστορικό και κοινωνικό πλαίσιο μέσα στο οποίο θεσμοθετήθηκαν. Υπάρχει ως εκ τούτου μια σχέση διαδραστική ανάμεσα στις πηγές που είναι διαθέσιμες σε αυτή την ενότητα, τις οποίες οι φοιτητές καλούνται να μελετήσουν διαλεκτικά, προτού εμπλακούν με τις δραστηριότητες της εβδομάδας αυτής.

Όπως έχει ήδη αναφερθεί, η έρευνα Μέσων (από οποιαδήποτε επιστημολογική σκοπιά και αν εφορμά ένας ερευνητής) αντλεί το αντικείμενο μελέτης της από πραγματικές καταστάσεις, φαινόμενα ή γεγονότα. Και σε αυτή την περίπτωση, προτού κανείς επιχειρήσει να μάθει το πώς διαμορφώθηκαν οι συνθήκες ανάπτυξης των αρχών της δημοσιογραφικής ηθικής και εδραίωσης συγκεκριμένων κανόνων δεοντολογίας, είναι σκόπιμο να δει κάποιους από τους πλέον χαρακτηριστικούς

κώδικες, όπως ο κώδικας δεοντολογίας των New York Times και του Πρακτορείου Reuters, οι αρχές της δημοσιογραφίας από το Pew Research Center (2004) ή οι βασικές αρχές δημοσιογραφικής ηθικής από την Ένωση Δημοσιογράφων των ΗΠΑ (JaJ.gr, 2018).

Στις Σπουδές Μέσων οφείλουν οι μελετητές να έχουν καλή γνώση του αντικειμένου που μελετούν, πρώτα σε πρακτικό επίπεδο, πριν προχωρήσουν στη θεωρητική του πλαισίωση ή την κριτική του ανάγνωση μέσα από τη θεωρία. Αφού λοιπόν οι φοιτητές εξοικειωθούν με τα διαφορετικά κείμενα περι αρχών δημοσιογραφικής ηθικής, αλλά και με διεθνείς και εγχώριους κανόνες δεοντολογίας (π.χ. Αρχές Δεοντολογίας ΕΣΗΕΑ), μπορούν να προχωρήσουν στη μελέτη της ακαδημαϊκής πηγής. Η Έλσα Δεληγιάννη (2004) παρουσιάζει το ιστορικό και θεσμικό πλαίσιο διαμόρφωσης της ελευθερίας του λόγου και της ελευθερίας έκφρασης μέσα από μια σύντομη ιστορική αναδρομή στην ιστορία του Τύπου και ακολούθως συζητάει τους κανόνες δημοσιογραφικής ηθικής από την οπτική των κανόνων δικαίου.

Αναμφισβήτητα βασικοί στόχοι της διδακτικής αυτής ενότητας είναι οι φοιτητές να εξοικειωθούν με τη φύση της δημοσιογραφικής δεοντολογίας και το ρόλο του Κράτους στη διαμόρφωση και εξέλιξη της, να μάθουν κάποια ιστορικά στοιχεία για τον Τύπο που οδήγησαν στις συνθήκες διαμόρφωσης των αρχών δημοσιογραφικής ηθικής, και κυρίως να μπορούν να κατανοήσουν τη σχέση μεταξύ δεοντολογίας και ηθικής και να διακρίνουν τις ειδοποιούς διαφορές τους. Πλην όμως, κρίνεται επιτυχημένη η ολοκλήρωση αυτής της διδακτικής ενότητας, όταν οι φοιτητές έχουν καταφέρει να εξηγήσουν με τη βοήθεια της θεωρητικής γνώσης τη φύση και τη λογική των πρακτικών αρχών της δημοσιογραφίας και ηθικής, όπως παρουσιάζονται από τους ίδιους τους δημοσιογράφους (στις πηγές που προαναφέρθηκαν και προσφέρονται ως υλικό μελέτης στην ενότητα αυτή). Η επιτυχής ολοκλήρωση τόσο των δραστηριοτήτων όσο και της διδακτικής ενότητας συνολικά στηρίζεται στην κατανόηση της διαλεκτικής σχέσης ανάμεσα στις πηγές και στη δυνατότητα των φοιτητών να καταφέρουν να αναπτύξουν συλλογιστικές ακριβώς πάνω σε αυτή τη διαλεκτική. Ως εκ τούτου, η εμπλοκή με τις δραστηριότητες είναι το τελικό κομμάτι της μαθησιακής διαδικασίας στην ενότητα αυτή, όπου αναμένεται από τους φοιτητές να αποδείξουν σε γραπτό λόγο που πληροί εν γένει τα ακαδημαϊκά κριτήρια γραφής ότι έχουν ενσωματώσει τη γνώση από το υλικό μελέτης σε τέτοιο βαθμό, ώστε να μπορούν να αναδείξουν τη διαλεκτική σχέση ανάμεσα στις πηγές.

Εξαιτίας της φύσης της δραστηριότητας ανοικτού τύπου της διδακτικής αυτής ενότητας, κρίνεται σκόπιμο να δοθούν εδώ μερικές συμβουλές για τον ακαδημαϊκό λόγο:

- Ο ακαδημαϊκός λόγος ισορροπεί ανάμεσα στη σαφήνεια, την επιστημολογική αξιοπιστία και την οικονομία. Ο συγγραφέας πρέπει να κάνει μικρές, συντακτικά και νοηματικά κατανοητές προτάσεις που να οδηγούν με σαφήνεια στο επιχείρημά του.
- Κύριο ρόλο στην ανάπτυξη μιας ακαδημαϊκής συλλογιστικής είναι η χρήση της βιβλιογραφίας. Συνεπώς ο συγγραφέας οφείλει να παραθέτει συχνά τις βιβλιογραφικές πηγές που χρησιμοποιεί και να αποδεικνύει με λόγο σαφή πως τα λεγόμενά του προκύπτουν από τη σχετική βιβλιογραφία
- Πρέπει να αποφεύγονται συναισθήματος σημαντικές λέξεις και οποιοδήποτε σημείο στίξης μπορεί να παραπέμπει σε έκφραση γνώμης ή τοποθέτηση του συγγραφέα. Επίσης, πρέπει να αποφεύγονται αξιολογικοί προσδιορισμοί ,καθώς μπορεί να θεωρηθεί ότι ο συγγραφέας τοποθετείται υπέρ ή κατά μιας άποψης.
- Ο ακαδημαϊκός λόγος πρέπει να είναι λιτός ως προς την επιλογή λέξεων: οι πομπώδεις φράσεις και λέξεις δε σημαίνουν απαραίτητα σωστή ακαδημαϊκή γραφή).
- Ο ακαδημαϊκός λόγος πρέπει να είναι οικονομικός: καλό είναι να μην πλατειάζει ο συγγραφέας αλλά να λέει καθαρά, συνοπτικά και με σαφήνεια αυτό που θέλει.
- Τέλος, οποιοδήποτε πόνημα (εργασία ή μια δραστηριότητα 300 λέξεων) πρέπει να έχει αρχή (όπου παρουσιάζεται το θέμα της), μέση (όπου αναπτύσσονται τα σχετικά επιχειρήματα) και τέλος (όπου συνοψίζεται η συζήτηση)

Στην επόμενη ενότητα γίνεται μια κριτική συζήτηση του διαθέσιμου υλικού μελέτης για την εβδομάδα αυτή.

2.2. Μια κριτική συζήτηση της βιβλιογραφίας της διδακτικής αυτής ενότητας

Όπως αναφέρεται ήδη από την αρχή στο έργο της Δεληγιάννη (2004: 85) η δημοσιογραφική δεοντολογία είναι στην πραγματικότητα μια πρακτική αυτορρύθμισης. Οι κανόνες δεοντολογίας λειτουργούν έτσι ώστε να δημιουργούν ένα πλαίσιο δραστηριότητας στο οποίο οι δημοσιογράφοι καλούνται να παραμείνουν για να θεωρούνται αξιόπιστοι, 'σωστοί' επαγγελματίες και ηθικοί. Ιστορικά η δημοσιογραφική δεοντολογία μελετάται μέσα από την οπτική της καθιέρωσης της ελευθερίας του Τύπου, που αναδύθηκε με την εδραίωση της δημοσιογραφίας ως επαγγέλματος το 18^ο αι παράλληλα με την πλήρη ανάπτυξη της δημόσιας σφαίρας όπως την οριοθέτησε ο Habermas (1991). Τα χαρακτηριστικά της δημόσιας σφαίρας αυτής της εποχής περιγράφει η Δεληγιάννη (2004: 86) για να εξηγήσει με όρους ιστορικούς πώς εδραιώθηκε η ελευθερία έκφρασης και η ελευθερία του Τύπου. Όπως φαίνεται από την ιστορική συζήτηση της Δεληγιάννη, η κατοχύρωση της ελευθερίας έκφρασης και συνεπακόλουθα της ελευθερίας του Τύπου συνδέεται με την ανάδυση της νεωτερικής κοινωνίας, που διαμορφώνεται κυρίως μέσα από την ανάπτυξη θεσμών όπως το κοινωνικό κράτος, η οργάνωση δομών υγείας, εκπαίδευσης, δικαιοσύνης και πολιτειακής οργάνωσης και, βεβαίως, η διαρρύθμιση του ιδιωτικού βίου με βάση το ρόλο των διαφορετικών μελών της οικογένειας (Foucault, 1986/2012). Οι αλλαγές αυτές συνέπεσαν και με ευρύτερες ταξικές και πολιτειακές αλλαγές, που επήλθαν από τη Γαλλική Επανάσταση και την Ανεξαρτησία των ΗΠΑ, οπότε και συντάχθηκαν επισήμως τόσο η Ελευθερία του Τύπου (ΗΠΑ, 1791), όσο και η Διακήρυξη των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου και του Πολίτη (Γαλλία, 1789).

Η σημασία της ελευθερίας του Τύπου φαίνεται από την πλαισίωσή της ως νόμου (στις ΗΠΑ) ή ως αρχής (στη Γαλλία), το οποίο σημαίνει ότι δημιουργήθηκε η αίσθηση της υποχρέωσης των δημοσιογράφων αλλά και των Μέσων να υιοθετούν ένα σύνολο κανόνων για την 'ορθή' άσκηση του επαγγέλματός τους. Σε κάθε περίπτωση, και παρότι η Δεληγιάννη θεωρεί ότι η Αμερικάνικη προσέγγιση στην ελευθερία του Τύπου είναι πλαισιωμένη ηθικά, η έννοια της ελευθερίας αυτής συλλήβδην είναι μιας ακραιφνώς ηθικής πρακτικής. Ακόμα και στην περίπτωση της γαλλικής προσέγγισης, η ελευθερία του Τύπου είναι προσδιορισμένη ηθικά, εφόσον κατοχυρώνεται ως 'φυσικό' δικαίωμα μέσα στο δημόσιο χώρο, και επομένως ως μια πρακτική που το άτομο σχεδόν οφείλει να τηρεί ώστε να είναι ένα αποδεκτό μέλος μέσα στην ευρύτερη κοινωνία. Σε γενικές γραμμές η καθιέρωση της ελευθερίας

έκφρασης και της ελευθερίας του Τύπου επέφερε και την εδραίωση της δημοσιογραφίας ως επαγγέλματος: οι λεγόμενοι τότε 'δημοσιογράφοι' δεν θεωρούνταν ότι έκαναν πνευματική εργασία, εφόσον αυτό θεωρούνταν προνόμιο των διανοούμενων. Σταδιακά απέκτησαν το αντίστοιχο κοινωνικό στάτους, επειδή έκαναν πλέον συστηματικά πνευματική εργασία για να τροφοδοτούν το έντυπο στο οποίο εργάζονταν ή κατείχαν.

Όπως συζητάει η Δεληγιάννη (2004: 94), αργότερα με την είσοδο στη βιομηχανική εποχή, την αύξηση των εκδόσεων και τη βελτίωση της τεχνολογίας της εκδοτικής πρακτικής, το δημοσιογραφικό επάγγελμα διαχωρίστηκε από την ιδιότητα του εκδότη. Οι τεχνολογικές αυτές εξελίξεις οδήγησαν στην ανάπτυξη οργανισμών ΜΜΕ, και επομένως ο δημοσιογράφος απέκτησε σε αρκετές περιπτώσεις το ρόλο του εργαζόμενου-υπαλλήλου κάποιου εκδότη/επιχειρηματία. Και αυτό αποτέλεσε μια συνθήκη που οδήγησε τους επαγγελματίες δημοσιογράφους στην οργάνωση του επαγγέλματος, και συνεπώς οδήγησε στην καθιέρωση της έννοιας δεοντολογίας ως ενός συνόλου κανόνων, που οριοθετούν τους τρόπους με τους οποίους ο δημοσιογράφος κοινοποιεί την είδηση στο αναγνωστικό (τότε) κοινό.

Στη μελέτη της δημοσιογραφικής ηθικής και δεοντολογίας είναι ζωτικής σημασίας να παρακολουθεί κανείς τις ιστορικές, κοινωνικές και πολιτικές συνθήκες που συντέλεσαν στη διαμόρφωση του σχετικού πλαισίου σκέψης. Παρά το ότι υπάρχουν θεωρητικές προσεγγίσεις που προκρίνουν για παράδειγμα «την προσωπική ηθική του δημοσιογράφου για τον καθορισμό των κανόνων ηθικής» (Δεληγιάννη, 2004: 96), συχνά οι ερευνητές δε λαμβάνουν υπόψη ότι η προσωπική ηθική σχετίζεται όχι μόνο με το τι είναι σωστό ή λάθος, αλλά κυρίως με το πώς διαμορφώνει το άτομο τον κοινωνικό εαυτό ώστε να είναι ένα αποδεκτό μέλος της κοινωνίας στην οποία δραστηριοποιείται (Rose, 1989/1999). Κατ' αναλογία, οι πρακτικές αυτορρύθμισης των επαγγελματιών Ενώσεων, επίσης, εντάσσονται μέσα σε ένα πλαίσιο προσαρμογής σε κοινώς και κοινωνικά αποδεκτές αντιλήψεις γύρω από το τι είναι σωστό και τι λάθος, τι είναι ηθικό ή μη κ.λ.π., αντιλήψεις που σε κάθε περίπτωση αποτελούν κυρίαρχες αφηγήσεις γύρω από τι είναι αποδεκτό ή μη στην εκάστοτε κουλτούρα. Ως εκ τούτου τόσο η δημοσιογραφία ως επάγγελμα αλλά και η δημοσιογραφική ηθική και δεοντολογία είναι αναπόφευκτα αποτέλεσμα της εκάστοτε κουλτούρας, της εκάστοτε κοινωνίας, στον εκάστοτε χρόνο. Και συνεπώς, η

μελέτη τους δε μπορεί να είναι έξω από τη μελέτη του εκάστοτε πολιτισμικού πλαισίου μέσα στο οποίο μελετώνται (π.χ. η δημοσιογραφική δεοντολογία στην Ελλάδα τη δεκαετία του '90).

Σε μεγάλο βαθμό, επειδή η δημοσιογραφική δεοντολογία ορίζει ότι ο δημοσιογράφος 'έχει χρέος' να ενημερώνει τα ακροατήρια, η δημοσιογραφική πρακτική πλαισιώνεται συχνά ως ένα 'λειτουργήμα'. Αυτό είναι αποτέλεσμα των πολιτικών και κοινωνικών διεργασιών μιας συγκεκριμένης εποχής, που οδήγησαν στην ανάπτυξη της δημοσιογραφικής ηθικής (όπως αναφέρθηκαν πρωτύτερα) και συνεπώς της απέδωσαν ένα ρόλο εξιδανικευμένο και ρομαντικό, που σε πολλές περιπτώσεις δεν ανταποκρίνεται στις ρεαλιστικές συμβάσεις της δημοσιογραφίας ως επαγγέλματος. Με αυτό τον τρόπο η δημοσιογραφική πρακτική οριοθετείται από το τι πρέπει να κάνει ένας δημοσιογράφος για να γίνεται αντιληπτός από το κοινωνικό σύνολο ως ο 'ιδανικός', ο 'αδιάφθορος', ο 'άτεγκτος', ο 'αντικειμενικός' και άρα ο 'αξιόπιστος'. Είναι, λοιπόν, σχεδόν θέμα ηθικής και κοινωνικής διαπαιδαγώγησης του δημοσιογράφου, προκειμένου να μάθει να λειτουργεί πάντα μέσα σε αυτό το πλαίσιο μιας εξιδανικευμένης δημοσιογραφίας ,ακόμα και αν στην πραγματικότητα και στην καθημερινή ρουτίνα της λήψης αποφάσεων αυτό δε συμβαίνει συχνά.

Υπό αυτό το πρίσμα της κοινωνικής και πολιτισμικής απαίτησης να είναι ο δημοσιογράφος ηθικός, οφείλουμε να μελετάμε τους διάφορους κώδικες και αρχές δεοντολογίας, όπως είναι οι αρχές δημοσιογραφίας του Pew Research Center (2004) και το εγχειρίδιο δημοσιογραφικής ηθικής του Thomas Reuters Foundation, που προβλέπονται ως συμπληρωματικές πηγές της διδακτικής αυτής ενότητας. Και στις δυο περιπτώσεις, ο εξιδανικευμένος ρόλος του δημοσιογράφου συνοψίζεται σε αξιωματικές θέσεις δεοντολογικού και διδακτικού χαρακτήρα, οι οποίες δεν είναι πάντα εφικτό να έχουν πρακτική εφαρμογή. Σε αυτό παρεμβαίνουν παράγοντες όπως η οργανωσιακή λειτουργία των ΜΜΕ(εκδοτικά και δημοσιογραφικά συμφέροντα, σχέσεις με τις πηγές ειδήσεων), ο εμπορικός χαρακτήρας του δημοσιογραφικού επαγγέλματος (ο δημοσιογράφος υπόκειται σε σχέση μισθωτής εργασίας με κάποιο εργοδότη) ή και η σχετικιστική φύση του επαγγέλματος (το τι είναι σημαντικό να δημοσιοποιηθεί ποικίλλει από χώρα σε χώρα, από οργανισμό σε οργανισμό, από δημοσιογράφο σε δημοσιογράφο).

Ειδικά από τη μελέτη του εγχειριδίου δημοσιογραφικής ηθικής του Thomas Reuters Foundation προκύπτει ότι για να συζητήσουμε ζητήματα δημοσιογραφικής ηθικής οφείλουμε να συμπεριλάβουμε τις διαδικασίες επιλογής και κατασκευής των ειδήσεων. Σε αυτό είναι ιδιαίτερα χρήσιμη η συζήτηση του Paul Manning (2007) καθώς και άλλων ερευνητών που μελετούν τα κριτήρια με τα οποία επιλέγεται μια είδηση για να μπει στην ειδησεογραφική ατζέντα (Schudson, 1997b), τη σχέση των δημοσιογράφων με τις πηγές της είδησης (Lewis κ.α., 2008), τα δίκτυα ροής της πληροφορίας και την οργανωσιακή λογική των Μέσων (Golding & Murdock, 2000).

Βιβλιογραφία Κεφαλαίου

- Παπαχαρίση, Ζ. (2008) 'Η εικονική σφαίρα 2.0: το διαδίκτυο και η δημόσια σφαίρα', *Ζητήματα Επικοινωνίας*, τ.7, σελ. 8-26
- Dean, J. (2003), "Why the Net is not a Public Sphere", *Constellations* Volume 10, No 1, 2003, Blackwell Publishing Ltd, Oxford, UK
- Fraser, N. (1992) 'Rethinking the Public Sphere: A Contribution to the Critique of Actually Existing Democracy', in C. Calhoun (ed.) *Habermas and the Public Sphere*, pp. 109–42. Cambridge, MA: MIT Press
- Foucault, M. (1978). *The history of sexuality, volume I. New York: Vintage.*
- Golding, P., & Murdock, G. (2000). Culture, communications and political economy. *Mass media and society*, 3, 70-92.
- Habermas, J. (1991). *The structural transformation of the public sphere: An inquiry into a category of bourgeois society.* MIT press.
- Lewis, J., Williams, A., & Franklin, B. (2008). A compromised fourth estate? UK news journalism, public relations and news sources. *Journalism studies*, 9(1), 1-20.
- Manning, P. (2007), *Η Κοινωνιολογία της ενημέρωσης*, Αθήνα: Καστανιώτης
- Rose, N. (1989/1990). *Governing the soul: the shaping of the private self.* Taylor & Francis/Routledge.

Schudson, M. (1997a) 'Why Conversation is Not the Soul of Democracy', *Critical Studies in Mass Communication* 14(4): 1–13

Schudson, M. (1997b). The sociology of news production. *Social meanings of news: A text-reader*, 722.

Πηγές MME

Journalists about Journalism (2018). *Αρχές της δημοσιογραφίας*. Διαθέσιμο στο <http://jaj.gr/ethics/vasikes-arches-dimosiografias/> (πρόσβαση στις 26/02/2018)

Βιβλιογραφία για περαιτέρω μελέτη

Παπαχαρίση, Ζ. (2008) 'Η εικονική σφαίρα 2.0: το διαδίκτυο και η δημόσια σφαίρα', *Ζητήματα Επικοινωνίας*, τ.7, σελ. 8-26

Fraser, N. (1992) 'Rethinking the Public Sphere: A Contribution to the Critique of Actually Existing Democracy', in C. Calhoun (ed.) *Habermas and the Public Sphere*, pp. 109–42. Cambridge, MA: MIT Press

Schudson, M. (1997) 'Why Conversation is Not the Soul of Democracy', *Critical Studies in Mass Communication* 14(4): 1–13

Κεφάλαιο 3^ο:

Μέσα/Κανόνες κατοχύρωσης της δημοσιογραφικής δεοντολογίας

Περίληψη

Στη διδακτική αυτή ενότητα οι φοιτητές εξοικειώνονται με κάποιους κώδικες δεοντολογίας σε εθνικό και διεθνές επίπεδο και μελετούν κάποια ενδεικτικά μέσα κατοχύρωσης της δεοντολογίας. Σκοπός της ενότητας αυτής είναι να μπορούν οι φοιτητές, έχοντας μελετήσει το πλαίσιο διαμόρφωσης της δημοσιογραφικής δεοντολογίας όπως παρουσιάστηκε στην προηγούμενη διδακτική ενότητα, να είναι σε θέση να συγκρίνουν διαφορετικούς κώδικες δεοντολογίας, που διαφοροποιούνται εθνικά και ως προς την εκάστοτε δημοσιογραφική κουλτούρα. Ένας από τους στόχους της μαθησιακής διαδικασίας σε αυτή την ενότητα είναι και η αναγνώριση των πολιτισμικών χαρακτηριστικών που αντανακλούν οι διαφορετικοί κώδικες με τους οποίους θα εξοικειωθούν οι φοιτητές.

Λέξεις Κλειδιά

Εθνικοί κώδικες δεοντολογίας, διεθνείς κώδικες δεοντολογίας, κατοχύρωση δεοντολογίας

Εισαγωγή

Έχοντας αποκτήσει μια εικόνα του γενικότερου πολιτισμικού και ιστορικού πλαισίου μέσα στο οποίο αναπτύχθηκε η έννοια της δημοσιογραφικής δεοντολογίας (βλ. Κεφ. 3), οι φοιτητές καλούνται σε αυτή τη διδακτική ενότητα να εξοικειωθούν με κάποια πρακτικά μέσα κατοχύρωσής της καθώς και με συγκεκριμένους κώδικες δεοντολογίας σε εθνικό και διεθνές επίπεδο. Πρωταρχικής σημασίας εδώ είναι και η αντίληψη των φοιτητών και η δυνατότητα περιγραφής των στόχων των κανόνων δημοσιογραφικής δεοντολογίας, προκειμένου να μπορέσουν να προβούν σε συγκρίσεις ανάμεσα σε εθνικούς και διεθνείς κώδικες. Για να επιτευχθούν οι στόχοι της διδακτικής αυτής ενότητας προβλέπονται δυο δραστηριότητες, μια ανοικτού και μια κλειστού τύπου, μέσα από τις οποίες οι φοιτητές πρώτα θα τεστάρουν το βαθμό στον οποίο έχουν κατανοήσει τους κανόνες δεοντολογίας, και στη συνέχεια θα προβούν σε μια κριτική σύγκριση κωδικων από διαφορετικές χώρες. Μέσα από τη θεωρητική και πρακτική διαδικασία οι φοιτητές θα έχουν την ευκαιρία να

κατανοήσουν σε βάθος τους διαφορετικούς κώδικες δεοντολογίας και να αντιληφθούν το διαφορετικό πολιτισμικό πλαίσιο στο οποίο ανήκουν.

Σε ό,τι ακολουθεί δίνεται ένα περίγραμμα της διδακτικής αυτής ενότητας και κατόπιν γίνεται μια κριτική συζήτηση της κύριας βιβλιογραφικής πηγής μέσα στο ευρύτερο επιστημολογικό πλαίσιο.

3.1. Το περίγραμμα της διδακτικής ενότητας

Όπως στις περισσότερες διδακτικές ενότητες της θεματικής αυτής, έτσι και η ενότητα αυτή περιλαμβάνει εξίσου την θεωρητική εξοικείωση των φοιτητών με την ακαδημαϊκή συζήτηση, όπως και την πρακτική εξάσκηση με αυτή. Μέχρι τώρα οι φοιτητές έχουν ήδη αποκτήσει μια εικόνα για τις έννοιες της δημοσιογραφικής ηθικής και της δημοσιογραφικής δεοντολογίας, για την ιστορική και κοινωνική τους προσέγγιση καθώς και για το επιστημολογικό πλαίσιο μέσα στο οποίο της μελετάμε. Συνεπώς, έχουν εξοικειωθεί με την κοινωνική, ιδεολογική και πολιτισμική υφή των εννοιών αυτών, ήτοι με την αμιγώς πολιτική τους φύση και το ρόλο τους στη διαμόρφωση ενός πλαισίου ηθικής (με την έννοια του κοινωνικά αποδεκτού) δημοσιογραφικής πρακτικής.

Υπό το πρίσμα αυτό αυτή η διδακτική ενότητα έχει ιδιαίτερη σημασία διότι οι φοιτητές πρέπει να καταφέρουν να επιδείξουν κριτική σκέψη στη διαδικασία μελέτης και παρατήρησης της διαθέσιμης βιβλιογραφίας για τα μέσα κατοχύρωσης της δημοσιογραφικής δεοντολογίας και των κωδίκων που συζητώνται. Από το σημείο αυτό και εξής θεωρείται ότι οι φοιτητές έχουν τα κατάλληλα επιστημολογικά εφόδια, ώστε να μπορούν να μελετούν κριτικά τα πρακτικά ζητήματα δημοσιογραφικής ηθικής και δεοντολογίας και από μια ευρύτερη ιστορική και πολιτισμική οπτική, χωρίς να τοποθετούνται, μέσω της τυχόν προσωπικής τους εμπειρίας, σχετικά με τον εξιδανικευμένο ρόλο του επαγγελματία δημοσιογράφου. Γι' αυτό και έχει ιδιαίτερη σημασία οι φοιτητές να συνδυάσουν τη γνώση που έχουν έως τώρα αποκτήσει τόσο στην ανάγνωση της βιβλιογραφίας της διδακτικής ενότητας, όσο και στη συγκριτική συζήτηση των κωδίκων εθνικού και διεθνούς επιπέδου.

Και για αυτή τη διδακτική ενότητα συστήνεται στους φοιτητές να διαβάσουν πρώτα τη βιβλιογραφική πηγή που προβλέπεται για την ολοκλήρωσή της, και στη συνέχεια να ασκηθούν στην εξοικείωση με τη θεωρία μέσω των δυο δραστηριοτήτων. Στη

συγκεκριμένη όμως περίπτωση καλό είναι να ξαναπαρακολουθήσουν τα videos της προηγούμενης διδακτικής ενότητας (Journalism Ethics: A Short Video Lesson και Journalism Ethics and Rules) και να συμβουλευθούν εκ νέου το δεύτερο (2^ο) κεφάλαιο του βιβλίου αυτού. Έτσι θα ανανεώσουν τη συζήτηση για το ιστορικό και πολιτισμικό πλαίσιο μέσα στο οποίο τοποθετούνται οι έννοιες της δημοσιογραφικής δεοντολογίας.

Ακολουθώντας αυτή τη στρατηγική μελέτης οι φοιτητές με το πέρας της εβδομάδας θα έχουν τουλάχιστον εξοικειωθεί με τα μέσα κατοχύρωσης της δημοσιογραφικής δεοντολογίας και ηθικής, θα αντιλαμβάνονται τους στόχους που έχουν οι κανόνες δημοσιογραφικής δεοντολογίας και θα έχουν ενημερωθεί για τη φύση των κανόνων σε εθνικό και διεθνές επίπεδο. Μέσω της εξάσκησης στις δυο δραστηριότητες, αναμένεται οι φοιτητές να είναι σε θέση να προσδιορίζουν τις υποχρεώσεις των δημοσιογράφων και τα μέσα κατοχύρωσης της δεοντολογίας, και να συγκρίνουν κώδικες δεοντολογίας από διαφορετικές χώρες και δημοσιογραφικές κουλτούρες.

3.2. Μια κριτική συζήτηση της βιβλιογραφίας της διδακτικής αυτής ενότητας

Αμέσως από τον ορισμό ενός κώδικα δεοντολογίας ως ενός συνόλου ‘κανόνων συμπεριφοράς’ μέσω των οποίων ‘επιβάλλονται καθήκοντα’ και ‘αναγνωρίζονται τα δικαιώματα’ των δημοσιογράφων (Δεληγιάννη, 2004: 123), φαίνεται ότι ο κώδικας δεοντολογίας αντανακλά μια κοινωνική πρακτική. Οι δημοσιογράφοι αξιολογούνται για το βαθμό στον οποίο τηρούν τη δεοντολογία τόσο από τα ακροατήρια, όσο και από τους συναδέλφους τους. Ως εκ τούτου, το να τηρούν ένα κώδικα δημοσιογραφικής δεοντολογίας είναι μια κοινωνική πρακτική μέσω της οποίας εμφανίζονται στη δημόσια σφαίρα ως αξιόπιστοι και ως σωστοί επαγγελματίες. Το εύρος της κοινωνικής πρακτικής δεν σχετίζεται μόνο με τη δημόσια σφαίρα, αλλά και με τη διαμόρφωση ενός ηθικού εαυτού, μέσα από την υιοθέτηση (από την οικογένεια) και τήρηση συγκεκριμένων, ‘προσωπικών’ αξιών (Rose, 1989/1999).

Επομένως, η επιβολή σαφώς ορισμένων κανόνων επαγγελματικής συμπεριφοράς, που αντανακλούν και οριοθετούν και τις προσωπικές αξίες, η *επιβολή* (η έμφαση της συγγραφέως) καθηκόντων –δηλαδή το να ορίζουν ποιες είναι οι επαγγελματικές αρμοδιότητες ενός δημοσιογράφου για να είναι αξιόπιστος στη δημόσια σφαίρα και

απέναντι στα ακροατήρια - σημαίνει μια ακραιφνώς κοινωνικά ηθική πρακτική. Παράλληλα, όλοι οι κώδικες δεοντολογίας, όπως αναφέρεται και στο κεφάλαιο της Δεληγιάννη (2004), αφορούν την ελευθερία έκφρασης και πληροφόρησης των ακροατηρίων εκ μέρους των δημοσιογράφων. Το γεγονός καθαυτό ότι οι κώδικες περιλαμβάνουν εξίσου καθήκοντα και δικαιώματα θα μπορούσε να θεωρηθεί μια άλλη μορφή υποχρέωσης. Μέσα στη διδακτική και παιδαγωγική λογική των κωδίκων δεοντολογίας, η ελευθερία έκφρασης και πληροφόρησης γίνεται υποχρέωση έκφρασης και πληροφόρησης με σκοπό το κοινό καλό.

Όπως γίνεται αντιληπτό, σε ένα κώδικα δεοντολογίας που σκοπό έχει να διαπαιδαγωγήσει τους δημοσιογράφους και να οριοθετήσει μια επαγγελματικά (άρα ιδεολογικά) και κοινωνικά αποδεκτή συμπεριφορά, ενυπάρχουν οι εξής στόχοι (Δεληγιάννη, 2004: 124):

- η 'αξιόπιστη και πλήρης πληροφόρηση του πολίτη'
- 'η προστασία του δημοσιογράφου από οποιαδήποτε πίεση'
- 'η καλύτερη δυνατή κυκλοφορία της πληροφορίας'

Ας τονιστεί ξανά εδώ ότι οι θέσεις αυτές πλαισιώνουν τη δημοσιογραφική πρακτική ως μια εξιδανικευμένη μορφή επαγγέλματος, ένα 'λειτουργήμα', που όμως σε ελάχιστες περιπτώσεις μπορεί να έχουν ρεαλιστική εφαρμογή. Όπως έχει ήδη συζητηθεί στο προηγούμενο κεφάλαιο, ο δημοσιογράφος δεν έχει το βαθμό αυτονομίας που οι κώδικες δεοντολογίες συστήνουν διότι εξαρτάται:

- από τη σχέση του με τις πηγές του,
- από τη σχέση εργασίας με τον ιδιοκτήτη του Μέσου που εργάζεται,
- από τις βαθιά εδραιωμένες κοινωνικές και άλλες ιδεολογικές αντιλήψεις που ενυπάρχουν στην εκάστοτε κοινωνία
- από την ανάγκη να χτίσει αναγνωρισιμότητα και αξιοπιστία στα ακροατήρια που απευθύνεται

Αυτοί ακριβώς οι πρακτικοί περιορισμοί που όπως καταγράφεται από την έρευνα (π.χ. Maning, 2007; Schudson, 1997; Golding & Murdock, 2000) διαμορφώνουν τη ρουτίνα λήψης αποφάσεων από τους δημοσιογράφους, αποτελούν και τους μεθοδολογικούς περιορισμούς στην έρευνα στο πεδίο της δημοσιογραφικής δεοντολογίας. Αντλώντας από το παράδειγμα του άρθρου των Plaisance κ.α (2012), η μελέτη της δημοσιογραφικής ηθικής, ειδικά όταν περιλαμβάνει δεδομένα εμπειρικής έρευνας, δεν μπορεί να στηρίζεται σε αξιωματικές θέσεις όπως οι παραπάνω,

επιχειρώντας τη στατιστική εκτίμηση κοινωνικά, ιδεολογικά και πολιτισμικά προσδιορισμένων μεταβλητών όπως ο ιδεαλισμός και ο σχετικισμός. Για να προσεγγίσει ο ερευνητής τις εφαρμοσμένες πρακτικές δημοσιογραφικής δεοντολογίας, οφείλει να μελετήσει σε βάθος τις πρακτικές λήψης αποφάσεων στο πλαίσιο της καθημερινής ρουτίνας του δημοσιογράφου, αλλά και να εντοπίσει τις πολιτισμικές και κοινωνικές συνθήκες μέσα στις οποίες έχουν διαμορφωθεί οι αντιλήψεις του εκάστοτε δημοσιογράφου περί ηθικής.

Σε κάθε περίπτωση οι κώδικες δεοντολογίας περιγράφουν συνήθως τη σχέση ανάμεσα στο δημοσιογράφο και τα ακροατήρια (εξωτερική δεοντολογία), και τη σχέση του δημοσιογράφου με τους συναδέλφους και τον εργοδότη τους (εσωτερική δεοντολογία). Παραταύτα, ίσως θα έπρεπε να εστιάσει κανείς και στη σχέση του δημοσιογράφου με τα εμπλεκόμενα πρόσωπα στην είδηση. Τόσο η έρευνα όσο και οι κώδικες δεοντολογίας που ισχύουν επί του παρόντος δεν έχουν εστιάσει στο σημείο αυτό, θα είχε όμως ενδιαφέρον να δει κανείς τις πρακτικές με τις οποίες οι δημοσιογράφοι προσεγγίζουν τους εμπλεκόμενους σε μια είδηση τόσο μέσω του τρόπου που τους συζητούν στα δημοσιεύματα/ρεπορτάζ τους, όσο και κατά τη διάρκεια της δημιουργίας του ρεπορτάζ. Στις περισσότερες περιπτώσεις σε επίπεδο ηθικής συζητάται το καθήκον του δημοσιογράφου απέναντι στις ομάδες που τον αξιολογούν και κρίνουν την αξιοπιστία του (ακροατήρια, συνάδελφοι). Οι εμπλεκόμενοι στη δημοσιογραφική έρευνα γίνονται αντιληπτοί ως παθητικοί δέκτες και ενίοτε «παράπλευρες απώλειες» του καθήκοντος του δημοσιογράφου να ενημερώσει. Συνεπώς, δε λαμβάνεται υπόψη ότι η κοινωνική πρακτική της δεοντολογίας έχει εφαρμογή και στη διαδραστική σχέση ανάμεσα στο δημοσιογράφο και σε ανθρώπους που εμπλέκονται σε μια είδηση, στην οποία δεν αρκεί η θέση περι 'προστασίας του απορρήτου των εμπλεκομένων' ή 'η έκθεσή τους για το κοινό καλό'. Η μελέτη αυτής της πτυχής της δημοσιογραφικής ηθικής πιθανόν να έδινε μια νέα οπτική στο πώς αναπτύσσεται και εφαρμόζεται η δημοσιογραφική ηθική μέσα με κοινωνικούς και πολιτισμικούς όρους.

3.2.1. Οι κώδικες δεοντολογίας σε εθνικό και διεθνές επίπεδο

Οι κώδικες δεοντολογίας συντάσσονται και ισχύουν κυρίως σε εθνικό επίπεδο και προκύπτουν ως αποτέλεσμα των κοινωνικών και πολιτισμικών συνιστωσών κάθε χώρας ή κουλτούρας. Οι διαφορές στην πολιτική, οικονομική, κοινωνική και

πολιτισμική ανάπτυξη μιας χώρας αλλά και οι αντίστοιχες συγκυρίες που οδήγησαν στην εξέλιξη της εκάστοτε δημοσιογραφικής κουλτούρας αποτελούν το κύριο εμπόδιο στη σύσταση ενός ενιαίου διεθνούς κώδικα. Κατά τη Δεληγιάννη (2004:129)

‘Η ποικιλία και η ανομοιομορφία δημιουργεί μια εγγενή δυσκολία κατάταξης και γενικής συγκριτικής μελέτης ενώ επιπλέον αντιστρατεύεται και κάθε έννοια ασφάλειας δικαίου στον τομέα αυτό’.

Δεν είναι ως εκ τούτου τυχαίο ότι όλες οι προσπάθειες που έγιναν από σώματα όπως ο ΟΗΕ, η ΟΥΝΕΣΚΟ και το Συμβούλιο της Ευρώπης να καθορίσουν ένα κοινό κώδικα για τα καθήκοντα και τα δικαιώματα των δημοσιογράφων, απέτυχαν. Παράλληλα, όπως έγινε με την καθιέρωση του δικαιώματος της ελευθερίας έκφρασης και της ελευθερίας του Τύπου το 18^ο αι., που ήταν αποτέλεσμα πολιτισμικών, πολιτικών και οικονομικών συγκυριών, έτσι και οι αλλαγές που έχουν επέλθει στους εθνικούς κώδικες δεοντολογίας αλλά και η καθιέρωση νέων είναι αποτέλεσμα αντίστοιχων συγκυριών.

Ως εκ τούτου, δεδομένων των εγγενών διαφορών κάθε κουλτούρας, χώρας και οργάνωσης του εκάστοτε επικοινωνιακού συστήματος, μπορεί κάποιος να υποθέσει ότι ένας κοινός κώδικας σε διεθνές επίπεδο πιθανόν να μην είναι αποτελεσματικός εφόσον δεν θα μπορεί να καλύψει τις πολιτισμικές και κοινωνικές διαφορές κάθε κουλτούρας. Επίσης, σε μια εποχή που τα ακροατήρια έχουν ενεργό ρόλο στην πρόσληψη της είδησης, ειδικά στην εποχή των διαδικτυακών μέσων⁵, δεν είναι εύκολο να προκύψει ένας κοινός κώδικας δεοντολογίας⁶.

3.2.2. Η αλλαγή της φύσης της πληροφόρησης και η πολιτισμικά προσδιορισμένη φύση όρων όπως ‘αντικειμενικότητα’, ‘αλήθεια’, ‘ελικρίνεια’

Η αύξηση των ΜΜΕ από τη δεκαετία του ’80 και μετά και η ιδιωτικοποίησή τους οδήγησαν και στην αύξηση κωδικών δεοντολογίας, εφόσον έπρεπε να προσδιοριστεί

---

⁵Εξαιτίας της ευρείας διάχυσης των νέων τεχνολογιών εδώ και 20 χρόνια και της εδραίωσης του διαδικτύου ως ενός κυρίαρχου μέσου επικοινωνίας και πληροφόρησης, στην έρευνα πλέον γίνεται αναφορά σε διαδικτυακά Μέσα, περισσότερο από ό,τι σε νέα Μέσα. Ως εκ τούτου, στο βιβλίο αυτό, αντί για όρους όπως νέα Μέσα ή διαδικτυο (που είναι ιδιαζόντως ευρύς όρος για να περιγράψει ένα πολυσχιδές μέσο), θα χρησιμοποιείται ο όρος διαδικτυακά μέσα.

⁶ Μπορεί κανείς να δει έννοιες όπως η δημοσιογραφία των πολιτών (citizen’s journalism) μέσα στο πλαίσιο της παραγωγής περιεχομένου από το χρήστη (user generated content) (π.χ. Thurman, 2008) ή το πλαίσιο των παραγωγών-χρηστών (producers) (π.χ. Burns, 2003; Bird, 2011).

με σαφήνεια το δημοσιογραφικό επάγγελμα, ειδικά μέσα σε ένα οικονομικό ανταγωνιστικό πλαίσιο, όπως αυτό της ελεύθερης αγοράς και του ιδιωτικού τομέα. Παράλληλα, αυξήθηκε το εύρος της ενημέρωσης και πολλαπλασιάστηκαν οι επαγγελματίες στο χώρο των ΜΜΕ, εφόσον έχουμε και αύξηση της παραγωγής περιεχομένου εν γένει (προϊόντα δημοφιλούς κουλτούρας και προϊόντα της λεγόμενης ‘υψηλής’ τέχνης). Όμως υπάρχουν και άλλοι παράγοντες που διαμόρφωσαν το ευρύτερο πλαίσιο μέσα στο οποίο πρέπει να αντιληφθούμε αυτή την αλλαγή, αλλά και την ευρύτερη ανάγκη οριοθέτησης των ρόλων και των επαγγελματιών των Μέσων και των ακροατηρίων. Τέτοιοι είναι η αύξηση των αναπαραστάσεων και των παραγωγών (π.χ. σειρές, ταινίες, ντοκιμαντέρ, εκπομπές λόγου, κοινωνικές και ψυχαγωγικές εκπομπές κλπ) και ως εκ τούτου η διεύρυνση του γούστου των ακροατηρίων, και τέλος η διεύρυνση των κατηγοριών ακροατηρίων και άρα η ζήτηση για διαφοροποιημένο περιεχόμενο.

Παράγοντες όπως αυτοί, στην πολιτισμική συγκυρία της μετανεωτερικότητας όπου η δημόσια σφαίρα, η παραγωγή ΜΜΕ και η έννοια του να είναι κάποιος μέλος ακροατηρίου (audienceship) είναι σε μεγάλο βαθμό εξατομικευμένα και κατακερματισμένα (Giddens, 1991), σημαίνουν και έναν αριθμό άλλων αλλαγών. Από τη δεκαετία του ‘90 και εξής και κυρίως στη σύγχρονη εποχή των διαδικτυακών Μέσων, υπάρχει ένας συνεχής επαναπροσδιορισμός της έννοιας της ενημέρωσης, της πληροφόρησης και της είδησης, διότι διαμορφώνεται συνεχώς από κοινού στο πλαίσιο της διαλεκτικής σχέσης ανάμεσα στα ακροατήρια, τα ΜΜΕ και ενίοτε τις ίδιες της πηγές της είδησης (π.χ. πολιτικοί και ειδήσεις, η άσκηση πολιτικής από τον Donald Trump μέσω Twitter).

Σε αυτή την πολιτισμική (και τεχνολογική) συγκυρία εγείρονται και τα ζητήματα του προσδιορισμού εννοιών όπως ‘αντικειμενικότητα’, ‘αλήθεια’, ‘ειλικρίνεια’, ‘σεβασμός’, που επίσης τίθενται υπό συνεχή διαπραγμάτευση ως προς την ισχύ και τη φύση τους. Αυτό αποτελεί μια ακόμα δυσκολία στο να υπάρχει αποδοχή κάποιων κοινών αρχών δημοσιογραφικής ηθικής εφόσον εγείρονται ερωτήματα όπως:

- πώς ορίζεται η αξιοπιστία της είδησης σε μια εποχή που παράγοντας δημοφιλίας μιας είδησης είναι η συγκέντρωση ‘likes’ ή ‘retweets’ στα κοινωνικά δίκτυα;

- Πώς διαμορφώνεται η έννοια της αλήθειας και της αντικειμενικότητας σε μια περίοδο εντατικοποίησης των συζητήσεων για το πώς ορίζονται οι ψευδείς ειδήσεις (fake news);

Ερωτήσεις όπως οι παραπάνω είναι σε μεγάλο βαθμό σχετικές (σε επίπεδο κουλτούρας κυρίως), θέτουν εκ προοιμίου εμπόδια στην διαμόρφωση ενός ενιαίου πλαισίου ηθικής πρακτικής στο δημοσιογραφικό επάγγελμα (όπως και στα περισσότερα, ειδικά όσα έχουν παρουσία στη δημόσια σφαίρα). Σε αυτό ας προσθέσουμε και την εξιδανικευμένη αντίληψη για τη δημοσιογραφική ηθική, που εμποδίζει μια ρεαλιστική προσέγγιση ή τουλάχιστον την ενσωμάτωση της πραγματικότητας της ρουτίνας του δημοσιογράφου στους κώδικες δεοντολογίας. Ως εκ τούτου, η παρουσία των πειθαρχικών οργάνων ανά χώρα μάλλον αποτελεί μια πιο αποτελεσματική πρακτική οριοθέτησης του δημοσιογραφικού επαγγέλματος από ό,τι ένας κοινός κώδικας δεοντολογίας σε παγκόσμιο επίπεδο.

Η συζήτηση της βιβλιογραφίας της διδακτικής αυτής ενότητας γίνεται μέσα από μια ενδεικτική προσέγγιση των ζητημάτων που εγείρονται. Στόχος της είναι να δώσει ερεθίσματα για περαιτέρω σκέψη, αλλά και να δώσει μια εικόνα για το πώς μελετάται η σχετική εργογραφία μέσα στο πλαίσιο της ακαδημαϊκής σκέψης. Όπως και στις άλλες διδακτικές ενότητες δε γίνονται εκτενείς αναλύσεις των θεμάτων που εγείρονται στη βιβλιογραφία που προσφέρεται, διότι αυτό δε θα ήταν δυνατό για τα δεδομένα ενός πονήματος όπως το βιβλίο αυτό. Για το λόγο αυτό δίνεται σχηματικά μια ιδέα για το πώς τα ζητήματα που αυτή η θεματική ενότητα παρουσιάζει εντάσσονται μέσα σε ευρύτερες συζητήσεις για τη δημόσια σφαίρα, τις πολιτισμικές και κοινωνικές αλλαγές στη νεωτερικότητα και μετανεωτερικότητα, τα ακροατήρια και την ηθική.

Βιβλιογραφία Κεφαλαίου

Bird, S. E. (2011). Are we all producers now? Convergence and media audience practices. *Cultural Studies*, 25(4-5), 502-516.

Buns, A. (2003). Gatewatching, not gatekeeping: Collaborative online news. *Media International Australia Incorporating Culture and Policy*, 107(1), 31-44.

Giddens, A. (1991). Modernity and Post-Modernity: Self and Society in the Late Modern Age. *Polity, Cambridge*.

Golding, P., & Murdock, G. (2000). Culture, communications and political economy. *Mass media and society*, 3, 70-92.

Manning, P. (2007). *Η Κοινωνιολογία της ενημέρωσης*, Αθήνα: Καστανιώτης

Rose, N. (1989/1999). *Governing the soul: the shaping of the private self*. Taylor & Francis/Routledge.

Plaisance, P.L., Skewes, E.A. & Hanitzsch, T. (2012). Ethical Orientations of Journalists Around the Globe: Implications from a Cross-national Survey. *Communication Research*, 39(5): 641-661

Schudson, M. (1997b). The sociology of news production. *Social meanings of news: A text-reader*, 722.

Thurman, N. (2008). Forums for citizen journalists? Adoption of user generated content initiatives by online news media. *New media & society*, 10(1), 139-157.

Βιβλιογραφία για περαιτέρω μελέτη

Hafez, K. (2002). Journalism ethics revisited: A comparison of ethics codes in Europe, North Africa, the Middle East, and Muslim Asia. *Political communication*, 19(2), 225-250.

Hallin, D. Η μετάβαση στον 'Υψηλό μοντερνισμό' της αμερικάνικης δημοσιογραφίας: Μια επανεκτίμηση. *Ζητήματα Επικοινωνίας*, 4: 13-17

Hampton, M. (2008). The "objectivity" ideal and its limitations in 20th-century British journalism. *Journalism Studies*, 9(4), 477-493.

Hanitzsch, T. (2007). Deconstructing journalism culture: Toward a universal theory. *Communication theory*, 17(4), 367-385.

Herrscher, R. (2002). A universal code of journalism ethics: Problems, limitations, and proposals. *Journal of Mass Media Ethics*, 17(4), 277-289.

Κεφάλαιο 4°:

Δημοσιογραφική ηθική/δεοντολογία στην πράξη

Περίληψη

Στο κεφάλαιο αυτό οι φοιτητές εξοικειώνονται με τους τρόπους παραβίασης των κανόνων δεοντολογίας και το πλαίσιο μέσα στο οποίο λαμβάνουν χώρα. Στη διδακτική αυτή ενότητα διατίθεται στους φοιτητές εξίσου υλικό μελέτης όπου συζητούνται διαφορετικοί κώδικες δεοντολογίας μέσα από την ακαδημαϊκή έρευνα, όπως και το γεγονός και οι τρόποι παραβίασης μέσα από τη δημοσιογραφική ματιά. Οι φοιτητές καλούνται να μελετήσουν τη σχετική βιβλιογραφία, να παρακολουθήσουν το υλικό που προέρχεται από τους ίδιους τους επαγγελματίες και να εξασκηθούν μέσα από διαφορετικού τύπου ασκήσεις.

Λέξεις Κλειδιά

Παραβίαση κανόνων δεοντολογίας, δημοσιογραφική δεοντολογία στην πράξη, οργανωσιακή λειτουργία των ΜΜΕ, κώδικες δεοντολογίας

Εισαγωγή

Έχει ήδη συζητηθεί σε προηγούμενα κεφάλαια η σχεδόν εξιδανικευμένη φύση των κανόνων δεοντολογίας, αλλά και της έννοιας της δεοντολογίας και της δημοσιογραφικής ηθικής αυτών καθ'αυτές. Εκ προοιμίου η ύπαρξη κανόνων για οποιαδήποτε μορφή επαγγελματικής ή άλλης κοινωνικής δραστηριότητας εμπεριέχει και το ενδεχόμενο παραβίασής τους. Στην περίπτωση της δημοσιογραφικής δεοντολογίας, η τυχόν παραβίαση κανόνων αντιμετωπίζεται μέσα από μέτρα αυτορρύθμισης κυρίως και πειθαρχικά μέτρα δευτερευόντως. Όπως ισχύει και ευρύτερα για την ηθική του ατόμου, η δημοσιογραφική ηθική μετουσιώνεται στην ιδιότητα του επαγγελματία να εκπαιδεύει τον εαυτό του να σκέφτεται και να δρα με όρους του επαγγελματικά και του κοινωνικά αποδεκτού, για να θεωρείται ηθικός (Bowers, Meyers & Babbili, 2004). Μελετώντας την παραβίαση των κανόνων δεοντολογίας μέσα σε αυτό το πλαίσιο σκέψης, μπορούμε να κατανοήσουμε ευρύτερα το πλαίσιο ηθικής μέσα στο οποίο δρουν και εργάζονται οι δημοσιογράφοι, καθώς και τους παράγοντες που συμβάλλουν στη διαμόρφωση της δημοσιογραφικής ηθικής.

Στο κεφάλαιο αυτό υπάρχει συνδυασμός διαφορετικών πηγών, ώστε οι φοιτητές να εξοικειωθούν και με τους παράγοντες που συμβάλλουν στην παραβίαση της δεοντολογίας, όπως αυτοί συζητώνται στη διεθνή βιβλιογραφία, και με τον τρόπο που η παραβίαση της δεοντολογίας συζητάται από τους ίδιους τους επαγγελματίες. Μετά την ολοκλήρωση της διδακτικής αυτής ενότητας αναμένεται να έχουν έρθει σε μια πρώτη επαφή με τους τρόπους παραβίασης των κανόνων δεοντολογίας αλλά και με τους λόγους για τους οποίους παραβιάζονται. Σημαντικό είναι να γίνουν κατανοητές οι οργανωσιακές πιέσεις του Μέσου, που μπορεί να επηρεάσουν τις δημοσιογραφικές πρακτικές, αλλά και οι πιέσεις που προκύπτουν στο πλαίσιο του δίπολου δημοκρατίας-δημοσιογραφίας. Για να έχουν οι φοιτητές μια πιο άρτια εικόνα της λειτουργίας ενός κώδικα δεοντολογίας και της παραβίασής του, εξοικειώνονται με διαφορετικούς κώδικες δεοντολογίας, ώστε να μπορούν να διαβάσουν κριτικά αλλά και συγκριτικά μεταξύ τους διαφορετικούς κώδικες. Στις επόμενες ενότητες παρουσιάζεται το περίγραμμα της διδακτικής αυτής ενότητας, και στη συνέχεια γίνεται –όπως και στα προηγούμενα κεφάλαια- μια κριτική συζήτηση της βιβλιογραφίας της διδακτικής αυτής ενότητας.

4.1. Το περίγραμμα της διδακτικής ενότητας

Όπως και σε άλλες ενότητες της θεματικής αυτής, έτσι και στην παρούσα διδακτική ενότητα η μελέτη της πρακτικής εφαρμογής των κανόνων δεοντολογίας προκύπτει εξίσου μέσα από τη μελέτη ακαδημαϊκών πονημάτων και κειμένων από το θεσμικό και το δημόσιο διάλογο. Είναι χρήσιμο και σε αυτή την περίπτωση οι φοιτητές να εξοικειωθούν με το δημόσιο διάλογο γύρω από το θέμα, και στη συνέχεια να προχωρήσουν στη μελέτη των θεωρητικών κειμένων. Πιο συγκεκριμένα, προτείνεται οι φοιτητές να κρατήσουν σημειώσεις για τα φαινόμενα που θεωρούν ότι συνιστούν παραβίαση της δημοσιογραφικής δεοντολογίας (με βάση όσα γνωρίζουν ως τώρα), αφού εξοικειωθούν με τα κείμενα της ομιλίας του πρώην προέδρου της ΕΣΗΕΑ (2002), του προέδρου της ΕΣΔΜ (το βίντεο στην πλατφόρμα εκπαίδευσης) και της Γιαννούλη (2016) για την ερευνητική δημοσιογραφία⁷. Σκοπός είναι όχι μόνο να

---

⁷Ο οδηγός για τον εντοπισμό και επίλυση συγκρούσεων συμφερόντων σε διαδικασίες δημόσιων συμβάσεων καλό είναι να διαβαστεί ως συμπληρωματικό κείμενο για να αποκτήσουν οι φοιτητές μια εικόνα ενός αυστηρά διαμορφωμένου ρυθμιστικού πλαισίου θεσμικών πρακτικών στη δημόσια σφαίρα, που αναπόφευκτα επηρεάζει άλλες πρακτικές όπως είναι το δημοσιογραφικό επάγγελμα.

συμμετάσχουν στη σχετική δραστηριότητα (συζήτηση), αλλά και να αντιληφθούν αν όσα σημειώνουν συνάδουν με όσα προκύπτουν από το θεσμικό κυρίως διάλογο για τη δημοσιογραφική δεοντολογία (όργανα ελέγχου τήρησης της δημοσιογραφικής δεοντολογίας). Μετά από αυτή τη διαδικασία οι φοιτητές καλούνται να προχωρήσουν στη μελέτη των θεωρητικών προσεγγίσεων γύρω από το θέμα της πρακτικής εφαρμογής της δημοσιογραφικής δεοντολογίας, για να δουν πώς η ανάπτυξη κωδίκων και η εφαρμογή τους εντάσσεται μέσα σε ένα ευρύτερο ιστορικό και πολιτισμικό πλαίσιο.

Αυτό που κρίνεται ότι πρέπει να παρατηρήσουν οι φοιτητές στη μελέτη του υποστηρικτικού υλικού είναι η ευρύτερη αφήγηση μέσα στην οποία γίνεται αντιληπτή η εφαρμογή των κανόνων δεοντολογίας. Για παράδειγμα, στην ομιλία του προέδρου της ΕΣΗΕΑ παρατηρείται η αντίληψη ενός εξιδανικευμένου προτύπου δεοντολογίας που ορίζεται μέσα σε ένα δίπολο σωστής και λανθασμένης ενημέρωσης. Το 'δέον', όπως αναφέρεται και στην ομιλία, αντικατοπτρίζει μια πολιτικής, κοινωνικής ή πολιτιστικής φύσης είδηση, που χαρακτηρίζεται από λιτότητα και στόχο έχει να παρουσιάσει την πραγματικότητα όπως την καλύπτει ο δημοσιογράφος με άξονα την επαγγελματική του συνείδηση και όχι τις οικονομικές επιταγές του Μέσου. Η εικόνα που δίνεται στην ομιλία αυτή για το τι είναι σωστή/δεοντολογική δημοσιογραφική πρακτική και τι όχι, είναι ιδιαζόντως αντιπροσωπευτική του θεσμικού πλαισίου μέσα στο οποίο γίνεται αντιληπτή η έννοια της δεοντολογίας.

Η αφήγηση (narrative) γύρω από το τι είναι η δημοσιογραφική δεοντολογία και πώς εφαρμόζεται, αποκτά μια διδακτική διάσταση, εφόσον μέσα από την κριτική των ειδήσεων που δεν πληρούν τα κριτήρια της 'σωστής' είδησης, σχεδόν διδάσκεται το πώς πρέπει να είναι η 'πραγματική', 'σωστή', 'δεοντολογική', 'αντικειμενική' είδηση (Μανωλάκος, 2002). Ως εκ τούτου, μέσα σε ένα θεσμικό πλαίσιο όπως αυτό της ΕΣΗΕΑ είναι σχεδόν μονόδρομος ο τρόπος που γίνεται αντιληπτή τόσο η φύση, όσο και ο σκοπός της δημοσιογραφίας (εξ ου και ο διδακτικός τόνος του ιεραρχικά ανώτατου μέλους του οργάνου). Καθώς το θέμα θεωρείται πολυσχιδές, οι πτυχές που συνθέτουν το θέμα της δεοντολογίας είναι περισσότερες και σε αυτές περιλαμβάνονται η αυτορρύθμιση του δημοσιογραφικού επαγγέλματος (self-regulation, ethics), οι θεσμοί 'διασφάλισης' της δεοντολογίας (ΕΣΡ) και η διάθεση

του θέματος σε συζήτηση ανάμεσα σε διαφορετικές ομάδες ενδιαφέροντος (π.χ. ακαδημαϊκοί).

Αντίστοιχο είναι και το νήμα της αφήγησης (running thread) στο βίντεο του Προέδρου της ΕΣΔΜ (Κοτσιφός, 2017) χωρίς όμως αξιολογική πλαισίωση, εφόσον απευθύνεται σε ένα ακαδημαϊκό ακροατήριο- τους φοιτητές του ΕΑΠ. Οι πιέσεις που υφίσταται το δημοσιογραφικό επάγγελμα στο πλαίσιο των μεγάλων ομίλων ΜΜΕ και της ψηφιακής εποχής, ο προσανατολισμός των ΜΜΕ (οικονομικός ή πολιτικός), οι λόγοι που μπορεί να παραβιαστούν οι κανόνες δεοντολογίας, η αυτορρύθμιση των ΜΜΕ καθώς και ο προστατευτικός και ρυθμιστικός ρόλος των θεσμικών οργάνων συστήνει και αυτή την αφήγηση. Ως εκ τούτου, για να καταλάβουν οι φοιτητές πώς να παρακολουθήσουν την αναλυτική λογική της ενότητας αυτής, καλό είναι να βλέπουν τη συνολική εικόνα που προκύπτει από τη συζήτηση για τους τρόπους εφαρμογής της δεοντολογίας. Να αναζητούν τις αφηγήσεις πίσω από όσα διαβάζουν είτε σε ακαδημαϊκό επίπεδο, είτε σε επίπεδο δημόσιου διαλόγου.

Αντίστοιχα, μέσα από το συνεκτικό κείμενο της Γιαννούλη (2016) για το Κουτί της Πανδώρας προκύπτει μια σχετικά ακαδημαϊκή προσέγγιση προσαρμοσμένη να φιλοξενηθεί σε δημόσια πλατφόρμα ενημέρωσης (quasi- academic), που με αποτελεσματικό τρόπο προσεγγίζει το θέμα και τη φύση της ερευνητικής δημοσιογραφίας μέσα από το γεγονός των Wikileaks. Οι φοιτητές έχουν μια μικρή εικόνα για το πώς προσεγγίζεται θεωρητικά η ερευνητική δημοσιογραφία και πώς μπορεί να μελετηθεί μέσα από το πρίσμα της ένα θέμα επικαιρότητας για την εφαρμοσμένη δημοσιογραφική πρακτική που εγείρει ερωτήματα για τη φύση της ερευνητικής δημοσιογραφίας εν γένει (Wikileaks).

Έχοντας αποκτήσει επομένως την εικόνα του δημόσιου διαλόγου και μια ενδιαφέρουσα ενσωμάτωση της ακαδημαϊκής συζήτησης μέσα στο δημόσιο διάλογο (Γιαννούλη, 2016), οι φοιτητές θα μελετήσουν τις ακαδημαϊκές πηγές της ενότητας, πριν προχωρήσουν στις υποχρεωτικές δραστηριότητες (ανοικτού και κλειστού τύπου). Ακολουθεί μια κριτική συζήτηση της βιβλιογραφίας σε μια προσπάθεια να προταθούν τρόποι μελέτης και ερμηνείας των ακαδημαϊκών πηγών της ενότητας αυτής.

4.2. Μια κριτική συζήτηση της βιβλιογραφίας της διδακτικής αυτής ενότητας

Στην παρούσα ενότητα προσφέρεται μια πολύ σημαντική μελέτη για το ιστορικό και πολιτισμικό πλαίσιο που αναπτύχθηκαν οι πρώτοι και οι μετέπειτα κώδικες δημοσιογραφικής δεοντολογίας στις ΗΠΑ (Wilkins & Brennen, 2004). Παρότι υπάρχουν και άλλες μελέτες που προσεγγίζουν τις ειδησεογραφικές κουλτούρες σε διαφορετικές χώρες του κόσμου μέσα από μια πολιτισμική σκοπιά (Hafez, 2002), αλλά και μέσα από τη σκοπιά της δημοσιογραφικής πρακτικής (Deuze, 2002). Η διαφορά της μελέτης αυτής είναι ότι αντλεί από την προσέγγιση του πολιτισμικού υλισμού όπως τον χρησιμοποιεί ο Raymond Williams (1988/1977), για να εξετάσει πώς μέσα από τη μελέτη των ιστορικών συγκυριών και πολιτισμικών αλλαγών διαμορφώνεται η ανάπτυξη κωδίκων ηθικής ως μια μορφή κοινωνικής και πολιτισμικής πρακτικής (Wilkins & Brennen, 2004: 297).

Εξίσου σημαντικό είναι και το κεφάλαιο του Gitlin (1999). Το κεφάλαιο αυτό είναι μια επίσης ενδιαφέρουσα εμπειρική προσέγγιση του θέματος της δημοσιογραφικής δεοντολογίας. Παρότι δεν είναι ένα ακαδημαϊκό κεφάλαιο, η αφήγηση του Gitlin αντλεί από την προσωπική του εμπειρία ως δημοσιογράφου στην Αμερική και περιγράφει την εφαρμοσμένη δημοσιογραφική πρακτική στη χώρα μέσα από τους θεσμοθετημένους κανόνες δεοντολογίας. Στην αφήγηση του Gitlin αντικατοπτρίζεται η εφαρμογή των κανόνων δεοντολογίας σε μια συγκεκριμένη δημοσιογραφική κουλτούρα, που διαφέρει από την ευρωπαϊκή και την ελληνική ως προς τη σχέση με τα πολιτικά κόμματα, αλλά και ως προς τη σχέση με οργανισμούς ή τα τμήματα μάρκετινγκ και επικοινωνίας (Gitlin, 1999: 27). Ειδικά το κεφάλαιο αυτό θα μπορούσε κανείς να το δει υπ'ο το πρίσμα ακραιφνώς ακαδημαϊκών μελετών για τις διαφορετικές ειδησεογραφικές κουλτούρες ανα τον κόσμο (π.χ. Deuze, 2002; Hafez, 2002), έτσι ώστε να αποκτήσει μια ιδέα του πολιτισμικού, κοινωνικού και πολιτικού (με την ευρύτερη έννοια του όρου politics) πλαισίου μέσα στο οποίο υφίστανται και ενδεχομένως παραβιάζονται οι κανόνες δεοντολογίας.

Επειδή με αφορμή τη μελέτη των Wilkins & Brennen (2004) οι φοιτητές καλούνται να επεξεραστούν τα ερωτήματα των δραστηριοτήτων της διδακτικής ενότητας, στο κεφάλαιο αυτό θα δοθεί ιδιαίτερη έμφαση στην κριτική προσέγγιση αυτής της μελέτης σε σχέση με την πρόσθετη ακαδημαϊκή πηγή του Gitlin (1999) για τη δημοσιογραφική δεοντολογία.

4.2.1 Οι κώδικες δεοντολογίας σε πολιτισμική προοπτική

Οι κανόνες δημοσιογραφικής δεοντολογίας που διαμορφώθηκαν στις ΗΠΑ μετά τον Α΄ Παγκόσμιο Πόλεμο είναι, εν πολλοίς, στην ίδια λογική αντίληψης του δημοσιογραφικού επαγγέλματος με τους σημερινούς κώδικες στη δυτική κουλτούρα ευρύτερα. Ενδεχομένως περισσότερο μοραλιστικού χαρακτήρα μεν, όμοιοι με τους συγχρόνους ως προς την υπηρεσία του δημοσιογράφου στο δημόσιο συμφέρον δε. Σε κάθε περίπτωση, ήδη από τις απαρχές της σύστασης κωδίκων δεοντολογίας η σύγκρουση συμφερόντων, η προστασία των εργασιακών δικαιωμάτων, η απαγόρευση οικονομικών απολαβών άλλων από τις εργασιακές και η ‘αντικειμενική’ και ‘πλήρης’ ενημέρωση ήταν οι κεντρικοί πυλώνες των κωδίκων δεοντολογίας. Το άρθρο των Wilkins & Brennen(2004) όμως ανάγει το θέμα –ειδικά των πρώτων κωδίκων δεοντολογίας- σε θέμα πολιτισμικό και ταξικό. Η ανάγκη διαμόρφωσης κώδικα δεοντολογίας στις ΗΠΑ προέκυψε από την ανάγκη διαχωρισμού της ‘σοβαρής’ ειδησεογραφικής δημοσιογραφίας από την κίτρινη και τη jazz δημοσιογραφία⁸ (Lee, 1937). Ας σκεφτεί κανείς ότι έως και το μεσοπόλεμο η Jazz μουσική ήταν η μουσική των μαύρων, μουσική που άκουγε κάποιος σε υπόγεια, αργά τη νύχτα, κουλτούρα και μουσική που δε συμβάδιζε με την ταξική και πολιτισμική ανωτερότητα των λευκών αμερικάνων (Panish, 1995).

Λευκοί καλλιτέχνες και δημοσιογράφοι ήταν από τις πρώτες πολιτισμικές ομάδες που καλωσόρισαν τη μουσική των μαύρων και συγχρωτίζονταν στους αντίστοιχους χώρους διασκέδασης. Ως εκ τούτου, οι δημοσιογράφοι που επέλεξαν αυτόν τον τρόπο διασκέδασης, έναν ταξικά κατώτερο και ηθικά μεμπτό τρόπο διασκέδασης, και το συγχρωτισμό με εκπροσώπους της μαζικής κουλτούρας είχαν επίσης συνδεθεί με τη λεγόμενη ‘ελαφριά’ –κοινωνική δημοσιογραφία (που κυρίαρχη θεματολογία είχε τις ειδήσεις για τους αστέρες του Hollywood καθώς επίσης ειδήσεις για σεξ και σκάνδαλα).

Η ιστορική και πολιτισμική αυτή συγκυρία σηματοδοτεί σχεδόν μια ανάγκη να διαχωριστεί το σχεδόν στερεοτυπικό πρότυπο του μαχητικού, πολιτικού

---

⁸Jazz δημοσιογραφία αποκαλούνταν το είδος της ελαφριάς δημοσιογραφίας κατά την περίοδο μεταξύ πρώτου και δεύτερου Παγκόσμιου Πολέμου, που εστίαζε σε ειδήσεις γύρω από τους αστέρες του Hollywood, θέματα σεξ, βίας και σκανδάλων (Bessie, 1938; Cohen, 2000).

δημοσιογράφου, από το δημοσιογράφο που γράφει αντλώντας από μια τρυφηλή ζωή. Ως αποτέλεσμα προκύπτουν οι πρώτοι κώδικες δεοντολογίας που στόχο έχουν την προστασία των δικαιωμάτων και της αξιοπρέπειας των δημοσιογράφων (Lee, 1937). Διακρίνεται λοιπόν μια ηθικής φύσης αφήγηση γύρω από τον 'σωστό' και μη δημοσιογράφο, η οποία σε σημαντικό βαθμό προκύπτει από μια ταξική και πολιτισμική διαλεκτική.

Το κύριο θέμα του άρθρου είναι η μελέτη της σύγκρουσης συμφερόντων σε μια ιστορική και πολιτισμική προοπτική μέσα από την περιπτωσιολογική μελέτη του κώδικα των *New York Times*. Οι συγγραφείς παρατήρησαν ότι το θέμα της σύγκρουσης συμφερόντων είναι ο κεντρικός άξονας του συγκεκριμένου κώδικα, ενός από τα δημοφιλέστερα και πλέον αξιόπιστα έντυπα Μέσα, που αποτελεί πρότυπο και για άλλους κώδικες δεοντολογίας (Wilkins & Brennen, 2004: 304). Για να προσεγγίσουν τη φύση της ηθικής επαγγελματικής πρακτικής όπως διαμορφώνεται στον κώδικα αυτό, επέλεξαν ένα ιδιαίτερα πλούσιο επιστημολογικό πλαίσιο. Έχοντας ξεκινήσει οριοθετώντας τις ιστορικές και πολιτισμικές συγκυρίες που οδήγησαν στην ανάπτυξη κανόνων δεοντολογίας στην Αμερική οι Wilkins & Brennen (2004) και αντλώντας από την ηθική φιλοσοφική προσέγγιση (moral philosophy) για την επαγγελματική ηθική (professional ethics), δημιουργούν το επιστημολογικό πλαίσιο της συζήτησής τους για την έννοια της σύγκρουσης συμφερόντων (conflict of interest) και εν τέλει την αναλυτική μελέτη του κώδικα των Times. Υπο αυτό το πρίσμα ο αναγνώστης-μελετητής μπορεί να κατανοήσει καλύτερα γιατί παλιότεροι κώδικες δεοντολογίας διαφέρουν από τους νεότερους και ποιες είναι οι ιστορικές και πολιτισμικές συγκυρίες που οδηγούν σε αυτές τις αλλαγές. Ένας κώδικας δεοντολογίας δεν αναπτύσσεται μόνο με βάση κάποιες παγκόσμιες, σχεδόν στερεοτυπικές και σε γενικές γραμμές μη προσδιορίσιμες παραδεδεγμένες αξίες (π.χ. καθήκον, αντικειμενικότητα, αλήθεια), αλλά είναι ακριβώς το αποτέλεσμα πολιτισμικών, πολιτικών και κοινωνικών –οικονομικών συγκυριών. Το αποτέλεσμα που προκύπτει (κώδικας δεοντολογίας) στόχο έχει να οριοθετήσει την επαγγελματική πρακτική του δημοσιογράφου μέσα σε αυτές τις συγκυρίες και να του εμφυσήσει την έννοια της αυτορρύθμισης. Το σημαντικότερο, συνεπώς, επιχείρημα του άρθρου είναι η απόδειξη ότι ένας κώδικας δεοντολογίας είναι ένα σύνολο

αποδεκτών πολιτισμικών και κοινωνικών πρακτικών σε μια συγκεκριμένη κουλτούρα και ένα σαφώς ορισμένο χρονικό πλαίσιο⁹.

Βιβλιογραφία Κεφαλαίου

- Bessie, S. M. (1938). *Jazz journalism: The story of the tabloid newspapers*. Dutton.
- Bowers, P. J., Meyers, C., & Babbili, A. (2004). Power, ethics, and journalism: Toward an integrative approach. *Journal of Mass Media Ethics*, 19(3-4), 223-246.
- Cohen, D. (2000). *Yellow journalism: scandal, sensationalism, and gossip in the media*. Millbrook Press.
- Deuze, M. (2002). National News Cultures: A comparison of Dutch, German, British, Australian and U.S. journalists. *J & MC Quarterly*, v.79(1):134-149
- Hafez, K. (2002). Journalism ethics revisited: A comparison of ethics codes in Europe, North Africa, the Middle East, and Muslim Asia. *Political communication*, 19(2), 225-250.
- Gitlin, T. (1999). Δημοσιογραφική Δεοντολογία: Πως, Πότε και Γιατί Παραβιάζονται οι Κανόνες. Στο Στ. Παπαθανασόπουλος & Μ. Κομνηνού (Επιμ.), *Ζητήματα Δημοσιογραφικής Δεοντολογίας* (σσ. 21-29). Αθήνα: Καστανιώτης
- Lee, A. (1937), *The Daily Newspaper in America: the evolution of a social instrument*, New York: Macmillan.
- Panish, J. S. (1995). *The color of jazz: race and representation in postwar American culture*. Mississippi: Univ. Press of Mississippi.
- Williams, R. (1988 [1977]) *Marxism and Literature*, Oxford: Oxford University Press^[1]
- Wilkins L. & Brennen, B. (2004). Conflicted Interests, Conflicted Terrain. *Journalism Studies*, 5(3), 297-309.

---

⁹Το παρόν άρθρο των Wilkins & Brennen (2004) μπορεί να αποτελέσει χρήσιμη πηγή στην κριτική ανάγνωση άρθρων όπως των Plaisance κ.α (2012) που συζητήθηκε στο κεφάλαιο 3, αλλά και των διακρατικών μελετών που παρατέθηκαν στο κεφάλαιο αυτό (Deuze, 2002; Hafez, 2002)

Πηγές MME

Γιαννούλη, Η. (25/05/2016). Ερευνητική δημοσιογραφία και ηθικά διλήμματα διαθέσιμο στο <https://www.koutipandoras.gr/article/ereynhtikh-dhmosiografia-kai-hoika-dilhmmata> (πρόσβαση στις 26/02/2018)

Βιβλιογραφία για περαιτέρω μελέτη

Hanson, G. (2002). Learning journalism ethics: The classroom versus the real world. *Journal of Mass Media Ethics*, 17(3), 235-247.

Boeyink, D. E., & Borden, S. L. (2010). *Making hard choices in journalism ethics: Cases and practice*. London: Routledge.

Boeyink, D. E. (1994). How effective are codes of ethics? A look at three newsrooms. *Journalism Quarterly*, 71(4), 893-904.

Κεφάλαιο 5^ο: Δημοσιογραφική ηθική/δεοντολογία: εθνικές διαφοροποιήσεις

Περίληψη

Στο κεφάλαιο αυτό συζητάται η δημοσιογραφική δεοντολογία από την πλευρά των εθνικών διαφοροποιήσεων. Κάποιες δημοσιογραφικές αξίες μπορεί να είναι κοινές, αλλά η εφαρμογή τους διαμορφώνεται σε μεγάλο βαθμό από παράγοντες όπως τα χαρακτηριστικά της εκάστοτε χώρας, η οργανωσιακή λειτουργία των ΜΜΕ στην εκάστοτε χώρα ή οι εκάστοτε συνθήκες υπο τις οποίες λαμβάνει χώρα το επάγγελμα του δημοσιογράφου. Στο κεφάλαιο αυτό περιγράφεται το διάγραμμα της σχετικής διδακτικής ενότητας, καθώς και η διαθέσιμη βιβλιογραφία σε σχέση με την ευρύτερη σχετική βιβλιογραφία. Συγκεκριμένα προσφέρεται μια κριτική ανάγνωση της βιβλιογραφίας του κεφαλαίου μέσα από τη συζήτηση περισσότερων πηγών που υιοθετούν διαφορετική προσέγγιση των διαφορετικών δημοσιογραφικών κουλτούρων.

Λέξεις Κλειδιά

Διεθνείς κανόνες δεοντολογίας, σύγκριση εθνικών κωδίκων δεοντολογίας, εθνικές διαφοροποιήσεις

Εισαγωγή

Οι κώδικες δημοσιογραφικής δεοντολογίας καθώς και ευρύτερα οι αξίες της δημοσιογραφικής ηθικής αποτελούν παράγωγα των διαφορετικών κουλτούρων και χωρών μέσα στις οποίες διαμορφώνονται. Οι κοινωνικές, πολιτικές και οικονομικές συνιστώσες είναι παράγοντες που διαμορφώνουν τη σύσταση κανόνων δεοντολογίας αλλά και την εφαρμογή τους. Επίσης διαμορφώνουν σε μεγάλο βαθμό τις συνθήκες υπο τις οποίες εργάζονται και καλούνται να πάρουν αποφάσεις οι δημοσιογράφοι (Manining, 2007), εφόσον οι αποφάσεις αυτές λαμβάνονται μέσα σε διαφορετικές κάθε φορά συνθήκες εργασίας (οργάνωση των ΜΜΕ), πολιτικές συνθήκες (διαφορετικές κυβερνήσεις, διαφορετικές συσχετίσεις των πολιτικών δυνάμεων κ.α.), οικονομική συγκυρία και κοινωνική σύσταση. Ως εκ τούτου, θα πρέπει σε κάθε περίπτωση οι κώδικες δεοντολογίας αλλά και η πρακτική εφαρμογή τους από τους δημοσιογράφους να γίνονται αντιληπτά υπο αυτό το πρίσμα και όχι σε ένα 'κενό αέρος'.

Όπως έχει ήδη συζητηθεί, σε πολλές περιπτώσεις η συζήτηση γύρω από τη δημοσιογραφική ηθική γίνεται με όρους ιδεαλισμού, οδηγώντας σε –μάλλον- ουτοπικές ή τουλάχιστον ρομαντικές προσεγγίσεις του τι είναι αντικειμενικό, αληθινό, ηθικό, δεοντολογικό. Αντισταθμιζόμενοι τις έννοιες της δημοσιογραφικής δεοντολογίας και ηθικής με όρους εθνικούς, πολιτισμικούς, κοινωνικούς ή και οικονομικούς οδηγούμαστε σε επιστημολογικά και μεθοδολογικά ασφαλέστερες προσεγγίσεις των εννοιών αυτών. Στην επόμενη ενότητα δίνεται το περίγραμμα της διδακτικής αυτής ενότητας και ακολούθως γίνεται μια κριτική συζήτηση της σχετικής βιβλιογραφίας.

5.1. Το περίγραμμα της διδακτικής ενότητας

Η διδακτική αυτή ενότητα εγείρει το θέμα των εθνικών διαφοροποιήσεων στο πλαίσιο της υιοθέτησης και εφαρμογής κωδίκων δημοσιογραφικής δεοντολογίας και των αρχών της δημοσιογραφικής ηθικής. Ως εκ τούτου στόχος του κεφαλαίου αυτού και της σχετικής διδακτικής ενότητας είναι οι φοιτητές να εξοικειωθούν με κάποιες αρχές δεοντολογίας που ισχύουν σε διεθνές επίπεδο, αλλά και να μελετήσουν τους τρόπους με τους οποίους συγκρίνονται οι κώδικες δεοντολογίας σε διαφορετικές χώρες. Στο ίδιο πλαίσιο μελέτης αναμένεται ότι οι φοιτητές θα έχουν τη δυνατότητα να αναγνωρίσουν πώς επηρεάζουν οι κώδικες δεοντολογίας την παραγωγή και μετάδοση ειδήσεων, αλλά και πώς επηρεάζονται οι ίδιοι οι κώδικες από τις πιέσεις που λαμβάνουν χώρα στο πλαίσιο λειτουργίας των Μέσων.

Μέρος της εκπαιδευτικής διαδικασίας είναι οι φοιτητές να ασκηθούν στο να μπορούν να αναγνωρίζουν τις εκάστοτε πολιτικές, πολιτισμικές, κοινωνικές και οικονομικές συνιστώσες που διαμορφώνουν τον κώδικα δεοντολογίας μιας χώρας, καθώς και να μπορούν να εφαρμόσουν όσα διαβάσουν στη σχετική βιβλιογραφία στη δική τους πολιτισμική συγκυρία. Επίσης, είναι ζωτικής σημασίας να αναπτύξουν δεξιότητες αξιολόγησης και αποδόμησης των κωδίκων δεοντολογίας που ισχύουν σε διεθνές επίπεδο, σκεπτόμενοι μέσα σε ένα –κατα το δυνατόν- περιπτωσιολογικό πλαίσιο (δηλαδή ότι η περίπτωση των κωδίκων δεοντολογίας σε κάθε χώρα και κουλτούρα διαφέρει, και καλό είναι να εξετάζεται ως ξεχωριστή περιπτωσιολογική μελέτη).

Σε αντίθεση –ενδεχομένως- με προηγούμενες διδακτικές ενότητες, που δίνεται η συμβουλή οι φοιτητές να μελετήσουν πρώτα το υλικό που προκύπτει από το δημόσιο διάλογο και μετά τη σχετική βιβλιογραφία, στην περίπτωση αυτής της ενότητας συστήνεται το αντίθετο. Καλό είναι να μελετηθεί πρώτα το άρθρο των Plaisance κ.α. (2012), όπου συζητώνται τα ευρήματα μιας διακρατικής μελέτης για τη λήψη αποφάσεων στο πλαίσιο της δημοσιογραφικής δεοντολογίας κατά τη διάρκεια της ρουτίνας του δημοσιογραφικού επαγγέλματος. Η μελέτη διεξήχθη σε 18 χώρες με τη χρήση του εργαλείου της πλήρως δομημένης συνέντευξης (fully structured interview), αναζητώντας το βαθμό στον οποίο οι δημοσιογράφοι σε διαφορετικές χώρες εφαρμόζουν αρχές της δεοντολογίας με τρόπο ιδεαλιστικό ή σχετικιστικό.

Με αφορμή το άρθρο αυτό οι φοιτητές καλούνται να ασκηθούν στην αναγνώριση και κατανόηση των υποθέσεων εργασίας βάσει των οποίων οι ερευνητές εκπόνησαν τη μελέτη αυτή. Επίσης, μέσα από τη μελέτη του άρθρου θα μπορέσουν να εξασκηθούν στο πώς να ερμηνεύουν και να αξιολογούν τους κώδικες δεοντολογίας που ισχύουν στην ελληνική κοινωνία.

Στη συνέχεια της μελέτης προβλέπεται η ανάγνωση των άρθρων Τύπου: στο πρώτο περιγράφεται η έρευνα του Τμήματος Επικοινωνίας και ΜΜΕ του Πανεπιστημίου Αθηνών που μελέτησε το βαθμό παραβίασης των κανόνων δεοντολογίας στο πλαίσιο των τηλεοπτικών ειδήσεων. Το δεύτερο αποτελεί ένα δημοσιογραφικό σχόλιο για τον τρόπο με τον οποίο καλύπτονται δημοσιογραφικά τα θέματα της επικαιρότητας. Ο σκοπός της μελέτης της βιβλιογραφίας και του προαιρετικού υλικού είναι η κατανόηση των παραμέτρων που διαμορφώνουν τους κανόνες δεοντολογίας. Ακόμα σημαντικότερο είναι οι φοιτητές να μάθουν καταρχάς να προσεγγίζουν κείμενα των Μέσων με βάση τη βιβλιογραφία (μέσα από μια αναλυτική προσέγγιση), αλλά και να αναπτύξουν την ικανότητα να αναγνωρίζουν χαρακτηριστικά της δεοντολογίας της χώρας και της κουλτούρας μας μέσα στο δημόσιο διάλογο.

5.2. Μια κριτική συζήτηση της βιβλιογραφίας της διδακτικής ενότητας

Στις σπουδές Μέσων και πιο συγκεκριμένα στο πλαίσιο των Πολιτισμικών Σπουδών, έννοιες όπως η πραγματικότητα, η αντικειμενικότητα, η ηθική, το δέον γίνονται αντιληπτές μέσα σε ένα πλαίσιο σχετικότητας, εφόσον θεωρείται ότι εν πολλοίς η φύση, η ερμηνεία και η εφαρμογή τους εξαρτάται από τις δυναμικές κοινωνικές

κατασκευές που αναφέρθηκαν νωρίτερα στο κεφάλαιο (Edwards κ.α., 1995). Επίσης, σε μεγάλο βαθμό οι σπουδές δημοσιογραφίας αντλούν από προσεγγίσεις περί ιδεολογίας όπως είναι οι μαρξιστικές, νεο-μαρξιστικές προσεγγίσεις, πολιτική και κριτική θεωρία. Οι περισσότερες μελέτες βάσει των οποίων έχει εδραιωθεί η μελέτη της δημοσιογραφικής πρακτικής εντάσσονται εν πολλοίς μέσα στο θεωρητικό πλαίσιο της μαζικής επικοινωνίας (mass communication, McQuail, 2010).

Ως εκ τούτου και επειδή εστιάζουν στην πολιτική φύση και το ρόλο της δημοσιογραφίας, οι περισσότερες μελέτες δεν λαμβάνουν υπόψη ή δεν αντλούν από προσεγγίσεις που αντιλαμβάνονται τον κόσμο ως ένα σύνολο από κοινωνικές και πολιτισμικές κατασκευές τις οποίες συνήθως κατασκευάζουμε μέσω του λόγου (κοινωνικός κονστρουξιονισμός, μετα-στρουκτουραλισμός)(Jørgensen & Phillips (2002). Οι κοινωνικές και πολιτισμικές αυτές κατασκευές αποτελούν εκ προοιμίου κοινωνικές πρακτικές, δηλαδή είναι κατασκευές που αντανakλούν το πώς καταλαβαίνουμε τον κόσμο γύρω μας (και τον περιγράφουμε με τη γλώσσα) και αποτελούν κοινωνικές πρακτικές, που σημαίνει ότι μέσω αυτών των κατασκευών συμμετέχουμε στο κοινωνικό σύνολο (Burr, 2015).

Οι μελέτες για τη δημοσιογραφική πρακτική, λοιπόν, ακριβώς επειδή αντλούν από κλασικές θεωρίες που λαμβάνουν ως δεδομένο ότι τα ΜΜΕ έχουν κάποιου είδους επιδράσεις στα ακροατήρια, σε πολλές περιπτώσεις υιοθετούν μια –σχεδόν-ψυχολογική προσέγγιση της δημοσιογραφικής πρακτικής. Το ίδιο συμβαίνει ενίοτε και με τις μελέτες για τη δημοσιογραφική ηθική. Από την έλευση του διαδικτύου και μετά, θεωρητικοί και στοχαστές που μελετούσαν το ζήτημα της ηθικής στα ΜΜΕ και τη δημόσια σφαίρα ως αποτέλεσμα μιας σειράς από κοινωνικές, πολιτισμικές και φιλοσοφικές συνιστώσες, εστίασαν στην πολυπολιτισμικότητα, την καθολικότητα και τον πλουραλισμό του διαδικτύου, για να αναδείξουν αυτές ακριβώς τις συνιστώσες και στον ακαδημαϊκό διάλογο για την ηθική στα διαδικτυακά μέσα (Ess, 2013; Consalvo & Ess, 2011). Οι ερευνητές και οι στοχαστές που συνήθως ανήκουν σε προσεγγίσεις στρουκτουραλιστικές και μετα-στρουκτουραλιστικές, φεμινιστικές, κριτική θεωρία, ηθική φιλοσοφία και τις πολιτισμικές σπουδές μελετούν θέματα όπως η δημοσιογραφική ηθική από μια πιο ευρεία σκοπιά, στην οποία αναζητούν σε βάθος τους παράγοντες που διαμορφώνουν σε επίπεδο πολιτισμικό, πολιτικό και κοινωνικό τη δημοσιογραφική ηθική πρακτική (Zizek, 2007).

Η μελέτη των Plaisance κ.α. είναι μια μελέτη που ανήκει στην πρώτη κατηγορία μελετών και, αντλώντας από γνωσιακές προσεγγίσεις (cognitive approaches) των Μέσων, αναζητάει απαντήσεις για ευρύτερα ζητήματα κοινωνικής και πολιτισμικής υφής (όπως ο σχετικισμός και ο ιδεαλισμός των δημοσιογράφων), μέσα από μια σχετικά περιοριστική προσέγγιση. Στόχος τους είναι να προβούν σε στατιστικά επιβεβαιωμένες συσχετίσεις μεταξύ ιδεαλιστών και σχετικιστών δημοσιογράφων ανά τον κόσμο. Επίσης, στοχεύουν να αναδείξουν συσχετίσεις ανάμεσα σε ιδεαλιστές και σχετικιστές όσον αφορά τις κοινωνικές, οικονομικές και πολιτισμικές συνιστώσες που διαμορφώνουν το εθνικό και επικοινωνιακό περιβάλλον (media systems) μέσα στο οποίο εργάζονται οι δημοσιογράφοι.

Υπό το πρίσμα αυτό η συγκεκριμένη μελέτη αποτελεί μια μελέτη που αναζητά ποσοτικές απαντήσεις σε ποιοτικά ερωτήματα και αν κάποιος τη δει από αυτή τη σκοπιά, τότε είναι πολύ πιθανό να καταλήξει σε μια κριτική ματιά της μελέτης συνολικά.

5.2.1. Η δομή και το περιεχόμενο της μελέτης

Η εν λόγω μελέτη είναι μια ποσοτική προσέγγιση των αντιλήψεων των δημοσιογράφων περι ηθικής, προκειμένου να διαπιστωθούν τα ποσοστά ιδεαλισμού και σχετικισμού ανάμεσά τους. Συγκεκριμένα σχεδιάστηκε μια μελέτη με τη συμμετοχή 18 δημοσιογράφων από διαφορετικές χώρες του κόσμου, οι οποίοι ερωτήθηκαν μέσω τηλεφώνου (και σε ελάχιστες περιπτώσεις εκ του σύνεγγυς) για τις αντιλήψεις τους και τις αποφάσεις που παίρνουν σε επίπεδο ηθικής στο πλαίσιο της δημοσιογραφικής πρακτικής. Η μελέτη αρύεται από ένα σώμα μελετών που αντλούν από ψυχολογικές προσεγγίσεις και ως εκ τούτου οι όροι *ιδεαλισμός* και *σχετικισμός* ορίζονται με αντίστοιχους ψυχολογικούς όρους (Plaisane κ.α., 2012: 644) και προσεγγίζονται βάσει αντίστοιχων ψυχομετρικών κλιμάκων. Αυτό σημαίνει ότι για να προσδιοριστούν οι όροι αυτοί δεν λήφθηκαν υπόψη αμιγώς κοινωνικοί και πολιτισμικοί παράγοντες (καθώς και τα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά των διαφορετικών χωρών που συμμετείχαν), αλλά κάποιοι στατικοί ορισμοί υπολογισμένοι με ψυχομετρικές κλίμακες, κάτι που περιορίζει τα περιθώρια της ανάλυσης.

Για τον προσδιορισμό των αποτελεσμάτων οι μελετητές συντάσσουν τέσσερις υποθέσεις εργασίας βάσει των οποίων καλούνται να αξιολογήσουν το βαθμό

σχετικισμού ή ιδεαλισμού των δημοσιογράφων που συμμετέχουν στην έρευνα, όπως για παράδειγμα:

Η πρώτη υπόθεση εκτιμά ότι οι ηθικοί προσανατολισμοί των δημοσιογράφων θα διαφέρουν εξαιτίας της διαφορετικής κοινωνίας στην οποία δραστηριοποιούνται και εξαιτίας της διαφορετικής δομής και λειτουργίας των οργανισμών που εργάζονται. Αν κάποιος δει αυτή την υπόθεση από μια κοινωνική και πολιτισμική σκοπιά, εύκολα αντιλαμβάνεται ότι αυτή η υπόθεση κατά πάσα πιθανότητα θα επιβεβαιωθεί. Είναι γεγονός ότι σε κάθε κοινωνία η δημοσιογραφική κουλτούρα διαφέρει ακριβώς λόγω της εκάστοτε ιστορικής, οικονομικής, κοινωνικής και πολιτισμικής εξέλιξης που διαμορφώνουν τόσο τη δομή των οργανισμών Μέσων, όσο τη δημοσιογραφική πρακτική και την ηθική του ατόμου και του επαγγελματία (Deuze, 2002).

Σε ένα άλλο επίπεδο, η δεύτερη υπόθεση ορίζει ότι οι δημοσιογράφοι είναι παθητικοί δέκτες της σωρείας των πληροφοριών που δέχονται κάθε μέρα, θεωρώντας ότι ο 'βομβαρδισμός' με ειδήσεις τους κάνει περισσότερο κυνικούς. Αντιθέτως, θεωρείται ότι ο ιδεαλισμός συνδέεται με το εκπαιδευτικό υπόβαθρο, την εμπειρία και τη συμμετοχή σε συνδικάτα. Χωρίς κάποιος να έχει διαβάσει την υπόλοιπη μελέτη, είναι εύκολο να δει ότι η υπόθεση αυτή μόνο μερικώς μπορεί να ισχύει, στο βαθμό δηλαδή που η συμμετοχή των δημοσιογράφων σε συνδικάτα δημιουργεί ένα ηθικό-δεοντολογικό πλαίσιο σκέψης στο οποίο οι δημοσιογράφοι γίνονται περισσότερο ιδεαλιστές (e.g. Hargcup, 2002). Όμως, στο υπόλοιπο μέρος της υπόθεσης, το πρώτο για παράδειγμα, εμφανίζεται μια στερεοτυπική αντίληψη ότι όσο πιο πολλές πληροφορίες δέχονται οι δημοσιογράφοι, τόσο θα σταματούν να λαμβάνουν αποφάσεις με βάση την προσωπική τους ηθική, αλλά και ότι το ανώτερο εκπαιδευτικό υπόβαθρο οδηγεί σε πιο ιδεαλιστές δημοσιογράφους.

Με μια κριτική λοιπόν ματιά των υποθέσεων, χωρίς να έχει κανείς προχωρήσει στα αποτελέσματα, καταλαβαίνει ότι ο ιδεαλισμός και ο σχετικισμός είναι πολύ πιο περίπλοκες έννοιες που μπορεί να συνδέονται με παράγοντες όπως το εκπαιδευτικό υπόβαθρο ή η εμπειρία, μπορεί όμως και όχι. Σε κάθε περίπτωση, δύσκολα μπορεί κανείς να πάρει απάντηση σε τέτοιες υποθέσεις, αν δε ρωτήσει ανοικτά και σε βάθος τους δημοσιογράφους και όχι μέσω ερωματολογίου ή αξιωματικών κρίσεων όπως οι παρακάτω:

- ‘Το τι είναι ηθική στη δημοσιογραφία ποικίλει κατα περίπτωση’ (στοιχείο σχετικισμού)
- ‘Τα ηθικά ζητήματα είναι συχνά πολύ περίπλοκα και οι δημοσιογράφοι θα έπρεπε να μπορούν να διαμορφώνουν ατομικούς κώδικες δεοντολογίας’ (στοιχείο σχετικισμού)

ή

- ‘Οι δημοσιογράφοι πρέπει να αποφεύγουν μεθόδους ρεπορτάζ που είναι αμφισβητήσιμες, ακόμα και αν αυτό σημαίνει το να θυσιάσουν τη δημοσίευση της ιστορίας’ (στοιχείο ιδεαλισμού)
- ‘Το να δημοσιεύει κάποιος μια ιστορία που μπορεί να κάνει κακό σε κάποιον ενδεχομένως είναι πάντα λανθασμένο ανεξάρτητα από τα ωφέλη που μπορεί να έχει’ (στοιχείο ιδεαλισμού)

Καλώντας τους δημοσιογράφους να επιλέξουν από μια σειρά δεδομένων προτάσεων –που οι ερευνητές έχουν επιλέξει πώς θα συνταχθούν- δεν τους επιτρέπει να αναπτύξουν τη σκέψη τους, την άποψή τους, τις εμπειρίες τους και να εξηγήσουν αναλυτικά στον ερευνητή ό,τι συνιστά γι’ αυτούς ηθική δημοσιογραφική πρακτική. Αυτό το στοιχείο αποτελεί και το κύριο μεθοδολογικό πρόβλημα της μελέτης των Plaisance κ.α. (2012), εφόσον η χρήση πλήρως δομημένης συνέντευξης (που προσιδιάζει στο ερωτηματολόγιο) και η υλοποίησή του μέσω τηλεφώνου στις περισσότερες περιπτώσεις αποτελεί μια μέθοδο έρευνας που δεν επιτρέπει τη σε βάθος μελέτη και ανάλυση του θέματος με τα υποκείμενα της έρευνας (Flick, 2014).

Η μελέτη αυτή παρότι αναγνωρίζει την επίδραση κοινωνικών και πολιτισμικών παραγόντων στη δημοσιογραφική πρακτική και ηθική δεν τη μελετά εις βάθος. Αυτό προκύπτει παρατηρώντας τη μεθοδολογική προσέγγιση της δημοσιογραφικής ηθικής στην πρακτική των ερευνώμενων δημοσιογράφων. Μελετώντας δυο ακραιφνώς κοινωνικά προσδιορισμένες έννοιες όπως ο ιδεαλισμός και ο σχετικισμός, είναι δύσκολο να τις μελετήσουμε μόνο ποσοτικά (μέσω ερωτηματολογίου), χωρίς να προβούμε σε ποιοτική, εις βάθος μελέτη (μέσω εις βάθος συνεντεύξεων). Η μέθοδος αυτή θα μας επιτρέψει να δούμε σε μεγαλύτερο εύρος τις πολλές και διαφορετικές αποφάσεις που καλούνται να πάρουν οι δημοσιογράφοι καθημερινά στις διαφορετικές χώρες, τους λόγους για τους οποίους τις παίρνουν και το πλαίσιο (εθνικό, κοινωνικό, οικονομικό, πολιτικό) μέσα στο οποίο συντελούνται.

Σε επίπεδο αποτελεσμάτων η αδυναμία επιβεβαίωσης των τριών από τις τέσσερις υποθέσεις είναι αποτέλεσμα της μεθοδολογικής αυτής αδυναμίας της έρευνας. Με τους δημοσιογράφους να καλούνται να απαντήσουν σε κάποιες ερωτήσεις ερωτηματολογίου και μάλιστα μέσω τηλεφώνου, τα αποτελέσματα είναι περιορισμένα και η έρευνα δεν προχωράει εις βάθος στη μελέτη των απαντήσεων (γιατί απάντησαν έτσι;), αλλά αρκείται στη στατιστική προσέγγισή τους μέσω κλειστού τύπου απαντήσεων. Παρότι η ποσοτική προσέγγιση των δεδομένων είναι χρήσιμη και στο πλαίσιο των Πολιτισμικών Σπουδών εφόσον βοηθάει στη χαρτογράφηση του θέματος που μελετάται (Murdock, 1997), η ποιοτική προσέγγιση προσδίδει βάθος και λεπτομέρεια στις επιμέρους πτυχές ενός θέματος όπως το παραπάνω.

Τα αποτελέσματα που προκύπτουν είναι σχεδόν αναμενόμενα, όπως τα παρακάτω:

- οι δημοσιογράφοι φαίνεται να απορρίπτουν παγκόσμιες ηθικές αρχές και να υιοθετούν την κατά περίπτωση λήψη αποφάσεων ηθικής και, μάλιστα, ένα είδος ηθικής που εν πολλοίς έχει να κάνει και με τις προσωπικές τους εμπειρίες, τις στάσεις ζωής και το υπόβαθρο (να παραπέμψω στον κατά Foucault ηθικό εαυτό-Foucault, 1986/2012).
- Οι δημοσιογράφοι φαίνεται να υιοθετούν μια πιο σχετικιστική στάση απέναντι στις ειδήσεις και τις αποφάσεις ηθικής φύσης που πρέπει να πάρουν, διότι π.χ. αυξάνεται η ροή, το εύρος και η φύση των ειδήσεων που συλλέγουν και έχουν –ειδικά στις αναπτυγμένες χώρες- μια σχετική αυτονομία δημοσιογραφικής πρακτικής.
- Δε φαίνεται οι δημοσιογράφοι να υιοθετούν σχετικιστικές πρακτικές δημοσιογραφικής ηθικής σε συστήματα αυξημένου ανταγωνισμού και ιδιωτικοποίησης των ΜΜΕ
- Ο σχετικισμός φαίνεται να ισχύει και σε καθεστώτα αυξημένης ελευθερίας Τύπου, επαγγελματισμού και οικονομικής ανάπτυξης.

Τα συμπεράσματα που συνάγονται είναι αποτέλεσμα προβλημάτων τόσο στην επιλογή επιστημολογικού πλαισίου (θεωρητικού σώματος), όσο και μεθόδου έρευνας. Ο λόγος που τα συμπεράσματα αυτά είναι αναμενόμενα προκύπτει αν κάποιος δει με μια κριτική ματιά ότι οφείλονται στο διαφορετικό πολιτισμικό πλαίσιο κάθε συμμετέχουσας χώρας, στο μέγεθος της οικονομίας, στη δομή και

οργάνωση του Κράτους και των ΜΜΕ καθώς και στην ιστορική εξέλιξη κάθε κοινωνίας. Η φύση των αποτελεσμάτων αποτελεί και το λόγο για τον οποίο ένα τέτοιο θέμα πρέπει να μελετάται σε βάθος, μέσα από λεπτομερείς συνεντεύξεις που αναλύονται σε όλο τους το εύρος και με άξονα τους παραπάνω ακριβώς παράγοντες, που ορίζουν όχι μόνο το τι σημαίνει ιδεαλισμός και σχετικισμός για τον εκάστοτε δημοσιογράφο, αλλά και σε ποιο βαθμό οι συνθήκες του ιδεαλισμού και του σχετικισμού ορίζουν τη δημοσιογραφική του πρακτική ως αποτέλεσμα αποφάσεων ηθικής φύσης.

Κλείνοντας το κεφάλαιο αυτό χρειάζεται να σημειωθούν τα εξής: Καταρχάς, η κριτική ανάγνωση της βιβλιογραφίας και η αναζήτηση κενών ή σημείων που ενδεχομένως εγείρουν ερωτήματα για περαιτέρω μελέτη είναι βασικό κριτήριο για την κατανόηση και τη χρήση της διαθέσιμης βιβλιογραφίας για ένα θέμα. Επίσης, η μελέτη ενός ζητήματος που αποτελεί μια κοινωνική και πολιτισμική κατασκευή όπως η δημοσιογραφική ηθική πρέπει να εξετάζεται σε συνάρτηση με την κουλτούρα και τη χώρα μέσα στην οποία υιοθετείται και εφαρμόζεται. Ως εκ τούτου, πριν τοποθετηθεί κάποιος ερευνητικά ή και επαγγελματικά πάνω σε ένα θέμα τόσο δυναμικό όπως η δημοσιογραφική ηθική, οφείλει να το κάνει μέσα σε ένα πλαίσιο όπου η ηθική ευρύτερα και η δημοσιογραφία ειδικότερα είναι πολιτισμικά και κοινωνικά προσδιορισμένα.

Βιβλιογραφία Κεφαλαίου

Burr, V. (2015). *Social constructionism*. London:Routledge.

Deuze, M. (2002). National News Cultures: A Comparison of Dutch, German, British, Australian and US Journalists. *Journalism & Mass Communication Quarterly*, 79 (1):134-149

Edwards, D., Ashmore, M., & Potter, J. (1995). Death and furniture: The rhetoric, politics and theology of bottom line arguments against relativism. *History of the human sciences*, 8(2), 25-49.

Ess, C. (2013). *Digital media ethics*. Polity; Consalvo, M., & Ess, C. (Eds.). (2011). *The handbook of internet studies* (Vol. 14). London:John Wiley & Sons.

Flick, U. (2014). *An introduction to qualitative research*. London:Sage.

Harcup, T. (2002). Journalists and Ethics: the quest for a collective voice. *Journalism Studies*, 3(1), 101-114.

Jørgensen, M. W., & Phillips, L. J. (2002). *Discourse analysis as theory and method*. London:Sage.

McQuail, D. (2010). *McQuail's mass communication theory*. London:Sage.

Murdock, G. (1997). Thin descriptions: questions of method in cultural analysis. *Cultural methodologies*, 178-92.

Plaisance, P.L., Skewes, E.A. & Hanitzsch, T. (2012). Ethical Orientations of Journalists Around the Globe: Implications From a Cross-National Survey. *Communication Research*, 39(5): 641-661

Ζίζεκ, Σ.(2007), Τα σκίτσα του Μωάμεθ: Θρησκεία και πολιτική, *Σύγχρονα Ζητήματα*, 96

Βιβλιογραφία για περαιτέρω μελέτη

Burr, V. (2015). *Social constructionism*. London: Routledge.

Deuze, M. (2002). National News Cultures: A Comparison of Dutch, German, British, Australian and US Journalists. *Journalism & Mass Communication Quarterly*, 79 (1):134-149

Ess, C. (2013). *Digital media ethics*. Polity; Consalvo, M., & Ess, C. (Eds.). (2011). *The handbook of internet studies* (Vol. 14). London: John Wiley & Sons.

Κεφάλαιο 6°: Ηθικές προεκτάσεις: Ιδιωτικότητα

Περίληψη

Στο κεφάλαιο αυτό γίνεται μια συζήτηση για το θέμα ιδιωτικού-δημόσιου και για την αναπαράσταση της ιδιωτικότητας στη δημόσια σφαίρα. Οι βιβλιογραφικές πηγές που τίθενται στη διάθεση των φοιτητών προσεγγίζουν κυρίως το θέμα της συζήτησης από την πλευρά της ιδιωτικότητας δημοσίων προσώπων στη δημόσια σφαίρα. Βεβαίως, στη συζήτηση αυτή συνεξετάζονται θέματα γύρω από τη φύση της δημόσιας σφαίρας, γύρω από την κοινωνική και πολιτισμική κατασκευή της ιδιωτικότητας καθώς και το ζήτημα των σκανδάλων. Τα θέματα αυτά εγείρονται στη διάρκεια του κεφαλαίου στο πλαίσιο της κριτικής συζήτησης της βιβλιογραφίας. Οι φοιτητές αναμένεται να εξοικειωθούν τόσο με τους τρόπους που τα ΜΜΕ χειρίζονται την ιδιωτικότητα -ειδικά στο πλαίσιο των διαδικτυακών Μέσων - αλλά και να ενημερωθούν για τους τρόπους με τους οποίους τέτοια θέματα προσεγγίζονται στη βιβλιογραφία.

Λέξεις –Κλειδιά

Ιδιωτικότητα, δημόσια σφαίρα, ιδιωτικό-δημόσιο, σκάνδαλο

Εισαγωγή

Η διδακτική αυτή ενότητα θίγει μια μόνο πτυχή του ευρύτατου θέματος της ιδιωτικότητας, τη σχέση και την παρουσία της ιδιωτικής ζωής δημοσίων προσώπων στη δημόσια σφαίρα. Συνήθως, το θέμα της ιδιωτικότητας δημοσίων προσώπων και της προστασίας της ιδιωτικότητάς τους σχετίζεται στα ΜΜΕ είτε με ιστορίες γύρω από τις προσωπικές τους σχέσεις (σεξουαλικότητα), είτε με κάποια ηθικά ή πολιτικά (και συνεπώς ηθικά) μεμπτή συμπεριφορά, που έρχεται στη δημοσιότητα ως σκάνδαλο. Η περίπτωση των ερωτικών σκανδάλων πολιτικών ή άλλων δημοσίων προσώπων, το ενδιαφέρον για τις ρομαντικές ή σεξουαλικές σχέσεις των διασήμων είναι σε μεγάλο βαθμό οι περιπτώσεις στις οποίες καλούμαστε να συζητήσουμε για ιδιωτικότητα σε σχέση με τη δημόσια σφαίρα. Οι Σπουδές Μέσων εκ προοιμίου μελετούν σχεδόν ό,τι εντάσσεται μέσα στο πλαίσιο δημόσιου-ιδιωτικού. Για την ακρίβεια ένα θέμα αποκτά ενδιαφέρον για της Σπουδές Μέσων, όταν περνάει από

το χώρο του ιδιωτικού στο δημόσιο χώρο¹⁰. Άλλωστε μια από τις κύριες συνεισφορές των Σπουδών Μέσων ως επιστημονικού πεδίου είναι η μελέτη του πώς μια πρακτική, ένα γεγονός ή μια μορφή αφήγησης, η πραγματικότητα, ο εαυτός και ο Άλλος διαμορφώνονται, όταν από το ιδιωτικό περνούν στο δημόσιο.

Η έννοια της ηθικής καθαυτήν - όπως τη μελέτησε ο Foucault μέσα από την ιστορία της σεξουαλικότητας και όπως την ενσωματώνουν επιστημολογικά υποδείγματα όπως ο κοινωνικός κονστρουξιονισμός, ο μεταστρουκτουραλισμός ή ο μεταφεμινισμός - έγκειται ακριβώς στην οριοθέτηση του τι είναι ηθικό στο πλαίσιο του κοινωνικά αποδεκτού, τόσο στο ιδιωτικό όσο και στο δημόσιο. Στη συνέχεια του κεφαλαίου είναι χρήσιμο να προσεγγίσουμε τη βιβλιογραφία μέσα από στην ιστορική και πολιτισμική προσέγγιση του ιδιωτικού από το δημόσιο, αντλώντας από τη δουλειά του Michel Foucault στο έργο του *Η ιστορία της Σεξουαλικότητας* (1986/2012). Επίσης, επειδή συχνά μια ιστορία ιδιωτικής φύσης ονομάζεται σκάνδαλο όταν περνάει στη δημόσια σφαίρα, κρίνεται σκόπιμη και μια σύντομη αναφορά στη συζήτηση για τη φύση και την τυπολογία των σκανδάλων ως διαμεσολαβημένων γεγονότων.

6.1. Το περίγραμμα της διδακτικής ενότητας

Στη διδακτική αυτή ενότητα οι φοιτητές καλούνται να μελετήσουν τις ακαδημαϊκές πηγές που προβλέπονται για να εξοικειωθούν με τις ηθικές προεκτάσεις του ζητήματος της διωτικότητας δημοσίων προσώπων, όπως αυτή συζητάται από ερευνητές των Σπουδών Μέσων, και να μελετήσουν την ιστορική εξέλιξη του ενδιαφέροντος για τα δημόσια πρόσωπα. Μέσα από τη μελέτη του συμπληρωματικού υλικού, που πέρχεται κυρίως από ΜΜΕ και ιστοσελίδες νομικού ενδιαφέροντος, καλούνται να ενημερωθούν για τον τρόπο που τα Μέσα εν γένει διαχειρίζονται την ιδιωτική ζωή δημοσίων προσώπων, αλλά και να αναπτύξουν τη δυνατότητα να αντλαμβάνονται πώς τα ελληνικά Μέσα το κάνουν αυτό. Ένας άλλος στόχος της ενότητας είναι να ασκηθούν στην ανάγνωση παλαιότερων σχετικών περιπτωσιολογικών μελετών μέσα από τη βιβλιογραφία, αλλά και στην παραγωγή καθαυτή ρεπορτάζ με κοινωνικό/ψυχαγωγικό περιεχόμενο.

---

¹⁰ Ακόμα και το πώς οι οικογένειες, τα παιδιά ή τα ακροατήρια εν γένει καταναλώνουν σειρές στον ιδιωτικό τους χώρο γίνεται ενδιαφέρον για τις Σπουδές Μέσων, διότι συνιστά μια κοινωνική και πολιτισμική πρακτική, διότι το πώς καταναλώνουν αυτά τα κείμενα (texts) σχετίζεται με το πώς μιλούν για τα κείμενα αυτά, τόσο με αυτούς που επίσης τα καταναλώνουν (φίλοι, γνωστοί, συνάδελφοι, συγγενείς), όσο με τους ερευνητές στο δημόσιο φόρουμ μιας ακαδημαϊκής έρευνας

Σε αντίθεση με την πρακτική που έχει προταθεί και σε άλλα κεφάλαια, για την παρούσα διδακτική ενότητα προτείνεται οι φοιτητές να διαβάσουν πρώτα τις ακαδημαϊκές πηγές που προβλέπονται προς μελέτη (καλό είναι να μελετήσουν και την ακαδημαϊκή πηγή που προτείνεται ως προαιρετικό υλικό), και στη συνέχεια να προβούν στις αντίστοιχες δραστηριότητες κλειστού τύπου. Ακολούθως, προτείνεται να διαβάσουν τις πηγές από τα ΜΜΕ που αποτελούν προαιρετικό υλικό και να ολοκληρώσουν την ενότητα με την άσκηση ανοικτού τύπου. Με αυτή τη μέθοδο αναμένεται ότι οι φοιτητές θα δουν με μια περισσότερο κριτική ματιά το συνοδευτικό υλικό και θα ανταποκριθούν αποτελεσματικότερα στην άσκηση ανοικτού τύπου. Ας σημειωθεί εδώ ότι είναι σημαντικό να τηρήσουν την ισορροπία ανάμεσα στον λιγότερο αυστηρό λόγο που θα απαιτούσε ένα πολιτικό ή κοινωνικό ρεπορτάζ άλλης φύσης, και τη γλαφυρότητα που επιτρέπει ενίοτε η σύνταξη ενός κοινωνικού-ενημερωδιασκεδαστικού κειμένου.

6.2. Μια κριτική συζήτηση της βιβλιογραφίας για τη διδακτική ενότητα

Το κεντρικό θέμα της συζήτησης του Αθανασιάδη (2011) είναι ο τρόπος που οι δημοσιογράφοι καλύπτουν θέματα ιδιωτικότητας δημόσιων προσώπων, εγείροντας κυρίως το θέμα της κατάπτωσης των αξιών ηθικής και δεοντολογίας και τις διαφορές ανάμεσα στη ‘σοβαρή’ – πολιτική και τη σκανδαλοθηρική δημοσιογραφία. Στο τέλος του κεφαλαίου ο συγγραφέας κάνει προτάσεις για τη χάραξη πολιτικών στο δημοσιογραφικό πεδίο, με επιχείρημα την ανάγκη αυτορρύθμισης της δημοσιογραφίας σε επίπεδο δεοντολογίας και ηθικής μέσα και από τον εξορθολογισμό της αγοράς. Αντίστοιχα η Seaton 2011 αναζητά το πώς καλυπτόταν παλαιότερα η ιδιωτική ζωή δημόσιων προσώπων, πριν την έλευση της διαδικτυακής και ψηφιακής τεχνολογίας, τη διεύρυνση του είδους της δημοσιογραφίας και την περαιτέρω εμπορικοποίησή της. Εστιάζει στο πώς αυτοί οι παράγοντες έχουν οδηγήσει σε αύξηση της ορατότητας της ιδιωτικής ζωής των προσώπων αυτών, σε μεγαλύτερη επιθυμία των ακροατηρίων για αυτές και επομένως σε αναζήτηση περισσότερων ειδήσεων για να πλαισιωθούν ως σκάνδαλα.

Ακριβώς επειδή στόχος του Αθανασιάδη είναι να μιλήσει για τη δημοσιογραφική πρακτική και τον τρόπο που θεωρεί ότι έχει εξελιχθεί η κάλυψη της ιδιωτικότητας - τόσο λόγω της μεγαλύτερης ορατότητας του ιδιωτικού στο δημόσιο χώρο, όσο και

λόγω αλλαγών στην οργανωσιακή λειτουργία των ΜΜΕ - δεν υπάρχει σαφής διάκριση στη συζήτηση για την πολιτισμική πλαισίωση της σχέσης ιδιωτικού – δημόσιου. Όπως έχει δε ήδη αναφερθεί, το ενδιαφέρον συνήθως εστιάζεται σε θέματα που άπτονται της σεξουαλικότητας, ή τουλάχιστον της ιδιωτικής ζωής των δημόσιων προσώπων, επομένως η συζήτηση εκ προοιμίου γίνεται συζήτηση για την ηθική (είτε αυτή αφορά την ελαφρότητα της ιδιωτικής –σεξουαλικής- ζωής διασημοτήτων, είτε αφορά την ηθική σημασία των πράξεων πολιτικών προσώπων σε σχέση και με τη σεξουαλικότητα).

Σε γενικές γραμμές η συζήτηση του Αθανασιάδη στηρίζεται στην αφήγηση για την κατάπτωση της δημοσιογραφίας, για το διαχωρισμό της σοβαρής (άρα ηθικής και σωστής) δημοσιογραφίας από την κίτρινη (και άρα ηθικά και πολιτικά έκπτωτη), και για την ανάγκη εξυγίανσής της (με όρους ηθικής). Σε αρκετά σημεία στη συζήτησή του, ο συγγραφέας υιοθετεί μια αιχμηρή προσέγγιση της ηθικής φύσης της δημοσιογραφίας, θεωρώντας ότι εξυπηρετεί την ‘οφθαλμολαγνεία’ και τον ‘εντυπωσιασμό’ (Παναγιωτοπούλου, 2010) για λόγους μάρκετινγκ και στο πλαίσιο της ανταγωνιστικότητας της καπιταλιστικής δυτικής κουλτούρας (Αθανασιάδης, 2011: 266). Σε άλλα σημεία υιοθετεί την προσέγγιση του ‘παθητικού’ κοινού και της ανάγκης του να παρακολουθήσει την ιδιωτική ζωή δημόσιων προσώπων (Αθανασιάδης, 2011: 267), σχεδόν πλαισιώνοντας τα ακροατήρια ως παθητικούς δέκτες με χαμηλό πολιτισμικό κεφάλαιο και έκπτωτη ηθική, που αρέσκονται να διασκεδάζουν στο πλαίσιο μιας κουλτούρας της ‘κλειδαρότρυπας’. Δεν αναγνωρίζει ότι σε πολλές περιπτώσεις τα ακροατήρια καταναλώνουν πληροφορίες για την ιδιωτική ζωή δημόσιων προσώπων και κυρίως για τη σεξουαλικότητα, προβάλλοντας το δικό τους πολιτισμικό και ηθικό κεφάλαιο (‘λάθος’, ‘αφύσικο’, ‘ντροπιαστικό’, ‘ανήθικο’) ή πολιτισμικούς και ταξικούς όρους (‘ευτελής’, ‘μπανάλ’, ‘το βλέπω για να γελάσω’) (βλ. Χρονάκη, 2010 για το πώς κατασκευάζουν οι νέοι άνθρωποι το σεξουαλικό περιεχόμενο). Ως εκ τούτου, το ενδιαφέρον για την κουλτούρα της ‘κλειδαρότρυπας’ έγκειται ακριβώς στο ότι κατασκευάζεται με όρους ιδιωτικού και δημόσιου και, βέβαια, με όρους ηθικής. Τόσο ο λεγόμενος ηθικιστικός λόγος των ΜΜΕ (Δεμερτζής, 2004), όσο και η ηθική πρόσληψη των ακροατηρίων, η κουλτούρα αυτή της ‘κλειδαρότρυπας’ (peer culture), συνυποδηλώνουν μια επιθυμία να δει κάποιος μέσα στο αυστηρά ιδιωτικό και να μιλήσει για αυτό για να προβάλλει έναν ηθικό εαυτό, το πολιτισμικό, ή πολιτικό, ή

ταξικό του κεφάλαιο. Μιλάμε για ένα θέμα με σκοπό να μιλήσουμε για τον εαυτό μας (Buckingham 1993) και για το πώς εμείς κρίνουμε από τη θέση ενός κοινωνικά αποδεκτού μέλους μιας κοινωνίας ή μιας κουλτούρας.

Αντίστοιχα η συζήτηση της Seaton (2011) εστιάζει ως επί το πλείστον στην έννοια του σκανδάλου και στη δημοσιοποίηση ιδιωτικών πτυχών της ζωής πολιτικών ή πολιτικού ενδιαφέροντος προσώπων. Την ενδιαφέρει περισσότερο να εστιάσει στην διαχείριση της φήμης των δημόσιων προσώπων από τους δημοσιογράφους, συζήτηση που κάνει σε μια ιστορική βάση για να εξηγήσει πως οι δημοσιογράφοι δημοσιεύουν ή κρατούν κρυφές κάποιες σκανδαλώσεις πτυχές της ζωής πολιτικών προσώπων. Στην ίδια λογική με τον Αθανασιάδη, η Seaton αποδίδει και στην εξέλιξη της τεχνολογίας, στην αλλαγή της σχέσης πολιτικής ζωής και ΜΜΕ αλλά και στην εμπορική λογική της δημοσιογραφίας τις αλλαγές τόσο στην κατανάλωση, όσο και στην παραγωγή σκανδαλοθηρικού περιεχομένου. Μέσα από μια οπτική μαζικής επικοινωνίας, λοιπόν, καθότι ανήκει στην ίδια επιστημολογική παράδοση με στοχαστές όπως ο Dennis McQuail, ο Todd Gitlin κ.λ.π., η Seaton αναπτύσσει μια συζήτηση για το πώς η ιδιωτικότητα δημόσιων προσώπων έχει αποκτήσει πολύ μεγαλύτερη ορατότητα σήμερα, ενώ τα Μέσα λειτουργούν περισσότερο διεισδυτικά σε ιδιωτικές πτυχές της προσωπικής τους ζωής.

Για να μιλήσει όμως κάποιος για ‘κατάπτωση’ ή αλλοίωση της δημοσιογραφίας, την επιθυμία των ακροατηρίων για σκάνδαλα και τη σχεδόν ηδονική παρακολούθηση των δημόσιων προσώπων μέσα από την κλειδαρότρυπα, οφείλει πρώτα να μιλήσει για το ευρύτερο πλαίσιο ηθικής με άξονα το οποίο έχουμε διαχωρίσει το ιδιωτικό από το δημόσιο και μέσα στο οποίο έχουμε διαμορφωθεί ως κοινωνικά άτομα στη δυτική κουλτούρα. Το πλαίσιο αυτό μας δίνει –ανάμεσα σε άλλους θεωρητικούς - ο Michel Foucault στην ανάλυσή που κάνει για τη συγκρότηση του ηθικού εαυτού, μέσα από την περιπτωσιολογική μελέτη της ανάδειξης της σεξουαλικότητας σε διαλογική αφήγηση (discourse) στη Δυτική κουλτούρα μετά το 17^ο αι.

6.2.2. Η αυτοδιακυβερνησιμότητα μέσα από την ανάδυση του ιδιωτικού και του δημόσιου

Μέσα από την περιπτωσιολογική μελέτη της ιστορίας της σεξουαλικότητας, ο Φουκώ επιχείρησε να προσεγγίσει τους τρόπους με τους οποίους οι άνθρωποι στη Δυτική

κουλτούρα διαμορφώνουν τον εαυτό τους, ώστε να είναι κοινωνικά αποδεκτοί μέσα από την πρακτική της αυτο-διακυβερνησιμότητας (self-governmentality). Η Ιστορία της Σεξουαλικότητας γράφτηκε σε μια εποχή που ο Φουκώ επαναπροσδιόριζε την έννοια της εξουσίας (power) (O'Farrell, 2005; Lemke, 2002). Έτσι η Ιστορία της Σεξουαλικότητας είναι ένα τρίτομο έργο που αντανάκλα τις τρεις φάσεις στη σπουδή της έννοιας της εξουσίας: η κοινωνία της πειθαρχίας, η βιοπολιτική και η διακυβερνησιμότητα. Η έννοια της διακυβερνησιμότητας τον βοήθησε να εξηγήσει πώς η σύγχρονη δυτική κουλτούρα λειτουργεί τόσο στο επίπεδο του ατομικού (το άτομο σε σχέση με τον εαυτό του, μέσα στην τεχνολογία του γάμου και της οικογένειας, στον ιδιωτικό χώρο), όσο και σε επίπεδο κοινωνικό (το άτομο μέσα στο ευρύτερο κοινωνικό σύνολο). Σύμφωνα με την προσέγγισή του, αντί να μιλάμε για κοινωνικά όντα που προσαρμόζονται σε 'τεχνικές πειθαρχίας' ('techniques of domination'), είναι μάλλον προτιμότερο να μιλάμε για προσαρμογή σε 'τεχνολογίες του εαυτού' ('technologies of the self') (Gill & Scharff, 2011, σ.55). Ο τρόπος που εκπαιδεύει κανείς τον εαυτό του να πράττει με ηθικό –με την έννοια του κοινωνικά αποδεκτού- τρόπο μέσα στο ιδιωτικό και στο δημόσιο είναι, σύμφωνα με την προσέγγιση αυτή, κεντρικό ζήτημα στο διαχωρισμό δημόσιου ιδιωτικού.

Η ιδέα της κοινωνίας της πειθαρχίας στηρίχθηκε στο επιχείρημα ότι, όταν ένα άτομο υποπίπτει σε κάποια απαγορευμένη πράξη, αυτό μπορεί να καταλήξει σε τιμωρία και περιορισμό ως μια μέθοδος ελέγχου (Foucault, 1975/1991). Ο Φουκώ (1975/1991) σκέφτεται ότι η αναποτελεσματικότητα των μεθόδων τιμωρίας και πειθαρχίας, όπως ο θάνατος ή ο δημόσιος εξευτελισμός, οδήγησε στη σταδιακή αλλαγή των μεθόδων περιορισμού προς την κατεύθυνση της διαπαιδαγώγησης των ανθρώπων, ώστε να μην παραβιάζουν κανόνες. Αντλώντας από το Πανοπτικόν του Jeremy Bentham (1791)¹¹, αναφέρεται σε όλες τις μορφές δομών (π.χ. σχολεία, φυλακές, διοικητικά κτήρια) που έχουν σχεδιαστεί με τέτοιο τρόπο, ώστε να κάνουν τα άτομα να αισθάνονται μόνιμα υπό επιτήρηση και υποκείμενα στους κανόνες των διοικητών (προϊστάμενοι, θεσμοί, δικαστήρια, πολιτεία, διοίκηση, οικογένεια κλπ). Με άλλα λόγια, παρότι ξεκινάει μια ανάλυση μέσα από αφηγήσεις για τη θεσμική-ποινική εξουσία, η ανάλυση στρέφεται τελικά προς το πώς η κουλτούρα και οι δομές διαμορφώνουν τα άτομα (Sawicki, 1991, σ.20).

---

¹¹ Ο Bentham περιγράφει ως Πανοπτικόν ένα κυλινδρικό κτήριο με πολλά μικρά παράθυρα από όπου τα άτομα-πολίτες βρίσκονται υπό συνεχή επιτήρηση από τη διοίκηση.

Σταδιακές κοινωνικές και θεσμικές αλλαγές οδήγησαν στην ανάπτυξη των νέων τεχνολογιών για τον έλεγχο του πληθυσμού και είναι ακριβώς αυτές οι τεχνολογίες που ονομάζει ο Φουκώ Βιοπολιτική (Foucault, 1978). Η βιοπολιτική περιλαμβάνει τεχνικές που χρησιμοποιούνται για να ελέγχουν και να διαχειρίζονται τον πληθυσμό, για παράδειγμα τεχνικές υγιεινής και σεξουαλικής αναπαραγωγής (O'Farrell, 2005, σ.106). Έτσι προκύπτει η ιατρικοποίηση ή παθολογικοποίηση του σώματος και του ατόμου, που η εφαρμογή της εναποτίθεται στο κράτος, στη θρησκεία και στην οικογένεια (Foucault, 1978, σ.46). Αυτή η αλλαγή προκύπτει ως συνέπεια της κουλτούρας του καπιταλισμού, που στόχευε στην αύξηση της αποτελεσματικότητας του εργατικού δυναμικού (οπ. π, σ.37). Αντιλαμβάνεται, λοιπόν, κανείς ότι η εξονυχιστική εξέταση του ατόμου, της υγιεινής του πληθυσμού και της αναπαραγωγής του κοινωνικού σώματος δημιουργεί την ανάγκη στους πολίτες να εμπιστεύονται οτιδήποτε προκύπτει στον 'αντίστοιχο' ειδικό. Η ιδιωτική κατάσταση γίνεται δημόσια (π.χ. άνθρωποι γεννημένοι με γενετικές δυσμορφίες υπόκεινται σε δημόσια εξέταση από γιατρούς σε αμφιθέατρα για να υπογραμμιστεί η ανάγκη της αποδεκτής αναπαραγωγικής πρακτικής, ώστε να προκύπτουν υγιείς απόγονοι).

Μια άλλη πολιτισμική εξέλιξη, προς την ίδια κατεύθυνση της εκπαίδευσης του ατόμου να αυτορρυθμίζεται, είναι ο Καθολικισμός και η υποχρέωση σε εξομολόγηση. Από εκείνο το σημείο και εξής, ο συνετός πολίτης υποχρεώνεται να δημοσιοποιεί (εξομολογείται) ό,τι αφορά στην ιδιωτική του ζωή. Με την εξομολόγηση-στον αρμόδιο γιατρό ή ιερέα- το ιδιωτικό γίνεται δημόσιο, αναγνωρίζεται ως πρόβλημα και άρα επιζητεί τη λύση. Μέσα από τις τεχνολογίες του Καθολικισμού και της Ιατρικής οι άνθρωποι εκμυστηρεύονται ό,τι τους συμβαίνει και λαμβάνουν συμβουλές για ό,τι πρέπει να κάνουν (αυτοδιακυβερνησιμότητα), ώστε να αποφύγουν τις δυσάρεστες συνέπειες (Foucault, 1975/2003, σ.188). Εδώ εντοπίζει και την έννοια της εξουσίας (power) που θεωρεί ότι ενυπάρχει στις σχέσεις ανάμεσα στα άτομα, στη σχέση με τον εαυτό, στις κοινωνικές ομάδες (ενήλικες-παιδιά, άνδρες-γυναίκες, προϊστάμενος-υφιστάμενος) και στο πώς μιλάμε για τον εαυτό μας στο δημόσιο χώρο.

Έχοντας μελετήσει τις πολιτισμικές αυτές αλλαγές, ο Φουκώ αρχίζει να αναθεωρεί την προσέγγιση του για την έννοια της εξουσίας. Όπως σημειώνει ο Elden (2001,

σ.95), η απόκτηση γνώσης για τις ασθένειες, για παράδειγμα, οδήγησε στην ενσωμάτωσή της γνώσης αυτής από τα άτομα ως μιας 'θετικής τεχνολογίας εξουσίας', που στόχο έχει να διδάξει τους ανθρώπους πώς να προστατεύονται και να φροντίζουν τον εαυτό τους ώστε να παραμένουν αρμονικά ενταγμένοι στο 'φυσιολογικό' κοινωνικό σύνολο. Μέσα σε αυτό το πλαίσιο, οι πρακτικές που καλούνται οι άνθρωποι να ενσωματώσουν για να μπορούν να ανήκουν αρμονικά στο κοινωνικό σύνολο, εμπεριέχουν και τις ελευθερίες-δικαιώματα που επίσης έχουν. 'Διακυβερνησιμότητα' για το Φουκώ είναι 'οι τεχνικές και διαδικασίες μέσα από τις οποίες οι άνθρωποι διαχειρίζονται (govern) τον τρόπο που δρουν (their conduct) (O'Farrell, 2005, σ.106). Δηλαδή, οι άνθρωποι καλούνται να εκπαιδεύσουν τους εαυτούς τους στην αυτοδιαχείριση, αυτορρύθμιση, αυτο-διακυβερνησιμότητα των πράξεών τους (Foucault, 1986/2012). Αυτή την προσέγγιση αντλεί από την ανάλυση των κοινωνιών των αρχαίων Ελλήνων και Ρωμαίων: η έννοια της ιδιότητας του πολίτη σε αυτές τις περιπτώσεις οριζόταν από ένα μετρημένο τρόπο ζωής που συνοψιζόταν στην ιδέα του υγιούς νου μέσα σε ένα υγιές σώμα.

Ο Φουκώ θεωρεί τη διακυβερνησιμότητα μια μορφή 'δίαιτας του εαυτού', με την οποία το άτομο ισορροπεί τις φυσικές ανάγκες με την ανάγκη του να είναι κάποιος 'πολιτικό όν'. Το πολιτικό όν έχει δικαίωμα ψήφου και φωνή στη δημόσια σφαίρα της Αθηναϊκής δημοκρατίας, αλλά επίσης ορίζεται και με βάση τις αξίες της λογικής και της δυνατότητας να είναι κοινωνικό όν, που είναι και οι ειδοποιόι διαφορές του από τα ζώα. Έτσι ο Φουκώ (1986/2012) βρίσκει ενδιαφέρον να εξετάσει την οικονομία του γάμου, της οικογένειας και του σεξουαλικού εαυτού, μέσα από την έννοια του Άνδρα, του πολίτη, όπως οριζόταν στην αρχαία Αθήνα. Μπορεί να μην αναφέρεται στη φράση 'μέτρον άριστον', αλλά η προσέγγισή του για το πώς ο άνθρωπος μαθαίνει να αυτορρυθμίζεται μέσα στην κουλτούρα που μεγαλώνει, αντλεί από αυτή την φιλοσοφία. Στην αρχαία ελληνική σκέψη, ο πολίτης είναι συνδεδεμένος με το πρότυπο του ελεύθερου αθηναίου άνδρα (όχι της γυναίκας, του παιδιού, του σκλάβου). Και από τον πολίτη υπάρχει η προσδοκία να είναι εύρωστος σωματικά, με πολιτικό ήθος και ηθικά συνετός (απέναντι στην οικογένειά του). Είναι οι αξίες που τον καθιστούν ένα 'ηθικό' όν από όλες τις πλευρές και επομένως ένα κοινωνικά αποδεκτό μέλος της κοινωνίας. Με αυτή τη λογική ο άνθρωπος έχει χρέος να μαθαίνει να φροντίζει τον εαυτό του στον ιδιωτικό χώρο (σώμα, οικογένεια, καλλιέργεια), για να μπορεί να προσφέρει στο κοινωνικό σύνολο (πόλεμος, υγιείς

απογόνους, πολιτικά ορθές απόψεις) και να συμμετέχει στη δημόσια σφαίρα ως ενάρετος κοινωνός (‘σωστός’ πολίτης).

Το θεωρητικό πλαίσιο που προσφέρει ο Φουκώ για τη διακυβερνησιμότητα, και συνεπώς τη συγκρότηση του ηθικού εαυτού μέσα στο ιδιωτικό και το δημόσιο, είναι μια από τις πιθανές προσεγγίσεις που μπορεί κάποιος ερευνητής να επιλέξει για την προκειμένη συζήτηση, ανάλογα με το επιστημολογικό υπόδειγμα στο οποίο ανήκει. Στο παρόν κεφάλαιο, επελέγει αυτό το πλαίσιο για να δημιουργήσουμε ένα αναλυτικό πλαίσιο για τη συζήτηση που ακολουθεί τόσο για τα σκάνδαλα, όσο και για την ιδιωτικότητα των δημόσιων προσώπων. Φαίνεται, λοιπόν, ότι μέσα από την κοινωνία, την οικογένεια και άλλους θεσμούς μαθαίνουμε να εκπαιδεύουμε τον εαυτό μας να λειτουργεί με όρους ηθικούς (υποδηλώνοντας εδώ το κοινωνικά αποδεκτό). Στη διαδικασία προς το να γίνουμε όντα εναρμονισμένα με το ευρύτερο κοινωνικό σύνολο, αναπτύσσουμε κοινωνικές, πολιτισμικές και ηθικές ταυτότητες και μαθαίνουμε-κατασκευάζουμε τον κόσμο γύρω μας και τον εαυτό μας με όρους ιδιωτικού και δημόσιου, και με άξονα τους τρόπους με τους οποίους πρέπει να αυτορρυθμιζόμαστε στο ένα ή στο άλλο πλαίσιο.

6.2.3. Η φύση των σκανδάλων και η μελέτη τους ως διαμεσολαβημένων γεγονότων

Στη συζήτηση της κύριας βιβλιογραφίας εμπλέκεται η διαχείριση της ιδιωτικότητας με την έννοια του σκανδάλου (Αθανασιάδης, 2011) και, μάλιστα, αυτό γίνεται κυρίως υπό το πρίσμα της εξέλιξης της δημοσιογραφίας σε προϊόντα ανταγωνισμό, που υπόκειται και αλλοιώνεται από τους κανόνες της αγοράς και του ανταγωνισμού. Ο Αθανασιάδης, λοιπόν, μιλάει για την ανάγκη εξορθολογισμού της δημοσιογραφίας μέσα από την περιπτωσιολογική μελέτη των σκανδάλων, της προσέγγισης του είδους της ‘κλειδαρότρυπας’ από τα Μέσα και της διαχείρισης της ιδιωτικότητας στο δημόσιο χώρο. Αυτή είναι μια συζήτηση εκ προοιμίου ηθική και γι’ αυτό θεωρούμε ότι, δίνοντας το παραπάνω θεωρητικό πλαίσιο, δημιουργείται ένας τρόπος σκέψης που κινητοποιεί τους φοιτητές να μελετήσουν αυτά τα κεφάλαια κριτικά. Στο ίδιο πλαίσιο είναι σκόπιμο να γίνει μια συνοπτική συζήτηση της βιβλιογραφίας που αντλεί από τις Σπουδές Μέσων για τα σκάνδαλα, προκειμένου να προσφερθεί ένα παράλληλο επιστημολογικό πλαίσιο σκέψης για την προσέγγιση του δημόσιου και του ιδιωτικού. Η συζήτηση αντλεί από την δουλειά του Thompson για τα Σκάνδαλα

στην εποχή της εικόνας (2001), μια κοινωνική θεώρηση των σκανδάλων κατά την οποία συνιστούν «έκφραση της διαπάλης για τη συμβολική ισχύ» (2001: 324).

Ως επί το πλείστον, οι μελετητές εξετάζουν την έννοια και το σημείο «σκάνδαλο» είτε περιπτωσιολογικά, μελετώντας το δηλαδή μέσα από την ανάλυση συγκεκριμένης κάθε φορά περίπτωσης (Ingebretsen, 2004; Williams & Delli Carpini, 2004; Waisbord, 2004), είτε θεματικά, μελετώντας για παράδειγμα τα πολιτικά σκάνδαλα (Williams, 1998; Bowler & Karp, 2004; Tumbler, 2004; Tumbler & Waisbord, 2004α,β). Επίσης, τα ερωτικά σκάνδαλα υπό το πρίσμα της εξουσίας (King, 1986), ή τα σκάνδαλα ως διαμεσολαβημένα γεγονότα (Lull & Hinerman, 1997; Bisbort, 2008), είτε με γνώμονα τις συνέπειές τους στο εκάστοτε πολιτικό σύστημα (Markovits & Silverstein, 1988; Garment, 1992). Τέλος, μπορεί να τα συζητούν ως απλές ιστορικές καταγραφές (Callery, 1992; Palling, 1995; Parris, 1995). Από την άλλη, ο John Thompson (2001) κάνει μια ολοκληρωμένη ανάλυση της χρήσης της έννοιας, της ιστορίας της, των ειδών των σκανδάλων, των χαρακτηριστικών, των συνιστωσών και των συνεπειών τους, χρησιμοποιώντας πολλά παραδείγματα από τα πιο αναγνωρίσιμα σκάνδαλα και καταλήγει σε μια συγκεκριμένη τυπολογία που εφαρμόζει και στη συγκεκριμένη θεωρητική και εμπειρική ανάλυση.

Για να είναι μια πράξη ή ένα σύνολο πράξεων σκανδαλώδεις, συνήθως ενσωματώνουν στοιχεία όπως η δωροδοκία, η διαφθορά και η παραβίαση ηθικών κανόνων. Η σταδιακή αποκάλυψή τους ξεκινά από το επίπεδο της φήμης, της υπόνοιας ή του κουτσομπολιού και αναδεικνύεται σε σκάνδαλο, όταν με σχετικές έρευνες αποδειχθεί το αληθές των πράξεων και το έγκλημα του χαρακτήρα τους. Σε γενικές γραμμές, για να ορίζεται μια πράξη ή μια αλληλουχία πράξεων ως σκανδαλώδεις, άτομα έχουν προβεί σε πράξεις που αντίκεινται σε συγκεκριμένους ηθικούς κανόνες και αξίες, ευρέως αποδεκτές. Επίσης, οι πράξεις αυτές καλύπτονται με ένα πέπλο μυστικότητας, πλην όμως είναι γνωστές και σε ανθρώπους που δεν μετείχαν σ'αυτές. Ενδεχομένως, τα άτομα που δε συμμετείχαν θίγονται από την παραβίαση των κανόνων και των αξιών, αποδοκιμάζουν τις πράξεις αυτές, και αντιδρούν δημοσιοποιώντας τις σε μορφή καταγγελιών, με αποτέλεσμα οι εμπλεκόμενοι να υφίστανται στις περισσότερες περιπτώσεις τις συνέπειες των αποκαλύψεων, που συνήθως είναι ποινικής ή ηθικής φύσης και πρωτίστως είναι η

αμαύρωση της φήμης τους (2001:30). Έναν πιο συνοπτικό, αλλά στην ίδια λογική ορισμό δίνει και ο Waisbord (2004: 1077).

Για να υφίσταται ένα σκάνδαλο, μία από τις προϋποθέσεις είναι να γίνει δημόσια γνωστό. Για τον Thompson, τα διαμεσολαβημένα σκάνδαλα είναι διαμεσολαβημένες μορφές επικοινωνίας (2001: 52)¹². Για τους Lull και Hinerman, ένα (διαμεσολαβημένο) σκάνδαλο συμβαίνει, όταν ιδιωτικές πράξεις που προσβάλλουν ή εμπνέονται στην κυρίαρχη ηθική μιας κοινωνίας γίνονται δημόσια γνωστές -αφού μετατρέπονται σε αφηγήσεις¹³ από τα ΜΜΕ- και προκαλούν ιδεολογικές, κοινωνικές ή και πολιτισμικές επιδράσεις (1997: 3). Άλλωστε, τα ΜΜΕ έχουν αποδειχθεί ως παράγοντες άσκησης σημαντικής κοινωνικής επιρροής όπως το Κράτος και η Εκκλησία (1997:8).

Εκτός από το γεγονός ότι τα σκάνδαλα είναι εμπορικά ανταγωνιστικές ειδήσεις, κατά τον Thompson, οι τρεις εξελίξεις στα ΜΜΕ¹⁴ που ιστορικά οδήγησαν στην ανάδυση των σκανδάλων ως διαμεσολαβημένων γεγονότων είναι η μεταβολή των οικονομικών και τεχνολογικών βάσεων του Τύπου κατά το 17^ο και 18^ο αιώνα, η αλλαγή στις σχέσεις Τύπου και πολιτικών κομμάτων και η εδραίωση της δημοσιογραφίας ως επαγγέλματος (2001). Στη συνέχεια, την εξέλιξη του φαινομένου των σκανδάλων βοήθησαν η εδραίωση και η διεύρυνση των έντυπων αρχικά και των ηλεκτρονικών μετέπειτα Μέσων Μαζικής Ενημέρωσης, όπως η ανάπτυξη της ερευνητικής δημοσιογραφίας (Chalaby, 2004).

Τα Μέσα ως πλατφόρμες δημόσιου λόγου έχουν τη δυνατότητα ανάδειξης και διαχείρισης ενός σκανδάλου (Lull & Hinerman, 1997: 8; Thompson, 2004: 65). Επίσης, τα ΜΜΕ έχουν τη δυνατότητα να υποβαθμίσουν και να αφανίσουν ένα σκάνδαλο (Lull & Hinerman, 1997: 15; Waisbord, 2004: 1079). Για παράδειγμα, τα

---

¹² Η ανακάλυψη της τυπογραφίας και των ηλεκτρονικών ΜΜΕ και οι νέες μορφές δημοσιότητας που δημιούργησαν συνέβαλαν στη «μετατροπή των σκανδάλων σε φαινόμενο, που η σημασία του υπερβαίνει τα τοπικά όρια» (Thompson, 2001: 65)

¹³ Για να υφίσταται ένα σκάνδαλο στα ΜΜΕ πρέπει να γίνει «αφήγηση» (στόρι) (Lull & Hinerman: 16). Η αφήγηση στην οποία μετατρέπεται η είδηση ενός σκανδάλου επιδιώκει να τραβήξει το ενδιαφέρον του ακροατηρίου και γι' αυτό είναι έτσι διαμορφωμένη, ώστε να «εξάπτει και να ικανοποιεί περιέργειες» (Καπέλου, 2000: 153). Πολλές δε φορές η δομή και η μορφή της αφήγησης (το στόρι) υπερβαίνει τα ίδια τα γεγονότα (Lull & Hinerman, 1997:13).

¹⁴ Στην ανάλυσή του ο Thompson ξεκινά από τις μεταβολές στις πολιτικές, κοινωνικές και οικονομικές συνθήκες των κοινωνιών του Μεσαίωνα και της Νεότερης Εποχής, για να φτάσει στην ανακάλυψη της τυπογραφίας και τη δημιουργία των ηλεκτρονικών μέσων ενημέρωσης.

Μέσα συνηθίζουν να αποκαλύπτουν τα ονόματα και προσωπικά στοιχεία όσων εμπλέκονται σε έκνομες ή ανήθικες πράξεις ('naming and shaming') (Tsaliki & Chronaki, 2008: 11), δεδομένου ότι επενδύουν το λόγο τους με αξιολογικούς προσδιορισμούς και χρησιμοποιούν συχνά αρνητικό τόνο και επικριτικό τύπο λόγου.

Σε γενικές γραμμές τα σκάνδαλα ως διαμεσολαβημένα γεγονότα συγκεντρώνουν ορισμένα χαρακτηριστικά:

- Καταρχάς αφορούν και γίνονται γνωστά όχι σε μια κλειστή ή μικρή κοινότητα αλλά στο ευρύτερο πλαίσιο μιας ανοιχτής κοινωνίας (Thompson, 2001: 101)
- Αποκαλύπτονται και μεταδίδονται μέσω των ΜΜΕ (διαμεσολαβημένη δημοσιότητα), κάτι που για τους Lull και Hinerman (1997) αποτελεί προϋπόθεση για να υφίσταται ένα σκάνδαλο.
- Αφορούν πληροφορίες που διέρρευσαν από το πλαίσιο ενός στενού περιβάλλοντος που τις κρατούσε μυστικές, στο πλαίσιο ενός ευρέος δημόσιου περιβάλλοντος (Thompson, 2001: 96).
- Αφορούν συνήθως παραβιάσεις δεύτερου επιπέδου-είναι πολύπλοκα γεγονότα (Thompson, 2001: 90).
- Η έκφραση της δημόσιας αποδοκιμασίας που συνοδεύει ένα σκάνδαλο, και για την οποία μιλήσαμε στην αρχή του κεφαλαίου, γίνεται μέσα από τα ΜΜΕ που είναι διαθέσιμα στο ευρύ κοινό· αυτό που νωρίτερα περιγράψαμε ως πρακτική διασυρμού ('naming and shaming')¹⁵
- Διαμορφώνονται ως αφηγήσεις (Lull & Hinerman, 1997: 17; Waisbord, 2004: 1095) –αποτελούν επικοινωνιακά γεγονότα (Waisbord, 2004: 1078)- και πρέπει να έχουν χαρακτήρα είδησης και να παρουσιάζουν συνάφεια με άλλες ειδήσεις (Lull & Hinerman, 1997; Allan, 2004: 57) και κυρίως με άλλα σκάνδαλα.
- Αφορούν κυρίως γνωστά πρόσωπα και είναι περισσότερο ελκυστικά ως ειδήσεις, όταν αφορούν τέτοια πρόσωπα (Καπέλου: 158)

---

¹⁵ Η έκφραση της δημόσιας αποδοκιμασίας εναντίον των εμπλεκόμενων σ' ένα σκάνδαλο προκαλεί το αίσθημα της ντροπής στο ακροατήριο με την έννοια της αιδούς. Είναι κοινωνική και πολιτισμική κατασκευή (Lull & Hinerman, 1997:26) και επηρεάζεται από τον τρόπο που τα ΜΜΕ καλύπτουν το σκάνδαλο.

- Ενθαρρύνουν ή αποτελούν αφορμή για συζητήσεις για ευαίσθητα θέματα (Lull & Hinerman, 1997:29), συνήθως ηθικής φύσης.
- Τα στοιχεία που οδηγούν στην αποκάλυψη ενός σκανδάλου είναι καταγεγραμμένα σε ηλεκτρονικά μέσα αποθήκευσης και έτσι όχι μόνο δε μπορούν εύκολα να διαψευσθούν, αλλά μπορούν να διατηρηθούν σε βάθος χρόνου και να αναπαραχθούν (Thompson, 2001: 97, 100)
- Τα πιο πρόσφατα και πιο προβεβλημένα σκάνδαλα έχουν μεγαλύτερο δημόσιο ενδιαφέρον από παλαιότερα (Bowler & Karp, 2004: 284)
- Ειδικά τα πολιτικά σκάνδαλα είναι κατά τους μελετητές μια σύγκρουση για τη φήμη («διαπάλη για το όνομα», «μάχη για το όνομα»)¹⁶

Μέσα από τη μελέτη των κεφαλαίων της διδακτικής αυτής ενότητας παρακολουθεί κανείς ότι, πράγματι, τόσο στο δημόσιο χώρο όσο και σε μέρος της εργογραφίας στο πλαίσιο των Σπουδών Μέσων, η συζήτηση για την ιδιωτικότητα εστιάζει γύρω από την κάλυψη της ερωτικής ζωής δημόσιων προσώπων, γύρω από την κάλυψη ηθικής φύσης ζητημάτων και της ανάγκης να έρθουν στη δημοσιότητα, είτε γιατί το ‘απαιτεί’ η δεοντολογική φύση της δημοσιογραφίας, είτε γιατί το ‘απαιτούν’ τα ακροατήρια. Παράλληλα, εγείρεται και το ζήτημα της διαφοράς ανάμεσα στη ‘σοβαρή’-συνήθως πολιτική δημοσιογραφία και την ‘κίτρινη’, ανάμεσα στις ειδοποιούς διαφορές των οποίων είναι η κάλυψη ελαφρών, μπανάλ θεμάτων (συνήθως η σεξουαλικότητα ως ζήτημα ηθικής είτε του εμπλεκόμενου είτε του δημοσιογράφου), ή η κάλυψη σοβαρών-πολιτικής φύσης θεμάτων (τα ερωτικά σκάνδαλα στον πολιτικό χώρο, ή τα πολιτικά σκάνδαλα).

Βιβλιογραφία του κεφαλαίου

Allan, S. (2004), *News Culture*, Buckingham: Open University Press

Bentham, J. (1996). *The collected works of Jeremy Bentham: An introduction to the principles of morals and legislation*. Clarendon Press.

Bisbort, A. (2008), *Media Scandals*, Greenwood

---

¹⁶ Βλ. σχετικά (Καπέλου, 2000; Waisbord, 2004)

Bowler, S. & Karp, J.A. (2004), "Politicians, Scandals and Trust in Government", *Political Behavior*, 26(3): 271-287

Callery, S. (1992), *Scandals: Gripping Accounts of the Exposed and Deposed*, London: Apple Press

Chalaby, J. K. (2004), "Scandal and the Rise of Investigative Reporting in France", *American Behavioral Scientist*, 47: 1194-1207

Chronaki, D. (2010), 'The Vatopedi monastery scandal: What does the media coverage of the scandal show about the contemporary social and political role of Greek Orthodox Church?' in S. J. Miri (ed), *Social Theory, Religion and Critical Discourses: Critical Theory in the Postmodern Globe*, Saarbrücken: Lambert Academic Publishing

Davis, L. (2006). *Scandal: How 'gotcha' politics is destroying America*. New York: Palgrave

Δεμερτζής, Ν. (2004). Η πολιτική του προσώπου και το πρόσωπο της πολιτικής. Όψεις της τηλε-πολιτικής. Στο Δ. Λεβεντάκος (επιμ) *Τηλεόραση και Ελληνική Κοινωνία*. Αθήνα: Εικόν

Elden, S., 2001. The Constitution of the Normal: Monsters and Masturbation at the College de France. *Boundary* 28 (1), 91-105

Foucault, M., 1975/1991. *Discipline and Punish: The Birth of the Prison*. Translated by A.M. Sheridan Smith. Harmondsworth, Middlesex: Penguin

Foucault M., 1975/2003. *Abnormal: Lectures at the College de France, 1974-1975*. Translated by Graham Burchell. London: Verso

Foucault, M., 1978. *The History of Sexuality, Volume 1*. New York: Pantheon

Garment, S. (1992), *Scandal: The culture of Mistrust in American Politics*, New York: Doubleday

Gill, R. and Scharff, C., 2011. eds. *New Femininities: Postfeminism, Neoliberalism and Subjectivity*. London: Palgrave Macmillan

Ingebretsen, E.J. (2004), "Reading Scandal: Civic Gothic as Genre", *Journal of Media and Religion*, 3(1), 21-42

Καπέλου, Τ. (2000), «Σκάνδαλα, ΜΜΕ και Δείκτες Προσωπικότητας: Ο Γρίφος του Πολιτικού Απυρόβλητου», *Ελληνική Επιθεώρηση Πολιτικής Επιστήμης*, τ.16, Αθήνα: Θεμέλιο, σ. 147-186

King, A. (1986), "Sex, Money and Power" in R. Hodder-Williams & J. Ceaser (eds.) *Politics in Britain and the United States: Comparative Perspectives*, Durham V.K.: Duke University Press, pp.173-222

Lemke, T., 2002. Foucault, Governmentality and Critique. *Rethinking Marxism: A Journal of Economics, Culture and Society* 14(3), 49-64

Lull, J. & Hinerman, S. (1997) (eds.), *Media Scandals: Morality and desire in the Popular Culture Marketplace*, Cambridge: Polity Press

Markovits, A.S. & Silverstein, M. (1988) (eds.), *The Politics of Scandal: Power and Process in Liberal Democracies*, New York: Holmes and Meier

O'Farrell, C., 2005. *Michel Foucault*. London: Sage

Palling, B. (1995) (ed.), *The Book of Modern Scandal: From Byron to the Present Day*, London: Weidenfield and Nicolson

Parris, M. (1995), *Great parliamentary Scandals: Four centuries of Calumny, Smear and Innuendo*, London: Robinson books

Παναγιωτοπούλου, Ρ. (2010). 20 χρόνια ελληνικής ιδιωτικής τηλεόρασης (1989-2009). *Ζητήματα Επικοινωνίας*, τχ.10:9-27

Sawicki, J., 1991. *Disciplining Foucault: Feminism, Power and the Body*. Routledge: Chapman

Tsaliki, L. & Chronaki, D. (2008), "‘Take a walk on the wild side’: the representation of online risks for children in contemporary Greek press", Paper presented at Communication Policies and Culture in Europe, ECREA Conference, Barcelona 25-28.11.2008

Tumbler, H. (2004), "Scandal and Media in the United Kingdom: From Major to Blair", *American Behavioral Scientist*, 47: 1122-1137

Tumbler, H. & Waisbord, S. R. (2004α), "Introduction: Political Scandals and Media Across Democracies, Volume I", *American Behavioral Scientist*, 47: 1031-1039

Tumbler, H. & Waisbord, S. R. (2004β), "Introduction: Political Scandals and Media Across Democracies, Volume II", *American Behavioral Scientist*, 47: 1143-1152

Thompson, J. (2001), Πολιτικά Σκάνδαλα στην Εποχή της Εικόνας, Σ. Παπαθανασόπουλος (επιμ), Α. Φιλιππάτος (μτφρ), Επικοινωνία και Κοινωνία, Αθήνα: Καστανιώτης

Waisbord, S. R. (2004), "Scandals, Media and Citizenship in Contemporary Argentina", *American Behavioral Scientist*, 47(8): 1072-1098

Williams, R. (1998), *Political Scandals in the USA*, Edinburg: Keele University Press

Williams, B. A. & Delli Carpini M. X. (2004), "Monica and Bill All the Time and Everywhere: The Collapse of Gatekeeping and Agenda Setting in the New Media Environment", *American Behavioral Scientist*, 47: 1208-1230

Βιβλιογραφία για περαιτέρω μελέτη

Foucault, M. (1986/ 2012). *The history of sexuality*, Vol. 3: *The care of the self*. London Vintage.

Rose, N. (1989/1990). *Governing the soul: the shaping of the private self*. Taylor & Francis/Routledge.

Thompson, J. (2004). *Πολιτικά Σκάνδαλα στην εποχή της εικόνας*. Αθήνα: Καστανιώτης

Χρονάκη, Δ. (2009). *Οικονομικά και πολιτικά σκάνδαλα: Η κάλυψη του σκανδάλου της μονής Βατοπεδίου από τις τηλεοπτικές ειδήσεις*. Αθήνα: Εθνικό και Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο Αθηνών

Κεφάλαιο 7ο: Ηθικές προεκτάσεις: ελευθερία λόγου & έκφρασης

Περίληψη

Το κεφάλαιο αυτό διαπραγματεύεται το αμφιλεγόμενο θέμα των καρτούν του Μωάμεθ υπό το πρίσμα της συζήτησης περί ελευθερίας λόγου και έκφρασης, όταν βρίσκεται σε σύγκρουση με το σεβασμό των ανθρώπινων δικαιωμάτων. Η διαπραγμάτευση του θέματος μέσα από το φόρουμ της συζήτησης (όπου οι φοιτητές καλούνται να συζητήσουν το θέμα της σάτιρας και το θέμα της ελευθερίας έκφρασης και λόγου), καθώς και η μελέτη της βιβλιογραφίας που προτείνεται, καλούν τους φοιτητές να εμπλακούν κριτικά και αποστασιοποιημένα στο θέμα. Στόχος του κεφαλαίου αυτού είναι να εξοικειώσει τους φοιτητές με τους τρόπους που το θέμα προσεγγίζεται στη βιβλιογραφία, και να τους βοηθήσει να εξασκηθούν στην αντικειμενική και κριτική στάση απέναντι σε τέτοιου είδους συγκρουσιακές περιπτώσιολογικές μελέτες.

Λέξεις –Κλειδιά

Πολυπολιτισμικότητα, Άλλος, ελευθερία λόγου, ελευθερία έκφρασης, σεβασμός δικαιωμάτων, σκίτσα Μωάμεθ

Εισαγωγή

Το ζήτημα της διένεξης για τα καρτούν του Μωάμεθ από την *Jyllands-Posten* (Muhammad cartoons crisis) ξεκίνησε μετά από 12 editorial cartoons, τα περισσότερα από τα οποία αναπαριστούσαν τον Μωάμεθ και δημοσιεύτηκαν στις 30 Σεπτεμβρίου του 2005. Η εφημερίδα ανακοίνωσε ότι η δημοσίευση των καρτούν ήταν μια προσπάθειά της να συμβάλλει στο debate για την κριτική στο Ισλάμ και την αυτο-λογοκρισία. Ομάδες μουσουλμάνων στη Δανία διαμαρτυρήθηκαν και τελικά το θέμα οδήγησε σε διαμαρτυρίες σε όλο τον κόσμο, που συνοδεύονταν από βίαιες εκδηλώσεις και εξεγέρσεις σε κάποιες μουσουλμανικές χώρες (Willsher κ.α., 03/02/2006).

Οι μουσουλμανικές οργανώσεις στη Δανία, που διαφωνούσαν με τα καρτούν, έστειλαν ψηφίσματα διαμαρτυρίας στις πρεσβείες των ισλαμικών χωρών και στη

Δανική κυβέρνηση και υπέβαλαν μήνυση εναντίον της εφημερίδας, που ακυρώθηκε τον Ιανουάριο του 2006. Αφού η κυβέρνηση της Δανίας αρνήθηκε να συναντήσει τους εκπροσώπους των Μουσουλμανικών χωρών και δεν έπαιρνε θέση για το θέμα, ένας αριθμός Ιμάμηδων στη Δανία έφυγαν για τη Μέση Ανατολή για να τραβήξουν την προσοχή στο θέμα. Το θέμα έλαβε ιδιαίτερο ενδιαφέρον στα ΜΜΕ σε κάποιες μουσουλμανικές χώρες, οδηγώντας σε διαμαρτυρίες σε όλο τον κόσμο από τον Ιανουάριο μέχρι και το Φέβρουάριο του 2006. Σε μερικές περιπτώσεις υπήρξαν βίαια περιστατικά που είχαν ως αποτέλεσμα αρκετούς καταγεγραμμένους θανάτους, επιθέσεις σε διπλωματικές αποστολές της Δανίας και άλλων χωρών, επιθέσεις σε εκκλησίες και χριστιανούς και ένα μεγάλο διεθνές μποϋκοτάζ (Lindekilde, κ.α., 2009). Κάποιες ομάδες συντάχθηκαν με τους Δανούς και έκαναν καμπάνιες υπέρ των Δανέζικων προϊόντων. Τα καρτούν ξανατυπώθηκαν σε εφημερίδες σε όλο τον κόσμο ως ένδειξη αλληλεγγύης μεταξύ των δημοσιογράφων και ως μια μορφή διαμαρτυρίας υπέρ της ελευθερίας του λόγου.

Ο Δανός Πρωθυπουργός Anders Fogh Rasmussen περιέγραψε τη διαμάχη ως τη χειρότερη διαμάχη στην ιστορία των διεθνών σχέσεων της Δανίας μετά το Δεύτερο Παγκόσμιο πόλεμο. Το περιστατικό ήρθε σε μια πολιτική και κοινωνική συγκυρία έντασης μεταξύ του μουσουλμανικού κόσμου και της Δύσης, μετά και από κάποιες ισλαμικές επιθέσεις -μαζί και η 11η Σεπτεμβρίου- και τις επεμβάσεις της Δύσης στο Ιράκ και το Αφγανιστάν. Τα καρτούν και η αντίδραση σε αυτά χειροτέρεψε τις ήδη τεταμένες σχέσεις.

Υποστηρικτές της εφημερίδας ανέφεραν ότι η δημοσίευση των καρτούν αποτελεί νόμιμη έκφραση της ελευθερίας του λόγου, ανεξάρτητα από τον τρόπο της έκφρασης, και ότι ήταν σημαντικό να συζητηθούν ανοικτά θέματα για το Ισλάμ χωρίς φόβο (Bowcott, 19/09/2012). Στη Δανία υπάρχει μεγάλη προστασία της ελευθερίας του λόγου και αυτό συνέβαλε στην ανάδειξη του θέματος αυτού ως μείζονος σημασίας. Η διαμάχη, επίσης, ανέδειξε το θέμα των ορίων της ελευθερίας λόγου σε όλες τις κοινωνίες, της αποδοχής διαφορετικών θρησκευμάτων και της σχέσης μεταξύ μουσουλμανικών κοινοτήτων και των δυτικών κοινωνιών στις οποίες ενυπάρχουν, καθώς και το θέμα της σχέσης του Ισλαμικού κόσμου και της Δύσης ευρύτερα (Οικονομάκου, 09/01/2010).

Με αφορμή την ιστορική αυτή αναδρομή –που ήταν και η αφορμή για την ανάπτυξη μιας ευρύτατης ακαδημαϊκής συζήτησης- ακολουθεί η συζήτηση της προσφερόμενης βιβλιογραφίας.

7.1. Το περίγραμμα της διδακτικής ενότητας

Αυτή η διδακτική ενότητα πραγματεύεται ένα ζήτημα που εγείρει συζητήσεις περί της ελευθερίας λόγου και έκφρασης, και σεβασμού στα ανθρώπινα δικαιώματα. Για το λόγο αυτό, τόσο οι πηγές όσο και οι δραστηριότητες στόχο έχουν να καλύψουν όσο το δυνατόν ευρύτερα τη θεματική αυτή, και να βοηθήσουν τους φοιτητές να εξασκηθούν στην κριτική και ισορροπημένη προσέγγιση τέτοιων θεμάτων. Με τη μελέτη της ενότητας αυτής αναμένεται να εξοικειωθούν οι φοιτητές με τις ηθικές προεκτάσεις σε ζητήματα ελευθερίας έκφρασης και λόγου, καθώς και με τον τρόπο που ακανθώδη κοινωνικά και πολιτισμικά ζητήματα προσεγγίζονται από τη σάτιρα. Σκοπός, επίσης, της μελέτης αυτής της ενότητας είναι να πειραματιστούν οι φοιτητές με την ερμηνεία τέτοιου είδους κειμένων, καθώς και με την ευρύτερη συζήτηση για τα όρια της ελευθερίας του λόγου και του σεβασμού στα ανθρώπινα δικαιώματα.

Το προαιρετικό υλικό που προσφέρεται σε αυτή την ενότητα προς μελέτη αντλεί από διαφορετικές πηγές: πραγματεύεται δε τόσο το ζήτημα των σκίτσων, όσο και ζητήματα όπως ο ρατσισμός και η ελευθερία έκφρασης, η σάτιρα και η σκιτσογραφία, καθώς και η ελευθερία έκφρασης στο διαδίκτυο. Τη δημοσιογραφική πρακτική μέσα από το πρίσμα της ελευθερίας έκφρασης έχουν τη δυνατότητα οι φοιτητές να παρακολουθήσουν και στο βίντεο που παρατίθεται από το Omnia TV.

Ως εκ τούτου, προτείνεται και σε αυτό το κεφάλαιο οι φοιτητές να μελετήσουν το προαιρετικό υλικό πρώτα, ώστε να αποκτήσουν μια ευκρινή εικόνα του δημόσιου διαλόγου γύρω από το θέμα και ευρύτερα γύρω από θέματα ελευθερίας έκφρασης και σεβασμού των ανθρωπίνων δικαιωμάτων. Στη συνέχεια καλό είναι να συμμετάσχουν στην υποχρεωτική συζήτηση αναζητώντας και αναρτώντας καρτούν και σχολιάζοντας τις αναρτήσεις των συναδέλφων τους. Με αυτό τον τρόπο θα εμπλακούν σε μια πρώτη διαδικασία προσέγγισης του θέματος μέσα από το πρίσμα του δημόσιου διαλόγου. Στη συνέχεια καλούνται να μελετήσουν την ακαδημαϊκή πηγή της ενότητας (Lindekilde κ.α., 2009) για να αποκτήσουν εικόνα και του

ακαδημαϊκού διαλόγου γύρω από το θέμα. Αμέσως μετά καλούνται να συμμετάσχουν στις ασκήσεις ανοικτού και κλειστού τύπου, αλλά και στην προαιρετική συζήτηση, όπου θα χρειαστεί να επιδείξουν κριτική ικανότητα προσέγγισης του θέματος αξιοποιώντας τη σχετική βιβλιογραφία.

7.2. Μια κριτική συζήτηση της βιβλιογραφίας για τη διδακτική ενότητα

Με αφορμή τη διαμάχη για τα καρτούν του Μωάμεθ κυρίως το 2006, άρχισε να εξελίσσεται η ακαδημαϊκή συζήτηση γύρω από θέματα εθνικής ταυτότητας, πολιτικής κουλτούρας, πολιτισμικής ενσωμάτωσης, της έννοιας του πολίτη και της κάλυψης από τα Μέσα (Lindekilde κ.α., 2009). Για την ακαδημαϊκή κοινότητα, η συζήτηση δεν περιορίζεται μόνο σε επίπεδο σύγκρουσης μεταξύ δικαιώματος στην ελευθερία έκφρασης και σεβασμού στο ατομικό δικαίωμα της θρησκείας. Η πολυπλοκότητα του ζητήματος, όπως συζητάται τόσο στο άρθρο των Lindekilde κ.α αλλά και σε άλλες μελέτες, προσεγγίζει την αναγωγή του σε μια ‘πολυπολιτισμική κρίση’ στο δημόσιο διάλογο, ακριβώς επειδή στην ανάλυσή του υπεισέρχονται πολλοί παράγοντες, όπως αυτοί που αναφέρθηκαν παραπάνω. Και συνήθως, γύρω από αυτή την αφήγηση περί πολυπολιτισμικών κρίσεων, βρίσκεται το Ισλάμ και η αδυναμία που θεωρείται ότι έχει στο να ενσωματωθεί στην κουλτούρα της Δυτικής Ευρώπης (Allievi, 2006).

Μια από τις προσεγγίσεις που θίγει τέτοια ζητήματα μέσα σε ένα ιστορικό και φιλοσοφικό πλαίσιο είναι η σύντομη συζήτηση του Slavoj Zizek για τα σκίτσα του Μωάμεθ, στο πλαίσιο της συζήτησης περί θρησκείας και πολιτικής. Σύμφωνα με τον Ζίζεκ (2007) πρέπει κανείς να λάβει υπόψη ότι πολλοί από τους μουσουλμάνους που διαμαρτυρήθηκαν δεν είχαν δει ποτέ τα σκίτσα. Αυτό υποδηλώνει, ενδεχομένως, δύο πράγματα: α) Παρά τον παγκοσμιοποιημένο χαρακτήρα των διαδικτυακών Μέσων, κάποιοι άνθρωποι επιλέγουν να μη δουν καν την απόδειξη πριν αντιδράσουν σε κάτι που θεωρούν ότι τους προσβάλλει. β) Όσο και αν τα διαδικτυακά Μέσα είναι ένδειξη και καμιά φορά απόδειξη της ελευθερίας του λόγου, αυτό δεν σημαίνει ότι το ασπάζονται όλοι αφ’ ενός και ότι **δεν** το ερμηνεύουν διαφορετικά αφ’ ετέρου. Επίσης, ότι ο φονταμενταλισμός είναι αποτέλεσμα τόσο βαθιά ριζωμένων αξιών, που δεν καταφέρνει κανείς να τον ανατρέψει εύκολα (βλ. Τη συζήτηση του Riesebrodt (2009) για τη νεωτερικότητα και το φονταμενταλισμό). Θυμόμαστε ότι μόλις πολύ

πρόσφατα οι μουσουλμανικές χώρες αξιοποίησαν τον παγκόσμιο χαρακτήρα των διαδικτυακών Μέσων, για να ασκήσουν το δικαίωμα της ελευθερίας λόγου οι ίδιοι, στην περίπτωση της περίφημης Αραβικής άνοιξης (Αίγυπτιοι κατά Μουμπάρακ). Επίσης, στο παρελθόν χριστιανοί έχουν βανδαλίσει ή ασκήσει δριμεία κριτική για έργα τέχνης, θεωρώντας ότι αποτελούν προσβολή του θρησκευάτος ή της δημοσίας αιδούς, όπως στην περίπτωση της έκθεσης Outlook στο πλαίσιο της Πολιτιστικής Ολυμπιάδας (2003) (Ζενάκος, 2008) και στην περίπτωση του αγάλματος Phylax στο Παλαιό Φάληρο (news247.gr, 2018).

Εν γένει, για την Ευρώπη υπάρχει η άποψη ότι ο βαθμός κοινωνικής αλλοτρίωσης που τη χαρακτηρίζει -προσμείξεις φυλών, κουλτούρων, οικονομιών, πολιτισμών- έχει κάνει την Ευρώπη ανεκτική σε τέτοιου είδους πολιτισμικές εισβολές (Zizek, 2007). Δηλαδή, ότι μέσα στον ευρωπαϊκό χώρο μπορεί ο καθένας να συνυπάρχει, αγνοώντας την κοινωνική δράση και την κουλτούρα του άλλου. Παραταύτα, θεωρείται ότι η παγκοσμιοποιημένη φύση των κοινωνιών πλέον – γεγονός στο οποίο έχουν συμβάλλει και τα διαδικτυακά Μέσα, αλλά και η αυξημένη κινητικότητα των πληθυσμών για λόγους εργασίας ή αναψυχής- φέρνει, πιο κοντά και, ενδεχομένως, καθιστά περισσότερο άβολες τις σχέσεις ανάμεσα στις διαφορετικές κουλτούρες (βλ. Skrbis & Woodward, 2007). Όμως υπάρχει και η άποψη ότι αυτή η μείξη διαφορετικών τρόπων ζωής, διαφορετικών αξιών και αρχών οδηγεί σταδιακά σε μια εξομάλυνση των συγκρουσιακών καταστάσεων και βεβαίως σε μια πιο διευρυμένη και κοσμοπολίτικη άποψη για τη θρησκεία, την παράδοση κλπ (βλ. Thomlinson, 1999; Straubhaar, 2008). Αυτό βέβαια σπάνια ενσωματώνεται από φανατικούς εκπροσώπους τέτοιων θεσμών γιατί θεωρούν την εκκοσμίκευση αλλοτρίωση του σώματος και του πνεύματος.

Από μια άλλη σκοπιά, η συζήτηση του Adam Shehata (2007) μελετά την κάλυψη του ζητήματος στο σουηδικό και αμερικανικό Τύπο με άξονα το αν οι ειδήσεις για το γεγονός προέρχονται από επίσημες ή ανεπίσημες πηγές. Η συζήτηση του συγγραφέα αναπτύχθηκε πάνω στο δίλημμα: 'ελευθερία έκφρασης' ή 'σεβασμός στα ανθρώπινα δικαιώματα;' Σε αυτή τη λογική η επίδραση του γεωπολιτικού παράγοντα, το ενδεχόμενο δηλαδή ο σουηδικός Τύπος να δείχνει περισσότερο ενδιαφέρον για το θέμα και τη συγκρουσιακή του φύση λόγω γεωγραφικής και πολιτισμικής εγγύτητας με τη Δανία (Shehata, 2007: 141), είναι ένας ακόμα από τους στόχους του άρθρου. Σε ένα άλλο επίπεδο, η μελέτη του Ali Husain (2007) εξετάζει το θέμα ως μια

αντανάκλαση μιας μακρόχρονης σύγκρουσης αντιλήψεων για το Ισλάμ (clash of misconceptions), και όχι ως αντανάκλαση μιας σύγκρουσης πολιτισμών. Θεωρώντας προβληματική την αντίληψη της σύγκρουσης αυτής ως μιας σύγκρουσης ανάμεσα στην ελευθερία του λόγου και το σεβασμό στο θρησκευτικό δικαίωμα, εξετάζει το ευρύτερο διαλογικό πλαίσιο (discursive framework)¹⁷ μέσα στο οποίο τα ΜΜΕ κάλυψαν το γεγονός. Η ιστορική ανάλυσή του έχει στόχο να αναδείξει κάποιες ιστορικές και πολιτισμικές ανακρίβειες, που θεωρεί ότι αναπαράχθηκαν από κυρίαρχα Μέσα, επιχειρηματολογώντας ότι τέτοιου είδους κάλυψη του γεγονότος αναπαράγει τις Δυτικές αντιλήψεις για το Ισλάμ και τους μουσουλμάνους ως ‘ Άλλους’.

Σύμφωνα με το Ζίζεκ (2007), η αίσθηση της παγκοσμιοποιημένης κοινότητας μπορεί να λειτουργήσει και αντίστροφα, δηλαδή, ο πολιτισμικά Άλλος μπορεί να θεωρηθεί -μέσω της δράσης του- τραυματικός εισβολέας της καθεστηκυίας τάξης της κουλτούρας. Ας σκεφτεί κάποιος το χρόνο που απαιτεί η πολιτισμική και κοινωνική ενσωμάτωση διαφορετικών εθνοτικών ομάδων στην Ελλάδα (π.χ. Αλβανοί, μαύροι, Πακιστανοί). Και είναι η διαφορετική του κουλτούρα και ο τρόπος ζωής που γίνονται αιτία να θεωρηθεί κάποιος πολιτισμικός εισβολέας, και όχι κάποιο γεγονός. Η δε εγγύτητα του Άλλου σε μας, κάτι που προσφέρουν τα Μέσα -και των διαδικτυακών συμπεριλαμβανομένων- φαίνεται εξίσου απειλητική για μια κουλτούρα, αλλά και για τον τρόπο ζωής σύμφωνα με αυτή. Ως εκ τούτου θεωρεί ότι η απαλειφή των ορίων στην εποχή των νέων Μέσων και του ίντερνετ δημιουργεί εκ προοιμίου ένα τοπίο συγκρουσιακό. Αντλώντας σε κάποιο βαθμό από αυτή την αφήγηση, μια άλλη μελέτη (Lentin & Titley, 2012) εξετάζει ακριβώς ζητήματα πολιτισμικής ενσωμάτωσης του Ισλάμ στη Δυτική κουλτούρα, μέσα από το πρίσμα της αφήγησης περί πολυπολιτισμικής κρίσης (crisis of multiculturalism), που συναντάται στον πολιτικό, τον επικοινωνιακό αλλά και τον ευρύτερο δημόσιο διάλογο. Οι συγγραφείς συζητούν κριτικά τις σχεδόν στερεοτυπικές αντιλήψεις για το Ισλάμ ως πρόκληση για την Ευρώπη την τελευταία δεκαετία, και τους τρόπους που αυτές αναπαράγονται στο δημόσιο διάλογο με ιδιαίτερο ενδιαφέρον για τη διαμεσολάβηση των ΜΜΕ.

Στην εισαγωγή των Lindekilde κ.α. (2009) για το ειδικό τεύχος του *Ethnicities*, που αφορά στη διαμάχη με αφορμή τα καρτούν του Μωάμεθ, παρουσιάζονται

---

¹⁷ Για την έννοια της αφήγησης (discourse) και συνεπώς του διαλογικού πλαισίου (discursive framework), βλ. Κεφάλαιο 1 αυτού του βιβλίου.

διαφορετικές προσεγγίσεις για το θέμα, που μόνο εν μέρει αντλούν από τις Σπουδές Μέσων (Meer & Mouritsen, 2009). Σε γενικές γραμμές πρόκειται για προσεγγίσεις που αντλούν από θεωρίες μετανάστευσης (migration studies) και εθνικής ταυτότητας (Miera & Pala, 2009), κανονιστική πολιτική θεωρία (normative political theory) (Lægaard, 2009) και θεωρίες για το διακρατικό ακτιβισμό (transnational activism)(Olesen, 2009) και την παγκοσμιοποίηση(Levey & Modood, 2009). Επίσης κάποιες μελέτες αρύονται από τη βιβλιογραφία για τη διεκδίκηση (ιδεολογικών) ισχυρισμών (political claim-making) (Larsson & Lindekilde, 2009) και τη συλλογική κινητοποίηση (collective mobilization). Παρά το ότι οι περισσότερες από τις μελέτες δεν αντλούν αμιγώς από τις Σπουδές Μέσων, εντούτοις επειδή πραγματεύονται το δημόσιο διάλογο γύρω από το θέμα και συνεπώς θέματα εθνικής και πολιτισμικής ταυτότητας, ιδεολογίας και κοινωνικής και πολιτισμικής κατασκευής, είναι κεντρικού ενδιαφέροντος και για τις Σπουδές Μέσων.

Επίσης, αρκετές από τις μελέτες πραγματεύονται το θέμα της σύγκρουσης από τη σκοπιά της ελευθερίας λόγου σε σχέση με το σεβασμό στο δικαίωμα της θρησκείας, εστιάζοντας ευρύτερα σε θέματα εθνικής και πολιτισμικής ταυτότητας, ενσωμάτωσης και πολιτισμικής διαχείρισης του Ισλάμ στη Δύση, καθώς και σε θέματα διακρατικής ακτιβιστικής δράσης, ως διαχείρισης της πολιτισμικής ταυτότητας του Άλλου στη Δύση. Εν γένει η προσέγγιση των συγγραφέων στο ειδικό αυτό τεύχος χρησιμοποιεί τόσο τη διαμάχη για τα καρτούν του Μωάμεθ, όσο και την αφήγηση για τη σύγκρουση ανάμεσα στην ελευθερία λόγου και το σεβασμό στο δικαίωμα της θρησκείας, για να κάνει μια κυρίως πολιτισμική και ιστορική ανάλυση της σχέσης του Ισλάμ με τη Δύση (και εν προκειμένω την Ευρώπη), και για να αποδομήσει επιστημολογικά τις δημοφιλείς αντιλήψεις περί πολυπολιτισμικής κρίσης και σύγκρουσης πολιτισμών.

Βιβλιογραφία του κεφαλαίου

Allievi, S. (2006) ‘How & Why “Immigrants” became “Muslims”’, *ISIM Review* 18: 18–20

Husain, A. (2007). Media's role in a clash of misconceptions: The case of the Danish of Muhammad cartoons. *The Harvard International Journal of Press/Politics*, 12(4): 112-130

Lægaard, S. (2009). Normative interpretations of diversity: The Muhammad cartoons controversy and the importance of context. *Ethnicities* 9(3):314-333

Lentin, A. & Titley, G. (2012). The crisis of 'multiculturalism' in Europe: Mediated minarets, intolerable subjects. *European Journal of Cultural Studies*, 15(2):123-138

Meer, N. & Mouritse, P. (2009). Political cultures compared: The Muhammad cartoons in the Danish and British Press. *Ethnicities* 9(3): 334-360

Larsson, G. & Lindekilde, L. (2009). Muslim claims-making in context: Comparing the Danish and the Swedish Muhammad cartoons controversies. *Ethnicities* 9(3): 361-382

Levey, G.B. & Modood, T. (2009). The Muhammad cartoons and multicultural democracies. *Ethnicities* 9(3): 427-477

Miera, F. & Pala, V.S. (2009). The construction of Islam as a public issue in western European countries through the prism of the Muhammad cartoons controversy: A comparison between France and Germany. *Ethnicities* 9(3): 383-408

Olesen, T. (2009). The Muhammad cartoons conflict and transnational activism. *Ethnicities* 9(3): 409-426

Riesebrodt, M. Η φονταμενταλιστική ανανέωση της νεωτερικότητας. Επιστήμη και Κοινωνία: Επιθεώρηση Πολιτικής και Ηθικής Θεωρίας, 21, 29-51.

Shehata, A. (2007). Facing the Muhammad cartoons: Official dominance and event-driven news in Swedish and American elite Press. *The Harvard International Journal of Press/Politics*. 12(4): 131-153

Skrbis, Z., & Woodward, I. (2007). The ambivalence of ordinary cosmopolitanism: Investigating the limits of cosmopolitan openness. *The sociological review*, 55(4), 730-747.

Straubhaar, J. D. (2008). Global, hybrid or multiple?: Cultural identities in the age of satellite TV and the Internet. *Geografias da Comunicaçã: espaço de observaçã*, 21.

Tomlinson, J. (1999). *Globalization and culture*. University of Chicago Press.

Zizek, S. (2007). Τα Σκίτσα του Μωάμεθ: Θρησκεία και Πολιτική. *Σύγχρονα Θέματα*, 96 (5-11)

Πηγές ΜΜΕ

Bowcott, O. (19/09/2012), Muhammad cartoons: how freedom of expression is curtailed across the globe. *The Guardian*, διαθέσιμο στο <https://www.theguardian.com/world/2012/sep/19/muhammad-cartoons-freedom-expression> (πρόσβαση 26/02/2018)

News247.gr (03/01/2018). Έκαναν αγιασμό για να ξορκίσουν το άγαλμα Phylax του Παλαιού Φαλήρου, *news247.gr*, διαθέσιμο στο <https://www.news247.gr/koinonia/ekanan-agiasmo-gia-na-xorkisoyn-to-agalma-phylax-toy-palaiouy-faliroy.6571212.html> (πρόσβαση στις 26/02/2018)

Οικονομάκου, Κ. (09/01/2010), Τα σκίτσα που συγκλόνισαν τον κόσμο, *Ελευθεροτυπία*, διαθέσιμο στο <http://www.enet.gr/?i=issue.el.home&date=09/01/2010&s=vioi-kai-politeies&c=texnes--politismos> (πρόσβαση στις 26/02/2018)

Willsher, K., Harding, L. & Watt, N. (03/02/2006). European elite scrambles to defuse furore over caricatures of Muhammad. *The Guardian*, available at <https://www.theguardian.com/world/2006/feb/03/pressandpublishing.media> (πρόσβαση στις 26/02/2018)

Ζενάκος, Α. (24/11/2008). Thierry de Cordier. ΤΟ ΒΗΜΑ, διαθέσιμο στο <https://www.tovima.gr/2008/11/24/culture/thierry-de-cordier/> (πρόσβαση στις 19/02/2018)

Βιβλιογραφία για περαιτέρω μελέτη

Skrbis, Z., & Woodward, I. (2007). The ambivalence of ordinary cosmopolitanism: Investigating the limits of cosmopolitan openness. *The sociological review*, 55(4), 730-747.

Zizek, S. (2007). Τα Σκίτσα του Μωάμεθ: Θρησκεία και Πολιτική. *Σύγχρονα Θέματα*, 96 (5-11)

Husain, A. (2007). Media's role in a clash of misconceptions: The case of the Danish of Muhammad cartoons. *The Harvard International Journal of Press/Politics*, 12(4): 112-130

Κεφάλαιο 8°: Ηθικές προεκτάσεις: βία

Περίληψη

Το ζήτημα της βίας στα Μέσα αποτελεί αντικείμενο συζήτησης στις Σπουδές Μέσων νωρίτερα από τα μέσα του 20^{ου} αι. Οι έρευνες που έχουν εκπονηθεί στο πεδίο αυτό προέρχονται από διαφορετικές επιστημολογικές προσεγγίσεις και εγείρουν ερωτήματα πρόσληψης των αναπαραστάσεων βίας από τα ακροατήρια. Στο κεφάλαιο αυτό οι φοιτητές θα εξοικειωθούν με μέρος της βιβλιογραφίας για τη βία και την εγκληματικότητα στα ΜΜΕ, καθώς και με τις σχετικές αρχές της δημοσιογραφικής ηθικής. Θα παρακολουθήσουν το debate ανάμεσα στις προσεγγίσεις της Σχολής Επιδράσεων των ΜΜΕ, που αναζητά τις τυχόν επιδράσεις που έχουν τα ΜΜΕ στα ακροατήρια και στις Πολιτισμικές Σπουδές, όπου αναζητούνται οι τρόποι με τους οποίους τα ακροατήρια διαχειρίζονται και ερμηνεύουν το περιεχόμενο που καταναλώνουν στα ΜΜΕ, ασκώντας κριτική στο μοντέλο 'αιτίου-αιτιατού' της Σχολής Επιδράσεων.

Λέξεις Κλειδιά

Βία και ΜΜΕ, ακροατήρια, δημοσιογραφική δεοντολογία, Πολιτισμικές Σπουδές, Σχολή Επιδράσεων των ΜΜΕ

Εισαγωγή

Η ανησυχία για τις αναπαραστάσεις των Μέσων που θεωρούνται βίαιες αποτελεί εδώ και περίπου 60 χρόνια αντικείμενο μελέτης στις Σπουδές Μέσων για πάνω από 70 χρόνια. Στη διδακτική αυτή ενότητα οι φοιτητές καλούνται να έρθουν σε επαφή με δυο πτυχές του ζητήματος: την κάλυψη των ειδήσεων που περιέχουν βία ή εγκληματικότητα από τους δημοσιογράφους και τους τρόπους πρόσληψης των αναπαραστάσεων βίας από τα ακροατήρια. Για το λόγο αυτό, στο παρόν κεφάλαιο η βιβλιογραφία της διδακτικής ενότητας θα συζητηθεί τόσο υπό το πρίσμα της δημοσιογραφικής ηθικής, όσο και υπό το πρίσμα της διαλεκτικής ανάμεσα στις Πολιτισμικές Σπουδές και τη Σχολή Επιδράσεων. Παράλληλα, καλούνται να εξασκηθούν και στις δυο πτυχές του ζητήματος μέσα από διαφορετικές δραστηριότητες: η μια δραστηριότητα αντλεί κυρίως από το κεφάλαιο των Keith κ.α.

(2006), ενώ η δεύτερη από το προαιρετικό υλικό που βασίζεται σε δυο ελληνικές ερευνητικές πηγές (Παπαθανασόπουλος, 2010; Παπαθανασόπουλος και Γιαννακόπουλος, 2014). Μέσα από τη μελέτη της βιβλιογραφίας οι φοιτητές αναμένεται να ασκηθούν στους τρόπους που οι δημοσιογράφοι διαχειρίζονται ειδήσεις βίας ή εγκληματικότητας, καθώς και τις αποφάσεις ηθικής φύσης που λαμβάνουν στη διαδικασία αυτή. Επίσης, αναμένεται να εξασκηθούν στην αξιολόγηση των ειδήσεων στην ελληνική επικαιρότητα μέσα από τη μελέτη του τρόπου που τα Μέσα αυτά καλύπτουν ειδήσεις βίας και εγκληματικότητας. Ζωτικής σημασίας είναι όμως μέσα από το κεφάλαιο και τη μελέτη της διδακτικής αυτής ενότητας, οι φοιτητές να αναπτύξουν την ικανότητα να διαβάζουν κριτικά τη βιβλιογραφία που προέρχεται από διαφορετικές προσεγγίσεις αλλά εντάσσεται στο ίδιο πεδίο. Αυτή η δεξιότητα θα τους βοηθήσει να ερμηνεύουν τέτοιας φύσης – αμφίσημα- θέματα από μια ευρύτερη και πολύπλευρη οπτική.

8.1. Το περίγραμμα της διδακτικής ενότητας

Η διδακτική αυτή ενότητα βασίζεται μόνο σε υλικό που προέρχεται από τη βιβλιογραφία και εκπροσωπεί δυο διαφορετικές πτυχές που σχετίζονται με την αναπαράσταση βίας και εγκληματικότητας στις ειδήσεις. Παραταύτα και το υποχρεωτικό αλλά και το προαιρετικό υλικό υιοθετούν μια κυρίαρχη προσέγγιση για το ότι τα Μέσα και ειδικά η εικόνα έχουν κάποιου είδους επίδραση στα ακροατήρια. Το άρθρο των Keith κ.α. (2006) συζητά τις αποφάσεις που παίρνουν οι δημοσιογράφοι σε ό,τι αφορά την κάλυψη ειδήσεων που ενδεχομένως περιλαμβάνουν βία και εγκληματικότητα και το βαθμό στον οποίο προσαρμόζουν το οπτικό υλικό που χρησιμοποιούν βάσει κανόνων δεοντολογίας. Σχετίζεται με την πρακτική εφαρμογή κανόνων δεοντολογίας αλλά και αρχών δημοσιογραφικής ηθικής, που προκύπτουν στην καθημερινή ρουτίνα του επαγγελματία δημοσιογράφου. Παραταύτα, οι φοιτητές καλούνται να μελετήσουν στην επόμενη ενότητα πώς διαβάζονται κριτικά οι υποθέσεις που γίνονται από το συγγραφέα για το πώς η εικόνα μπορεί να επιδράσει στους θεατές, παρακολουθώντας με ποιο τρόπο αναγνωρίζονται τα προβλήματα που έχουν τέτοιου είδους υποθέσεις.

Το προαιρετικό υλικό, τα άρθρα των Παπαθανασόπουλου (2010) και Παπαθανασόπουλου και Γιαννόπουλου (2014) συζητούν μια άλλη πτυχή του ζητήματος, που έχει να κάνει κυρίως με τον τρόπο πρόσληψης των αναπαραστάσεων

βίας και εγκληματικότητας από τα ακροατήρια στην Ελλάδα. Οι μελέτες αυτές υιοθετούν την ίδια προσέγγιση σύμφωνα με την οποία τα ΜΜΕ έχουν κάποιους είδους επιδράσεις στα ακροατήρια που τα καταναλώνουν. Η προσέγγιση αυτή, που θα συζητηθεί εκτενέστερα στην επόμενη ενότητα, αντλεί επιστημολογικά από το υπόδειγμα της Σχολής των Επιδράσεων των ΜΜΕ στα ακροατήρια, που εν πολλοίς κυριαρχεί τόσο στον δημόσιο, όσο και στον επιστημονικό διάλογο. Στόχος της διδακτικής αυτής ενότητας είναι να αναδείξει πώς προσεγγίζονται διαφορετικές πτυχές του ίδιου θέματος, όταν εξετάζονται υπό το πρίσμα του παραγωγού είδησης (δημοσιογράφος) και υπό το πρίσμα των ακροατηρίων (πρόσληψη) και κυρίως να μάθει στους φοιτητές να διαβάζουν μια έρευνα κριτικά, αποφεύγοντας να δεχτούν τα ευρήματα άκριτα και χωρίς αντίλογο.

8.2. Μια κριτική συζήτηση της βιβλιογραφίας για τη διδακτική ενότητα

Στην ενότητα αυτή θα γίνει μια κριτική συζήτηση της βιβλιογραφίας με σκοπό να αναδειχθούν οι διαφορές ανάμεσα στις δυο διαφορετικές πτυχές του θέματος της βίας στα ΜΜΕ όπως συζητώνται στη βιβλιογραφία, αλλά και με σκοπό να εξοικειωθούν οι φοιτητές με την κριτική ανάγνωση της έρευνας. Είναι σημαντικό να γίνει κατανοητό ότι τα θέματα δεν έχουν μόνο ένα τρόπο ερμηνείας αλλά πολλούς, και σε αυτό βοηθάνε οι διαφορετικές επιστημολογικές προσεγγίσεις που είναι διαθέσιμες στους ερευνητές. Στη συγκεκριμένη περίπτωση θα συζητηθεί η κάλυψη των ειδήσεων βίας και εγκληματικότητας στο πλαίσιο της δημοσιογραφικής ηθικής και η πρόσληψη των ειδήσεων βίας και εγκληματικότητας από τα ακροατήρια τόσο από την προσέγγιση της Σχολής των Επιδράσεων, όσο και από την προσέγγιση των Πολιτισμικών Σπουδών.

8.2.1. Η μετάδοση ειδήσεων με αναπαραστάσεις βίας και εγκληματικότητας

Το θέμα ανάλυσης στη συζήτηση των Keith κ.α. (2006) αφορά το βαθμό στον οποίο η προβολή εικόνων βίας ή εγκληματικότητας (κυρίως όταν προέρχεται από τρομοκρατικές επιθέσεις ή πολεμικές συρράξεις) εμπίπτει μέσα στα πλαίσια κωδίκων δεοντολογίας. Η θεωρητική συζήτηση βασίζεται στο εξής θεωρητικό και πρακτικό δίλημμα: *πρέπει να αλλοιώνονται οι φωτογραφίες από εικόνες βίας ή εγκληματικότητας προς αποφυγή προσβολής του ακροατηρίου, ή μήπως η αλήθεια πρέπει να προβάλλεται ως έχει;* Υπο αυτό το πρίσμα οι ερευνητές συζητούν την

επεξεργασία ψηφιακών φωτογραφιών ως χειραγώγηση (manipulation)/αλλοίωση της εικόνας και στη συνέχεια εντάσσουν τη συζήτηση αυτή μέσα στο πλαίσιο των ηθικών αποφάσεων που καλούνται να πάρουν τόσο οι δημοσιογράφοι στο πεδίο, όσο και ο εκδότης πριν επιτρέψει τη δημοσίευση του υλικού (Keith, κ.α. 2006: 248).

Ας σημειωθεί εδώ ότι οι ερευνητές ήδη από την αρχή της συζήτησής τους έχουν δεχτεί ως ισχύον επιχειρήμα ότι οι ζωντανές/ τραγικές εικόνες επιδρούν με κάποιο τρόπο στα ακροατήρια, έστω και αν απλώς τους τραβάνε την προσοχή να δουν την εικόνα (Keith κ.α., 2006:246). Επίσης, επιχειρηματολογούν ως προς το ότι συχνά η μετάδοση τέτοιων ειδήσεων έχει οδηγήσει σε αλλαγές σε πολιτικό και πολιτειακό επίπεδο, θεωρώντας και αυτό μια μορφή επίδρασης της εικόνας (Keith κ.α., 2006: 247). Οι θέσεις αυτές εγείρουν την εξής κριτική: καταρχάς, ό,τι δε συμπεριλαμβάνεται στις συνηθισμένες πολιτισμικές και κοινωνικές προσλαμβάνουσες μιας κοινωνικής ομάδας (μιας χώρας/μιας κουλτούρας), οτιδήποτε θεωρείται μη-κανονικό, περίεργο ή τραγικό εκ προοιμίου τραβά το ενδιαφέρον των ακροατηρίων (Maning, 2007; Hill, 2005)¹⁸. Ταυτόχρονα, η δημοσίευση εικόνων που ενδεχομένως αποτελούν ένα πολιτικό σχόλιο για τον τρόπο διακυβέρνησης μιας χώρας είναι αναμενόμενο να οδηγήσουν σε αποφάσεις πολιτικού επιπέδου, εφόσον λειτουργούν ως μοχλός πολιτικής πίεσης (Maning, 2007), αλλά αυτό δε σημαίνει ότι έχουν κάποιου άλλου είδους επίδραση, όπως συζητάται συνήθως στη σχετική βιβλιογραφία.

Ως εκ τούτου οι ερευνητές ξεκινούν έχοντας ήδη τοποθετηθεί και ως προς το ότι οι εικόνες επηρεάζουν με κάποιο τρόπο αυτούς στους οποίους είναι διαθέσιμες. Και, εφορμώντας από αυτή την άποψη, προχωρούν στη θεωρητική συζήτηση για τη σημασία της επεξεργασίας εικόνων στη μετάδοση ειδήσεων και για τις ηθικές αποφάσεις που καλούνται να πάρουν φωτογράφοι, δημοσιογράφοι και εκδότες στο πλαίσιο αυτό. Όπως υποστηρίζουν, παρότι υπάρχουν κανόνες για την επεξεργασία των εικόνων προς δημοσίευση στα περισσότερα Μέσα, αυτό δε σημαίνει ότι αυτοί τηρούνται (Keith κ.α., 2006: 248). Ας σημειωθεί, λοιπόν, εδώ ότι οι ερευνητές αναγνωρίζουν ότι η καθημερινή λήψη αποφάσεων - που εν πολλοίς διαμορφώνεται

---

¹⁸Ας σημειωθεί επίσης ότι έρευνες που έχουν γίνει στο πεδίο των πολιτισμικών Σπουδών τόσο με παιδιά ως ακροατήρια αναπαραστάσεων βίας και τρόμου (Buckingham, 2000; Barker & Petley, 2002) όσο και με ακροατήρια ενηλίκων (Hill, 2005; Tsaliki & Chronaki, 2018 υπο έκδοση) αποδεικνύουν ότι τα ακροατήρια εμπλέκονται σε πολύποκες διαδικασίες ερμηνείας και διαχείρισης ταυτοτήτων, όταν μιλούν για τέτοιο περιεχόμενο. Επομένως, σε αντίθεση με ό,τι υποστηρίζουν οι Keith κ.α. (2006) είναι απλουστευτική η συλλογιστική περι ισχυρών επιδράσεων της εικόνας, μια προσέγγιση που έχει εδώ και αρκετές δεκαετίες αποδυναμωθεί στο πλαίσιο της έρευνας των Σπουδών Μέσων (ΜακΚουέλ, 2003)

από τις πιέσεις της οργανωσιακής λειτουργίας του Μέσου (εκδοτικές πιέσεις, ανταγωνισμός, μάρκετινγκ), αλλά και τις εξωτερικές πιέσεις (πολιτικές ζυμώσεις)- είναι πιθανό να μην τηρήσει το επιβαλλόμενο από κάποιο κώδικα 'δέον' στη δημοσίευση εικόνων. Αυτό αποδεικνύει ότι και το να μιλάμε για τήρηση κανόνων δεοντολογίας είναι ιδιαίτερα πολύπλοκο και, μάλιστα, για θέματα που θεωρούνται και κοινωνικά ευαίσθητα (π.χ. βία, παιδιά, μειονοτικές ομάδες, υγεία).

Μεθοδολογικά η έρευνα αυτή προβαίνει σε μια συστηματική ανάλυση ενός δείγματος 47 κωδικών δεοντολογίας, που υιοθετούν διαφορετικοί οργανισμοί Μέσων στην Αμερική (Keith, κ.α., 2006: 251), μέσω ποσοτικής και ποιοτικής προσέγγισης. Η χαρτογράφηση του δείγματος μιας έρευνας και η εις βάθος προσέγγισή του με διαφορετικές αναλυτικές πρακτικές εξασφαλίζει τη συστηματική προσέγγιση των δεδομένων. Έχοντας αναζητήσει τις θεματικές που εμπεριέχονται στους διαφορετικούς κώδικες δεοντολογίας, οι ερευνητές μελετούν εις βάθος το βαθμό στον οποίο στους κώδικες προβλέπονται συγκεκριμένες πληροφορίες για τις αναπαραστάσεις βίας ή εγκληματικότητας (Keith κ.α., 2006: 253). Ξεκινώντας τη συζήτηση λαμβάνοντας ως δεδομένο ότι υπάρχει κενό ως προς την πρακτική αντιμετώπιση τέτοιων αναπαραστάσεων, τότε, στη συζήτηση υποδηλώνεται ότι η βία και οι αναπαραστάσεις της είναι κάτι συγκεκριμένο. Παραγνωρίζουν συνεπώς τους πολλούς τρόπους με τους οποίους μπορεί κάτι να ερμηνευθεί ως βίαιο ή εγκληματικό και ως εκ τούτου στη συζήτησή τους υπάρχει μια μορφή σύστασης για το ότι θα έπρεπε οι κώδικες να προβλέπουν τέτοιες (απροσδιόριστες) αναπαραστάσεις. Η προσπάθεια συστάσεων για το τι θα έπρεπε να θεωρείται βίαιο ή να συμπεριλαμβάνεται στους κώδικες δεοντολογίας ως βίαιο ή εγκληματικό είναι περισσότερο εμφανής στην επόμενη ενότητα, όπου οι ερευνητές συζητούν για τα θέματα 'που δεν προσδιορίζονται'.

Αντιστοίχως, η συζήτηση των ερευνητών για το ότι ουδείς από τους κώδικες που εξετάστηκαν προβλέπει ότι οι εικόνες που παράγουν οι δημοσιογράφοι μπορεί να μην τυπώνονται, αλλά πολύ πιθανό να δημοσιευθούν στο διαδίκτυο (Keith κ.α., 006:256), αντικατοπτρίζει μια αντίληψη περι ελέγχου του διαδικτύου. Σε αυτό, λοιπόν, το επίπεδο οι ερευνητές επιχειρηματολογούν υπέρ του ελέγχου της δημοσίευσης εικόνων, αλλά και του ελέγχου της φύσης των εικόνων που δημοσιεύονται, επικαλούμενοι τις πιθανές βλάβες που μπορεί να προκαλέσουν στα ακροατήρια ή στους άμεσα εμπλεκόμενους. Σε μεγάλο βαθμό, τόσο ο ακαδημαϊκός

διάλογος, όσο και ο δημόσιος κινούνται γύρω από τους τρόπους που θα μπορεί να ελεγχθεί η πληροφορία στο διαδίκτυο (Tsui, 2003; Moe, 2008; Papacharissi, 2009;2010). Συνεπώς, ρόλος του κριτικού αναγνώστη μιας έρευνας όπως αυτή δεν είναι να τοποθετηθεί προσωπικά για το αν είναι βάσιμο ή όχι το επιχείρημα των ερευνητών, αλλά να αναζητήσει τις ευρύτερες αντιλήψεις ή θέσεις που προκύπτουν μέσα από τη συζήτηση.

Λίγο πριν ολοκληρώσουν τη συζήτησή τους οι ερευνητές, προτείνουν ένα πλαίσιο αναδιαμόρφωσης των τρόπων ορισμού και διαχείρισης αναπαραστάσεων βίας, ακριβώς, με στόχο η μελέτη τους να αποτελέσει αφορμή για περαιτέρω χάραξη στρατηγικών. Ας σημειωθεί εδώ ότι σε πολλές περιπτώσεις υπάρχει η προσδοκία από τους ερευνητές να κάνουν προτάσεις για χάραξη πολιτικών, διότι αυτό προβλέπει το πλάνο βάσει του οποίου έχει χρηματοδοτηθεί η έρευνα, αλλά επιπλέον αυξάνει τις πιθανότητες για χρηματοδότηση περαιτέρω έρευνας (βλ. Richie κ.α., 2013). Καταλήγοντας στη συζήτησή τους, η επιστημολογική θέση των ερευνητών επαναλαμβάνεται στο σημείο όπου επιχειρηματολογώντας συμπεραίνουν ότι τα ευρήματα της έρευνας αυτής ανοίγουν το δρόμο για περαιτέρω έρευνα της σχέσης ανάμεσα στην ηθική των Μέσων και τις επιδράσεις των Μέσων, εφόσον θεωρούν ότι με κάποιον τρόπο η διαχείριση των δημοσιογραφικών αποφάσεων σε επίπεδο ηθικής σχετίζεται με τις αντιδράσεις των ακροατηρίων στο περιεχόμενο των Μέσων. Αυτό το συμπέρασμα προκαλεί μια σειρά ερωτημάτων π.χ. για το πώς ανταποκρίνονται τα ακροατήρια στις ηθικές αποφάσεις των δημοσιογράφων, πώς αντιλαμβάνονται την έννοια της ηθικής στη δημόσια σφαίρα ή πώς αντιλαμβάνονται τον εαυτό τους και τον Άλλο με όρους ηθικής. Ερωτήματα όπως αυτά δε μπορούν να προσεγγισθούν μονοδιάστατα μέσα από την προσέγγιση των επιδράσεων των ΜΜΕ, αλλά είναι απαραίτητη η συμβολή και άλλων προσεγγίσεων που αντιλαμβάνονται τα ακροατήρια ως περισσότερο ενεργούς χρήστες των Μέσων, αλλά και περισσότερο ενεργούς κοινωνούς μιας κουλτούρας.

Κλείνοντας την τρέχουσα ενότητα με αυτή την παρατήρηση, παρατίθεται μια ευρύτερη συζήτηση, που αντλεί από το προαιρετικό υλικό της ενότητας για να αναδείξει τον ακαδημαϊκό διάλογο ανάμεσα στις Πολιτισμικές Σπουδές και την προσέγγιση των Επιδράσεων των Μέσων.

8.2.2. Ακροατήρια των ΜΜΕ: Η διαλεκτική ανάμεσα στις Πολιτισμικές Σπουδές και τη Σχολή Επιδράσεων των ΜΜΕ.

Σε μεγάλο βαθμό οποιαδήποτε μελέτη ακροατηρίων ή συζήτηση για τα ακροατήρια στο πλαίσιο των Σπουδών Μέσων (Media Studies) κινείται πάνω ή αντλεί από το επιστημολογικό ερώτημα αν τα ΜΜΕ επιδρούν με κάποιο τρόπο στα ακροατήρια ή όχι (Buckingham, 2002). Το ερώτημα αυτό καθώς και τα επιμέρους επιστημολογικά και μεθοδολογικά ζητήματα που ανακύπτουν μελετώνται στο πλαίσιο των σπουδών ΜΜΕ μέσα από δυο κυρίαρχα υποδείγματα: Το υπόδειγμα των επιδράσεων των ΜΜΕ (Media Effects) και το υπόδειγμα των Πολιτισμικών Σπουδών (Cultural Studies), μέρος του οποίου είναι οι Σπουδές Πρόσληψης ή Σπουδές Ακροατηρίου (Reception Studies/Audience Reception Studies. Στην ενότητα αυτή θα παρουσιαστούν συνοπτικά τα βασικά επιχειρήματα της σχολής των επιδράσεων των ΜΜΕ και η κύρια μεθοδολογική προσέγγιση των ακροατηρίων υπό το πρίσμα αυτό, και στη συνέχεια θα αντιπαρατεθεί η κριτική μελετητών που εκπροσωπούν τις πολιτισμικές σπουδές.

Μια απλή αναζήτηση στο Google για λέξεις όπως ‘τηλεόραση και κοινό’ ή ‘τηλεόραση και παιδιά’ θα οδηγήσει σε μεγάλο αριθμό ιστοσελίδων με κείμενα για το πόσο κακό μπορεί να κάνει η έκθεση των ακροατηρίων στο τηλεοπτικό και, τώρα πια, στο διαδικτυακό περιεχόμενο (κυρίως των λεγόμενων ‘ευπαθών’ ομάδων, όπως είναι τα παιδιά, οι μη-καλλιεργημένες ‘μάζες’, οι γυναίκες κλπ). Υπάρχει πληθώρα άρθρων που προσεγγίζει ενδεχόμενα ‘προβλήματα’ όπως είναι ο εθισμός στο διαδίκτυο, οι παθήσεις των ματιών ή απλώς η –πάντα απροσδιόριστη- επίδραση του περιεχομένου των ΜΜΕ στις αντιλήψεις ή και τη συμπεριφορά ενηλίκων και παιδιών (Barker & Petley, 2002). Σε κάθε περίπτωση, εδώ και περισσότερα από 70 χρόνια, ο δημόσιος και επιστημονικός διάλογος γύρω από τα ΜΜΕ –στο μεγαλύτερο μέρος του δυτικού κόσμου και κυρίως στην Ελλάδα- αντλεί από την κυρίαρχη αφήγηση ότι τα ΜΜΕ και πρωτίστως η τηλεόραση και το διαδίκτυο έχουν κάποιας μορφής επίδραση στα ακροατήρια και, εν πολλοίς, συνιστούν ένα ‘πρόβλημα που αναζητά λύση από ειδικούς (Τσαλίκη και Χρονάκη, 2012). Ακριβώς αυτή η θεώρηση των ΜΜΕ, ταυτόχρονα ως οχημάτων διασφάλισης της ελευθερίας λόγου και της πρόσβασης στην γνώση, αλλά και ως μιας ενδογενώς προβληματικής τεχνολογίας, απασχολεί εδώ και 50 χρόνια τους μελετητές των Πολιτισμικών Σπουδών και των Σπουδών Ακροατηρίου πιο συγκεκριμένα.

Το ερώτημα αν τα ΜΜΕ επιδρούν με κάποιο τρόπο στις απόψεις, τη συμπεριφορά ή τις αντιλήψεις των ακροατηρίων φαίνεται ενδεχομένως ρητορικό: Μεγάλο μέρος των κυρίαρχων αφηγήσεων στις οποίες έχουμε όλοι πρόσβαση στη δυτική κουλτούρα μέσα από τον επιστημονικό ή το δημόσιο διάλογο (σε πολιτικό, επικοινωνιακό, θρησκευτικό ή ευρύτερα πολιτισμικό επίπεδο), θεωρούν ως αδιαμφισβήτητο το ότι τα ΜΜΕ έχουν κάποιου είδους επίδραση στα ακροατήριά τους (Barker & Petley, 2002; Chronaki, 2013). Το 'πρόβλημα' της επίδρασης αφορά συνήθως μειονοτικές ή 'ευαίσθητες' ομάδες, όπως για παράδειγμα είναι τα παιδιά, οι γυναίκες, οι μετανάστες ή οι μη-ετεροφυλόφιλοι (Buckingham, 2008). Τόσο από κάποιες προσεγγίσεις (Σχολή Επιδράσεων), όσο και στο πλαίσιο του δημόσιου διαλόγου επιρρεπείς στις επιδράσεις αναφέρονται και 'οι μάζες' εν γένει, προκειμένου να φανεί η κοινωνικής υφής διαφορά ανάμεσα στα ακροατήρια που μπορούν να φιλτράρουν και να αποδομήσουν το περιεχόμενο των ΜΜΕ (συνήθως άνθρωποι που αντιλαμβάνονται των εαυτό τους ως μέλος ενός συγκεκριμένου κοινωνικο-οικονομικού ή πολιτισμικού υπόβαθρου) και εκείνων που λόγω ανεπάρκειας κοινωνικής, πολιτισμικής ή εκπαιδευτικής αδυνατούν να καταλάβουν τη δύναμη που ασκούν τα Μέσα και να την απωθήσουν (βλ. Την κριτική της Hill, 2005).

Παρα το ότι ειδικά ο τελευταίος διαχωρισμός ακροατηρίων θα μπορούσε να θεωρηθεί παρωχημένος στις σπουδές Μέσων, εντούτοις είναι βαθιά ενσωματωμένος στον τρόπο που διαφορετικές κοινωνικές ομάδες αντιλαμβάνονται την ιδιότητά τους ως ακροατηρίων (π.χ. οι ενήλικες σε σχέση με τα παιδιά, οι κάτοχοι πτυχίου τριτοβάθμιας εκπαίδευσης σε σχέση με τους υπόλοιπους, οι ετεροφυλόφιλοι σε σχέση με τους μη-ετεροφυλόφιλους κλπ) (Skeggs, 1997). Παραταύτα, τέτοιες αντιλήψεις περι εκπαιδευμένων ακροατηρίων εξακολουθούν να ανακύπτουν μέσα από μελέτες για τη 'σωστή' διαπαιδαγώγηση των παιδιών στα Μέσα, την ανάπτυξη ικανοτήτων για ασφαλή πλοήγηση στα διαδικτυακά Μέσα και την ανάπτυξη συγκεκριμένων μορφών επικοινωνιακού αλφαριθμητισμού (Livingstone κ.α., 2011). Όπως γίνεται κατανοητό, το ζήτημα του τι καταναλώνουν τα ακροατήρια, ποιες ομάδες ακροατηρίων έχουν την ικανότητα να διακρίνουν ποιο είναι το 'κατάλληλο' περιεχόμενο είναι μια συζήτηση που αντανάκλα τις εδραιωμένες συζητήσεις περί υψηλής και χαμηλής κουλτούρας (Williams, 1981), και ανέκαθεν η πρόσβαση στο περιεχόμενο των Μέσων (ήδη από το 17ο αι.) ήταν συνυφασμένη με την κοινωνική τάξη (Habermas, 1991; Skeggs, 1997; Tsaliki, 2011).

Συνεπώς, το ερώτημα: «ποιες είναι οι επιδράσεις των ΜΜΕ στα ακροατήρια;» αναδιατυπώνεται από τους πολιτισμικούς μελετητές των Μέσων ως εξής: «Σε ποιο βαθμό μπορούμε να μιλάμε για επιδράσεις των ΜΜΕ στα ακροατήρια, ειδικά στο πλαίσιο των νέων τεχνολογιών και για ποιο λόγο μας ενδιαφέρει –σχεδόν ηδονικά– να αποδίδουμε επιδράσεις στα Μέσα;»

Όπως φαίνεται και από τις μελέτες της ενότητας αυτής (Παπαθανασόπουλος, 2010; Παπαθανασόπουλος και Γιαννόπουλος, 2014), οι ερευνητές που αντλούν από το υπόδειγμα των Επιδράσεων των ΜΜΕ πλαισιώνουν θεωρητικά την εμπειρική τους έρευνα με προσεγγίσεις κυρίως από τη γνωστική, την αναπτυξιακή ή τη συμπεριφορική ψυχολογία και την ψυχανάλυση (Buckingham, 2008). Ως εκ τούτου ξεκινούν με δεδομένο ότι τα ΜΜΕ ‘κάνουν κάτι’ σε όσους τα καταναλώνουν και σε κάποιες περιπτώσεις μπορεί να επηρεάσουν και τη συμπεριφορά τους (συμπεριφορικές επιδράσεις). Η αντίληψη αυτή παραγνωρίζει ότι τα ακροατήρια είναι ένα κράμα ανθρώπων με διαφορετικά εθνικά, κοινωνικά (φύλο, ηλικία, κοινωνικοοικονομική θέση) και πολιτισμικά χαρακτηριστικά, που έχοντας ποικίλες προσλαμβάνουσες (προσωπικές, κοινωνικές, πολιτισμικές) έχουν τη δυνατότητα να ερμηνεύουν και να αξιολογούν το περιεχόμενο των Μέσων με διαφορετικούς τρόπους και κυρίως δεν το καταναλώνουν άκριτα. Συχνά οι μελέτες αυτές μπορεί να υποστηρίζουν ότι λαμβάνουν υπόψη τους κοινωνικούς και πολιτισμικούς παράγοντες που διαμορφώνουν την πρόσληψη των Μέσων, αλλά στην πραγματικότητα δεν το μετρούν με κάποιο τρόπο στην εμπειρική τους έρευνα (Chronaki, 2014).

Αυτό το στοιχείο μας μεταφέρει στη μεθοδολογία που συνήθως χρησιμοποιείται στις έρευνες αυτές και η οποία, εν πολλοίς, είναι η ποσοτική-στατιστική προσέγγιση των δεδομένων. Οι άνθρωποι ερωτώνται για τη χρήση που κάνουν στα Μέσα και τις αντιλήψεις τους μέσα από κλειστού τύπου ερωτήσεις (και περιορισμένες ανοικτού) σε μακροσκελή και χρονοβόρα ερωτηματολόγια. Έτσι ο ερευνητής δεν έχει τη δυνατότητα να εμβαθύνει σε κάποια πτυχή του θέματος ή σε κάτι που δηλώνει ο ερωτώμενος και μπορεί να είναι ενδιαφέρον για τη μελέτη. Ακόμα και στις περιπτώσεις μελετών που υιοθετείται η ποιοτική προσέγγιση, τα ευρήματα διαμορφώνονται από τον τρόπο που θα τεθούν οι ερωτήσεις (Lobe κ.α., 2008) αλλά και από τον τρόπο που θα ερμηνευθούν τα δεδομένα. Ως εκ τούτου μελέτες που θεωρούν δεδομένο ότι υπάρχουν επιδράσεις, εμπεριέχουν ερωτήσεις που ρωτούν

ευθέως για επιδράσεις (άρα σε πολλές περιπτώσεις προκαταλαμβάνουν τον ερωτώμενο), ή ερμηνεύουν τις απαντήσεις βάσει ψυχολογικών προσεγγίσεων χωρίς απαραίτητα ο ερωτώμενος να έχει απαντήσει με αυτό τον τρόπο (Buckingham, 1993). Αυτό, λοιπόν, που επίσης παραγνωρίζουν είναι ότι όλοι οι άνθρωποι κατασκευάζουν μέσα από το λόγο (που είναι αποτέλεσμα των πολιτισμικών και κοινωνικών τους προσλαμβανουσών) τις ποικίλες εμπειρίες τους μέσα στη δική τους ή με άλλες κουλτούρες. Εφόσον αυτές οι προσλαμβάνουσες και οι εμπειρίες καταγράφονται μέσω του λόγου, είναι αυτονόητο ότι πρέπει να μελετάται τόσο η διαλογική κατασκευή της πραγματικότητας των ερωτώμενων, όσο και οι ταυτότητες που οι ερωτώμενοι κατασκευάζουν, όταν μιλούν για τις εμπειρίες τους αυτές (Potter & Wetherell, 1987; Wetherell κ.α., 2001).

Ο έως τώρα σχολιασμός της προσέγγισης των Επιδράσεων των Μέσων μέσα από την κριτική ματιά των Πολιτισμικών Σπουδών δε σημαίνει ότι δεν υπάρχουν επιδράσεις ή ότι η προσέγγιση είναι λανθασμένη. Αυτό όμως που υποδεικνύουν οι Πολιτισμικές Σπουδές είναι ότι η χρήση των Μέσων από τους ανθρώπους, αλλά και ευρύτερα οι τρόποι που ερμηνεύουν τη δημοφιλή κουλτούρα, την πραγματικότητα κ.λ.π. είναι μια πολύπλοκη διαδικασία στην οποία κατασκευάζουν τόσο τις εμπειρίες τους, όσο και τον ίδιο τους τον εαυτό και σε σχέση με άλλους ανθρώπους με πολλούς και διαφορετικούς τρόπους. Για να το κάνουν αυτό αξιοποιούν ένα μεγάλο αριθμό αφηγήσεων (discourses) που συγκροτούνται από ένα σώμα πολιτισμικών κωδίκων με τους οποίους αντιλαμβανόμαστε τον κόσμο (π.χ. τα παιδιά είναι αθώα, οι γυναίκες δεν είναι φτιαγμένες για όλες τις δουλειές) (Foucault, 1998). Για τους λόγους αυτούς η έρευνα οφείλει να καταγράφει αυτές τις κοινωνικές και πολιτισμικές κατασκευές με τις οποίες οι άνθρωποι κατανοούν τον εαυτό τους, τον κόσμο και τον Άλλο για να μπορούν οι ερευνητές να έχουν μια καθολικότερη και πιο σφαιρική αντίληψη του πώς οι άνθρωποι προσλαμβάνουν το περιεχόμενο των Μέσων.

Βιβλιογραφία του κεφαλαίου

Barker, M., & Petley, J. (Eds.). (2002). *Ill effects: The media violence debate*. London: Routledge.

Buckingham, D. (1993). *Children talking television: The making of television literacy* (Vol. 9). London: Psychology Press.

Buckingham, D. (1996). *Moving images: Understanding children's emotional responses to television*. Manchester: Manchester University Press.

Buckingham, D. (2002). Rethinking the media's effects on children. Στο Barker, M., & Petley, J. (Eds.). *Ill effects: The media violence debate*, London: Routledge.

Buckingham, D. (2008). Children and media: A cultural studies approach. *The international handbook of children, media and culture*, 219-236.

Chronaki, D. (2013). Young people's accounts of experiences with sexual content during childhood and teenage life. *The Communication Review*, 16(1-2), 61-69.

Chronaki, D. (2014). *Young People's Accounts of their experiences with Mediated Sexual Content during Childhood and Teenage Life*. PhD Thesis, Loughborough: Loughborough University. Διαθέσιμο στο <https://dspace.lboro.ac.uk/dspace-jspui/bitstream/2134/15928/3/Thesis-2014-Chronaki.pdf> (31/01/2018)

Foucault, M. (1998), *The orders of discourse*, Boston: Rowman & Littlefield Pubs, Inc.

Habermas, J. (1991). *The structural transformation of the public sphere: An inquiry into a category of bourgeois society*. MIT press.

Hill, A. (2005). *Reality TV: Audiences and popular factual television*. Psychology Press.

Keith S., B.C. Schwalbe & B.W. Silcock (2006). Images in Ethics Codes in an Era of Violence and Tragedy. *Journal of Media and Ethics* 21(4), 245-264.

Livingstone, S., Haddon, L., Görzig, A., & Ólafsson, K. (2011). Risks and safety on the internet: the perspective of European children: full findings and policy implications from the EU Kids Online survey of 9-16 year olds and their parents in 25 countries.

Lobe, B., Livingstone, S., Olafsson, K., & Simões, J. A. (2008). *Best practice research guide: How to research children and online technologies in comparative perspective*. EU Kids Online.

Lynch, M. (2001). The contingencies of social construction. *Economy and Society*,

30(2), 240-254. doi: 10.1080/03085140120042307

Moe, H. (2008). Public service media online? regulating public broadcasters' internet Services—A comparative analysis. *Television & New Media*, 9(3), 220-238.

Papacharissi, Z. (2009). The virtual sphere 2.0: The Internet, the public sphere, and beyond. *Routledge handbook of Internet politics*, 230-245.

Papacharissi, Z. (2010). *A private sphere: Democracy in a digital age*. Polity.

Potter, J. and Wetherell, M., 1987. *Discourse and Social Psychology*. London: Sage

Ritchie, J., Lewis, J., Nicholls, C. M., & Ormston, R. (Eds.). (2013). *Qualitative research practice: A guide for social science students and researchers*. London: Sage.

Skeggs, B. (1997). *Formations of class & gender: Becoming respectable* (Vol. 51). London: Sage.

Tsaliki, L. (2011). Playing with porn: Greek children's explorations in pornography. *Sex Education*, 11(3), 293-302.

Tsui, L. (2003). The Panopticon as the Antithesis of a Space of Freedom: Control and Regulation of the Internet in China. *China information*, 17(2), 65-82.

Wetherell, M., Taylor, S. and Yates, S.J., eds. (2001) *Discourse as Data: A guide for Analysis*. London: Sage in association with The Open University

Williams, R. (1981). *The sociology of culture*. University of Chicago Press.

ΜακΚουέλ, Ντ.(2003), *Η θεωρία της επικοινωνίας για τον 21ο αι.*, μτφρ.Κ. Μεταξά, Αθήνα: Καστανιώτης

Παπαθανασόπουλος, Στ. (2010). *Η βία στην ελληνική τηλεόραση - Έρευνα*. Αθήνα: Καστανιώτης.

Παπαθανασόπουλος, Στ. & Α. Γιαννακουλόπουλος (2014). Τηλεόραση και Βία: Απεικονίσεις σκηνών βίας στην ελληνική τηλεόραση. *Ζητήματα Επικοινωνίας 18-19*, 69-86.

Τσαλίκη, Λ. & Χρονάκη, Δ. (2012), *Παιδιά και Διαδίκτυο στην Ελλάδα*, Αθήνα: Εθνικό και Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο Αθηνών, <http://www2.media.uoa.gr/people/tsaliki/wp-content/uploads/2010/07/Tsaliki Kids and Internet in Greece.pdf> (πρόσβαση στις 25/01/2018)

Chronaki, D. & Tsaliki, L. Female audiences' reception of American Horror Story in Greece. Στο S. Gerrard (ed) *Gender in Horror: TV collection*, London: Emerald Group Publishing (υπο έκδοση)

Βιβλιογραφία για περαιτέρω μελέτη

Alper, M. (2014). War on Instagram: Framing conflict photojournalism with mobile photography apps. *New Media & Society*, 16(8), 1233-1248.

Κυριαζή, Ν. (2011). *Η Κοινωνιολογική έρευνα*. Αθήνα: Πεδίο

ΜακΚουέλ, Ντ.(2003), *Η θεωρία της επικοινωνίας για τον 21ο αι.*, μτφρ.Κ. Μεταξά, Αθήνα: Καστανιώτης

Κεφάλαιο 9^ο: Ηθικές προεκτάσεις: κοινωνική-πολιτισμική ποικιλομορφία

Περίληψη

Στο κεφάλαιο αυτό μελετάται το ζήτημα της κοινωνικής και πολιτισμικής ποικιλομορφίας υπο το πρίσμα της δημοσιογραφικής ηθικής. Οι φοιτητές καλούνται να εμπλακούν με το ζήτημα μέσα από την περιπτωσιολογική μελέτη του προσφυγικού, παρακολουθώντας τόσο τον τρόπο που πρακτικά οι δημοσιογράφοι προσεγγίζουν το θέμα όσο και τους τρόπους που η προσέγγιση των Μέσων μελετάται από τους ερευνητές. Το ζήτημα αυτό είναι εκ προοιμίου ένα ζήτημα ηθικής εφόσον καλεί τους πολίτες αλλά και κάθε φύσης επαγγελματίες στη δημόσια σφαίρα, να κατασκευάσουν και να διαχειριστούν με συγκεκριμένους, κοινωνικά αποδεκτούς τρόπους την πολιτισμική και κοινωνική ποικιλομορφία μιας κουλτούρας. Ως εκ τούτου, στόχος είναι οι φοιτητές να καταλάβουν όχι ποιος είναι ο ηθικός ή μη τρόπος να προσεγγίζεται η κοινωνικο-πολιτισμική ποικιλομορφία, αλλά πως κατασκευάζεται κοινωνικά το τι είναι ηθικό ή μη στη διαχείριση της κοινωνικο-πολιτισμικής ποικιλομορφίας μιας κουλτούρας.

Λέξεις –Κλειδιά

Προσφυγικό, παραγωγή ρεπορτάζ, ηθικά ζητήματα, κοινωνική-πολιτισμική ποικιλομορφία

Εισαγωγή

Στο κεφάλαιο 7 και στην αντίστοιχη διδακτική ενότητα (8) συζητήθηκε το θέμα της πολιτισμικής ετερότητας και του Άλλου μέσα από τα ζητήματα ελευθερίας έκφρασης και του σεβασμού στα ατομικά δικαιώματα στην περιπτωσιολογική μελέτη των καρτών του Μωάμεθ. Σε αυτή την ενότητα επιλέχθηκε το θέμα του προσφυγικού στο οποίο εξετάζονται ζητήματα ηθικής φύσης μέσα από την δημοσιογραφική κάλυψη (πλαίσια) της πολιτισμικής ετερότητας. Οι τρόποι που διαφορετικές πολιτισμικά ομάδες καλύπτονται από τα ΜΜΕ σε επίπεδο εικόνας, γλώσσας και αντιλήψεων είναι ένα κεντρικό ζήτημα στη συζήτηση των αναπαραστάσεων στα ΜΜΕ. Ειδικά η σχολή σκέψης των Πολιτισμικών Σπουδών σημαντική εργογραφία σχετικά με το πως καλύπτονται διαφορετικές πολιτισμικές ομάδες στη δημοφιλή

κουλτούρα, στις ειδήσεις, στο διαδίκτυο και στη δημόσια σφαίρα ευρύτερα. Η σημασία του πως αναπαρίστανται οι μετανάστες, οι πρόσφυγες και γενικά οι διαφορετικές πολιτισμικές ομάδες στη δημόσια σφαίρα και τη δημοφιλή κουλτούρα φαίνεται από τη συνεργασία μεταξύ του πεδίου έρευνας των σπουδών μετανάστευσης (migration studies) με τις σπουδές Μέσων, την ύπαρξη σχετικών επιστημονικών περιοδικών (π.χ. journal of ethnic and migration studies) και βέβαια την προσέγγιση της διασποράς μέσα στο πλαίσιο των Σπουδών Μέσων (βλ. Georgiou, 2006; Christiansen, 2004; Bailey κ.α., 2007).

Λόγω περιορισμένου χώρου, στο κεφάλαιο αυτό θα συζητηθεί η δημοσιογραφική κάλυψη-αναπαράσταση των πολιτισμικά διαφορετικών ομάδων με σκοπό να εξοικειωθούν οι φοιτητές με ζητήματα ηθικής που προκύπτουν στις περιπτώσεις αυτές αλλά και να ενημερωθούν για τις συνθήκες υπο τις οποίες πραγματοποιείται αυτό το είδος κάλυψης. Αναμένεται ότι μέσα από τη μελέτη των πηγών της διδακτικής αυτής ενότητας οι φοιτητές θα μάθουν να αναγνωρίζουν τις ανάγκες για την παραγωγή ποικιλόμορφου ρεπορτάζ καθώς και να διακρίνουν τις διαφορετικές συνιστώσες στην παραγωγή τέτοιου είδους ρεπορτάζ.

9.1. Το περίγραμμα της διδακτικής ενότητας

Στη διδακτική αυτή ενότητα εγείρεται το ζήτημα της κοινωνικοπολιτισμικής ποικιλομορφίας που παρατηρείται και στην αφήγηση των Μέσων. Οι δραστηριότητες της εβδομάδας αυτής περιλαμβάνουν μια ακαδημαϊκή πηγή προς μελέτη, μη-ακαδημαϊκές πηγές για να βοηθήσουν τους φοιτητές να κατανοήσουν την πως ακαδημαϊκή συζήτηση εφαρμόζεται σε πρακτικό επίπεδο και δυο βίντεο ως συνοδευτικό υλικό για να χρησιμοποιηθούν ως ερέθισμα για σκέψη. Μπορεί η ενότητα αυτή να μην έχει κάποιο είδος άσκησης, πλην όμως όλες οι πηγές και το συνοδευτικό υλικό δημιουργούν μια πλατφόρμα εξάσκησης των φοιτητών σε διαφορετικές αφηγήσεις για την κοινωνικοπολιτισμική ποικιλομορφία.

Ως εκ τούτου προτείνεται οι φοιτητές να παρακολουθήσουν πρώτα το συνοδευτικό υλικό (το δημοσίευμα της Δασκαλόπουλου 2016) και να εξασκηθούν στη δραστηριότητα του αναστοχασμού. Στη συνέχεια καλούνται να διαβάσουν τις μη-ακαδημαϊκές πηγές (συμπεριλαμβανομένου και του προαιρετικού υλικού) για να ενημερωθούν για το δημόσιο διάλογο γύρω από το θέμα. Τέλος, για να καταλάβουν

πως αυτές οι αφηγήσεις πλαισιώνονται από την ακαδημαϊκή έρευνα θα μελετήσουν το κεφάλαιο της Whitehouse (2009).

Το άρθρο της Whitehouse (2009) είναι μια συζήτηση που εμπλέκει διαφορετικές πτυχές της αναπαράστασης διαφορετικών πολιτισμικά ομάδων αντλώντας από προσεγγίσεις για τη δημοσιογραφική ηθική, την κριτική θεωρία για τη φυλή (critical race theory), προσεγγίσεις για τα στερεότυπα και λιγότερο από τη σχολή των επιδράσεων των Μέσων και τις φεμινιστικές σπουδές. Πραγματεύεται γενικά το θέμα της αναπαράστασης και πλαισίωσης πολιτισμικά διαφορετικών ομάδων και μειονοτήτων σε μια κουλτούρα και προσφέρει χρήσιμα παραδείγματα από διαφορετικές κουλτούρες. Είναι ως εκ τούτου ένα χρήσιμο πλαίσιο εξάσκησης των φοιτητών στην κατανόηση και κριτική ανάγνωση του συνοδευτικού υλικού της διδακτικής αυτής ενότητας που πραγματεύεται το θέμα του προσφυγικού. Κρίνεται λοιπόν ωφέλιμο, οι φοιτητές να αναζητήσουν τους τρόπους και τα στοιχεία με τα οποία πλαισιώνουν οι δημοσιογράφοι το θέμα του προσφυγικού, τις διαφορές ανάμεσα στα ελληνικά Μέσα και το ρεπορτάζ του Euronews με άξονα το άρθρο της Whitehouse, το κεφάλαιο αυτό και το θεσμικής φύσης βίντεο του Κοτσιφού.

9.2. Μια κριτική συζήτηση της βιβλιογραφίας για τη διδακτική ενότητα

Το ζήτημα της πολιτισμικής και κοινωνικής ποικιλομορφίας στα ΜΜΕ συζητάται σε σχέση με διαφορετικές κοινωνικές ομάδες όπως π.χ. τους μετανάστες/πρόσφυγες, τα άτομα με ειδικές δεξιότητες αλλά και τους queer ανθρώπους. Στο κεφάλαιο αυτό δεν υπάρχει η δυνατότητα να αναπτυχθεί μια συζήτηση στην έκταση που απαιτεί η θεματική αυτή και ως εκ τούτου θα αρκεστούμε σε μια συνοπτική αναφορά σε έρευνες που εγείρουν το θέμα της ποικιλομορφίας σε σχέση με τις παραπάνω ομάδες. Αναλυτικότερα θα συζητηθεί το κεφάλαιο της Whitehouse (2009) που είναι μια ευρεία συζήτηση για τις διαφορετικές πτυχές της αναπαράστασης διαφορετικών πολιτισμικά ομάδων, αντλώντας κυρίως από προσεγγίσεις για τη δημοσιογραφική ηθική την κριτική θεωρία για τη φυλή, τις προσεγγίσεις για τα στερεότυπα. Προτού κάποιος ξεκινήσει μια συζήτηση για ποικιλομορφία (diversity) οφείλει να αναγνωρίσει ότι ο τρόπος που εκ προοιμίου αντιλαμβανόμαστε την ποικιλομορφία είναι σε σχέση με το 'τι ΔΕΝ είναι'. Ο όρος ποικιλομορφία γίνεται αντιληπτός ως το διαφορετικό του 'κανονικού', του 'εδραιωμένου' και του 'τοπικού/εθνικού'. Γίνεται ως εκ τούτου αντιληπτό στο πλαίσιο της διαφοράς ανάμεσα στο 'εμείς' και το 'Άλλοι'

και προσδιορίζεται με χαρακτηριστικά και όρους πολιτισμικούς ή κοινωνικούς, τέτοιους που να μας επιτρέπουν να εκλογικεύσουμε, να κατανοήσουμε και να δεχτούμε (τελικά) το διαφορετικό από εμάς, από τη νόρμα (Ess, 2013). Δεν είναι τυχαίο συνεπώς ότι αντιλαμβανόμαστε ως *diverse* τους μετανάστες, που αποτελούν μια εθνοτικά, πολιτισμικά διαφορετική ομάδα από τους πολίτες της χώρας στην οποία μεταβαίνουν. Το ίδιο ισχύει με τους ανθρώπους που επιλέγουν και ενσωματώνουν οποιαδήποτε μη-ετεροκανική σεξουαλική ταυτότητα (*non-heteronormative sexuality*). Και αντίστοιχα το ίδιο ισχύει και για τον τρόπο που αντιλαμβανόμαστε ως *diverse* τους ανθρώπους, που δεν πληρούν τα σωματικά ή νοητικά χαρακτηριστικά των ατόμων που θεωρούνται σωματικά και νοητικά άρτια (άνθρωποι με ειδικές δεξιότητες).

Αντλώντας από μια τέτοια συλλογιστική, η μελέτη οποιασδήποτε κοινωνικής ή πολιτισμικής ομάδας γίνεται αντιληπτή στο πλαίσιο της ποικιλομορφίας, αναγάγεται σε μελέτη του τι θεωρείται κανονικό, κυρίαρχο, και εν τέλει κοινωνικά και πολιτισμικά αποδεκτό. Με άλλα λόγια αναγάγεται εκ προοιμίου σε επίπεδο ηθικής με τη Φουκωική έννοια (Foucault, 1986), όπως έχει ήδη συζητηθεί στο βιβλίο αυτό.

Το θέμα των μεταναστών/προσφύγων και των ΜΜΕ συζητάται στις διαφορετικές διαστάσεις στην έρευνα, που έχει αυξηθεί σημαντικά τα τελευταία χρόνια που το μεταναστευτικό/ προσφυγικό είναι ψηλά στις δημόσιες και πολιτικές ατζέντες. Αρκετές μελέτες εξετάζουν τη χρήση των Μέσων που κάνουν οι μετανάστες (Christiansen, 2004; Katz, 2010; Dalisay, 2012) καθώς και το πως οι μετανάστες ή οι πρόσφυγες παρουσιάζονται στα ΜΜΕ (Siapera, 2010; Bloemraad κ.α., 2015; Banda & Mawadza, 2015; Brewer & Current, 2008). Αρκετά εκτεταμένα είναι και η έρευνα γύρω από τα ζητήματα πολιτισμικής, πολιτικής και κοινωνικής ταυτότητας και τους τρόπους που οι μετανάστες αναπτύσσουν και διαχειρίζονται την έννοια του ανήκειν (Kassaye κ.α., 2016; Wilson & Hay, 2013; Koomen κ.α., 2013; Sommer 2017). Συνεπώς αντιλαμβάνεται κανείς ότι η παρουσία των μεταναστών ή των προσφύγων στη δημόσια σφαίρα, ή στην εκάστοτε κουλτούρα, εγείρει κυρίως ζητήματα ταυτότητας που ουσιαστικά αντανάκλουν την επιθυμία ή την ανάγκη μιας κοινωνίας να αναγνωρίσει, να καταλάβει και να εκλογικεύσει τον 'Άλλο' για να μπορέσει να τον ενσωματώσει.

Αντίστοιχα το θέμα για τα άτομα με ειδικές δεξιότητες μελετάται επίσης από διαφορετικές προσεγγίσεις ως προς το βαθμό ενσωμάτωσης της κοινωνικής αυτής της κατηγορίας στο ευρύτερο κοινωνικό σύνολο. Ειδικά με την ευρεία διάχυση των διαδικτυακών τεχνολογιών υπάρχει ένα αυξημένο ενδιαφέρον για το πως άνθρωποι με ειδικές δεξιότητες χρησιμοποιούν διαδικτυακά Μέσα (Tsaliki & Kontoyianni, 2012; Dobransky & Hargittai, 2006) και πως αναπτύσσουν και διαχειρίζονται την ταυτότητά τους στο πλαίσιο αυτό (Watson, 2002; Moser, 2006). Στο επίπεδο της αναπαράστασης των ατόμων με ειδικές δεξιότητες στη δημόσια σφαίρα, υπάρχει ενδιαφέρον των ερευνητών για τη διαλογική τους πλαισίωση στα ΜΜΕ (Haller, 2000; Goggin & Newell, 2003; Briant κ.α., 2013). Η κοινωνική ποικιλομορφία στο πλαίσιο της οποίας εντάσσονται τα άτομα με ειδικές δεξιότητες γίνεται αντιληπτή με όρους κοινωνικής κυρίως συμμετοχής, με όρους ανάγκης για ενσωμάτωση σε ένα κοινωνικό σύνολο στο οποίο δε θεωρείται ότι ανήκουν λόγω των σωματικών και πνευματικών τους διαφορών από αυτό.

Ένα ακόμα θέμα το οποίο σχεδόν πάντα συζητάται στο πλαίσιο της κοινωνικής και πολιτισμικής ποικιλομορφίας είναι η σεξουαλικότητα, ειδικά οι μη ετεροκανονικές και ομοκανονικές σεξουαλικές ταυτότητες ή αλλιώς οι queer ταυτότητες. Στην ανάλυση του Foucault (1978) για την κατασκευή του ηθικού αυτοδιακυβερνήσιμου εαυτού, η μελέτη της σεξουαλικότητας αναδεικνύει τις ιστορικές και πολιτισμικές συγκυρίες που οδήγησαν στην κατασκευή της ‘κανονικής’, ‘φυσιολογικής’, ‘αποδεκτής’ σεξουαλικότητας. Ο προσδιορισμός της κοινωνικά αποδεκτής σεξουαλικότητας ως της σχέσης πίστης και αγάπης ανάμεσα σε έναν άνδρα και μια γυναίκα με σκοπό την αναπαραγωγή του είδους, εδραιώθηκε μέσα από τον προσδιορισμό των μη αποδεκτών μορφών σεξουαλικότητας (peripheral sexualities). Ανάμεσα σε αυτές είναι η σεξουαλικότητα των παιδιών, η επιθυμία ενηλίκων για παιδιά, η σεξουαλικότητα των ατόμων με αναπηρίες και η ομοφυλοφιλία. Τέτοιες εκφάνσεις της σεξουαλικότητας γίνονταν αντιληπτές μέσα στο πλαίσιο του ‘ανώμαλου’ (abnormal) ως μιας μορφής έξω από ό,τι ορίζεται ως ‘ομαλό’ (Foucault, 2007). Και σε αυτή την περίπτωση λοιπόν προκύπτει ο προσδιορισμός ατόμων με άλλο σεξουαλικό προσανατολισμό από τον ετεροκανονικό με όρους Άλλου, με όρους διαφορετικού. Με αυτή τη λογική υπάρχει εκτενής ερευνητική δραστηριότητα που εξετάζει τις αναπαραστάσεις των queer ατόμων στη δημόσια σφαίρα (Aslinger, 2009; Raymond, 2003; Peele, 2007) τους τρόπους διαείρισης των queer ταυτοτήτων

στο πλαίσιο της ιδιότητας του πολίτη, της πολιτικής και κοινωνικής συμμετοχής (Warner, 1993; Seidman, 2010; Fraser, 1999).

Όπως σημειώσαμε και νωρίτερα στο βιβλίο αυτό, δεν υπάρχει περιθώριο εκτενέστερης ανάλυσης αυτών των μορφών κοινωνικής και πολιτισμικής ποικιλομορφίας και για το λόγο αυτό αρκεστήκαμε σε μια συνοπτική αναφορά σε ένα μέρος της διαθέσιμης βιβλιογραφίας. Σε ό,τι ακολουθεί συζητάται κριτικά η βιβλιογραφία της σχετικής διδακτικής ενότητας, το άρθρο της Whitehouse για την αναπαράσταση της ποικιλομορφίας στο πλαίσιο της δημοσιογραφικής ηθικής.

Το κεφάλαιο της Whitehouse φέρνει στη συζήτηση για την πολυπολιτισμικότητα παραπάνω θέματα από ότι απλώς το πως λαμβάνει χώρα η δημοσιογραφική κάλυψη ενός θέματος που αφορά μειονότητες ή διαφορετικές πολιτισμικές ομάδες. Κύριος άξονας της συζήτησής της είναι ο τρόπος που αναπαρίστανται οι διαφορετικές πολιτισμικά ομάδες μέσα στην κυρίαρχη λευκή κουλτούρα τόσο σε επίπεδο δημοφιλούς κουλτούρας όσο και σε επίπεδο δημοσιογραφικής κάλυψης και δημόσιας σφαίρας. Παρα το ότι δεν αναλύει με μεθοδολογική ακρίβεια τα στερεότυπα που θεωρεί ότι υπάρχουν στη διαδικασία αυτή, αντλεί από την κριτική θεωρία για τη φυλή (critical race theory) και από τη δημοσιογραφική ηθική για να συζητήσει είτε θέματα ρατσισμού απέναντι στις ομάδες αυτές, είτε την αναπαραγωγή στερεοτύπων μέσα στο δημόσιο διάλογο. Στόχος της –κάτι που και τελικά κάνει, είναι να κάνει κάποιες προτάσεις τόσο για το πως θα έπρεπε οι δημοσιογράφοι να καλύπτουν ένα ρεπορτάζ για διαφορετικές πολιτισμικά ομάδες όσο και για την ανάγκη περισσότερης έρευνας γύρω από το θέμα (Whitehouse, 2009: 111).

Από τα πρώτα θέματα που θίγει είναι η αφήγηση ‘Εμείς’ –‘Άλλοι’ και μέσα από την αναφορά σε συγκεκριμένες περιπτώσιολογικές μελέτες πρόσληψης και αναπαράστασης, θεωρώντας ότι ο τρόπος που οι πολιτισμικά διαφορετικές ομάδες πλαισιώνονται –και από τους δημοσιογράφους- με όρους συγκρουσιακούς και πολωτικούς (Whitehouse, 2009: 101; Jameson & Entman, 2004: 38). Υπο αυτό το πρίσμα, υιοθετεί την προσέγγιση του πολιτισμικού πλουραλισμού και όχι του πολιτισμικού σχετικισμού, με την έννοια ότι υπάρχει η ανάγκη αναγνώρισης της διαφορετικότητας και ανοίγματος στις διαφορετικές πολιτισμικές φωνές και όχι απλής αναγνώρισης της διαφορετικότητας και των συστατικών της στοιχείων.

Το επόμενο –αρκετά ευρύ θέμα που συζητάει η Whitehouse εφόσον σχετίζεται με την πολιτισμική ενσωμάτωση αλλά και την αναπαράσταση διαφορετικών πολιτισμικά ομάδων είναι το ζήτημα της πρόσληψης ανθρώπων που δεν ανήκουν στην κυρίαρχη λευκή κουλτούρα στους οργανισμούς Μέσων. Πράγματι τα ποσοστά αντιπροσώπευσης λευκών και ‘των Άλλων’ μέσα σε οργανισμούς Μέσων (Papper, 2004) εξακολουθεί δυσανάλογη όπως συμβαίνει και στην περίπτωση του φύλου. Παραταύτα, πολλοί οργανισμοί χρησιμοποιούν το γεγονός της πρόσληψης ατόμων με διαφορετικό πολιτισμικό υπόβαθρο ως μέρος της επικοινωνιακής τους στρατηγικής και της συμβολής τους στην πολιτισμική ενσωμάτωση διαφορετικών κουλτούρων στο πλαίσιο της κυρίαρχης (de Uriarte, 2003). Αυτό που πρέπει κανείς να λάβει υπόψη είναι ότι οποιαδήποτε τέτοια πρακτική στο πλαίσιο της αναγνώρισης της διαφορετικότητας ή της πολιτισμικής ενσωμάτωσης μπορεί να οδηγήσει τόσο τα ακροατήρια όσο και τις ίδιες τις πολιτισμικά διαφορετικές από την κυρίαρχη ομάδες στο να την εκλάβουν ως πολιτιστικά ιμπεριαλιστική προσέγγιση. Συνεπώς, το επιχείρημα της Whitehouse είναι ότι οι προσπάθειες εξάλειψης ενός είδους συστημικού ή λανθάνοντος ρατσισμού πρέπει να είναι ευρύτερες από τις αλλαγές στην πλαισίωση των διαφορετικών ομάδων, κυρίως προσκαλώντας τους εκπροσώπους των ομάδων αυτών να συμμετέχουν στο δημόσιο διάλογο για την πολιτισμική διαφορετικότητα (2009: 103).

Αντλώντας από την κριτική θεωρία για τη φυλή και προσεγγίσεις γύρω από τη στερεοτυπική πλαισίωση, η Whitehouse εγείρει το θέμα του λευκού προνομίου και της κυρίαρχης κουλτούρας. Τα στοιχεία αυτά τα θεωρεί ενδογενή στη δυτική κουλτούρα –στοιχεία μέσα από τα οποία διαμορφώνονται οι άνθρωποι της κουλτούρας αυτής- και άρα αποτελούν κώδικες με τους οποίους ερμηνεύουν τις διαφορετικές πολιτισμικά ομάδες. Με όρους κοινωνικού κονστρουξιονισμού οι άνθρωποι της κυρίαρχης κουλτούρας χρησιμοποιούν τα δικά τους πολιτισμικά χαρακτηριστικά για να κατασκευάσουν αφηγηματικά και ερμηνευτικά και για να κατανοήσουν τελικά, ανθρώπους με άλλο πολιτισμικό υπόβαθρο. Αυτό δε σημαίνει απαραίτητα ότι υιοθετούν μια στερεοτυπική αντίληψη των άλλων ομάδων αλλά ότι προσπαθούν να τους καταλάβουν και να ενσωματώσουν την κουλτούρα τους με τους κώδικες που τους είναι οικείοι (Ess, 2013).

Εκτος λοιπόν, από την προσέγγιση με άξονα τα στερεότυπα που θεωρείται ότι αναπαράγονται στην κάλυψη της πολιτισμικής ποικιλομορφίας, υπάρχουν και

προσεγγίσεις που συνήθως ανήκουν στις πολιτισμικές σπουδές και αντλούν από το επιστημολογικό πλαίσιο του κοινωνικού κονστρουξιονισμού (Burr, 2015) και της κοινωνικής ψυχολογίας (Potter & Wetherell, 1987) και που εστιάζουν στο πώς οι άνθρωποι κατανοούν και ενσωματώνουν μια κουλτούρα ξένη προς εκείνους με δικούς τους όρους. Αυτή η διαδικασία είναι πιο περίπλοκη από το να αναζητήσει κανείς απλή αναπαραγωγή στερεοτύπων, εφόσον εδώ εμπλέκονται διαδικασίες παραγωγής ταυτοτήτων (πολιτικών, ηθικών, πολιτισμικών), προβολή πολιτισμικού και κοινωνικού κεφαλαίου και προβολή εαυτού (δυτικού εαυτού, λευκού, πολιτικά ορθού, εξτρεμιστή, κοσμοπολιτικού κ.α.) (Potter & Wetherell, 1987).

Όπως έχει ήδη αναφερθεί τα μεγάλα αυτά ζητήματα γύρω από τη αναπαράσταση και την πλαισίωση της πολιτισμικής ποικιλομορφίας, η Whitehouse τα βλέπει με άξονα το πώς προσεγγίζονται από τη δημοσιογραφική πρακτική και στο πλαίσιο της δημοσιογραφικής ηθικής. Είναι μέρος της συζήτησής της η εμπορική λογική των Μέσων στην κάλυψη τέτοιων θεμάτων αλλά και θεμάτων πρόσληψης επαγγελματιών από διαφορετικές πολιτισμικές ομάδες στοιχείο που αναπόφευκτα επηρεάζει την πρακτική της δημοσιογράφιας, το πώς υλοποιούνται τα ρεπορτάζ και το πώς εν τέλει παράγεται το τελικό προϊόν (2009: 109). Παραταύτα χρησιμοποιεί το επιχειρήμα για το μεγάλο κόστος που έχει η δεοντολογική προσέγγιση του ζητήματος της ποικιλομορφίας από τα ΜΜΕ για να δώσει ένα περίγραμμα, που στην ακαδημαϊκή ορολογία θεωρείται ένα σύνολο προτάσεων για τη χάραξη στρατηγικών (policy recommendations) με το πώς θα μπορούσε ή θα έπρεπε να γίνεται η κάλυψη τέτοιων θεμάτων από τους δημοσιογράφους (2009:110).

Συμπερασματικά πρέπει να σημειωθεί ότι το ζήτημα της πολιτισμικής ποικιλομορφίας είναι ένα θέμα που πρέπει να μελετάται από διαφορετικές προσεγγίσεις ανάλογα με την περίπτωση που ο ερευνητής εξετάζει. Στην περίπτωση αυτού του κεφαλαίου, η Whitehouse προσπάθησε να δώσει ένα περίγραμμα για τη χάραξη πολιτικών στο πεδίο της δημοσιογραφίας και της δημοσιογραφικής ηθικής μέσα από της συζήτηση για την αναπαράσταση και την πλαισίωση διαφορετικών πολιτισμικά ομάδων στην Αμερικάνικη κυρίως κουλτούρα. Για να κάνει όμως κάποιος μια πιο ολοκληρωμένη συζήτηση για πολιτισμική ετερότητα οφείλει να εξετάσει τους τρόπους που αναπαρίστανται στη δημοφιλή κουλτούρα (Vargas, 2009; Boyd, 1997) και όχι μόνο στη δημόσια σφαίρα και την ειδησεογραφία, πώς τα ακροατήρια προσλαμβάνουν τις διαφορετικές αυτές πολιτισμικές ταυτότητες (π.χ.

Beltran, 2002; Rios, 2003) και πως τα ίδια τα μέλη αυτών των ομάδων λειτουργούν ως ακροατήρια, ως φορείς νοημάτων και ως παραγωγοί περιεχομένου (π.χ. Ogan, 2001; Buckingham & De Block, 2007; Cabanes & Adecera, 2012).

Βιβλιογραφία του κεφαλαίου

Bailey, O., Georgiou, M., & Harindranath, R. (Eds.). (2007). *Transnational lives and the media: re-imagining diasporas*. New York: Springer.

Banda, F., & Mawadza, A. (2015). 'Foreigners are stealing our birth right': Moral panics and the discursive construction of Zimbabwean immigrants in South African media. *Discourse & Communication*, 9(1), 47-64.

Beltran, M. (2002). The Hollywood Latina Body as Site of Social Struggle: Media Constructions of Stardom and Jennifer Lopez's "Cross-over Butt". *Quarterly Review of Film and Video*, 19(1), 71-86.

Bloemraad, I., de Graauw, E., & Hamlin, R. (2015). Immigrants in the Media: Civic Visibility in the USA and Canada. *Journal of Ethnic and Migration Studies*, 41(6), 874-896.

Boyd, T. (1997). *Am I black enough for you?: Popular culture from the hood and beyond*. Bloomington & Indianapolis: Indiana University Press.

Brewer Current, C. (2008). Normalizing Cuban refugees: Representations of whiteness and anti-communism in the USA during the Cold War. *Ethnicities* 8(1): 42 - 66

Briant, E., Watson, N., & Philo, G. (2013). Reporting disability in the age of austerity: the changing face of media representation of disability and disabled people in the United Kingdom and the creation of new 'folk devils'. *Disability & Society*, 28(6), 874-889.

Buckingham, D., & De Block, L. (2007). *Global children, global media: Migration, media and childhood*. Springer.

- Burr, V. (2005), *Introduction to Social Constructionism*. London: Routledge
- Cabanes, J. V. A., & Acedera, K. A. F. (2012). Of mobile phones and mother-fathers: Calls, text messages, and conjugal power relations in mother-away Filipino families. *New Media & Society*, 14(6), 916-930.
- Christiansen, C. C. (2004). News media consumption among immigrants in Europe: The relevance of diaspora. *Ethnicities*, 4(2), 185-207.
- Cover, R. (2002). Re-sourcing queer subjectivities: Sexual identity and lesbian/gay print media. *Media International Australia incorporating Culture and Policy*, 103(1), 109-123.
- De Uriarte, M. L. (2003). *Diversity disconnects: From class room to news room*. Report to the American Society of Newspaper Editors. Funded by the Ford Foundation.
- Dalisay, F. (2012). Media use and acculturation of new immigrants in the United States. *Communication Research Reports*, 29(2), 148-160.
- Dobransky, K., & Hargittai, E. (2006). The disability divide in Internet access and use. *Information, Communication & Society*, 9(3), 313-334.
- Driver, S. (2007). *Queer girls and popular culture: Reading, resisting, and creating media*. London-New York: Peter Lang.
- Ess, C. (2013). *Digital media ethics*. London: Polity
- Foucault, M. (2007). *Abnormal: lectures at the Collège de France, 1974-1975* (Vol. 2). New York: Picador.
- Fraser, M. (1999). Classing queer: Politics in competition. *Theory, Culture & Society*, 16(2), 107-131.
- Georgiou, M. (2006). *Diaspora, identity and the media: Diasporic transnationalism and mediated spatialities*. Hampton Press.

Goggin, G., & Newell, C. (2003). *Digital disability: The social construction of disability in new media*. Oxford: Rowman & Littlefield.

Haller, B. (2000). How the news frames disability: Print media coverage of the Americans with Disabilities Act. In B.M. Altman, and S.N. Barnartt (eds) *Expanding the scope of social science research on disability*. Bingley: Emerald Group Publishing Limited, pp. 55-83

Kassaye, A., Ashur, I. and van Heelsum, A. (2016). The relationship between media discourses and experiences of belonging: Dutch Somali perspectives. *Ethnicities*, 16(6): 773 - 797

Katz, V. S. (2010). How children of immigrants use media to connect their families to the community: The case of Latinos in South Los Angeles. *Journal of Children and Media*, 4(3), 298-315.

Koomen, M., Tillie, J., van Heelsum, A. and van Stiphout, S. (2013). Discursive framing and the reproduction of integration in the public sphere: A comparative analysis of France, the United Kingdom, the Netherlands and Germany. *Ethnicities*, 13(2):191 - 208

Jameson, J. K. & R. M. Entman. (2004). The role of journalism in democratic conflict management. *Harvard International Journal of Press & Politics*, 9, 38–59.

McGlotten, S. (2013). *Virtual intimacies: Media, affect, and queer sociality*. Albany: Suny Press.

Ogan, C. L. (2001). *Communication and identity in the diaspora: Turkish migrants in Amsterdam and their use of media*. Lexington Books.

Papper, B. (2004, July/August). Recovering lost ground. *RTNDA Communicator*, pp. 24–28.

Peele, T. (2007). *Queer popular culture: literature, media, film, and television*. New York: Springer.

Potter, J. and Wetherell, M., 1987. *Discourse and Social Psychology*. London: Sage

Raymond, D. (2003). Popular culture and queer representation. A Critical Perspective. In Dines, G. & Humez, J.M. (eds) *Gender, Race and Class in Media*. London-New Delhi: Sage, pp. 98-110.

Rios, D. I. (2003). US Latino Audiences of " Telenovelas". *Journal of Latinos and Education*, 2(1), 59-65.

Seidman, S. (2001). From identity to queer politics: Shifts in normative heterosexuality and the meaning of citizenship. *Citizenship Studies*, 5(3), 321-328.

Siapera, E. (2010). *Cultural diversity and global media: The mediation of difference*. London: John Wiley & Sons.

Sommier, M. (2017). Insights into the construction of cultural realities: Foreign newspaper discourses about the burkini ban in France. *Ethnicities*. Available at <http://journals.sagepub.com/doi/full/10.1177/1468796817739328#articleCitationDownloadContainer> (πρόσβαση στις 20/05/2018)

Tsaliki, L., & Kontogianni, S. (2014). Bridging the Disability Divide? Young Children's and Teenager's with Disability Internet Experiences in Greece. *Journal of Children and Media*, 8(2), 146-162.

Warner, M. (Ed.). (1993). *Fear of a queer planet: Queer politics and social theory* (Vol. 6). Minnesota: University of Minnesota Press.

Watson, N. (2002). Well, I know this is going to sound very strange to you, but I don't see myself as a disabled person: Identity and disability. *Disability & Society*, 17(5), 509-527.

Wilson, J. and Hay, M. (2012). Internal media, conceptual metaphors and minority cultural identities. *Ethnicities*, 13(1): 49 - 67

Vargas, L. (2009). *Latina teens, migration, and popular culture*(Vol. 19). Peter Lang.

Πηγές MME

Δασκαλοπούλου, Ν. (27/12/2016). Η δημοσιογραφία δεν αισθάνεται και πολύ καλά τελευταία διαθέσιμο στο https://www.efsyn.gr/ellada/koinonia/94576_i-dimosiografia-den-aisthanetai-kai-poly-kala-teleytaia (πρόσβαση στις 26/02/2018)

Βιβλιογραφία για περαιτέρω μελέτη

King, R., & Wood, N. (Eds.). (2013). *Media and migration: Constructions of mobility and difference*. Routledge.

Cottle, S. (2009). Journalism and globalization. *The handbook of journalism studies*, 341-356.

Shohat, E., & Stam, R. (2014). *Unthinking Eurocentrism: Multiculturalism and the media*. Routledge.

Deuze, M. (2001). Journalism education and multiculturalism: Enhancing the curriculum. *Asia Pacific Media Educator*, 1(10), 127-147.

Κεφάλαιο 10^ο: Δημοσιογραφική ηθική/δεοντολογία και προκλήσεις της ψηφιακής εποχής

Περίληψη

Το κεφάλαιο αυτό πραγματεύεται τις προκλήσεις που θεωρείται ότι θέτει η ψηφιακή εποχή στο δημοσιογραφικό επάγγελμα στο επίπεδο της δημοσιογραφικής ηθικής και δεοντολογίας. Το ζήτημα της ψηφιακής εποχής και του βαθμού στον οποίο επιφέρει ενδεχομένως αλλαγές στις εφαρμογές της δημοσιογραφικής δεοντολογίας και ηθικής είναι πολύπλευρο, και απασχολεί ιδιαιτέρως τον ακαδημαϊκό διάλογο στο πεδίο. Οι φοιτητές εδώ καλούνται να εμπλακούν με τα ζητήματα που τροφοδοτούν τον ακαδημαϊκό διάλογο τόσο μέσα από τη βιβλιογραφία που προτείνεται, όσο και μέσα από τις δραστηριότητες της διδακτικής ενότητας. Επίσης, καλούνται να δουν κριτικά έννοιες όπως αυθεντικότητα, αξιοπιστία και αυτονομία μέσα σε ένα συνεχές (continuum) σύγκλισης των Μέσων, όπου τόσο η πρακτική του δημοσιογραφικού επαγγέλματος, όσο και η εφαρμογή της δημοσιογραφικής δεοντολογίας επιτελούνται δυναμικά.

Λέξεις –Κλειδιά

Διαδικτυακά Μέσα, ψηφιακή εποχή, blogs, αξιοπιστία

Εισαγωγή

Στο κεφάλαιο αυτό συζητάται το θέμα των αλλαγών που επήλθαν στη δημοσιογραφική πρακτική με την εδραίωση της ψηφιακής εποχής. Δεν είναι η πρώτη φορά που σε αυτό το βιβλίο συζητάται ο κατασκευασμένος ρόλος της ηθικής, ο σχεδόν εξιδανικευμένος ρόλος της δημοσιογραφικής δεοντολογίας αλλά και της δημοσιογραφικής πρακτικής, και όρων όπως η αντικειμενικότητα, η αυτονομία, η λογοδοσία. Οι φοιτητές καλούνται να μελετήσουν μια ακαδημαϊκή πηγή για να συμμετάσχουν στη σχετική συζήτηση και να ενημερωθούν από τρεις μη ακαδημαϊκές πηγές που αντλούν από ένα φόρουμ συζητήσεων, μια δημοσιογραφική πηγή και ένα φόρουμ δημοσιογράφων με άξονα τη χάραξη πολιτικών. Με την ολοκλήρωση της ενότητας αναμένεται οι φοιτητές να είναι σε θέση να δουν κριτικά το ζήτημα της αξιοπιστίας των δημοσιογράφων και να ενημερωθούν για τις καινοτομίες και

προκλήσεις της ψηφιακής εποχής. Επίσης, αναμένεται να μπορούν οι φοιτητές να αναγνωρίζουν και να συζητούν τις αξίες που θεωρείται ότι πρέπει να ενσωματώνει η δημοσιογραφική πρακτική, όπως είναι η αυθεντικότητα, η λογοδοσία και η αυτονομία. Μέσα από τη συμμετοχή στη συζήτηση, για την εβδομάδα αυτή, υπάρχει η προσδοκία από τους φοιτητές να μπορούν να μελετούν κριτικά τα ελληνικά blogs τόσο σε σχέση με τη θεωρία, όσο και σε σχέση με τις αρχές της δημοσιογραφικής δεοντολογίας και ηθικής.

10.1. Το περίγραμμα της διδακτικής ενότητας

Για τη διδακτική ενότητα αυτή προβλέπεται οι φοιτητές να εμπλακούν σε μια συζήτηση και να αναστοχαστούν πάνω σε ένα θέμα με αφορμή μια φωτογραφία. Προτείνεται να μελετήσουν τη φωτογραφία που δίνεται και να κρατήσουν σημειώσεις σχετικά με το ερώτημα που τίθεται. Στη συνέχεια προτείνεται να διαβάσουν τις μη –ακαδημαϊκές πηγές προκειμένου να αποκτήσουν εικόνα του θέματος, όπως διαμορφώνεται από το δημόσιο διάλογο. Το κείμενο του Bell (2007) εντοπίζεται σε μια θεσμικής φύσης πλατφόρμα για δημοσιογράφους και συζητά τις αλλαγές και τις προκλήσεις που εντοπίζουν οι δημοσιογράφοι στο πλαίσιο των ψηφιακών Μέσων. Όπως ήδη έχει συζητηθεί, τα κείμενα που εντοπίζονται σε φόρα (fora) ενώσεων δημοσιογράφων είναι κείμενα θεσμικής φύσης, και συνήθως έχουν ένα χαρακτήρα διαπαιδαγώγησης, περιγράφουν δε το επάγγελμα της δημοσιογραφίας ως ένα λειτούργημα, με όρους καθήκοντος.

Σε δημοσιογραφικό ύφος, αλλά παραταύτα σε παρόμοια λογική με το κείμενο του Bell, το κείμενο του Παπανδρόπουλου (2016) είναι περισσότερο εμπειρικού χαρακτήρα. Και σε αυτή την περίπτωση γίνεται μια ιστορική προσέγγιση της τεχνολογίας της δημοσιογραφικής πρακτικής πριν και μετά την εδραίωση της ψηφιακής τεχνολογίας και των διαδικτυακών Μέσων. Ο χαρακτήρας της συγγραφής είναι και εδώ διδακτικός, προς τους νεότερους –ενδεχομένως- συναδέλφους, προκρίνοντας όμως την επαγγελματική εμπειρία και όχι κάποια θεσμική θέση.

Τέλος, το κείμενο του Πέρρου (2014) αντλεί κατά κύριο λόγο από θεωρητικές προσεγγίσεις για την ηθική φιλοσοφία, αλλά είναι διαμορφωμένο για να φιλοξενηθεί σε μη-ακαδημαϊκή πλατφόρμα, κάτι που το κάνει ένα εκλαϊκευμένο ακαδημαϊκό κείμενο (quasi-academic). Προτείνεται, το κείμενο αυτό να αναγνωσθεί με μια ιδιαίτερα κριτική ματιά, διότι ο συγγραφέας κάνει κάποιες υποθέσεις για τη

δημοσιογραφία, τα ακροατήρια και το παραγόμενο προϊόν των Μέσων (δημοσιογραφικό κείμενο, ταινίες, σειρές, ειδήσεις) που είναι εν πολλοίς παρωχημένες. Σε προηγούμενα κεφάλαια έχει ήδη συζητηθεί η ερευνητική παραγωγή που έχει αναδιαμορφώσει το πώς σκεφτόμαστε στην ακαδημία για τα ακροατήρια αλλά και για δημοφιλή κείμενα, όπως τα παραπάνω. Ως εκ τούτου οι φοιτητές είναι εφοδιασμένοι με τα κατάλληλα επιστημολογικά εργαλεία, ώστε να μπορούν να διαβάσουν όλα τα κείμενα της θεματικής ενότητας και πρωτίστως τα μη-ακαδημαϊκά με κριτική ματιά.

10.2. Μια κριτική συζήτηση της βιβλιογραφίας για τη διδακτική ενότητα

Το ζήτημα των προκλήσεων που θεωρείται ότι αντιμετωπίζει η δημοσιογραφία στο πλαίσιο των διαδικτυακών Μέσων και της ψηφιακής εποχής ευρύτερα, αντιλαμβάνεται κανείς ότι εντοπίζεται για μια ακόμη φορά στο πεδίο της ηθικής και της εφαρμογής πρακτικών, ώστε ο δημοσιογράφος να καταφέρει να διατηρήσει την αξιοπιστία του μέσα στον επαγγελματικό και τον ευρύτερο δημόσιο χώρο. Το κεφάλαιο των Hayes κ.α. (2007) επανεξετάζει τις τρεις πτυχές του δημοσιογραφικού επαγγέλματος που οι συγγραφείς θεωρούν ότι βρίσκονται υπο επαναδιαπραγμάτευση στο πλαίσιο της ψηφιακής εποχής. Η αυθεντικότητα (authenticity), η λογοδοσία (accountability) και η αυτονομία (autonomy) είναι κατά τους συγγραφείς τα στοιχεία που οφείλει κανείς τόσο σε επίπεδο ακαδημαϊκού διαλόγου, όσο και χάραξης πολιτικών σε επίπεδο δημοσιογραφικής δεοντολογίας να επανεξετάσει υπό το πρίσμα της ανάπτυξης της δημοσιογραφίας πολιτών, των ιστολογίων (blogs) και των κοινωνικών δικτύων.

Κάνοντας μια συνοπτική συζήτηση για την ανάπτυξη του όγκου της πληροφορίας τα τελευταία 35 περίπου χρόνια (από την καλωδιακή τηλεόραση και εξής), αλλά και τον τρόπων συλλογής, επιλογής και διαχείρισης των ειδήσεων, οι Hayes κ.α. (2007) εξηγούν πως διευρύνθηκε το είδος της δημοσιογραφίας περιλαμβάνοντας περισσότερες μορφές δημοσιογραφικής κάλυψης (π.χ. talk shows). Στην πορεία αυτή ενεργοποιήθηκε εκ νέου –όπως γίνεται με κάθε νέα τεχνολογία- το ζήτημα του τι είναι αυθεντική δημοσιογραφία και τι όχι. Επειδή όμως αυτό το ερώτημα είναι τόσο θέμα πρόσληψης από τα ακροατήρια που καταναλώνουν το δημοσιογραφικό περιεχόμενο, όσο και ευρύτερα η δημοσιογραφία είναι μια κατασκευασμένη πολιτισμικά και χρονικά έννοια, προέκυψε ότι σύντομα τα ακροατήρια

ενσωματώνουν τις νέες τεχνολογίες και τη δημοσιογραφική πρακτική ως κομμάτι αυτών (Pew Research Center, 2004). Στην ίδια διαδικασία κατα κάποιους (π.χ. Sifry, 2006; Cox, 2006) βαδίζουν και οι ίδιοι οι δημοσιογράφοι που ασκούν τη δημοσιογραφία εξίσου ή και σε μεγαλύτερο βαθμό μέσα από τις ψηφιακές και διαδικτυακές πλατφόρμες, προσφέροντας στους χρήστες και στα ακροατήρια εν γένει, μια επιπλέον μορφή ενημέρωσης, είτε με τη μορφή γνώμης (blogs), είτε με τη μορφή πλατφόρμας ειδήσεων (ενημερωτικές ιστοσελίδες).

Ένα βασικό ζήτημα για τους Hayes κ.α. (2007) είναι το ενδεχόμενο αποδυνάμωσης της δημοκρατίας, επειδή στις νέες μορφές δημοσιογραφικής γραφής και πρακτικής πιθανώς υπερτερεί η προσωπική άποψη μέσα στην κατασκευή και την επιλογή της είδησης. Ως εκ τούτου, θεωρούν ότι οι πολίτες πρέπει να έχουν τεταμένη την προσοχή τους ως προς το τι είδους ενημέρωση αναζητούν, εφόσον μπορούν να έχουν πρόσβαση σε πολλά διαφορετικά είδη ενημέρωσης. Ένα άλλο σημείο που συζητούν μέσα σε αυτή τη λογική, είναι η ευρύτερη ανησυχία για το ποια είναι η φύση του δημοσιογράφου μέσα στο πλαίσιο των ψηφιακών και διαδικτυακών Μέσων (Singer κ.α., 2011). Με την ανάδυση της δημοσιογραφίας πολιτών, αλλά και την εδραίωση των ιστολογίων, εγείρεται το ερώτημα του ποιος διατυπώνει άποψη, όπως και με ποια κριτήρια διασφαλίζονται έννοιες όπως η αλήθεια, η αντικειμενικότητα και η εμπειριστατωμένη κάλυψη.

Αντλώντας από ζητήματα όπως τα παραπάνω οι Hayes κ.α.(2007) επαναπροσεγγίζουν τις έννοιες της αυθεντικότητας, της λογοδοσίας και της αυτονομίας των δημοσιογράφων σε μια αναλυτική προσέγγιση της δημοσιογραφικής πρακτικής μέσα από τις νέες τεχνολογίες. Αντλαμβάνονται δε τα στοιχεία αυτά ως παραγόντες διασφάλισης της δημοσιογραφικής ηθικής και στο πλαίσιο των διαδικτυακών και ψηφιακών Μέσων. Όσον αφορά τον παράγοντα της αυθεντικότητας, αυτός συζητάται ως στοιχείο που ο δημοσιογράφος αντλεί εξαιτίας της ενσωμάτωσής του σε κάποιο δημοσιογραφικό οργανισμό (Hayes κ.α., 2007: 268) και, βεβαίως, σχετίζεται με την αξιοπιστία τόσο του ίδιου όσο και του οργανισμού που απασχολείται. Σε αυτό το σημείο επιχειρηματολογούν για το ότι η θεσμική αξιοπιστία των Μέσων δεν ισχύει με τον ίδιο τρόπο στο πλαίσιο των διαδικτυακών Μέσων, εφόσον πλέον οι άνθρωποι διαβάζουν τις ειδήσεις όχι από συγκεκριμένους απαραίτητα οργανισμούς, αλλά από μηχανές αναζήτησης, ιστολόγια ή τα κοινωνικά δίκτυα. Αυτό που λόγω παλαιότητας του άρθρου οι συγγραφείς δεν έχουν

συμπεριλάβει, είναι ότι οι οργανισμοί ΜΜΕ έχουν ενσωματώσει στη δραστηριότητά τους τα κοινωνικά δίκτυα, δημιουργώντας σχετικούς λογαριασμούς (π.χ. twitter, facebook, Instagram) και αναρτώντας εκεί τις ειδήσεις. Έτσι οι δημοσιογράφοι αναρτούν τα δημοσιεύματά τους σε παραπάνω πλατφόρμες κάνοντάς τα προσβάσιμα στους χρήστες και διατηρώντας κατά το δυνατόν τόσο την ατομική όσο και τη θεσμική τους αξιοπιστία και αυθεντικότητα. Εφόσον, όπως ισχυρίζεται και ο Stoker (1995) η αυθεντικότητα είναι ένα φύσει ηθικό στοιχείο της δημοσιογραφίας, το να τη διατηρεί ένας δημοσιογράφος σε όποιο τεχνολογικό πλαίσιο και αν λειτουργεί είναι θέμα του πώς ο ίδιος διαμορφώνει τον εαυτό του ως έναν δεοντολόγο-ηθικό επαγγελματία. Από την αντίστοιχη προσέγγιση αντλεί και ο Holt (2012) στο άρθρο του για την αυθεντικότητα στη δημοσιογραφική ηθική, συζητώντας την υπαρξιακή αυθεντικότητα (existential authenticity) ως μια έννοια κατασκευασμένη και ενδογενή της έννοιας της δημοσιογραφικής ηθικής.

Επόμενο σημείο στη συζήτηση των Hayes κ.α (2007) είναι η ανάληψη λογοδοσίας για ό,τι δημοσιεύει ένας δημοσιογράφος. Πρέπει να αντιληφθεί κανείς ότι ανεξάρτητα από το Μέσο ή τον τρόπο που δημοσιεύεται κάτι, τα κριτήρια με τα οποία εκ προοιμίου επιλέγονται οι ειδήσεις και ο τρόπος που κατασκευάζονται (πλαisiώση, πηγές, δημοσιογραφικός λόγος, γνώμη, υπογραφή κ.λ.π.) λειτουργούν ως ασφαλιστικές δικλείδες για την αξιοπιστία και την ευθύνη που δημιουργείται, όταν δημοσιεύεται ένα γεγονός. Όπως επισημαίνουν και οι συγγραφείς του άρθρου αυτού την ανάληψη της ευθύνης για κάποιο δημοσίευμα είτε αποτελεί επιτυχία, είτε αποτυχία, έχει συνήθως ο οργανισμός Μέσων τον οποίο εκπροσωπεί ο δημοσιογράφος. Όταν πρόκειται για ένα πολύ γνωστό δημοσιογράφο, τότε η ευθύνη ενδεχομένως μοιράζεται, αλλά σε κάθε περίπτωση η ευθύνη στο μεγαλύτερο βαθμό αντανακλά την αξιοπιστία του Μέσου εν γένει. Στο πλαίσιο των διαδικτυακών Μέσων, όπου τα δημοσιεύματα κυκλοφορούν σε περισσότερες της μιας πλατφόρμες, η διαδικασία είναι πιο περίπλοκη, διότι ενώ το να φανεί η πηγή του δημοσιογράφου είναι εύκολο (άρα κερδίζει σε διαφάνεια), είναι πιο δύσκολο να διεκδικήσει την επιτυχία της είδησης και να τη διατηρήσει όπως τη διαμόρφωσε, εφόσον το διαδίκτυο δίνει τη δυνατότητα σε όλους τους χρήστες να αλλάξουν και να επαναδημοσιεύσουν την είδηση (Ess, 2013). Παραταύτα, και μόνο το γεγονός ότι οι διαδικτυακές μορφές δημοσιογραφίας δίνουν τη δυνατότητα στους χρήστες να ελέγξουν οι ίδιοι τις πηγές από τις οποίες γράφει ο δημοσιογράφος (τουλάχιστον στο

μεγαλύτερο βαθμό), αυτό εκ προοιμίου διασφαλίζει τη διαφάνεια της δημοσιογραφικής πρακτικής και προσδίδει κύρος, κυρίως σε επίπεδο ηθικό, στον επαγγελματία.

Η συζήτηση για την έννοια και την αντίληψη της λογοδοσίας του δημοσιογράφου είναι ευρεία και είναι σχεδόν πάντα μια συζήτηση σε επίπεδο ηθικής (με την έννοια του πολιτικώς ορθού, του δέοντος), είτε γίνεται στο πλαίσιο των παραδοσιακών, είτε στο πλαίσιο των διαδικτυακών Μέσων. Σε κάθε περίπτωση όμως, το πώς κάποιος αντιλαμβάνεται τη λογοδοσία σχετίζεται με το Μέσο, με την αξιοπιστία του γράφοντος και με τον τρόπο πρόσληψης από τα ακροατήρια (Hayes κ.α., 2007: 273). Ο Sawant (2003) συζητάει τη λογοδοσία στη δημοσιογραφία ως ένα από τα εχέγγυα της ελευθερίας του Τύπου, απαραίτητης για τη διατήρηση ενός υγιούς δημοκρατικού πολιτεύματος. Ως εκπρόσωπος ενός θεσμικού οργάνου (δικαστικός), θεωρεί ότι πρέπει να υπάρχει ελευθερία των Μέσων σε παγκόσμιο επίπεδο, αλλά και τα αντίστοιχα θεσμικά όργανα που διασφαλίζουν τη λογοδοσία από τους δημοσιογράφους. Σε παρόμοια λογική οι Newton κ.α. (2004) συζητούν τη δημοσιογραφία και τη λογοδοσία στο πλαίσιο αυτής ως ένα πολιτικό και πολιτισμικό χαρακτηριστικό των κοινωνιών, και σε αυτή την περίπτωση με την έννοια του ηθικού (του κοινωνικά ορθού). Θεωρούν ότι τα Μέσα πρέπει να λειτουργούν ελεύθερα από τον κρατικό έλεγχο αλλά αυτορρυθμιζόμενα. Τη σχέση της λογοδοσίας στη δημοσιογραφία με τη διατήρηση της δημοκρατίας συζητούν και ερευνητές όπως ο Waisbord (2000), ο Schultz (1998) και ο Ettema (2007) αναδεικνύοντας το ότι η συζήτηση για τη λογοδοσία των δημοσιογράφων είναι ένα ζήτημα πολιτικό- ηθικό και ενδογενές στη συζήτηση για δημοσιογραφική ηθική.

Τελευταίο σημείο στη συζήτηση των Hayes κ.α. (2007) είναι η αυτονομία των δημοσιογράφων και η πίστη τους στους πολίτες. Και αυτό το χαρακτηριστικό είναι αμιγώς πολιτικό-ηθικό, με την έννοια ότι η διατήρηση της αυτονομίας ενός δημοσιογράφου από οποιαδήποτε συμφέροντα σημαίνει αξιοπιστία και τήρηση της δεοντολογίας και της δημοσιογραφικής ηθικής. Στο έργο των μελετητών που αναφέρθηκαν προωτέρω, εκτός από τη λογοδοσία του δημοσιογράφου συνυποδηλώνεται –αν δεν εξετάζεται ρητά– και η αυτονομία του προκειμένου να επιβεβαιώνει τη φύση των Μέσων ως τέταρτης εξουσίας. Παρότι, βέβαια, αυτή η συνθήκη της διατήρησης της αυτονομίας είναι θεμιτή, δεν είναι συνήθως έμπρακτα

εφαρμοσμένη και ,ως εκ τούτου, ας επαναληφθεί εδώ ότι τόσο αυτό το στοιχείο, όσο και εκείνα της λογοδοσίας και της αυθεντικότητας συζητώνται ως ιδανικές συνθήκες στη δημοσιογραφική ηθική κυρίως, αλλά και σε σχέση με την εκάστοτε πολιτική και πολιτισμική συγκυρία. Η συνθήκη ειδικά της αυτονομίας είναι κάτι που θεωρείται από τους ερευνητές (π.χ. Hayes κ.α., 2007) ως μια συλλογική διεκδίκηση του επαγγέλματος είτε στο περιβάλλον των παραδοσιακών, είτε των ψηφιακών Μέσων. Στην περίπτωση όμως των διαδικτυακών Μέσων, αρκετές φορές οι συγγραφείς ιστολογίων (ή λογαριασμών στα κοινωνικά δίκτυα) λειτουργούν ως πυλωροί θεμάτων των μεγάλων δημοσιογραφικών οργανισμών, επιδιώκοντας ή δηλώνοντας ότι επιδιώκουν να συμβάλλουν στη διατήρηση του δημοκρατικού και συμμετοχικού χαρακτήρα του διαδικτύου, αλλά και της κοινωνίας ευρύτερα (Mithcell & Steele, 2005; Nordenstreng, 1998).

Συμπερασματικά, όπως έχει ήδη συζητηθεί σε προηγούμενα κεφάλαια του βιβλίου αυτού, οι φοιτητές καλούνται να μελετήσουν ό,τι έχει σχέση με τη δημοσιογραφική ηθική και τα συνεκτικά της στοιχεία, ως συνθήκες που ισχύουν σε θεωρητικό και εξιδανικευμένο επίπεδο και λιγότερο σε πρακτικό επίπεδο. Οφείλει δε κάποιος να τα εξετάζει σε σχέση με την εκάστοτε κουλτούρα, την εκάστοτε πολιτική, κοινωνική και πολιτισμική συγκυρία προκειμένου να μπορεί να αναγνωρίσει την κατασκευασμένη φύση τους, και να εμπλακεί σε κριτική συζήτηση των περιπτώσιολογικών μελετών που καλείται να προσεγγίσει.

Βιβλιογραφία του κεφαλαίου

Bell (2007). Applying ethical principles to digital age investigation. Στο C. Silverman (επιμ). *Verification Handbook* 2. Διαθέσιμο στο <https://datajournalism.com/read/handbook/verification-2/8-applying-ethical-principles-to-digital-age-investigation> (πρόσβαση στις 26/02/2018)

Cox, A. M. (2006, April 30). Matt Drudge: Redefining what's news. *Time*. Retrieved December 26, 2006, from <http://www.time.com/time/magazine/article/0,9171,1186874,00.html>

Ettema, J. S. (2007). Journalism as reason-giving: Deliberative democracy, institutional accountability, and the news media's mission. *Political Communication*, 24(2), 143-160.

Ess, C. (2013). *Digital media ethics*. London: Polity

Holt, K. (2012). Authentic journalism? A critical discussion about existential authenticity in journalism ethics. *Journal of Mass Media Ethics*, 27(1), 2-14.

Mitchell, B., & Steele, B. (2005, February 16). Earn your own trust, roll your own ethics, transparency and beyond.“ PoynterOnline. Retrieved September 17, 2006, from http://www.poynter.org/content/content_view.asp?id=78158

Newton, L. H., Hodges, L., & Keith, S. (2004). Accountability in the professions: Accountability in journalism. *Journal of Mass Media Ethics*, 19(3-4), 166-190.

Nordenstreng, K. (1998). Hutchins goes global. *Communication Law and Policy*, 3(3): 419-38.

Pew Research Center for the People and the Press. (2004, January 11). Cable and Internet loom large in fragmented political news universe. Retrieved December 26, 2006, from <http://people-press.org/reports/display.php3?ReportID=200>

Sawant, P. B. (2003). Accountability in journalism. *Journal of Mass Media Ethics*, 18(1), 16-28.

Schultz, J. (1998). *Reviving the fourth estate: Democracy, accountability and the media*. Cambridge University Press.

Sifry, D. (2006, November 6). State of the blogosphere, October, 2006. Sifry's Alerts. Retrieved December 27, 2006, from <http://www.sifry.com/alerts/archives/000443.html>

Singer, J. B., Domingo, D., Heinonen, A., Hermida, A., Paulussen, S., Quandt, T., ... & Vujnovic, M. (2011). *Participatory journalism: Guarding open gates at online newspapers*. John Wiley & Sons.

Stoker, K. (1995). Existential objectivity: Freeing journalists to be ethical. *Journal of Mass Media Ethics*, 10(1): 5–22.

Waisbord, S. (2000). *Watchdog journalism in South America: News, accountability, and democracy*. Columbia University Press.

Βιβλιογραφία για περαιτέρω μελέτη

Franklin, B., & Carlson, M. (Eds.). (2010). *Journalists, sources, and credibility: New perspectives*. Routledge.

Peters, C., & Broersma, M. J. (Eds.). (2013). *Rethinking journalism: Trust and participation in a transformed news landscape*. Routledge.

Lewis, S. C., Kaufhold, K., & Lasorsa, D. L. (2010). Thinking about citizen journalism: The philosophical and practical challenges of user-generated content for community newspapers. *Journalism Practice*, 4(2), 163-179.

Κεφάλαιο 11^ο: Ψηφιακά Μέσα και μετάλλαξη των αξιών στο πεδίο της δημοσιογραφικής ηθικής

Περίληψη

Με τη δημοσιογραφία να εφαρμόζεται πλέον μέσα στο πλαίσιο της εποχής των διαδικτυακών Μέσων, υπάρχουν φόβοι για το ότι έχει επέλθει μετάλλαξη στο επίπεδο των αξιών της δημοσιογραφικής ηθικής. Στη διδακτική αυτή ενότητα οι φοιτητές θα εξοικειωθούν με τη βιβλιογραφική συζήτηση για την εναλλακτική δημοσιογραφία και τη δημοσιογραφία στο πλαίσιο των διαδικτυακών Μέσων και θα εμπλακούν σε σχετική συζήτηση. Ζητούμενο της διδακτικής αυτής ενότητας είναι οι φοιτητές να ασκηθούν για μια ακόμη φορά στο να διαβάζουν ό,τι σχετίζεται με τη δημοσιογραφική ηθική και τις έννοιες που απαρτίζουν τη φύση της (αξίες, αντικειμενικότητα κλπ) ως έννοιες και πρακτικές που είναι κοινωνικά κατασκευασμένες και διαμορφώνονται δυναμικά ανάλογα με το χρόνο και την κουλτούρα.

Λέξεις –Κλειδιά

Ιστολογία, ιστος 2.0, εναλλακτική δημοσιογραφία, αντικειμενικότητα

Εισαγωγή

Η διδακτική ενότητα που πραγματεύεται το κεφάλαιο αυτό εγείρει το μεγάλο θέμα του βαθμού στον οποίο έχουν ενδεχομένως αλλάξει οι αξίες ή οι αρχές της δημοσιογραφικής ηθικής στο πλαίσιο των διαδικτυακών Μέσων. Ένα τέτοιο θέμα που έχει γίνει αντικείμενο συζήτησης στις Σπουδές Μέσων μέσα από διαφορετικές προσεγγίσεις (πολιτισμικές σπουδές, σπουδές δημοσιογραφίας, σχολή επιδράσεων των ΜΜΕ) δεν είναι δυνατό να εξαντληθεί σε μια μόνο διδακτική ενότητα ή ένα κεφάλαιο όπως είναι το παρόν. Παραταύτα θα γίνει μια προσπάθεια γενικότερης συζήτησης του θέματος μέσα από την κριτική ανάγνωση του κεφαλαίου της Έλσας Δεληγιάννη (2012) Ηθική και Δεοντολογία στα Νέα Μέσα υπό το πρίσμα των πολιτισμικών σπουδών (Ess 2013; 2011 με Consalvo). Η σύντομη αυτή συζήτηση στόχο έχει να εξοικειώσει τους φοιτητές με το ευρύ και επίκαιρο debate για το κατά πόσο οι αξίες εν γένει αλλά και η δημοσιογραφική ηθική έχει υποστεί αλλαγές στο

πλαίσιο της ψηφιακής εποχής. Οι κυριότερες αντικρουόμενες απόψεις υποστηρίζουν είτε ότι θα πρέπει να μιλήσουμε για νέας μορφής ηθικές αξίες και αρχές δημοσιογραφικής ηθικής, είτε ότι αυτές ήταν ανέκαθεν σταθερές και απλώς πλέον τις βλέπουμε να εφαρμόζονται στο πλαίσιο των διαδικτυακών Μέσων. Τη συζήτηση θα διευκολύνει και ένας μικρός σχολιασμός του συνοδευτικού υλικού της ενότητας αυτής, που είναι ένα βίντεο από ένα στρογγυλό τραπέζι για την προσαρμογή της κάλυψης των πεπραγμένων μέσα σε δικαστικές αίθουσες στην κάλυψη με τη χρήση διαδικτυακών Μέσων.

11.1. Το περίγραμμα της διδακτικής ενότητας

Στη διδακτική αυτή ενότητα σκοπός είναι οι φοιτητές να εξοικειωθούν με το πως ενδεχομένως ορίζουν κάποιες ομάδες τη δημοσιογραφική ηθική στο πλαίσιο των διαδικτυακών Μέσων. Επίσης, καλούνται πλέον να διαχειριστούν κριτικά την έννοια της *αντικειμενικότητας* όπως αυτή γίνεται αντιληπτή ως αξία της δημοσιογραφικής πρακτικής στην ψηφιακή εποχή έχοντας ήδη μελετήσει σε προηγούμενα κεφάλαια την ακραιφνώς σχετικιστική φύση της. Ως εκ τούτου, αναμένεται να είναι σε θέση να αναγνωρίζουν τόσο την ηθική και την πολιτική, όσο και την πολιτισμική και κοινωνικά κατασκευασμένη διάστασή της. Αυτό θα γίνει αποτελεσματικότερα αντιληπτό όταν ενημερωθούν από τη μελέτη του κεφαλαίου της Δεληγιάννη (2012) για τις αλλαγές που σημειώνει ότι επήλθαν στη δημοσιογραφική πρακτική με την εδραίωση των ιστολογίων (blogs) κάτι που θα αποτελέσει αφορμή για να κατανοήσουν καλύτερα για ποιους λόγους υπάρχει η συζήτηση για πιθανή μετάλλαξη αξιών.

Σε αντίθεση με την πρακτική μελέτης που προτίνεται για τις άλλες διδακτικές ενότητες, σε αυτό το κεφάλαιο θα εξηγήσω γιατί είναι προτιμότερο οι φοιτητές να μελετήσουν πρώτα την ακαδημαϊκή πηγή, στη συνέχεια να εκπονήσουν την άσκηση κλειστού τύπου (Σωστο-Λάθος), αμέσως μετά να παρακολουθήσουν το συνοδευτικό βίντεο και τέλος, να εκπονήσουν την άσκηση και να συμμετάσχουν στη σχετική συζήτηση. Στην προκειμένη περίπτωση η ακαδημαϊκή πηγή προσφέρει στους φοιτητές ένα πρώτο πλαίσιο σκέψης για τις αλλαγές που έχουν επέλθει στον τρόπο που αντιλαμβανόμαστε τη δημοσιογραφική πρακτική αλλά και στον τρόπο που λαμβάνει πια χώρα, δεδομένης της εδραιωμένης χρήσης των διαδικτυακών Μέσων. Έχοντας ασκηθεί στην κατανόηση και διαχείριση του ακαδημαϊκού κειμένου μέσα

από τη μελέτη και την άσκηση κλειστού τύπου, οι φοιτητές θα μπορέσουν να παρακολουθήσουν με μεγαλύτερη αποτελεσματικότητα το συνοδευτικό υλικό.

11.2. Μια κριτική συζήτηση της βιβλιογραφίας για τη διδακτική ενότητα

Στην ενότητα αυτή, πριν προχωρήσουμε στην κριτική ανάγνωση της βιβλιογραφίας που προσφέρεται προς μελέτη, θα προβούμε σε ένα σύντομο σχολιασμό του συνοδευτικού υλικού της ενότητας. Ο λόγος που ο σχολιασμός αυτός εντάσσεται στην ενότητα αυτή, είναι διότι έχει σημασία οι φοιτητές να αντιληφθούν πως όσα συζητώνται σε θεωρητικό επίπεδο για τη δημοσιογραφική πρακτική και ηθική, βρίσκουν εφαρμογή, ή εμπόδια στην εφαρμογή σε συγκεκριμένες περιστάσεις. Το συγκεκριμένο βίντεο είναι χρήσιμο για τη διδακτική αυτή ενότητα διότι δίνει μια ιδέα για το πως διαχειρίζονται οι δημοσιογράφοι τις πιθανές συστημικές αγκυλώσεις που μπορεί να αντιμετωπίζουν στη διάρκεια του επαγγέλματός τους αλλά και το πως επιχειρούν να ισορροπήσουν αυτές τις αγκυλώσεις με τις αλλαγές που φέρνει η τεχνολογία στο δημοσιογραφικό επάγγελμα.

11.2.1. Ένας σύντομος σχολιασμός του συνοδευτικού υλικού

Το στρογγυλό τραπέζι που παρουσιάζεται στο βίντεο αφορά σε μια πολύ ενδιαφέρουσα ακαδημαϊκά πτυχή των δημοσιογραφικών σπουδών που είναι το δικαστικό ρεπορτάζ και η κάλυψη των πεπραγμένων των διακοστηρίων μέσα στην αίθουσα. Όπως γίνεται αντιληπτό, πέρα από το ενδιαφέρον που μπορεί να έχουν για τα ακροατήρια κάποιες –συνήθως μεγάλες- υποθέσεις, η κάλυψη των δικαστικών υποθέσεων, ειδικά όσων είναι δημόσιου ενδιαφέροντος, είναι μια πολύπλοκη διαδικασία προς μελέτη για τους εξής λόγους:

- Συνήθως υποθέσεις που λαμβάνουν κάλυψη από τα ΜΜΕ είναι πολιτικής ή ζωτικής σημασίας κοινωνικής φύσης και ως εκ τούτου είναι υποθέσεις δημόσιου ενδιαφέροντος
- Σε τέτοιες υποθέσεις οι εμπλεκόμενες πλευρές αποτελούν μεγαλύτερης σημασίας πηγές για το δημοσιογραφικό ρεπορτάζ και επομένως είναι σημαντικός παράγοντας στην ακαδημαϊκή ανάλυση του θέματος (βλ. Manning, 2007)

- Ο τρόπος με τον οποίο καλύπτονται οι δικαστικές υποθέσεις είναι ιδιαίτερα σημαντικός στην ακαδημαϊκή συζήτηση εφόσον σε κάποιες χώρες όπως στην Ελλάδα και στο ανώτατο δικαστήριο των ΗΠΑ απαγορεύεται η οποιασδήποτε φύσης λήψη οπτικοακουστικού υλικού¹⁹. Αυτό σημαίνει ότι οι δημοσιογράφοι αναπτύσσουν το ρεπορτάζ τους στη βάση των επίσημων και ανεπίσημων πηγών του διαστηρίων και των εμπλεκόμενων πλευρών και στη βάση των αποφάσεων.
- Εγείρονται σοβαρά ζητήματα ηθικής που σχετίζονται τόσο με τον τρόπο που οι δημοσιογράφοι πλαισιώνουν λεκτικά τις εξελίξεις μιας υπόθεσης και τα πρόσωπα που συμμετέχουν, όσο και με το βαθμό στον οποίο ενσωματώνουν στο ρεπορτάζ τους τη γνώμη που συνήθως απορρέει από την εμπειρία τους
- Σε χώρες όπου η δικαστική διαδικασία λαμβάνει χώρα κεκλεισμένων των θυρών εγείρει επίσης θέματα διαφάνειας των θεσμών και αποτελεί παράγοντα κατανόησης της εκάστοτε πολιτικής και κοινωνικής κουλτούρας.

Η σημασία λοιπόν της συζήτησης για το βαθμό στον οποίο το Ανώτατο Δικαστήριο των ΗΠΑ αλλά και τα αμερικανικά δικαστήρια εν γένει, έχουν προσαρμοστεί στις συνθήκες κάλυψης της λειτουργίας τους από τα Μέσα στο πλαίσιο των διαδικτυακών Μέσων έχει ιδιαίτερη σημασία στην ακαδημαϊκή συζήτηση.

Όσον αφορά τη συζήτηση που παρακολουθεί κάποιος στο βίντεο, οι κανονισμοί του Ανώτατου Δικαστηρίου των ΗΠΑ δεν επιτρέπουν κανένα είδος δημοσιογραφικής κάλυψης περαν των γραπτών σημειώσεων από το δημοσιογράφο χωρίς κάποιο ηλεκτρονικό μέσο (Davis, 2014). Σκοπός της συζήτησης είναι να αναδειχθεί το αν και σε ποιο βαθμό το Ανώτατο Δικαστήριο των ΗΠΑ αλλά και τα μικρότερα δικαστήρια έχουν προσαρμοστεί στη διάχυση και εδραίωση των διαδικτυακών Μέσων τόσο ως ενός μέσου δημοσιογραφικής κάλυψης των διαδικασιών αλλά και ως ενός μέσου δημοσιοποίησης των πεπραγμένων τους (μέσω των ιστοσελίδων κάθε σχετικού οργάνου ή θεσμού). Ένα από τα σημαντικά θέματα της συζήτησης είναι ο βαθμός στον οποίο έχει –ενδεχομένως– αλλάξει η δουλειά ενός δημοσιογράφου που καλύπτει το δικαστικό ρεπορτάζ και την αίθουσα του Ανώτατου Δικαστηρίου εν γένει πάλι υπό το πρίσμα των αλλαγών που έχουν επιφέρει σε κάποιες πτυχές της δημοσιογραφικής πρακτικής τα ψηφιακά Μέσα.

---

¹⁹ Στην Ελλάδα επιτρέπεται μόνο η λήψη κάποιων φωτογραφιών από διαπιστευμένους φωτοδημοσιογράφους

Η Towner (2004), ως ακαδημαϊκός, δίνει μια συνολική εικόνα του βαθμού στον οποίο τα διαδικτυακά Μέσα έχουν επιφέρει αλλαγές στην πολιτική κουλτούρα της Αμερικής σε επίπεδο επικοινωνίας (καμπάνιες, εκλογές, επικοινωνιακή πολιτική πολιτικών προσώπων και θεσμών), καθώς και στην πολιτική και κοινωνική συμμετοχή των πολιτών τόσο στη δημόσια σφαίρα. Εκεί εντοπίζει και τις αλλαγές στη δημοσιογραφική πρακτική σημειώνοντας ότι αλλάζει διότι τόσο τα νέα Μέσα όσο και τα ακροατήριά τους, αλλά και οι παραγωγοί περιεχομένου (όπως οι πολιτικοί δρώντες για παράδειγμα) δημιουργούν συνθήκες που οδηγούν στην ανάγκη παραγωγής ειδήσεων σε χρόνο. Αντίστοιχα, οι δημοσιογράφοι που καλύπτουν το δικαστικό ρεπορτάζ καλούνται να καλύψουν τις υποθέσεις όσο πιο άμεσα γίνεται, ειδικά στις περιπτώσεις που οι δικαστές κάποιων αιθουσών επιτρέπουν τη χρήση κάποιων μέσων για άμεση ανάρτηση ειδήσεων μέσα από κοινωνικά δίκτυα ή τις ιστοσελίδες των Μέσων για τα οποία εργάζονται. Από την άλλη, οι ίδιοι οι θεσμοί έχουν τη δυνατότητα μέσα από τις ιστοσελίδες τους να ενημερώνουν τα ακροατήρια για τις αποφάσεις τους, τα πρακτικά των υποθέσεων αλλά τις διαδικασίες που ακολουθούν. Παράλληλα, σημειώνει και κάποια –κατα τη γνώμη της αρνητικά στοιχεία της διαδικτυακής δημοσιογραφικής κουλτούρας που σχετίζονται με το ότι οι δημοσιογράφοι αναρτούν μεν ταχύτατα την πληροφορία ως είδηση αλλά δεν έχουν το χρόνο να συντάξουν ένα ολοκληρωμένο –λεπτομερέστερο ρεπορτάζ. Επίσης, σε κάποιες περιπτώσεις που απαγορεύεται ρητά η χρήση μέσων καταγραφής και δημοσιοποίησης μέσα στη δικαστική αίθουσα, η πληροφορία ή η είδηση μπορεί να προέλθει από ανεπιβεβαίωτες πηγές, από απόψεις ή από προσωρινές πληροφορίες και ως εκ τούτου να διαφέρει από τις επόμενες εξελίξεις ή την τελική έκβαση της δικαστικής υπόθεσης.

Το μεγαλύτερο μέρος της συζήτησης καλύπτουν δημοσιογράφοι του δικαστικού ρεπορτάζ από μεγάλου βεληνεκούς και αναγνωρισιμότητας Μέσα όπως το NBC, η New York Times, η Washington Post, η USA Today και οι Legal Times. Ας σημειωθεί εδώ ότι η σημασία που έχει το δικαστικό ρεπορτάζ στην αμερικάνικη δημόσια σφαίρα και ως εκ τούτου στη δημοσιογραφική πρακτική προκύπτει και από το γεγονός ότι υπάρχει ξεχωριστό Μέσο που αφορά ζητήματα νομοθεσίας, δικαστικά κλπ. Αλλά και το ότι υπάρχει ξεχωριστή ιδιότητα ανταποκριτή από το Ανώτατο Δικαστήριο. Η ρητορική της διαφάνειας και της καθαρότητας είναι μια από τις σημαντικότερες πολιτικές –με την ευρύτερη έννοια του πολιτικού- ρητορικές της

αμερικάνικης δημοσιογραφικής κουλτούρας και εν γένει της δημόσιας σφαίρας. Ως εκ τούτου, βασικό θέμα συζήτησης των δημοσιογράφων είναι η κριτική προσέγγιση της έννοιας και της εφαρμογής της διαφάνειας στον τρόπο κάλυψης των διακοστικών υποθέσεων.

Πιο συγκεκριμένα, όλοι οι επόμενοι ομιλητές εστιάζουν σε τρία σημεία στην προσέγγισή τους: καταρχάς, στην προσωπική τους εμπειρία ως ανταποκριτές από το Ανώτατο Δικαστήριο τόσο πριν τα διαδικτυακά Μέσα όσο και τώρα και δεύτερον, στον τρόπο που το Ανώτατο Δικαστήριο ρυθμίζει (αυτόνομα) το βαθμό και τον τρόπο πρόσβασης των δημοσιογράφων στα πεπραγμένα και στην εξέλιξη της δίκης. Τρίτον, στο βαθμό που μέσα από τις ιστοσελίδες των δικαστικών θεσμών και του Ανώτατου Δικαστηρίου ειδικά διασφαλίζεται η διαφάνεια στην πληροφόρηση για το δικαστήριο και υποστηρίζεται το έργο των δημοσιογράφων σε επίπεδο ενημέρωσης (Mauro, 2014; Williams, 2014; Liptak, 2014; Barnes, 2014). Με μια προσεκτική παρακολούθηση της συζήτησης προκύπτει ότι οι δημοσιογράφοι, που βρίσκονται σε ένα δημόσιο φόρουμ μιας δημοκρατικής χώρας, αντλούν από την ιδιότητά τους ως πολιτικών δρώντων για να ασκήσουν κριτική τόσο στον κανονισμό του Ανώτατου Δικαστηρίου για τη δημοσιογραφική πρακτική όσο και στο βαθμό διαφάνειας των πεπραγμένων του θεσμού μέσα από τα διαδικτυακά Μέσα. Η αναφορά τους στα Μέσα και νέα Μέσα είναι μάλλον περιφερειακή και εξυπηρετεί στο να μιλήσουν από μια κριτική σκοπιά, προβάλλοντας την επαγγελματική ταυτότητα του έμπειρου δημοσιογράφου, του εξειδικευμένου στο δικαστικό ρεπορτάζ και την ταυτότητα του δημοσιογράφου εν γένει.

Συμπερασματικά, η συζήτηση αυτή είναι ενδιαφέρουσα καταρχάς γιατί αναδεικνύει το γεγονός ότι όταν μιλάει κανείς για μετάλλαξη αξιών στο πλαίσιο των διαδικτυακών Μέσων, οφείλει να παρακολουθεί τις ευρύτερες πολιτισμικές και θεσμικές διεργασίες που γίνονται με αφορμή τις τεχνολογικές αλλαγές ή ανεξάρτητα από αυτές. Επίσης είναι σημαντική γιατί αναδεικνύει τα διάφορα θέματα που ανακύπτουν στη δημοσιογραφική πρακτική από τη λειτουργία παγιωμένων και συγκεκριμένης φύσης θεσμών όπως είναι τα δικαστήρια. Τέλος, αναδεικνύει ποια είναι η ατζέντα για ένα συγκεκριμένο θέμα ανάλογα με την ιδιότητα εκείνου που το συζητάει και την εμπλοκή του στο θέμα (εν προκειμένω η διαφορά ανάμεσα στους ακαδημαϊκούς ερευνητές και τους δημοσιογράφους).

11.2.2. Η έννοια της αντικειμενικότητας και της εμπιστοσύνης στο πλαίσιο των εναλλακτικών Μέσων και της διαδικτυακής δημοσιογραφικής πρακτικής

Όπως έχει ήδη αναφερθεί και σε προηγούμενο κεφάλαιο, η δουλειά της Έλσας Δεληγιάννη αντλεί ως επί το πλείστον από τη νομική και θεσμοθετική προσέγγιση των Μέσων και ως εκ τούτου, ενώ συχνά περιλαμβάνει μια ιστορική διάσταση για την εξέλιξη θεσμική κατοχύρωση της δημοσιογραφικής δεοντολογίας και ηθικής, εντούτοις συχνά λείπει η πολιτισμική πλαισίωση ή διάσταση των εξελίξεων αυτών. Η συζήτησή της για την ηθική και δεοντολογία στα Νέα Μέσα πραγματεύεται το θέμα της αντικειμενικότητας και της αξιοπιστίας της δημοσιογραφικής πρακτικής μέσα από την ανάπτυξη των ιστολογίων –κυρίως των προσωπικών ιστολογίων που ως επί το πλείστον αναδείχθηκαν νωρίτερα από τη διάχυση και εδραίωση των κοινωνικών δικτύων και του micro-blogging.

Η συζήτησή της ξεκινά από τη βασική αρχή δεοντολογίας ότι ο δημοσιογράφος ‘οφείλει’ να αναζητά και να εντοπίζει την ‘αλήθεια’, ‘ελέγχοντας’ την πολιτική εξουσία και καταγγέλοντας τις ‘ανεπάρκειές’ της (Δεληγιάννη, 2012: 239). Σε προηγούμενα κεφάλαια όροι όπως οι παραπάνω έχουν προσεγγιστεί ως σχετικοί και κοινωνικά και πολιτισμικά κατασκευασμένοι και ως εκ τούτου έκθετοι στην εκάστοτε κοινωνική, πολιτική και δημοσιογραφική κουλτούρα. Μπαίνουν σε εισαγωγικά ακριβώς για να δηλωθεί ο σχετικός χαρακτήρας τους και για να υπενθυμίζουν στους αναγνώστες του βιβλίου αυτού την ανάγκη για κριτική προσέγγιση τέτοιων όρων και των αντίστοιχων δημοσιογραφικών αξιών και της εφαρμογής τους από τους δημοσιογράφους. Νωρίτερα έχει σχολιαστεί η φύση της δημοσιογραφικής ηθικής ως μιας εξιδανικευμένης συνθήκης και επομένως, η αντιμετώπισή της ως τέτοιας μπορεί να βοηθήσει τον εκάστοτε μελετητή να την παρακολουθεί ως φαινόμενο και όχι ως προϋπόθεση²⁰.

Το ζήτημα της αντικειμενικότητας στη συζήτηση της Δεληγιάννη στο κεφάλαιο αυτό είναι κεντρικό. Στην αρχή του κεφαλαίου μιλάει για απαξίωση της αντικειμενικότητας στο πλαίσιο των διαδικτυακών Μέσων και μέσα από τη συζήτησή της για τη δημοσιογραφία στα εναλλακτικά Μέσα καταλήγει στο

---

²⁰ Δηλαδή να την παρακολουθεί ως κριτικός παρατηρητής και όχι ως εμπλεκόμενος –δηλαδή ασπαζόμενος αυτή τη συνθήκη εκ προοιμίου.

συμπέρασμα ότι η αντικειμενικότητα έχει αντικατασταθεί από την εμπιστοσύνη και την αξιοπιστία του επαγγελματία δημοσιογράφου ή του γράφοντος (στην περίπτωση της δημοσιογραφίας πολιτών) (Δεληγιάννη, 2012: 256). Η συζήτησή της για την αντικειμενικότητα ξεκινάει με μια σύντομη ιστορική αναδρομή για να εξηγήσει την ενσωμάτωσή της ως δημοσιογραφικής αξίας και προχωράει με την αναφορά στην ηθική και πολιτική της διάσταση και στο πως ενδεχομένως διαμορφώνεται η φύση της στο πλαίσιο των εναλλακτικών Μέσων.

Από την προσέγγισή –και παρότι δεν το συζητάει αναλυτικά- προκύπτει ότι η αντικειμενικότητα –όπως έχει ήδη συζητηθεί στο βιβλίο αυτό- είναι μια έννοια ιστορικά, κοινωνικά και πολιτισμικά προσδιορισμένη. Όπως σημειώνουν οι Wilkins & Brennen (2004) η καθιέρωση της δημοσιογραφικής ηθικής (και άρα της αντικειμενικότητας ως πτυχής της) προήλθε από την επιθυμία των δημοσιογράφων της Νέας Υόρκης στις αρχές του 20^{ου} αι. να διαχωρίσουν την λεγόμενη ‘σοβαρή’ – πολιτική και κοινωνική- δημοσιογραφία, από την ‘κίτρινη’ και τη jazz δημοσιογραφία (βλ. Κεφ. 4). Επίσης, ο βαθμός ηθικής δέσμευσης του δημοσιογράφου και η πολιτική της φύση είναι πτυχές αμοιγώς πολιτισμικά προσδιορισμένες εφόσον σχετίζονται με το πως είναι κατασκευασμένη η έννοια του πράττειν ηθική μέσα σε μια δεδομένη ιστορική και πολιτισμική συγκυρία (Ess, 2013; Rose, 1989/1999). Και βέβαια η έννοια της διαμόρφωσης ενός ηθικά προσδιορισμένου τρόπου ζωής έχει να κάνει με τη διαμόρφωση ενός κοινωνικά αποδεκτού τρόπου ζωής (Foucault, 1986/2012). Στο πλαίσιο της λογικής αυτής οι ο Ess (2013) σημειώνει ότι ενδεχομένως να πρέπει κανείς να μιλάει για προσαρμογή ήδη εδραιωμένων αξιών στο πλαίσιο των νέων Μέσων και όχι για την αναδιαμόρφωση ή αναζήτηση νέων ηθικών αξιών. Οι πολλές και διαφορετικές πολιτισμικές προσλαμβάνουσες στις οποίες μας δίνουν πρόσβαση τα νέα Μέσα δε σηματοδοτούν τη λήξη ή την αποκύρξη των πολιτισμικών και κοινωνικών κωδίκων με τους οποίους ο εκάστοτε χρήστης-κοινωνός της διαδικτυακής πληροφορίας έχει διαμορφωθεί ως κοινωνικό ον. Για το λόγο αυτό, προκύπτει η θέση του McNamara (2010) στην οποία αναφέρεται η Δεληγιάννη, ότι η δημοσιογραφία δεν εκπλήρωνε ποτέ τη δέσμευσή της για αληθινή περιγραφή των γεγονότων, εφόσον η αρχή της αντικειμενικότητας δεν εκπλήρωνε ιστορικά τις εκάστοτε προσδοκίες της ως αξίας (2012: 243). Χωρίς λοιπόν την απαραίτητη πολιτισμική πλαισίωση των ιστορικών

εξελιξεν και χωρις την αποδοχή ότι η αντικειμενικότητα και η αλήθεια είναι έννοιες κοινωνικά κατασκευασμένες, η ανάλυση ενός ερευνητή εγείρει κριτικά ερωτήματα.

Μέσα από μια συζήτηση για την άνοδο και χρήση των εναλλακτικών Μέσων και συγκεκριμένα των ιστολογίων (blogs) που τα τελευταία χρόνια τα συναντάμε περισσότερο με τη μορφή βίντεο ιστολογίων (vlog), η Δεληγιάννη επιχειρεί να δείξει τις διαφορές ανάμεσα στους επαγγελματίες δημοσιογράφους και τους ερασιτέχνες διαχειριστές ιστολογίων. Σημειώνει τον προσωπικό και υποκειμενικό χαρακτήρα των κειμένων, το γεγονός ότι όσα δημοσιεύονται αντλούν τις περισσότερες φορές από προσωπικές εμπειρίες και γνώμες και από ανεπιβεβαίωτες και όχι επίσημες πηγές (Δεληγιάννη, 2012: 244).

Εδώ πρέπει να προσθέσει κανείς όμως κανείς ότι ιστολόγια ή προσωπικές ιστοσελίδες έχουν πολλοί δημοσιογράφοι επαγγελματίες και συνήθως ο χαρακτήρας τους είναι εξίσου επαγγελματικός όσο και η δουλειά τους στο πλαίσιο ενός Μέσου. Επομένως το γεγονός ότι τα ιστολόγια αποτελούν πιο διαδραστική πηγή ενημέρωσης ή μια πλατφόρμα για την ανάπτυξη της δημοσιογραφίας των πολιτών δε σημαίνει ότι αυτομάτως αποκτούν την έννοια του εναλλακτικού Μέσου. Μάλιστα, το γεγονός ότι οι περισσότεροι οργανισμοί Μέσων αλλά και πάρα πολλοί δημοφιλείς δημοσιογράφοι έχουν τις ιστοσελίδες τους που είναι ένα κράμα ενημερωτικού και ποικίλου χαρακτήρα και προσωπικής άποψης δείχνει ότι αυτή η μορφή της εναλλακτικής ενημέρωσης έχει γίνει επαγγελματική δραστηριότητα(π.χ. το *Επίκος* του Νίκου Χατζηνικολάου, το *the toe* της Έλλης Στάη). Αντίστοιχα το γεγονός ότι τα ιστολόγια, τα κοινωνικά δίκτυα ή οι πλατφόρμες τύπου Tube δίνουν τη δυνατότητα ατομικής έκφρασης δε σημαίνει απαραίτητα ένα πιο πλουραλιστικό διαδικτυακό δημόσιο χώρο εφόσον τα αγνωρίσιμα και δημοφιλή sites εξακολουθούν να συγκεντρώνουν μεγαλύτερη επισκεψιμότητα και αναγνωρισιμότητα.

Από μια άλλη σκοπιά της συζήτησης, η κινητοποίηση της κοινής γνώμης (collective mobilization) για ένα θέμα (Δεληγιάννη, 2012: 248) ή ενίσχυση της συμμετοχής των χρηστών (civic participation) –κάτι που εν γένει κάνει το διαδίκτυο (Dhalgren, 2000), εξαρτάται από την συμμετοχική κουλτούρα μιας χώρας (βλ. Deuze, 2006), την κουλτούρα της στον ακτιβισμό και την κοινωνική και πολιτική δραστηριότητα(πχ. Hadler & Haller, 2011), αλλά και στη φύση του σκοπού για τον οποίο γίνεται η κινητοποίηση(όπως έγινε για παράδειγμα με τη διαμαρτυρία των

Μουσουλμάνων για τα καρτούν του Μωάμεθ, βλ. Wilkins & Brennen, 2004). Για να μελετήσει κανείς καθολικά το ρόλο των διαδικτυακών Μέσων στην κοινωνική κοινητοποίηση και πολιτική συμμετοχή είναι απαραίτητη η μελέτη των παραπάνω συνιστωσών σε επιστημολογικό επίπεδο.

Τέλος, θα ήθελα να εστιάσω σε ένα ακόμη σημείο της συζήτησης της Δεληγιάννη (2012): Όπως σημειώνει ο Ess (2013), φαίνεται ότι η χρήση των νέων τεχνολογιών, η ένταξή μας σε διαφορετικές κοινότητες διαδικτυακές και ο τρόπος που διαχειριζόμαστε τον εαυτό μας στο διαδίκτυο διαμορφώνεται μέσα από τους ίδιους πολιτισμικούς και κοινωνικούς και ευρύτερα πολιτικούς κώδικες με τους οποίους δρούμε ως κοινωνικά όντα μέσα στην κουλτούρα που έχουμε διαμορφωθεί. Με αυτή τη λογική οφείλουμε καταρχάς να αποδομήσουμε τόσο τον υπέρμετρο ενθουσιασμό για την έλευση των νέων τεχνολογιών όσο και τη φοβική απαισιοδοξία που συχνά τις συνοδεύει (Buckingham, 2006). Ακολούθως, εδώ και περίπου 25 χρόνια οι ψηφιακές τεχνολογίες είναι μέρος της δυτικής κουλτούρας και ως εκ τούτου ίσως να πρέπει όντως να αρχίσουμε να της μελετάμε σε όλο το φάσμα των Σπουδών Μέσων (κάτι που ήδη κάνουν οι Πολιτισμικές Σπουδές) ως μια ακόμα πολιτισμική, πολιτική και κοινωνική δραστηριότητα μέσα στο πλαίσιο αυτής ακριβώς της κουλτούρας. Συνεπώς, ενδεχομένως να είναι πιο πρόσφορο το να λάβουμε ως δεδομένο ότι κανόνες και τρόποι αυτορρύθμισης στο πλαίσιο των διαδικτυακών Μέσων υπάρχουν γιατί εκτός από μέλη διαδικτυακών κοινοτήτων εξακολουθεί ο κάθε ένας να είναι εκ προοιμίου και κοινωνός της δυτικής και της εκάστοτε εθνικής κουλτούρας.

Βιβλιογραφία του κεφαλαίου

Buckingham, D. (2006). Is there a digital generation. *Digital generations: Children, young people, and new media*, 1-13.

Consalvo, M., & Ess, C. (Eds.). (2011). *The handbook of internet studies* (Vol. 14). London: John Wiley & Sons.

Dahlgren, P. (2000). The Internet and the democratization of civic culture. *Political Communication*, 17(4), 335-340.

Deuze, M. (2006). Ethnic media, community media and participatory culture. *Journalism*, 7(3), 262-280.

Ess, C. (2013). *Digital media ethics*. London: Polity

Foucault, M. (1986/ 2012). *The history of sexuality, Vol. 3: The care of the self*. London Vintage.

Hadler, M., & Haller, M. (2011). Global activism and nationally driven recycling: The influence of world society and national contexts on public and private environmental behavior. *International Sociology*, 26(3), 315-345.

Rose, N. (1989/1990). *Governing the soul: the shaping of the private self*. Taylor & Francis/Routledge.

Οπτικοακουστικό υλικό

Barnes, R. (2014). *Supreme courtcoverage and digital Age*. Roundtable discussion for the Association for Education in Journalism and Mass Communication (AEJMC). Διαθέσιμο στο <https://www.c-span.org/video/?314458-2/journalists-discuss-supreme-court-digital-age> (πρόσβαση 27/02/2018)

Davies, R. (2014). *Supreme courtcoverage and digital Age*. Roundtable discussion for the Association for Education in Journalism and Mass Communication (AEJMC). Διαθέσιμο στο <https://www.c-span.org/video/?314458-2/journalists-discuss-supreme-court-digital-age> (πρόσβαση 27/02/2018)

Liptak, A. (2014). *Supreme courtcoverage and digital Age*. Roundtable discussion for the Association for Education in Journalism and Mass Communication (AEJMC). Διαθέσιμο στο <https://www.c-span.org/video/?314458-2/journalists-discuss-supreme-court-digital-age> (πρόσβαση 27/02/2018)

Mauro, T. (2014). *Supreme courtcoverage and digital Age*. Roundtable discussion for the Association for Education in Journalism and Mass Communication (AEJMC). Διαθέσιμο στο <https://www.c-span.org/video/?314458-2/journalists-discuss-supreme-court-digital-age> (πρόσβαση 27/02/2018)

Towner, T. (2014). *Supreme courtcoverage and digital Age*. Roundtable discussion for the Association for Education in Journalism and Mass Communication (AEJMC). Διαθέσιμο στο <https://www.c-span.org/video/?314458-2/journalists-discuss-supreme-court-digital-age> (πρόσβαση 27/02/2018)

Williams, P. (2014). *Supreme courtcoverage and digital Age*. Roundtable discussion for the Association for Education in Journalism and Mass Communication (AEJMC). Διαθέσιμο στο <https://www.c-span.org/video/?314458-2/journalists-discuss-supreme-court-digital-age> (πρόσβαση 27/02/2018)

Βιβλιογραφία για περαιτέρω μελέτη

Domingo, D., Quandt, T., Heinonen, A., Paulussen, S., Singer, J. B., & Vujnovic, M. (2008). Participatory journalism practices in the media and beyond: An international comparative study of initiatives in online newspapers. *Journalism practice*, 2(3), 326-342.

Johnson, T. J., & Kelly, J. D. (2003). Have new media editors abandoned the old media ideals? The journalistic values of online newspaper editors. *Atlantic Journal of Communication*, 11(2), 115-134.

Matheson, D. (2004). Weblogs and the epistemology of the news: Some trends in online journalism. *New media & society*, 6(4), 443-468.

Allan, S., & Thorsen, E. (Eds.). (2009). *Citizen journalism: Global perspectives* (Vol. 1). Peter Lang.

Κεφάλαιο 12°: Δημοσιογραφία και διαδίκτυο

Περίληψη

Δεδομένης της προσαρμογής της δημοσιογραφίας στο πλαίσιο των διαδικτυακών Μέσων πολλοί ερευνητές προέβησαν σε μια τυπολογία των διαθέσιμων μορφών διαδικτυακής δημοσιογραφικής πρακτικής. Στο κεφάλαιο αυτό οι φοιτητές καλούνται να εξοικειωθούν με μια από αυτές τις προσεγγίσεις ώστε να έχουν μια στοιχειώδη εικόνα για το πως ενδεχομένως μελετάται η δημοσιογραφία σε επίπεδο φύσης και οργάνωσης. Πέρα από τη μελέτη της βιβλιογραφίας οι φοιτητές έχουν τη δυνατότητα να ασκηθούν στο αν κατανόησαν τη βιβλιογραφία και μπορούν να την παρουσιάσουν κριτικά.

Λέξεις –Κλειδιά

Δημοσιογραφία, διαδίκτυο, πολυμεσικότητα, διαδραστικότητα, υπερκειμενικότητα, διαδικτυακές μορφές δημοσιογραφίας

Εισαγωγή

Το ζήτημα της δημοσιογραφίας στο διαδίκτυο ή της διαδικτυακής δημοσιογραφίας (σε κάποιες περιπτώσεις είναι διαφορετικές πρακτικές) είναι ένα πολυσχιδές θέμα μέσα στην ακαδημαϊκή έρευνα και συζήτηση για τη δημοσιογραφία. Θεωρείται ότι με την εδραίωση του διαδικτύου η δημοσιογραφία έχει αλλάξει άρδην και όχι μόνο σε επίπεδο δημοσιογραφικής δεοντολογίας και ηθικής. Συζητήσεις αφορούν τη φύση καθαυτή του επαγγέλματος, το ρόλο του δημοσιογράφου στο δημόσιο χώρο του διαδικτύου, την οργανωσιακή λειτουργία των παραδοσιακών οργανισμών ΜΜΕ και των διαδικτυακών Μέσων, τη δημοσιογραφική ηθική και το καθαυτό παράγωγο του διαδικτυακού περιβάλλοντος, τη δημοσιογραφία πολιτών. Λόγω των δυσκολιών να καλυφθεί σε όλο της το εύρος το θέμα αυτό, στο κεφάλαιο αυτό θα γίνει μια συνοπτική συζήτηση για τη δημοσιογραφία στο διαδίκτυο με άξονα τη βιβλιογραφική πηγή που προτείνεται στη διδακτική αυτή ενότητα.

Με τη μελέτη της πηγής της ενότητας και την ανάγνωση του συνοδευτικού υλικού, οι φοιτητές αναμένεται να εξοικειωθούν με μια από τις διαθέσιμες τυπολογίες της διαδικτυακής δημοσιογραφίας αλλά και με τα στοιχεία που τη διαφοροποιούν

ενδεχομένως από την παραδοσιακή δημοσιογραφία. Μελετώντας τα βασικά χαρακτηριστικά της διαδικτυακής δημοσιογραφίας, οι φοιτητές είναι σε θέση να τα αναγνωρίσουν σε πρακτικό επίπεδο αλλά και να καταγράψουν τα δημοσιογραφικά είδη στο διαδίκτυο. Ο σημαντικότερος παραταύτα στόχος του κεφαλαίου αυτού είναι οι φοιτητές να αντιληφθούν ότι η συζήτηση για τη δημοσιογραφία και το διαδίκτυο είναι πολύ ευρύτερη από αυτή που επιχειρείται μέσα από αυτή τη διδακτική ενότητα και να ασκηθούν στην αναζήτηση ευρύτερων ζητημάτων που εγείρονται στο πλαίσιο της δημοσιογραφικής ηθικής στο διαδίκτυο.

12.1. Το περίγραμμα της διδακτικής ενότητας

Η ενότητα αυτή σε επίπεδο εργασίας εκ μέρους των φοιτητών είναι παρόμοια με όσες έχουν προηγηθεί. Οι φοιτητές έχουν στη διάθεσή τους μια κύρια ακαδημαϊκή πηγή και συνοδευτικό υλικό προκειμένου να υλοποιήσουν τρεις ασκήσεις, δυο κλειστού τύπου και μια ανοικτού. Προτείνεται οι φοιτητές να μελετήσουν πρώτα το κείμενο του Deuze 2011 και να εκπονήσουν τις ασκήσεις που προβλέπονται για τη διδακτική αυτή ενότητα.

Στη συνέχεια κρίνεται σκόπιμο να δουν το συνοδευτικό βίντεο για δυο λόγους: ενώ είναι ένα υλικό που δε μπορεί να χρησιμοποιηθεί ως βιβλιογραφική αναφορά (διότι είναι πόνημα πτυχιακής εργασίας και όχι διδακτορικής διατριβής ή έστω διπλωματικής εργασίας), είναι ένας τρόπος προσέγγισης του θέματος μέσα στο πλαίσιο της εκπαιδευτικής διαδικασίας. Πρόκειται για μια ενδιαφέρουσα μελέτη στην οποία εμπεριέχονται απόψεις από δημοσιογράφους αλλά και ακαδημαϊκούς, με αποτέλεσμα να υπάρχει μια κατα το δυνατόν πιο σφαιρική άποψη του ζητήματος. Ως εκ τούτου, προτείνεται οι φοιτητές να μελετήσουν προσεκτικά τη μεθοδολογία με βάση την οποία δημιουργείται το βίντεο αυτό, δηλαδή τις ερωτήσεις και τον τρόπο με τον οποίο υλοποιούνται οι συνεντεύξεις με τα υποκείμενα της έρευνας αλλά και το γεγονός συγκεκριμένων ανθρώπων που έχουν διαφορετική σχέση ο καθένας, με το θέμα.

12.2. Μια κριτική συζήτηση της βιβλιογραφίας για τη διδακτική ενότητα

Στην εποχή των διαδικτυακών Μέσων, η δημοσιογραφία είναι σε μεγάλο βαθμό ενσωματωμένη στο διαδίκτυο ή τουλάχιστον γίνεται αντιληπτή σε σχέση με το διαδίκτυο. Είτε οι δημοσιογράφοι αναρτούν τα κείμενά τους στο διαδίκτυο, είτε

κάνουν την έρευνά τους για αυτά, είτε αναρτούν το σχόλιο ή τη γνώμη τους, σε κάθε περίπτωση μιλάμε σε μεγάλο βαθμό για δημοσιογραφία μέσω διαδικτύου. Ακόμα και για τα κείμενα που τυπώνονται στον Τύπο ή και σε πολλές περιπτώσεις τηλεοπτικών ρεπορτάζ, το διαδίκτυο είναι το κύριο εργαλείο της δουλειάς ενός δημοσιογράφου. Ας παρατηρήσει κανείς ακόμα και τα ένθετα ρεπορτάζ σε τηλεοπτικά μαγκαζίνο όπου νεαροί δημοσιογράφοι μιλούν για τα 'περίεργα της μέρας' ή αναπτύσσουν το διεθνές ρεπορτάζ αντλώντας από οπτικοακουστικό υλικό που βρίσκουν στο διαδίκτυο και από υλικό που βρίσκουν μέσω κοινωνικών δικτύων (facebook, twitter, instagram). Επομένως, φαίνεται το διαδίκτυο να είναι αναπόσπαστο στοιχείο της δημοσιογραφικής κουλτούρας και ως εκ τούτου δεν πρέπει να παρακολουθούμε το Μέσο αυτό μόνο εργαλειακά, αλλά κυρίως ως ενδογενές στοιχείο της σύγχρονης κουλτούρας. Εφόσον σε μεγάλο βαθμό το διαδίκτυο είναι ένα Μέσο διάδρασης, επικοινωνίας και ενημέρωσης, ένας δημόσιος χώρος online, ήταν αναμενόμενο η δημοσιογραφία να ενσωματώσει το Μέσο και να ενσωματωθεί στην κουλτούρα του.

Η μελέτη της διαδικτυακής δημοσιογραφίας ή των τεχνολογικών παροχών του διαδικτύου στην υπηρεσία της δημοσιογραφικής πρακτικής έχει απασχολήσει τους ερευνητές παράλληλα με την εξέλιξη του Μέσου. Παρατηρεί λοιπόν κανείς ότι πριν από περίπου 15 χρόνια η ακαδημαϊκή έρευνα εστίαζε στην επιστημολογία των ειδήσεων μέσα από τα ιστολόγια (Matheson, 2004) και πριν από 20 χρόνια στη διαδικτυακή διαδραστικότητα των εφημερίδων (Schultz, 1999) και φύση της διαδικτυακής δημοσιογραφίας ως μιας νέας συνθήκης (Hall, 2001). Πιο πρόσφατα, δηλαδή περίπου εδώ και 10 χρόνια η έρευνα στρέφεται προς τη σύγκριση ανάμεσα στην παραδοσιακή και τη διαδικτυακή δημοσιογραφία και παραγωγή ειδήσεων (π.χ. Mitchelstein & Boczkowski, 2009; Steensen, 2011). Τέλος, όσο προχωράει η διάχυση και εδραίωση των κοινωνικών δικτύων, προχωράει και η έρευνα μελετώντας το πως τα κοινωνικά δίκτυα αποτελούν πηγή ενημέρωσης, εργαλείο δημοσιογραφικού ρεπορτάζ και πλατφόρμα δημοσιογραφίας (Lasorsa κ.α., 2012; Hermida, 2013; Carlson, 2018; Gil de Zúñiga κ.α., 2018).

Ο Deuze (2011) προσφέρει μια τυπολογία για τη διαδικτυακή δημοσιογραφία, σε οριζόντιο επίπεδο. Η συζήτησή του βασίζεται στη διάκριση διαφορετικών ειδών ιστοτόπων με βάση το σκοπό, τη δομή και τη φύση τους. Ως εκ τούτου, διακρίνει ανάμεσα σε ιστότοπους μεγάλων δημοσιογραφικών οργανισμών, σε κατηγορίες και ευρετήρια ιστότοπων, σε μετα-ιστότοπους και σελίδες σχολιασμού και σε ιστότοπους

διαλόγου και ανταλλαγής απόψεων. Οριοθετώντας αυτές τις κατηγορίες σε σχέση με τη φύση και το σκοπό τους, εξετάζει τον τρόπο που εφαρμόζεται ή και διαμορφώνεται η δημοσιογραφική πρακτική σε σχέση με τα χαρακτηριστικά του διαδικτύου εν γένει, την υπερκειμενικότητα, τη διαδραστικότητα και την πολυμεσικότητα.

Η ανάλυση του Deuze (2011) είναι μια σαφής και κατατοπιστική κατηγοριοποίηση των διαφορετικής φύσης ιστοτόπων που ασκείται η δημοσιογραφία και επομένως δεν είναι απαραίτητο να προβώ σε μια περαιτέρω επεξήγησή της. Είναι όμως σκόπιμο να επισημανθεί ότι τα κοινωνικά δίκτυα είναι μια ακόμη πλατφόρμα ενημέρωσης και χρήζει ευρύτερης συζήτησης ως δημοσιογραφικού εργαλείου (Hermida κ.α., 2012), ή πηγής δημοσιογραφικού ρεπορτάζ (π.χ. Paulussen & Harder, 2014) χωρίς να εντάσσονται σε κάποια από τις κατηγορίες του Deuze. Επομένως, η συζήτηση του συγγραφέα καθώς και οι πιο πρόσφατες συζητήσεις που εξετάζουν τα κοινωνικά δίκτυα ως μορφή ενημέρωσης και είδος δημοσιογραφικής πρακτικής είναι χρήσιμες ώστε να επανεξετάσει κανείς απόψεις όπως η έννοια του 'διαδικτυακού δημοσιογράφου' για παράδειγμα (Meek, 2000). Όσο προχωράει η ενσωμάτωση του διαδικτύου σε πρακτικές επικοινωνίας και ενημέρωσης τόσο λιγότερο το διαδίκτυο θα θεωρείται μια 'άλλη', 'νέα', 'πρωτοποριακή' ή 'ριψοκίνδυνη' 'φθοροποιός' τεχνολογία και τόσο περισσότερο θα ενσωματώνεται από χρήστες αλλά και παραγωγούς περιεχομένου ως ένα ακόμη Μέσο της σύγχρονης κουλτούρας.

Η προσέγγιση των τεσσάρων ειδών διαδικτυακής δημοσιογραφίας μέσα από τα χαρακτηριστικά του διαδικτύου, χρησιμεύει ώστε να καταλάβει κανείς τόσο τις αλλαγές που ενδεχομένως υφίσταται η δημοσιογραφική πρακτική στο πλαίσιο των νέων Μέσων αλλά και τον εκδημοκρατισμό της δημοσιογραφίας και της δημόσιας σφαίρας ευρύτερα. Το στοιχείο της υπερκειμενικότητας στη διαδικτυακή δημοσιογραφία εξυπηρετεί όχι μόνο στη διευκόλυνση της παρακολούθησης ενός θέματος μέσα στο ίδιο Μέσο ή και σε άλλα, αλλά και να ενημερωθεί ο αναγνώστης για σχετικά θέματα και για τις πηγές του δημοσιογράφου. Η υπερκειμενικότητα είναι ένα εργαλειακό στοιχείο στη συζήτηση για το διαδίκτυο και συνήθως το συναντάει κανείς σε έρευνα για τη φύση του διαδικτύου ως διαφορετικής τεχνολογίας από τα παραδοσιακά Μέσα, για την αποτελεσματικότητα διαδικτυακών εργαλείων ή πλατφορμών (π.χ. Rocamora, 2012) και σε κριτικές συζητήσεις για την κουλτούρα του διαδικτύου (π.χ. Livingstone, 1999; Consalvo and Ess, 2011).

Αντίστοιχα η πολυμεσικότητα και η διαδραστικότητα είναι στοιχεία που επίσης εξυπηρετούν στο μεγαλύτερο εκδημοκρατισμό του επαγγέλματος της δημοσιογραφίας αλλά και του δημόσιου διαλόγου. Είναι αναπόσπαστα στοιχεία του διαδικτυακού περιβάλλοντος και ευνοούν μια περισσότερο πολυσχιδή εμπειρία μέσω ενός Μέσου (διαδίκτυο) από ότι μέσω άλλων (τηλεόραση, ραδιόφωνο, Τύπος), ανάμεσα σε άλλους λόγους και επειδή ακριβώς σημαίνουν ότι τα παραδοσιακά Μέσα μπορούν να ενσωματωθούν και να λειτουργήσουν μέσα στο διαδικτυακό περιβάλλον (Li, 2013). Όπως η πολυμεσικότητα και η διαδραστικότητα, έτσι και η υπερκειμενικότητα είναι στοιχεία που πλέον δε χρειάζεται να τα συζητάει κάποιο ως ξεχωριστά στοιχεία εφόσον είναι γνώση και εμπειρία αυτονόητη για το μεγαλύτερο ποσοστό των ακροατηρίων, άρα και των ερευνητών.

Ο Deuze θεωρεί ότι η εδραίωση της διαδικτυακής δημοσιογραφίας σημαίνει αλλαγή στη φύση της κουλτούρας της αίθουσας σύνταξης, στην οργανωσιακή λειτουργία ενός Μέσου και στη φύση της δημοσιογραφικής κουλτούρας ευρύτερα (2011: 302). Όμως αυτό που ενδεχομένως επίσης προκύπτει είναι ότι το διαδίκτυο αποτελεί – μάλλον- ένα δημόσιο χώρο που δίνει τη δυνατότητα για μεγαλύτερη διαδραστικότητα μεταξύ ακροατηρίων και δημοσιογράφων, καθώς και τη δυνατότητα οι δημοσιογράφοι να αρθρογραφούν εκτος των ορίων που απραίτητα ορίζει ο εργοδότης. Και αυτό είναι σημαντικό διότι υπάρχει ανάγκη να δει κανείς τη δημοσιογραφία μέσα στο διαδίκτυο έξω από οριοθετήσεις και κατηγοριοποιήσεις σε σχέση με τα χαρακτηριστικά της τεχνολογίας του διαδικτύου, ως μια κουλτούρα ‘εντος δικτύου’ (online) (όχι πια νέα) που υπάρχει παράλληλα με την ‘εκτος δικτύου’ (offline). Το ότι αλλάζουν κάποια από τα στοιχεία της δημοσιογραφίας όπως τα γνωρίζαμε δε σημαίνει ότι αλλοιώνεται η φύση της δημοσιογραφίας, αλλά ότι έχει προσαρμοστεί σε ένα άλλο είδος τεχνολογίας, σε άλλες τεχνικές παραγωγής περιεχομένου και σε μια διαφοροποιημένη συμμετοχή των ακροατηρίων. Σε κάθε περίπτωση, οφείλει κανείς να εξετάζει τη δημοσιογραφία στο διαδίκτυο με άξονα τις αλλαγές που έφερε το διαδικτυακό περιβάλλον ως προσθήκες στο επάγγελμα και όχι ως παράγοντες αλλαγής του επαγγέλματος προς το καλύτερο ή το χειρότερο.

12.2.1. Το φαινόμενο των ‘ψευδών’ ειδήσεων (fake news)

Η ευρεία διάχυση των διαδικτυακών τεχνολογιών από το 2007 και μετέπειτα η εδραίωση πια της διαδικτυακής δημοσιογραφίας ως μιας πιο δημοφιλούς

επαγγελματικής πρακτικής από την παραδοσιακή, φέρνει στο προσκήνιο του ακαδημαϊκού και του δημόσιου διαλόγου το θέμα των ‘ψευδών’ ειδήσεων. Επιλέγουμε να κάνουμε μια σύντομη αναφορά στο θέμα, ως μιας επίκαιρης αλλά και πολυσυζητημένης πτυχής της διαδικτυακής δημοσιογραφίας.

Σε επίπεδο δημόσιου διαλόγου, το θέμα των ψευδών ειδήσεων απασχολεί για το φόβο της δύναμής τους επηρεάσουν με κάποιο τρόπο τα ακροατήρια στα οποία απευθύνονται (π.χ. BBC, 2017; Politico, 2016; EPT, 2018). Προκύπτει στη συνέχεια μια μεγάλη συζήτηση ανάμεσα σε δημοσκόπους/στατιστικούς (Statista, 2017; eurobarometer, 2018), MME (The Guardian, 2016; Huffington Post, 2017) και ειδικούς της επικοινωνίας (Bolman, 2017) με σκοπό την όσο το δυνατόν πιο εξονυχιστική ανάλυση του θέματος. Στο δημόσιο διάλογο εμφανίζονται και εκθέσεις αναφοράς από ‘δεξαμενές σκέψης’ (think tanks)/ειδικούς (experts’ consultation) που συνήθως προσεγγίζουν το θέμα είτε από τη σκοπιά του κινδύνου για τη δημοκρατία και τη δεοντολογική δημοσιογραφία, είτε υπο το πρίσμα των επιδράσεων στα ακροατήρια είτε ως μιας οντότητας με τη μορφή επιδημίας (π.χ. Farsetta & Price, 2006; HLG, 2018). Υπό αυτό το πρίσμα, ο τρόπος που οι ψευδείς ειδήσεις πλαισιώνονται στο δημόσιο διάλογο εμπίπτει στο πλαίσιο που αντιλαμβανόμαστε τους ηθικούς πανικούς (βλ. Critcher, 2006; Hier, 2011) ως φαινομένων που κατασκευάζονται ως απειλή για το κοινό καλό, αναλύονται από διαφορετικής φύσης ‘ειδικούς’ με σκοπό την χάραξη στρατηγικών για την αντιμετώπισή τους (Cohen, 2011).

Παραταύτα, οι ψευδείς ειδήσεις και ό,τι πορεί να εμπίπτει στην κατηγορία αυτή (σατυρικές ειδήσεις, ψευδογεγονότα, ψευδείς ειδήσεις) δεν είναι μια πρόσφατη ανακάλυψη και μάλιστα ως κατηγορία ειδήσεων έχει συζητηθεί ιστορικά μέσα στο πλαίσιο των προσεγγίσεων για την προπαγάνδα (βλ. Γαλώνη, 2018). Σε κάθε περίπτωση ο όρος ‘ψευδείς ειδήσεις’ είναι τόσο αυτονόητος όσο και πολύπλοκος ως προς το να προσδιοριστεί με ακρίβεια. Μέχρι στιγμής η ακαδημαϊκή συζήτηση δεν είναι εκτενής και όπως συμβαίνει με πολλά θέματα/φαινόμενα που εμπίπτουν στο πλαίσιο των σπουδών Μέσων, προέρχεται κυρίως από προσεγγίσεις που αναζητούν τις επιδράσεις των Μέσων στα ακροατήρια. Για την ακρίβεια η ακαδημαϊκή συζήτηση είναι ιδιαίτερα περιορισμένη και συνήθως εξετάζει τις πιθανές επιδράσεις των ψευδών ειδήσεων στα ακροατήρια και στο εκλογικό σώμα (Balmas, 2014; Brewer κ.α, 2013; Marchi, 2012; Alcott, 2017). Άλλες μελέτες εστιάζουν στην

ανάπτυξη λογισμικού για τον εντοπισμό ψευδών ειδήσεων (Congroy κ.α., 2015), στις ψευδείς ειδήσεις ως φαινόμενο (Γαλώνη, 2018), ή ως μια πολιτισμική και κοινωνική κατασκευή (Khaldarova & Pantti, 2016). Μια από τις λίγες μελέτες που εξετάζουν το θέμα από την οπτική της δημοσιογραφικής δεοντολογίας συζητάει τη νέα μορφή δημοσιογραφικής πρακτικής που εδραιώνουν οι Jon Stewart και Stephen Colbert μέσα από το πρίσμα της δημοσιογραφικής δεοντολογίας (Bordern & Twe, 2007).

Συνοψίζοντας να αναφέρουμε ότι η εως τώρα έρευνα και ο δημόσιος διάλογος δεν έχουν ακόμα εξετάσει ζωτικής σημασίας ζητήματα για την έρευνα στο πεδίο. Μερικά από αυτά, που οφείλει κανείς να αναζητήσει στην κριτική ανάγνωση της βιβλιογραφίας είναι:

- τι θεωρείται ψευδής είδηση από τους δημοσιογράφους;
- τι αντιλαμβάνονται διαφορετικών κατηγοριών ακροατήρια ως ψευδή είδηση;
- σε ποιο ιστορικό, πολιτισμικό και κοινωνικό πλαίσιο αντιλαμβανόμαστε τον εκάστοτε ορισμό της ψευδούς είδησης;
- ποιες είναι οι κοινωνικές, πολιτικές και οικονομικές συνθήκες που διαμορφώνουν τις αντιλήψεις των ακροατηρίων για τις ψευδείς ειδήσεις;
- ποιο είναι το ηθικό πλαίσιο μέσα στο οποίο γίνεται αντιληπτή η έννοια της ψευδούς είδησης;

Ερωτήματα όπως τα παραπάνω, περιπλέκουν αλλά και αναδιαμορφώνουν συνεχώς ό, τι μπορεί κάποιος να ορίζει ή να περιγράφει ως ψευδή είδηση. Αναπόφευκτα ως εκ τούτου, για να μελετήσει κάποιος τον όρο στο πλαίσιο της δημοσιογραφικής ηθικής και της διαδικτυακής δημοσιογραφίας οφείλει να αναγνωρίσει τους περιορισμούς που τίθενται εκ προοιμίου από τη χρονική, κοινωνική και πολιτισμική συγκυρία και να αντάξει τη μελέτη του σε αυτό ακριβώς το πλαίσιο.

Ευρύτερα όσον αφορά τη διαδικτυακή δημοσιογραφία και την εφαρμογή ηθικών ή δεοντολογικών κανόνων, η προσέγγιση αυτής της πρακτικής όπως και των συνιστωσών της μπορούν να μελετηθούν επαρκώς μόνο σε ένα συγκεκριμένο και σαφώς ορισμένο χρονικό, πολιτισμικό και κοινωνικό πλαίσιο.

Βιβλιογραφία του κεφαλαίου

Allcott, Hunt, and Matthew Gentzkow. 2017. "Social Media and Fake News in the 2016 Election." *Journal of Economic Perspectives*, 31 (2): 211-36.

Amarasingam, A. (2011) (ed). *The Stewart/Colbert effect: essays on the real impacts of fake news*. Washington, DC: McFarland & Company

Balmas, M. (2014). When fake news become real: Combined exposure to multiple news sources and political attitudes of inefficacy, alienation and cynicism. *Communication Research*, 41(3)

Borden, S.L. & Tew, C. (2007). The role of Journalist and the performance of Journalism: Ethical Lessons from 'Fake' News (seriously). *Journal of Mass Media Ethics*, 22(4): 300-314

Brewer, P.R., Young, G.D. & Morreale, M. (2013). The impact of real news about 'fake news': Intertextual processes and political satire. *International journal of Public Opinion Research*, 25(3):323-343

Carlson, M. (2018). Facebook in the News: Social media, journalism, and public responsibility following the 2016 Trending Topics controversy. *Digital Journalism*, 6(1), 4-20.

Cohen, S. (2011). *Folk devils and moral panics*. London: Routledge.

Conroy, N., Rubin, V.L. & Chen, Y. (2015). Automatic deception detection: Methods for finding fake news. *Proceedings of the Association for Information Science and Technology banner computer Science*, 52(1): 1-4

Consalvo, M., & Ess, C. (Eds.). (2011). *The handbook of internet studies* (Vol. 14). John Wiley & Sons.

Critcher, C. (2006). *Critical readings: Moral panics and the media*. London: McGraw-Hill Education.

Γαλώνη, Ε. (2018). *Το φαινόμενο των ψευδών ειδήσεων: Εμπορευματοποίηση και νέα Μέσα*. Αθήνα: Εθνικό και Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο Αθηνών.

Ess, C. (2011). Introduction to part I. *The handbook of internet studies*. London: John Wiley & Sons, pp.11-16.

Farsetta, D. & Price, D. (2018). Fake TV news: Widespread and undisclosed. *The Center of Media and Democracy's PR Watch*. Διαθέσιμο στο <https://www.prwatch.org/fakenews/execsummary> (10/05/2018)

Gil de Zúñiga, H., Diehl, T., & Ardèvol-Abreu, A. (2018). When citizens and journalists interact on Twitter: Expectations of journalists' performance on social media and perceptions of media bias. *Journalism Studies*, 19(2), 227-246.

Hall, J. (2001). *Online journalism: A critical primer*. Pluto Press.

Hermida, A., Fletcher, F., Korell, D., & Logan, D. (2012). Share, like, recommend: Decoding the social media news consumer. *Journalism Studies*, 13(5-6), 815-824.

Hermida, A. (2013). # Journalism: Reconfiguring journalism research about Twitter, one tweet at a time. *Digital journalism*, 1(3), 295-313.

Hier, S.P. (2011)(ed). *Moral panic and the politics of anxiety*. London: Routledge.

HLG (2018). *A multi-dimensional approach to disinformation: Report of the independent High level Group on fake news and online disinformation*. Brussels: EC

Khaldarova, I. & Pantti, M. (2016). Fake News: The narrative battle over the Ukrainian conflict. *Journalism practice*, 10(7): 891-901

Lasorsa, D. L., Lewis, S. C., & Holton, A. E. (2012). Normalizing Twitter: Journalism practice in an emerging communication space. *Journalism studies*, 13(1), 19-36.

- Li, X. (Ed.). (2013). *Internet newspapers: The making of a mainstream medium*. Routledge.
- Livingstone, S. (1999). New media, new audiences?. *New media & society*, 1(1), 59-66.
- Marchi, R. (2012). With Facebook, blogs and fake news, teens reject journalistic 'Objectivity'. *Journal of Communication Inquiry*, 36(3):246-262
- Matheson, D. (2004). Weblogs and the epistemology of the news: Some trends in online journalism. *New media & society*, 6(4), 443-468.
- Meek, C. (2000). Online journalism a breed apart, say NetMedia speakers. *DotJournalism*, 16 August. www.journalism.co.uk/ezone_plus/dotjark/story135.shtml
- Mitchelstein, E., & Boczkowski, P. J. (2009). Between tradition and change: A review of recent research on online news production. *Journalism*, 10(5), 562-586.
- Paulussen, S., & Harder, R. A. (2014). Social media references in newspapers: Facebook, Twitter and YouTube as sources in newspaper journalism. *Journalism Practice*, 8(5), 542-551.
- Rocamora, A. (2012). Hypertextuality and remediation in the fashion media: The case of fashion blogs. *Journalism Practice*, 6(1), 92-106.
- Schultz, T. (1999). Interactive options in online journalism: A content analysis of 100 US newspapers. *Journal of Computer-Mediated Communication*, 5(1), JCMC513.
- Statista. (2017). *Where people trust the news most and least?* Διαθέσιμο στο <https://www.statista.com/chart/7248/where-people-trust-the-news-most-and-least/?platform=hootsuite> (10/05/2018)
- Steensen, S. (2011). Online journalism and the promises of new technology: A critical review and look ahead. *Journalism studies*, 12(3), 311-327.
- TNS Political and Social (2018). *Flash Eurobarometer 464: Fake News and*

Disinformation Online. EC, Directorate-General for Communications Networks. Διαθέσιμο στο <https://ec.europa.eu/digital-single-market/en/news/final-report-high-level-expert-group-fake-news-and-online-disinformation> (10/05/2018)

Πηγές MME

BBC. (2017). *Fake news worries 'are growing' suggests BBC poll*. Διαθέσιμο στο <http://www.bbc.com/news/technology-41319683> (10/05/2018)

Bolman, C. (2017). *The Real history of fake news*. *Chris Bolman*, προσβάσιμο στο <https://chrisbolman.com/fake-news-history/> (10/05/2018)

Huffington Post. (2017). *Fake News, αυτή η μάστιγα! Τι λένε στη HuffPost Αμερικανοί και Ευρωπαίοι δημοσιογράφοι για τη μάχη ενάντια στις ψευδείς ειδήσεις*. Διαθέσιμο στο http://www.huffingtonpost.gr/2017/10/30/diethnes-fake-news-afti-i-mastiga-ti-lene-sti-huffpost-amerikanoi-kai-evropaioi-dimosiografoi-gia-ti-maxi-enantia-stis-pseudeis-eidiseis_n_18418330.html (10/05/2018)

Politico. (2017). *Trump's vs. lies your brain*. Διαθέσιμο στο <https://www.politico.com/magazine/story/2017/01/donald-trump-lies-liar-effect-brain-214658> (10/05/2018)

The Guardian. (2016). *What is fake news? How to spot it and what can you do to spot it?* Διαθέσιμο στο <https://www.theguardian.com/media/2016/dec/18/what-is-fake-news-pizzagate> (10/05/2018)

EPT. (2018). *Τι πιστεύουν οι έλληνες για τις ψευδείς ειδήσεις*. Διαθέσιμο στο <http://www.ert.gr/eidiseis/ellada/kinonia/eyrovarometroti-pisteyoyn-oi-ellines-gia-tis-pseydeis-eidiseis/> (10/05/2018)

Βιβλιογραφία για περεταίρω μελέτη

Hall, J. (2001). *Online journalism: A critical primer*. Pluto Press.

Anderson, C. W. (2013). *Rebuilding the news: Metropolitan journalism in the digital age*. Temple University.

Chadwick, A., & Howard, P. N. (Eds.). (2010). *Routledge handbook of Internet politics*. Taylor & Francis.

Siapera, E., & Veglis, A. (Eds.). (2012). *The handbook of global online journalism*. John Wiley & Sons.

O'sullivan, J., & Heinonen, A. (2008). Old values, new media: Journalism role perceptions in a changing world. *Journalism Practice*, 2(3), 357-371.

Κεφάλαιο 13^ο: Προς μια παγκόσμια δημοσιογραφική ηθική/δεοντολογία

Περίληψη

Δεδομένου του δυναμικού και συνεχώς εξελισσόμενου χαρακτήρα των διαδικτυακών Μέσων, συνεχείς είναι και οι συζητήσεις για το ενδεχόμενο εδραίωσης μιας παγκόσμιας δημοσιογραφικής δεοντολογίας και καθολικών αξιών δημοσιογραφικής ηθικής. Στο κεφάλαιο αυτό οι φοιτητές θα εξοικειωθούν με κάποιες από τις σχετικές συζητήσεις στον ακαδημαϊκό διάλογο, και θα έρθουν σε επαφή με τα προβλήματα που ανακύπτουν στους σχεδιασμούς μιας δημοσιογραφικής δεοντολογίας που θα ισχύει σε παγκόσμιο επίπεδο. Στην ενότητα αυτή οι φοιτητές αναμένεται να είναι ήδη σε θέση να αναγνωρίσουν τον κοινωνικά κατασκευασμένο χαρακτήρα της δημοσιογραφικής ηθικής (που εξαρτάται από το χρόνο στον οποίο βρισκόμαστε, την κουλτούρα, τη χώρα, την οικονομική, πολιτική και κοινωνική συγκυρία κ.λ.π.), και να προσεγγίσουν τόσο τα κείμενα όσο και τη θεματική από μια κριτική ματιά.

Λέξεις –Κλειδιά

Παγκόσμια δημοσιογραφική δεοντολογία, παγκοσμιοποίηση, δημοσιογραφική ηθική

Εισαγωγή

Στα προηγούμενα κεφάλαια έχει ήδη συζητηθεί η πολιτισμική και κοινωνική φύση της δημοσιογραφικής ηθικής, και επομένως σε αυτό το κεφάλαιο οι φοιτητές είναι σε θέση να αντιληφθούν την –ενδεχομένως δύσκολη- προοπτική μιας παγκόσμιας δημοσιογραφικής δεοντολογίας. Η σχετικότητα της φύσης των διαφορετικών κουλτούρων αλλά και των ιστορικών συγκυριών, και ως εκ τούτου των κανόνων δημοσιογραφικής δεοντολογίας και ηθικής, δε σημαίνει ότι οι ερευνητές σταματούν να επεξεργάζονται σενάρια (θεωρητικά και εμπειρικά) προς μια παγκόσμια δημοσιογραφική ηθική. Αυτό σχετίζεται και με τη διαθεσιμότητα πόρων για έρευνα από ενδιαφερόμενα μέρη (π.χ. θεσμικά όργανα, οργανισμοί Μέσων, πολιτειακά όργανα, φορείς χάραξης πολιτικών) που αναπόφευκτα συντηρεί αυτό το πεδίο έρευνας. Η σημαντική προσφορά της έρευνας για μια παγκόσμια δημοσιογραφική ηθική έγκειται στο ότι χαρτογραφούνται κάθε φορά εκ νέου τόσο οι δημοσιογραφικές πρακτικές, όσο και οι αντίστοιχες εφαρμοσμένες σε επίπεδο

δημοσιογραφικής πρακτικής. Χαρτογραφούν επίσης τις εκάστοτε (ιστορικά και πολιτισμικά) αξίες και αντιλήψεις, με αποτέλεσμα οι μελετητές που προέρχονται από κονστρουξιονιστικές και άλλες πολιτισμικές προσεγγίσεις να έχουν όλα τα διαθέσιμα δεδομένα, για να μελετήσουν το θέμα τη δημοσιογραφικής ηθικής στο ευρύτερο πολιτισμικό και ιστορικό πλαίσιο, μέσα στο οποίο κάθε φορά αυτό εντάσσεται (π.χ. Wilkins & Brennen, 2004; Ess, 2013).

Συνεπώς, στο κεφάλαιο αυτό, εφόσον στα προηγούμενα έχουμε ήδη μελετήσει τις διαφορετικές πτυχές της δημοσιογραφικής δεοντολογίας και της δημοσιογραφικής ηθικής, υπάρχει έδαφος για την κριτική συζήτηση του ενδεχομένου διαμόρφωσης μιας παγκόσμιας δημοσιογραφικής ηθικής. Η συζήτηση αυτή, όπως και σε κάθε κεφάλαιο αυτού του βιβλίου, θα γίνει μέσα από την κριτική ανάγνωση της βιβλιογραφίας της διδακτικής ενότητας με τη χρήση πηγών και επιχειρημάτων, που ήδη έχουν παρατεθεί σε προηγούμενα κεφάλαια.

Από το κεφάλαιο και τη διδακτική αυτή ενότητα αναμένεται οι φοιτητές να εξοικειωθούν με την εξέλιξη της δημοσιογραφικής ηθικής στη διάρκεια των ετών και να αντιλαμβάνονται τους λόγους που θεωρείται αναγκαίο ένα παγκόσμιο πρότυπο για τη δημοσιογραφική ηθική. Ακολουθεί μια περιγραφή της διδακτικής αυτής ενότητας και ακολούθως η κριτική συζήτηση των ακαδημαϊκών πηγών που προσφέρονται προς μελέτη.

13.1. Το περίγραμμα της διδακτικής ενότητας

Στην τελευταία αυτή διδακτική ενότητα δεν προβλέπεται κάποια άλλη δραστηριότητα πέραν της συμμετοχής σε συζήτηση, στην οποία οι φοιτητές καλούνται να αντλήσουν από την κύρια ακαδημαϊκή πηγή που προβλέπεται για την ενότητα αυτή. Προτείνεται οι φοιτητές να μελετήσουν πρώτα την κύρια πηγή της διδακτικής αυτής ενότητας και στη συνέχεια να ανατρέξουν σε κεφάλαια όπως το 2^ο, το 4^ο και το 5^ο προκειμένου να συσχετίσουν τη συζήτηση από την πηγή αυτού του κεφαλαίου με προηγούμενες συζητήσεις για την πολιτισμικά και ιστορικά προσδιορισμένη φύση της δημοσιογραφικής ηθικής. Ο σκοπός αυτής της διαδικασίας είναι οι φοιτητές να δουν συνολικά το θέμα και να ανταποκριθούν με κριτική ματιά στη συζήτηση. Ακριβώς, λόγω της φύσης της δραστηριότητας σε αυτή τη διδακτική ενότητα, οι φοιτητές καλούνται να καταγράψουν τους λόγους που ο Ward (2008) αναφέρει ως αναγκαίους για τη διαμόρφωση ενός παγκόσμιου

προτύπου δημοσιογραφικής ηθικής, αλλά και να αναπτύξουν τη δική τους άποψη επί του θέματος. Η κριτική συζήτηση των προηγούμενων κεφαλαίων θα βοηθήσει τους φοιτητές να αναπτύξουν εξίσου κριτικά την άποψή τους στο πλαίσιο της δραστηριότητας της ενότητας αυτής. Τέλος, το προαιρετικό υλικό της ενότητας αυτής, η μελέτη του Herrscher (2002), είναι μια παρόμοια μελέτη με το άρθρο του Ward και μπορεί να μελετηθεί σε συνδυασμό με την κύρια βιβλιογραφική πηγή.

13.2. Μια κριτική συζήτηση της βιβλιογραφίας για τη διδακτική ενότητα

Το άρθρο του Stephen Ward (2008) είναι μια θεωρητική και όχι εμπειρική προσέγγιση σε ό,τι αφορά στο ενδεχόμενο να αναπτυχθεί μια λογική παγκόσμιας δημοσιογραφικής ηθικής τόσο σε ακαδημαϊκό επίπεδο, όσο και σε επίπεδο δημόσιου διαλόγου. Σε αρκετές περιπτώσεις η συζήτηση για την ανάπτυξη μιας παγκόσμιας ηθικής είναι σε κάποιο βαθμό αρκετά φιλόδοξη με την έννοια ότι είναι δύσκολο να προδιαγράψει κάποιος το πώς θα είναι η δημοσιογραφία του μέλλοντος (π.χ. Herrscher, 2002; Hanitzsch, 2007; Ward, 2008). Τέτοιου είδους προσεγγίσεις συνήθως υποστηρίζουν ότι για να προκύψει ένα παγκόσμιο πρότυπο ηθικής, πρέπει αυτό να γίνει με λιγότερο πρακτικούς όρους, τόσο ως προς τους στόχους της, όσο και ως προς τη θεωρία και την εφαρμογή της (Ward, 2008: 138). Ας σημειωθεί ότι ο τρόπος που ο Ward, αλλά και άλλοι μελετητές παρόμοιας επιστημολογικής θέσης όπως αυτοί που προαναφέρθηκαν, ορίζουν την έννοια της ηθικής ως μια μορφή ορθής, υπεύθυνης και ισότιμης συμπεριφοράς μέσα στο πλαίσιο της κοινωνίας. Με άλλα λόγια, χωρίς να ανάγεται σε ένα ευρύτερο επίπεδο αυτορρύθμισης ή αυτοδιακυβερνησιμότητας (self-governmentality) (Foucault, 1986) του δημοσιογράφου ή του ατόμου, αλλά παραμένοντας μια συζήτηση σε επίπεδο εφαρμοσμένης ηθικής (applied ethics), η συζήτηση για την ηθική παραμένει μια συζήτηση για το τι είναι σωστό, δίκαιο και δεοντολογικό.

Ο Ward εν προκειμένω θεωρεί ότι όλες οι έρευνες έως τώρα αντλούσαν κυρίως από το καθεστώς λειτουργίας της αίθουσας σύνταξης (Ward, 2008: ibid). Συζητά πέντε στάδια ανάπτυξης και εξέλιξης των Μέσων ανά τους αιώνες και τις κουλτούρες, ορίζουν εκ προοιμίου την ιστορική διάσταση τόσο της δημοσιογραφικής ηθικής, όσο και της δημοσιογραφικής πρακτικής εν γένει, για να εξηγήσει την ιστορική διάσταση της εξέλιξης της δεοντολογίας. Η ανάλυσή του ως εκ τούτου αναπτύσσεται κυρίως σε επίπεδο ιστορικό και θεσμικό και όχι σε επίπεδο πολιτισμικό, όπως για

παράδειγμα η ανάλυση των Wilkins & Brennen (2004) που συζητήθηκε στο κεφάλαιο 4.

Σημαντική παράμετρος στη συζήτηση των πέντε σημείων εξέλιξης της δημοσιογραφικής ηθικής είναι η αναφορά στην ανάπτυξη και την κριτική της φιλελεύθερης δημοκρατικής σκέψης τον 20^ο αιώνα. Ο Ward κάνει μια ενδιαφέρουσα αναφορά στην εδραίωση των εννοιών της αντικειμενικότητας και της αποστασιοποίησης από πολιτικά συμφέροντα και παρατάξεις, την έννοια της κοινωνικής ευθύνης και την διεύρυνση των καθηκόντων των δημοσιογράφων (Ward, 2008: 140). Στο πλαίσιο της αναφοράς αυτής συζητά τους παράγοντες που από το 1900 και μετά κινητοποίησαν τις παραπάνω αλλαγές, όπως ήταν η ανάδυση μιας μορφής ακτιβιστικής δημοσιογραφίας κατά του πολέμου και υπέρ των ανθρωπίνων δικαιωμάτων (τη δεκαετία του 1960) ή, αργότερα, η έλευση της διαδικτυακής δημοσιογραφίας.

Πιο συγκεκριμένα, σημειώθηκαν πολιτισμικές κυρίως αλλαγές που αποτέλεσαν τον κινητήριο μοχλό των αλλαγών στη δημοσιογραφική ηθική. Για παράδειγμα, ως αναφερθεί ότι η ανάδυση της αντι-πολεμικής δημοσιογραφίας στη δεκαετία του '60 φαίνεται να ήταν αποτέλεσμα του πολέμου στο Βιετνάμ και των συνεπειών που είχε για τις ΗΠΑ, οι οποίες (όπως και ο πόλεμος αυτός εν γένει) καταγράφηκαν για πρώτη φορά από τα Μέσα (Mermin, 1999; Clayman κ.α., 2010). Η ευρύτερη αντι-πολεμική κουλτούρα (π.χ. παιδιά των λουλουδιών) και η αυξημένη ορατότητα και διάχυση της αφήγησης του δεύτερου φεμινιστικού κινήματος υπέρ της ισότητας ανάμεσα σε άνδρες και γυναίκες στον εργασιακό χώρο, στο σπίτι και στη διαχείριση της σεξουαλικότητας (Thornton, 1998) είναι πολιτισμικές συγκυρίες της εποχής, που αναπόφευκτα επηρέασαν τη δυτική κουλτούρα όπως τη γνωρίζουμε σήμερα, πολλώ δε μάλλον, το πώς αυτή αναπαρίσταται από τους δημοσιογράφους. Επίσης, η αυξανόμενη εμφάνιση μη-ετεροφυλόφιλων ανθρώπων (μετέπειτα κοινότητα ΛΟΑΤΚΙ/LGBTQ) και η αποδόμηση της ετεροκανονικότητας (heteronormativity), αλλαγές που συμβάδιζαν και με τη χαλάρωση του νομοθετικού πλαισίου για την αιδώ στην Αμερική, αλλά και με την ενσωμάτωση εναλλακτικών και πρωτοποριακών κινημάτων στην τέχνη, τη μουσική (π.χ. pop art, soul, rock, disco) (π.χ. Eyerman & Jamison, 1995; Echols, 2010) και τον τρόπο ζωής στις πόλεις (εγκατάσταση καλλιτεχνών και ανερχόμενων οικονομικά επαγγελματιών σε περιθωριοποιημένες

έως τότε περιοχές, gentrification) (Smith, 1996), επίσης συνετέλεσαν σε ένα εκδημοκρατισμό της δυτικής κουλτούρας²¹. Είναι λοιπόν αναμενόμενο ότι τόσο σημαντικές αλλαγές στη δυτική κουλτούρα δε θα άφηναν ανεπηρέαστη τη φύση της δημοσιογραφικής πρακτικής και τη διάσταση της ηθικής του επαγγέλματος.

Μια ακόμη σημαντική εξέλιξη θεωρείται η ανάπτυξη των Σπουδών Μέσων κυρίως στην Ευρώπη και την Αμερική. Ως εκ τούτου, η δημοσιογραφική πρακτική καθώς και οι συνιστώσες της (ακροατήρια, ιστορία, περιεχόμενο, παραγωγοί, πολιτισμικό πλαίσιο) γίνονται ένα ευρύτερο θέμα συζήτησης τόσο σε ακαδημαϊκά όσο και δημόσια φόρα. Συνεπώς, έτσι έρχονται στο προσκήνιο και συζητήσεις για το ποια είναι η σωστή, δεοντολογική και ηθική δημοσιογραφική πρακτική (Ward, 2008:141). Τα τμήματα ΜΜΕ και η σχετική έρευνα συμβάλλουν τα τελευταία 50-60 χρόνια στον ακαδημαϊκό και δημόσιο διάλογο για το ρόλο των Μέσων στην εκάστοτε κουλτούρα, στον τρόπο που το περιεχόμενό τους προσλαμβάνεται από τα ακροατήρια και τον τρόπο παραγωγής περιεχομένου.

Η προσφορά των Σπουδών Μέσων στη συζήτηση και διαμόρφωση της ατζέντας για τη δημοσιογραφική ηθική προκύπτει από το γεγονός ότι υπάρχουν διαφορετικά επιστημολογικά υποδείγματα, μέσα από τα οποία μπορεί ο ερευνητής να προσεγγίσει το ζήτημα (π.χ. Πολιτισμικές Σπουδές, Σχολή Επιδράσεων των ΜΜΕ, Κριτική Θεωρία). Συνεπώς, οι ερευνητές που ανήκουν στα αντίστοιχα υποδείγματα όχι μόνο μελετούν διαφορετικές πτυχές του ζητήματος της δημοσιογραφικής ηθικής (όπως έχει ήδη γίνει κατανοητό από τη σχετική συζήτηση σε προηγούμενα κεφάλαια), αλλά και εκκινούν από διαφορετικές επιστημολογικές και φιλοσοφικές αφετηρίες, κάτι που δηλώνει τον πολυσχιδή χαρακτήρα του θέματος (βλ. Ward, 2008). Για παράδειγμα, ο Ward κάνει αναφορά στη μελέτη της δημοσιογραφικής ηθικής υπό το πρίσμα της Κριτικής Θεωρίας, στο πλαίσιο της οποίας υπάρχουν προσεγγίσεις που εστιάζουν στην έννοια της δημοσιογραφικής ηθικής μέσα από τη σχέση της ηθικής αφήγησης (ethical discourse) και της άσκησης εξουσίας (Ward, 2008: 141). Αν λάβουμε υπόψη ότι η Κριτική Θεωρία εμπεριέχει προσεγγίσεις

---

²¹ Μια πολύ σημαντική πηγή πληροφορίας για να καταλάβει κάποιος το ιστορικό, πολιτικό και πολιτισμικό πλαίσιο εποχών όπως η δεκαετία του 1960 αλλά και όχι μόνο, ώστε να μπορεί να συνδέσει τις πολιτισμικές συγκυρίες με τις αλλαγές στη φύση και τη λειτουργία των Μέσων και του δημοσιογραφικού επαγγέλματος είναι οι πολυάριθμες ταινίες (ευρωπαϊκής και αμερικανικής παραγωγής) καθώς και οι όλο και αυξανόμενες τηλεοπτικές σειρές (από δίκτυα όπως το Netflix, Hulu, HBO). Σειρές και ταινίες όπως The Deuce, The Newsroom, The Post, vinyl, κ.α. είναι πολύ σημαντικές πηγές για να καταλάβει κάποιος την αφήγηση από διαφορετικές εποχές και να επιχειρήσει να αντιληφθεί τη σχέση που μπορεί οι αλλαγές αυτές να είχαν με τις αλλαγές στη δημοσιογραφική πρακτική.

μαρξιστικές, νεο-μαρξιστικές, αποικιοκρατικές (colonial) και μετα-αποικιοκρατικές (post-colonial), καθώς και φεμινιστικές προσεγγίσεις, τότε αντιλαμβάνεται κανείς ότι η θεώρηση του ζητήματος της ηθικής όντως κινείται αναζητώντας την ύπαρξη σχέσεων εξουσίας και ιδεολογιών στη μελέτη οποιασδήποτε πτυχής του. Υπάρχουν όμως και προσεγγίσεις που αντλούν από το υπόδειγμα (paradigm) των Πολιτισμικών Σπουδών, όπως π.χ. οι στρουκτουραλιστικές και μεταστρουκτοραλιστικές, μεταφεμινιστικές και κοινωνικές κονστρουξιονιστικές που εστιάζουν στην πολιτισμική και φιλοσοφική διάσταση του θέματος της ηθικής και αναζητούν τις ιστορικές, πολιτισμικές και πολιτικοκοινωνικές συνθήκες γύρω από το θέμα (π.χ. Ess, 2009; 2013; Consalvo & Ess, 2011, Wilkins & Brennen, 2004).

Η κεντρική συζήτηση του Ward σχετίζεται με την πιθανότητα και δυνατότητα ανάπτυξης μιας παγκόσμιας ατζέντας για τη δημοσιογραφική ηθική, την οποία και αναπτύσσει, αφού έχει προβεί σε μια σχετική ιστορική αναδρομή (πέντε στάδια εξέλιξης της δημοσιογραφικής ηθικής) και σε μια κριτική συζήτηση των προσεγγίσεων της Κριτικής Θεωρίας. Η θέση του, ότι μπορεί να υπάρχει μια παγκόσμια ατζέντα δημοσιογραφικής ηθικής, προϋποθέτει την ύπαρξη μιας κοσμοπολιτικής δημοσιογραφικής προσέγγισης: Θεωρεί ότι με την εδραίωση των διαδικτυακών Μέσων όλοι οι άνθρωποι -και βέβαια οι δημοσιογράφοι- έρχονται και αποκτούν πολλές και διαφορετικές πολιτισμικές προσλαμβάνουσες. Επίσης η έντονη κινητικότητα των πληθυσμών απαιτεί μια πιο καθολική προσέγγιση της έννοιας του ανθρώπου και του πολίτη. Αυτές οι αλλαγές, καθώς και αλλαγές σε επίπεδο πολιτικό και οικονομικό σημαίνουν ότι ο δημοσιογράφος εργάζεται πλέον σε ένα παγκοσμιοποιημένο περιβάλλον (Ward, 2008: 144). Παρότι δεν μιλάει απαραίτητα για διεθνείς ή παγκοσμιοποιημένες πρακτικές και αρχές δημοσιογραφικής δεοντολογίας, επιχειρηματολογεί κυρίως υπέρ μιας παγκοσμιοποιημένης -ή καλύτερα- κοσμοπολιτικής θεώρησης του κόσμου. Η πρότασή του, που αντλεί από προσεγγίσεις για τον κοσμοπολιτισμό (cosmopolitanism) που μελετούν τα άτομα ως μέλη ευρύτερων ενίοτε δε και παγκόσμιων κοινοτήτων, και συνεπώς προκρίνουν την αυτορρύθμιση του ατόμου σε επίπεδο παγκόσμιο μεν, όχι καθολικό δε (Brock & Brighthouse, 2005; Appiah, 2010).

Παρότι φιλόδοξη, οφείλει κανείς να παραδεχτεί ότι η πρόταση του Ward είναι πιθανώς εφικτή σε ένα θεωρητικό και εμπειρικό επίπεδο (με την έννοια της μελέτης

της στα πλαίσια μεγάλων διεθνώς ερευνητικών προγραμμάτων), αλλά δύσκολα μπορεί εφαρμοστεί στην καθημερινή δημοσιογραφική ρουτίνα. Κλείνοντας το κεφάλαιο αυτό, λοιπόν, κάποιιοι από τους λόγους που το καθιστούν δύσκολο είναι οι εξής: οι μεγάλες οικονομικές διαφορές ανάμεσα στις διαφορετικές χώρες του κόσμου συνεπάγονται και οργανισμούς Μέσων διαφορετικής κλίμακας, επομένως και διαφορετική οργανωσιακή λειτουργία, που αναπόφευκτα διαμορφώνει τη δημοσιογραφική πρακτική. Οι διαφορετικού μεγέθους οικονομίες διαμορφώνουν και διαφορετικό επίπεδο διαβίωσης, επομένως διαφορετικές κοινωνικές και πολιτικές συνθήκες που τροφοδοτούν την ατζέντα των Μέσων (π.χ. χώρες σε κατάσταση πολέμου, χώρες με χαμηλό επίπεδο διαβίωσης, εύρος πρόσβασης στα διαδικτυακά Μέσα). Τέλος (αν και όχι ο τελευταίος παράγοντας), πολιτισμικές πρακτικές όπως η θρησκεία οριοθετούν την έννοια του ήθους, την έννοια του σωστού και του λάθους, και επομένως επηρεάζουν τον τρόπο εφαρμογής της δημοσιογραφικής ηθικής.

Πριν κλείσουμε τη συζήτηση αυτή, σκόπιμο είναι να γίνει μια αναφορά και σε μια άλλη σημαντική παράμετρο της δράσης στη δημόσια σφαίρα που συνδέεται με την ιδέα της παγκόσμιας δημοσιογραφικής ηθικής. Η συζήτηση για την ιδέα αυτή αποτελεί μέρος της ευρύτερης συζήτησης για μια παγκόσμια δημόσια σφαίρα και την παγκόσμια κοινωνία πολιτών. Η διάχυση των διαδικτυακών Μέσων και η ανάπτυξη πολλαπλών δημόσιων σφαιρών μέσα στο πλαίσιο αυτό, αναπόφευκτα σχετίζεται με τη συζήτηση για το βαθμό στον οποίο μπορεί κάποιος να μιλάει για την εδραίωση μιας παγκόσμιας δημοσιογραφικής ηθικής. Ο Φραγκονικόλοπουλος (2012) υποστηρίζει ότι η παγκόσμια κοινωνία πολιτών είναι μεν μια πραγματικότητα τώρα πια, αλλά δεν έχει ακόμα γίνει φορέας/όχημα πολιτικών αλλαγών και διαβούλευσης. Συστατικό στοιχείο στη διαμόρφωση μιας παγκόσμιας κοινωνίας πολιτών είναι και η ανάπτυξη και διαμόρφωση μιας κουλτούρας διαδικτυακού ακτιβισμού ως μιας μορφής πολιτικής συμμετοχής (McCaughy & Ayers, 2003). Σε κάποιες περιπτώσεις η διαμόρφωση μιας τέτοιας κουλτούρας συνενυρίσκεται με τη δημοσιογραφική πρακτική με αποτέλεσμα να εγείρονται ζητήματα πολιτικής συμμετοχής και δημοσιογραφικής ηθικής στον ακαδημαϊκό διάλογο στο πλαίσιο της δημοσιογραφικής ηθικής (Hartley, 2018; Platon & Deuze, 2003; Bardoel, 1996; Tehranian, 2002). Είναι πιθανό η ιδέα αλλά και οι προσπάθειες για την εδραίωση μιας παγκόσμιας κοινωνίας πολιτών να μην οδηγήσουν σε ένα συμπαγές μόρφωμα που να αποτελεί όχημα πολιτικής διαβούλευσης. Ακόμα ο ακαδημαϊκός διάλογος δεν

έχει καταλήξει στο αν το διαδίκτυο είναι μια ή περισσότερες, κατακερματισμένες δημόσιες σφαίρες (Παπαχαρίση, 2002). Αντίστοιχα η έννοια της παγκόσμιας κοινωνίας πολιτών περιγράφει περισσότερο τις συμμετοχικές πρακτικές των ανθρώπων σε μια κοσμοπολιτική εν πολλοίς κουλτούρα, και είναι μια συμπαγής εννοιολογική, παρα μια πρακτική ή δύναμη εφαρμόσιμη οντότητα. Από αυτή τη σκοπιά οι van de Donk κ.α (2004) εξετάζουν τις πρακτικές της διαδικτυακής διαμαρτυρίας και της ανάπτυξης κοινωνικών κινήματων στο πλαίσιο των διαδικτυακών Μέσων. Σε αντίστοιχη λογική κινούνται και οι Kahn & Kellner (2004) που μελετούν το διαδικτυακό ακτιβισμό μέσα από τα νέα Μέσα και κυρίως την πρακτική του blogging. Η συμμετοχική κουλτούρα και η ανάγκη σύστασης και εδραίωσης μιας ή περισσότερων συμμετοχικών κοινοτήτων συναντάται σε μελέτες όπως των Kahn & Kellner (2004) και όπως του Atton (2009) που συνοψίζει τη συζήτηση για εναλλακτική δημοσιογραφία και τη δημοσιογραφία των πολιτών, αλλά και η μελέτη της Shaw (2012) για τη διαχείριση πολιτικών θεμάτων για τις γυναίκες μέσα από φεμινιστικά ακτιβιστικά blogs. Εκ προοιμίου, η ύπαρξη μορφών δημοσιογραφικής πρακτικής που έχουν στον πυρήνα τους τη φιλοσοφία της συμμετοχικής κουλτούρας, εντάσσονται και πρέπει να εντάσσονται και στη συζήτηση για την παγκόσμια δημοσιογραφική ηθική, όπως φαίνεται για παράδειγμα στη μελέτη του Skjerdal (2011) για την ακτιβιστική ιδιότητα των δημοσιογράφων της διασποράς.

Σε ένα άλλο επίπεδο, μελετητές όπως οι Ward & Wasserman (2010) εξετάζουν το βαθμό στον οποίο η δημοσιογραφική ηθική μετατοπίζεται από το επίπεδο του επαγγελματία στο επίπεδο της κοινωνίας πολιτών στο πλαίσιο των νέων Μέσων. Αντίστοιχα, οι Horsti & Nikunen (2013) επιχειρηματολογούν σχετικά με το ότι στο πλαίσιο των διαδικτυακών Μέσων η εθνική, παραδοσιακή δημοσιογραφική ηθική δεν είναι αρκετή. Αντιθέτως, θεωρούν ότι χρειάζεται να αναπτυχθεί ένα μοντέλο πολυεθνικής δημόσιας σφαίρας, όπου όλοι μπορούν να εκφράσουν την άποψή τους και έτσι να επιτευθεί η ενσωμάτωση μεταναστών στην κυρίαρχη κουλτούρα. Σε αυτό θεωρούν ότι μπορεί να συμβάλει μια διεύρυνση της δημοσιογραφικής ηθικής ώστε να βοηθήσει στην ενσωμάτωση της κουλτούρας των μεταναστών στην κυρίαρχη κουλτούρα. Αντιλαμβάνεται λοιπόν κανείς ότι οι συζητήσεις για την ηλεκτρονική ή τις ηλεκτρονικές δημόσιες σφαίρες, για την παγκόσμια κοινωνία πολιτών και πιο ειδικά για την παγκόσμια δημοσιογραφική ηθική, είναι συζητήσεις που

αναπόφευκτα αλληλοδιαπλέκονται και συμβάλλουν στη μεγάλη συζήτηση που αφορά την εδραίωση και τις αλλαγές που επιφέρουν τα διαδικτυακά Μέσα σε κοινωνικό, πολιτικό και πολιτισμικό επίπεδο. Ως εκ τούτου, είναι δύσκολο να συζητήσει κάποιος για παγκόσμια δημοσιογραφική ηθική χωρίς να συμπεριλάβει τις παραπάνω συσχετιζόμενες έννοιες. Παραταύτα, στο κεφάλαιο αυτό δεν υπάρχει η δυνατότητα εκτενούς ανάλυσης των εννοιών της παγκόσμιας κοινωνίας πολιτών, του διαδικτυακού ακτιβισμού ως μιας οικουμενικής πολιτικής, συμμετοχικής πρακτικής και της δημόσιας σφαίρας στο πλαίσιο των διαδικτυακών Μέσων. Για το λόγο αυτό περιοριζόμαστε σε μια συνοπτική αναφορά στο ρόλο τους ως ερμηνευτικών πλαισίων μέσα στα οποία συζητάμε την έννοια της δημοσιογραφικής ηθικής σε παγκόσμιο επίπεδο.

Σε κάποιο βαθμό οι δημοσιογράφοι, όπως και όλοι οι άνθρωποι –ακροατήρια με πρόσβαση στα διαδικτυακά Μέσα, έχουν διαφορετικές πολιτισμικές προσλαμβάνουσες και αναπόφευκτα σκέφτονται και λειτουργούν ήδη με κάποιους σχετικούς όρους κοσμοπολιτισμού. Για παράδειγμα, αν σκεφτεί κανείς ότι η ανάπτυξη ενός νομοθετικού πλαισίου για την αλλαγή φύλου στην Ελλάδα δε θα ήταν δυνατή, αν δεν είχε ήδη επέλθει μια σχετική αλλαγή στο σεβασμό του δικαιώματος στην επιλογή σεξουαλικού προσανατολισμού. Ως εκ τούτου, ο κοσμοπολιτικός τρόπος σκέψης (που είναι μια μορφή αυτορρύθμισης πολιτισμικής) είναι μια συνθήκη που ήδη ισχύει σε μεγάλο βαθμό και για το δημοσιογραφικό επάγγελμα. Όμως, δεν είναι εύκολο να παρακάμψει κάποιος την επίδραση παραγόντων όπως η εθνική πολιτισμική ταυτότητα και οι τοπικές προσλαμβάνουσες ενός ατόμου, οι συνθήκες εργασίας και διαβίωσης, που αναπόφευκτα εμποδίζουν την ανάπτυξη μιας κοινής παγκόσμιας ατζέντας για τη δημοσιογραφική ηθική.

Βιβλιογραφία του κεφαλαίου

Appiah, K. A. (2010). *Cosmopolitanism: Ethics in a world of strangers (issues of our time)*. WW Norton & Company.

Atton, C. (2009). Alternative and citizen journalism. In K. Wahl-Jorgensen & T. Hanitzsch (eds). *The Handbook of journalism studies*. London: Routledge, pp.265-278

Bardoel, J. (1996). Beyond journalism: A profession between information society and civil society. *European Journal of Communication*, 11(3): 283-302

- Clayman, S. E., Elliott, M. N., Heritage, J., & Beckett, M. K. (2010). A watershed in White House journalism: Explaining the post-1968 rise of aggressive presidential news. *Political Communication*, 27(3), 229-247.
- Fragkonikolopoulos, C. (2012). Global civil society and deliberation in the digital age. *International Journal of Electronic Governance*, 5(1): 11-23
- Hanitzsch, T. (2007). Deconstructing journalism culture: Toward a universal theory. *Communication theory*, 17(4), 367-385
- Hartley, J. (2008). Journalism as a human right: the cultural approach to journalism. In Loffelholz, Martin & Weaver, David (Eds.) *Global Journalism Research: Theories, Methods, Findings, Future*. Blackwell Publishing, New York, pp. 39-51.
- Horsti, K. & Nikunen, K. (2013). The ethics of hospitality in changing journalism: A response to the rise of the anti-immigrant movement in Finnish media publicity. *European Journal of Cultural Studies*, 16(4): 489-504
- Ess, C. (2009). Floridi's philosophy of information and information ethics: Current perspectives, future directions. *The Information Society*, 25(3), 159-168.
- Ess, C. (2013). *Digital media ethics*. London: Polity
- Consalvo, M., & Ess, C. (Eds.). (2011). *The handbook of internet studies* (Vol. 14). London: John Wiley & Sons.
- Echols, A. (2010). *Hot stuff: Disco and the remaking of American culture*. WW Norton & Company.
- Eyerman, R., & Jamison, A. (1995). Social movements and cultural transformation: Popular music in the 1960s. *Media, Culture & Society*, 17(3), 449-468.
- Kahn, R. & Kellner, D. (2004). New media and internet activism: from the 'Battle of Seattle' to blogging. *New Media and Society*, 6(1): 87-95
- McCaughey, M. & Ayers, M. D. (2003). *Cyberactivism: Online Activism in Theory and Practice*. London: Routledge
- Mermin, J. (1999). Debating war and peace: Media coverage of US intervention in the post-Vietnam era. Princeton University Press.
- Platon, S. & Deuze, M. (2003). Indymedia Journalism: A radical way of making, selecting and sharing news?. *Journalism*, 4(3): 336-355

Shaw, F. (2012). The politics of blogs: Theories of discursive activism online. *Media International Australia*, 142(1): 41-49

Skjerdal, T.S. (2011). Journalists or activists? Self-identity in the Ethiopian diaspora online community. *Journalism* 12(6): 722-744

Smith, N. (1996). *The new urban frontier: Gentrification and the revanchist city*. Psychology Press.

Tehrani, M. (2002). Peace Journalism: Negotiating Global Media Ethics. *The International Journal of Press/Politics*, 7(2): 58-83

Thornham, S. (1998), Second Wave Feminism. In S. Gamble (ed) *The Routledge Companion to Feminism and Postfeminism*. London: Routledge, pp. 25-35

Ward, S. & Wasserman, H. (2010). Towards an open ethics: Implications of new media platforms for global ethics discourse. *Journal of Mass Media Ethics: Exploring Questions of Media Morality*, 25 (4): 275-292

Wilkins L. & Brennen, B. (2004). Conflicted Interests, Conflicted Terrain. *Journalism Studies*, 5(3), 297-309.

Βιβλιογραφία για περαιτέρω μελέτη

Ward, S. J. (2005). Philosophical foundations for global journalism ethics. *Journal of Mass Media Ethics*, 20(1), 3-21.

Perkins, M. (2002). International law and the search for universal principles in journalism ethics. *Journal of Mass Media Ethics*, 17(3), 193-208.

Allen, D. S. (2008). The trouble with transparency: The challenge of doing journalism ethics in a surveillance society. *Journalism Studies*, 9(3), 323-340.

Rao, S., & Lee, S. T. (2005). Globalizing media ethics? An assessment of universal ethics among international political journalists. *Journal of Mass Media Ethics*, 20(2-3), 99-120.

Κεφάλαιο 14°: Εργασία εξαμήνου- Τελική αξιολόγηση

Περίληψη

Το τελευταίο αυτό κεφάλαιο είναι αφιερωμένο στους τρόπους αξιολόγησης της θεματικής ενότητας. Στο κεφάλαιο αυτό θα δοθούν οδηγίες για το πώς οι φοιτητές πρέπει να δομούν και να συνθέτουν τις ακαδημαϊκές τους εργασίες, καθώς και για το πώς πρέπει να ανταποκρίνονται στη διαδικασία των εξετάσεων. Ειδικά η συγγραφή εργασιών αποτελεί ένα πολύ χρήσιμο εργαλείο εξάσκησης εν όψει των εξετάσεων, διότι εξοικειώνει τους φοιτητές με τον κριτικό τρόπο που πρέπει να προσεγγίζουν τη βιβλιογραφία. Για να γίνουν πιο σαφείς οι οδηγίες θα δοθεί και μια περιγραφή των συνηθέστερων λαθών που κάνουν οι φοιτητές τόσο στη συγγραφή εργασιών, όσο και στις εξετάσεις. Σε γενικές γραμμές οι οδηγίες που θα δοθούν στο κεφάλαιο αυτό για τη συγγραφή εργασιών ισχύουν ακόμα και για τη συγγραφή των δραστηριοτήτων ανοικτού τύπου.

Λέξεις-Κλειδιά

Εργασίες εξαμήνου, εξετάσεις, δομή εργασίας, βιβλιογραφική επισκόπηση, κριτική σκέψη, περιεχόμενο, βιβλιογραφικές παραπομπές

Εισαγωγή

Μέρος της εκπαίδευσής των φοιτητών στο μεταπτυχιακό αυτό πρόγραμμα είναι η εξοικείωση τους με την κριτική επισκόπηση της βιβλιογραφίας, καθώς και η εξοικείωση με τον τρόπο συγγραφής πονημάτων με βάση συγκεκριμένα ακαδημαϊκά πρότυπα.

Το να μάθουν οι φοιτητές να διαβάζουν κριτικά τη βιβλιογραφία είναι αποφασιστικής σημασίας για τα παρακάτω:

- Τη συγγραφή επιστημολογικά άρτιων εργασιών
- Την ανταπόκριση στις εξετάσεις, μαθαίνοντας να συνθέτουν κείμενα που καλύπτουν επαρκώς τα θέματα που δίνονται από τους διδάσκοντες
- Την κατανόηση και κατάκτηση της βιβλιογραφίας, ώστε να μπορεί αυτή να εφαρμοστεί και σε επίπεδο επαγγελματικής πρακτικής

- Κατανοώντας τη βιβλιογραφία και μαθαίνοντας πώς να εντοπίζουν πιθανά κενά ή να αντιλαμβάνονται εναλλακτικές απόψεις και προσεγγίσεις, οι φοιτητές θα ασκηθούν ώστε να αναζητούν πάντα διαφορετικές οπτικές μιας προσέγγισης ή ενός φαινομένου.

Ως εκ τούτου είναι σημαντικό οι φοιτητές να αποκτήσουν μια εικόνα για τα διεθνή πρότυπα συγγραφής ακαδημαϊκών εργασιών και για τον τρόπο με τον οποίο πρέπει να διαχειρίζονται την ακαδημαϊκή βιβλιογραφία. Αυτό θα βοηθήσει να προσαρμοστούν σε ένα τρόπο μελέτης και γραφής που απέχει από το αφηγηματικό και ενίοτε εικολογικό ύφος γραφής, που χαρακτηρίζει το δημοσιογραφικό λόγο. Έτσι θα αποφεύγουν -κατά το δυνατόν- συνηθισμένα λάθη που γίνονται κατά τη συγγραφή τέτοιων εργασιών, αλλά και κατά την τελική τους αξιολόγηση, δηλαδή τις γραπτές εξετάσεις. Στην επόμενη ενότητα παρέχονται πληροφορίες για την άρτια σύνθεση μιας ακαδημαϊκής εργασίας τόσο για τη δομή που πρέπει να έχει, όσο και για το περιεχόμενο. Στην τελευταία ενότητα δίνονται κάποιες επιπρόσθετες οδηγίες για την ανταπόκριση των φοιτητών στις εξετάσεις.

14.1. Η δομή και το περιεχόμενο της εργασίας εξαμήνου

Το ΕΑΠ προβλέπει βασικές οδηγίες για τη συγγραφή εργασιών μέσα στον οικείο οδηγό σπουδών. Παραταύτα κρίνεται σκόπιμο στο βιβλίο αυτό να δοθούν περαιτέρω συμβουλές και οδηγίες στους φοιτητές σχετικά με τη δομή και το περιεχόμενο των εργασιών τους, που θα τους βοηθήσουν τόσο στην οργάνωση της σκέψης τους, όσο και στη σύνθεση ενός άρτιου ακαδημαϊκού πονήματος.

Καταρχάς πρέπει να σημειωθεί ότι οι ακαδημαϊκές εργασίες απέχουν τόσο ως προς τη δομή, όσο και ως προς το περιεχόμενο από το δημοσιογραφικό λόγο που εν πολλοίς έχει ένα περισσότερο αφηγηματικό χαρακτήρα. Βασική αρχή στη συγγραφή των εργασιών είναι ο ρόλος εκείνου που τις γράφει, που είναι αυτός του κριτικού παρατηρητή και όχι του αφηγητή. Σε κάθε τέτοιου είδους πόνημα ο δημιουργός του καλείται να αφηγηθεί μια συγκεκριμένη ιστορία για το προς συζήτηση φαινόμενο, αντλώντας από τη δεδομένη ή τη διαθέσιμη βιβλιογραφία. Ο κύριος στόχος εκείνου που γράφει είναι, επομένως, **να περιγράψει ένα φαινόμενο όπως παρουσιάζεται μέσα από το δημόσιο διάλογο γύρω από αυτό, και να το συζητήσει κριτικά μέσα από την ακαδημαϊκή βιβλιογραφία.** Μέσα σε αυτό το πλαίσιο αναπτύσσει επιχειρηματολογία και προβαίνει σε τοποθετήσεις που

πρέπει να στηρίζονται στη σχετική βιβλιογραφία και όχι σε εικασίες, προσωπικές τοποθετήσεις ή πηγές που δεν είναι επιστημολογικά αξιόπιστες.

Πρέπει εδώ να σημειωθεί ότι οι αξιόπιστες βιβλιογραφικές πηγές είναι οι μελέτες/έρευνες και θεωρητικές προσεγγίσεις επιστημολογικά και μεθοδολογικά τεκμηριωμένες και δημοσιευμένες σε ακαδημαϊκά βιβλία, ακαδημαϊκά περιοδικά, εκθέσεις αποτελεσμάτων από ερευνητικούς και εκπαιδευτικούς θεσμούς. Σε αυτά τα πονήματα συνήθως συμπεριλαμβάνονται διδακτορικές διατριβές που έχουν κριθεί επιστημονικά επαρκείς και αξιόπιστες (Bailey, 2017). Πηγές όπως **δημοσιογραφικά άρθρα ή λήμματα ιστοσελίδων όπως το Wikipedia δεν αποτελούν επιστημολογικά αξιόπιστα εργαλεία τεκμηρίωσης, και ως εκ τούτου δε μπορούν να χρησιμοποιηθούν για τη στήριξη επιχειρημάτων**, παρά μόνο για την περιγραφή του υπό συζήτηση θέματος (π.χ. την αποτύπωση του δημόσιου διαλόγου γύρω από το θέμα) και σε συγκεκριμένα σημεία της εργασίας (π.χ. εισαγωγή).

Συνοψίζοντας, η φύση ενός ακαδημαϊκού πονήματος βασίζεται πρωτίστως και κυρίως στη χρήση ακαδημαϊκής βιβλιογραφίας (βιβλία, επιστημονικά άρθρα, εκθέσεις αποτελεσμάτων). Ειδικά στο πλαίσιο των Σπουδών Μέσων, όπου τα θέματα τέτοιων πονημάτων συνήθως σχετίζονται με τη δημόσια σφαίρα και τη δημοφιλή κουλτούρα, μέρος της εργασίας αντλεί και από πηγές που αντικατοπτρίζουν το πώς παρουσιάζεται το θέμα στο δημόσιο διάλογο (π.χ. δημοσιεύματα Μέσων και άλλων ιστοσελίδων).

14.1.1 Η δομή μιας εργασίας

Συνήθως οι εργασίες εξαμήνου που καλούνται οι φοιτητές να εκπονήσουν έχουν έκταση **3000** λέξεων με περιθώριο το όριο αυτό να παραβιαστεί κατά **10% (±)**. Μαζί με το θέμα δίνεται μια λίστα βιβλιογραφικών αναφορών, που συνήθως είναι υποχρεωτικό να χρησιμοποιηθεί, αλλά οι φοιτητές παροτρύνονται να χρησιμοποιήσουν και οποιαδήποτε πρόσθετη, ακαδημαϊκής φύσης πηγή θεωρείται χρήσιμη για το θέμα (π.χ. βιβλιογραφικές πηγές που έχουν ήδη χρησιμοποιηθεί στη θεματική ενότητα ή άλλες σχετικές).

Όσον αφορά τη δομή ενός ακαδημαϊκού πονήματος (οποιασδήποτε έκτασης και μορφής) αυτή είναι συνήθως η παρακάτω:

Εισαγωγή: Συνήθως εδώ συζητάμε σύντομα το θέμα που θα αναλύσουμε και φροντίζουμε να εξηγήσουμε γιατί είναι ένα σημαντικό θέμα προς μελέτη. Χρήσιμη είναι η αναφορά στο δημόσιο διάλογο που πλαισιώνει το θέμα (π.χ. τι γράφει ο Τύπος, τα ΜΜΕ, τι μπορεί να λένε πολιτικές ή άλλες ελίτ κλπ)-περίπου 500 λέξεις

Κεφάλαιο 1-v: Εδώ συζητάμε την υπάρχουσα βιβλιογραφία γύρω από το θέμα και ενσωματώνουμε το θέμα μέσα σε ένα ευρύτερο θεωρητικό πλαίσιο όπου εγείρονται ευρύτερα θεωρητικά ζητήματα. Για παράδειγμα, αν το θέμα της εργασίας αφορά τον τρόπο κάλυψης μειονοτικών ή πολιτισμικά διαφορετικών ομάδων, οι φοιτητές καλούνται να μελετήσουν όχι μόνο την ειδική βιβλιογραφία επί του θέματος, αλλά και να συζητήσουν πώς τέτοια θέματα εντάσσονται μέσα στο πλαίσιο ευρύτερων συζητήσεων για την αποδοχή και απεικόνιση του Άλλου, του πολιτισμικά Άλλου, μέσα στο πλαίσιο της δημόσιας σφαίρας ή της δημοφιλούς κουλτούρας. Σε κάθε περίπτωση τα κεφάλαια του κυρίως σώματος της εργασίας αποτελούν τη συζήτηση της διαθέσιμης βιβλιογραφίας για το θέμα και τη συζήτηση των μεγαλύτερων θεωρητικών ζητημάτων μέσα στα οποία εντάσσεται το θέμα μελέτης.

Επίσης, ο γράφων την άσκηση οφείλει να συζητάει εξίσου τις διαφορετικές προσεγγίσεις χωρίς να τοποθετείται προσωπικά απέναντι σε κάποια (π.χ. λέγοντας “ο τάδε συγγραφέας έχει απόλυτο δίκιο όταν λέει ότι...”), καθώς επίσης οφείλει να σημειώνει τα κενά, τις αντιφάσεις ή τις δικαιολογημένες ερωτήσεις που μπορεί να εγείρει μια προσέγγιση. Για παράδειγμα, αν το θέμα εργασίας είναι η βία στα Μέσα, τότε εκείνος που αναπτύσσει το θέμα δεν πρέπει να ταχθεί απαρέγγλιτα υπέρ της άποψης ότι τα Μέσα βλάπτουν ή επηρεάζουν με κάποια τρόπο τα ακροατήρια (Σχολή Επιδράσεων), αλλά να ελέγξει την ύπαρξη και άλλων προσεγγίσεων (π.χ. Πολιτισμικές Σπουδές) που βλέπουν κριτικά και αποδεικνύουν εμπειρικά (μέσω έρευνας) τα προβλήματα που μπορεί να έχει η πρώτη προσέγγιση, και να ισορροπήσει ανάμεσα στις δυο. Αυτή είναι και η έννοια της κριτικής ανάγνωσης της βιβλιογραφίας που επιζητούμε τόσο στις εργασίες, όσο και στις εξετάσεις και στις ανοικτού τύπου δραστηριότητες.

Στην περίπτωση που η εργασία έχει εμπειρικό μέρος (δηλαδή πρωτότυπη έρευνα), τότε η δομή αποκτά μια σχετικά διαφορετική δομή. Μετά από ένα κεφάλαιο στο οποίο συζητάται κριτικά η βιβλιογραφία (όπως περιγράφηκε στις προηγούμενες δυο παραγράφους), ακολουθεί ένα κεφάλαιο μεθοδολογίας έρευνας και ένα ή παραπάνω

κεφάλαια ανάλυσης των αποτελεσμάτων. Στο κεφάλαιο της μεθοδολογίας περιγράφεται η μέθοδος συλλογής δεδομένων (δειγματοληψία, ταυτότητα δείγματος, ηθικά ζητήματα έρευνας) και η στρατηγική ανάλυσης των δεδομένων, όπως είναι π.χ. η στατιστική επεξεργασία ή ποιοτικές στρατηγικές ανάλυσης (π.χ. εθνογραφικές αναλυτικές προσεγγίσεις, φαινομενογραφική προσέγγιση κλπ). Στο/α κεφάλαιο/α της ανάλυσης αναμένεται από τον εκπαιδευόμενο να συζητήσει τα αποτελέσματα που προκύπτουν από την έρευνά του μέσα από τη διαθέσιμη ή πρόσθετη σχετική βιβλιογραφία. Η ανάλυση δε μπορεί να στηρίζεται παρά μόνο σε αξιόπιστες επιστημονικά πηγές.

Συμπεράσματα: Μετά από τα κεφάλαια της ανάλυσης η εργασία κλείνει με ένα κεφάλαιο ή μια ενότητα όπου παρουσιάζονται τα συμπεράσματα της εργασίας. Εδώ κλείνουμε την εργασία με γενικότερες κρίσεις για το θέμα και συνοψίζουμε τα συμπεράσματα από την κριτική ανάγνωση της βιβλιογραφίας (ή ενσωματώνουμε τα αποτελέσματα της έρευνας σε γενικότερες κρίσεις για το θέμα που συζητάται).

Βιβλιογραφικές αναφορές: Ακολουθώντας τον οδηγό βιβλιογραφικών αναφορών του πανεπιστημίου κάνετε μια λίστα με τη βιβλιογραφία που χρησιμοποιήσατε μόνο. Δηλαδή αν διαβάσατε κάποιο σύγγραμμα, άρθρο κλπ αλλά δεν είναι στο κείμενο της εργασίας τότε δε μπορείτε να το συμπεριλάβετε στη βιβλιογραφία που χρησιμοποιήσατε. Οι βιβλιογραφικές αναφορές ακολουθούν τα συμπεράσματα σε μορφή λίστας στο τέλος της εργασίας.

Επειδή η εργασία της θεματικής αυτής ενότητας είναι συνήθως θεωρητική/βιβλιογραφική στην παραπάνω δομή δεν προβλέπεται ένα κεφάλαιο μεθοδολογίας και τα κεφάλαια ανάλυσης των δεδομένων. Αν ήταν ερευνητική (με δεδομένα), τότε θα έπρεπε να συμπεριληφθεί κεφάλαιο μεθοδολογίας (2), κεφάλαιο συζήτησης και ανάλυσης αποτελεσμάτων (3, 4 κλπ) και κεφάλαιο συμπερασμάτων. Στην περίπτωση όμως της εργασίας εξαμήνου όπως έχει οριστεί στα πλαίσια της θεματικής ενότητας, η δομή που ισχύει είναι όπως περιγράφηκε στις προηγούμενες παραγράφους.

Τέλος, εξαιρετικής σημασίας στη δομή της εκάστοτε εργασίας είναι η προετοιμασία των αξόνων πάνω στους οποίους θα στηριχθεί η συζήτηση. Αυτοί οι άξονες προκύπτουν από τη συστηματική ανάγνωση της βιβλιογραφίας, ώστε αυτός που

εκπονεί την εργασία να εξοικειωθεί με τις κύριες πτυχές του θέματος, όπως αυτές προσεγγίζονται από τη βιβλιογραφία. Καλό είναι η σύνθεση του πονήματος να προκύπτει από την κριτική συζήτηση των κύριων αυτών πτυχών υπό τις οποίες ο εκάστοτε ερευνητής ή στοχαστής προσεγγίζει το θέμα.

Στην επόμενη ενότητα παρέχονται πληροφορίες για το ύφος γραφής στη συγγραφή των εργασιών και στο τέλος παρέχονται μερικές οδηγίες για την ανταπόκριση στις εξετάσεις.

14.1.2. Οδηγίες συγγραφής εργασίας

Όσον αφορά το περιεχόμενο μιας ακαδημαϊκής εργασίας αυτό σε μεγάλο βαθμό εξαρτάται από τον τρόπο, το στυλ γραφής που υιοθετεί ο δημιουργός της. Όπως αναφέρθηκε νωρίτερα, το κατάλληλο στυλ γραφής για τις ακαδημαϊκές εργασίες συνοψίζεται σε σύντομες περιεκτικές προτάσεις, χωρίς ρητορικές ερωτήσεις, αξιολογικούς προσδιορισμούς ή προσωπικές τοποθετήσεις.

Ο γράφων την εργασία οφείλει να παραπέμπει τακτικά στη βιβλιογραφία, ώστε να αποδεικνύει ότι αυτά για τα οποία επιχειρηματολογεί δεν είναι προσωπικές του απόψεις, αλλά τεκμαίρονται από τη βιβλιογραφία. Πολύ συχνά παρατηρείται έλλειψη παραπομπών στη βιβλιογραφία παρά το ότι οι φοιτητές έχουν μελετήσει σε βάθος τις διαθέσιμες πηγές. Πλην όμως, οι αναφορές στη βιβλιογραφία μέσα στο κείμενο επιβεβαιώνουν ότι ο δημιουργός της όχι μόνο έχει μελετήσει τη βιβλιογραφία, αλλά και έχει την ικανότητα να τη συζητήσει κριτικά, συνθέτοντας ένα δικό του κείμενο. Επίσης, με αυτό τον τρόπο αποφεύγει πιθανή κριτική περι λογοκλοπής (plagiarism). Στο ίδιο πλαίσιο, συχνά παρατηρούνται πολλά λάθη στον τρόπο με τον οποίο συντάσσεται η λίστα των βιβλιογραφικών παραπομπών στο τέλος κάθε πονήματος αλλά και μέσα στο κείμενο. Γι' αυτό το λόγο οι φοιτητές οφείλουν να συμβουλευούνται το σύστημα παραπομπών του πανεπιστημίου (Harvard, MLA Chicago, APA) πριν ολοκληρώσουν και παραδώσουν την εργασία.

Σε αρκετές περιπτώσεις παρατηρείται ότι οι φοιτητές προβαίνουν σε σχεδόν προσωπικές τοποθετήσεις ή τοποθετήσεις που δεν αντλούν από τη διαθέσιμη βιβλιογραφία. Αυτό μπορεί να γίνεται με τη μορφή ρητορικών ερωτήσεων, υποθέσεων ή προσωπικής γνώμης που δεν είναι ο συνηθής τρόπος γραφής σε ακαδημαϊκό κείμενο. Οι φοιτητές πρέπει να επιδιώκουν την κριτική συζήτηση της

βιβλιογραφίας και την ανάπτυξη θέσεων/επιχειρημάτων στη βάση της βιβλιογραφίας. Αντίστοιχα καλό είναι να αποφεύγονται χαρακτηρισμοί και αξιολογικοί προσδιορισμοί (π.χ. τρομακτικό, τρομερό, τεράστιο, χειραγώγηση, απαράδεκτο κλπ), διότι παραπέμπουν σε δημοσιογραφικό ή τουλάχιστον αφηγηματικό λόγο και δεν προσιδιάζουν στον ακαδημαϊκό τρόπο γραφής.

Καλό είναι να χρησιμοποιούνται παραδείγματα -όπου αυτό είναι δυνατό- για να επεξηγούνται τα επιχειρήματα που αναπτύσσονται στο πλαίσιο της εργασίας. Τα παραδείγματα δε μπορεί να είναι τα ίδια επιχειρήματα αλλά συχνά είναι ωφέλημα στη διευκρίνιση ή επεξήγηση ενός επιχειρήματος. Επίσης, συχνά χρειάζεται εκείνος που γράφει να ξαναδιαβάσει το κεφάλαιο ή την ενότητα που συνθέτει κάθε φορά, ώστε να επιβεβαιώνει ότι η συζήτηση δεν εκτρέπεται από το θέμα της εργασίας, αλλά και να τηρεί την απαραίτητη οικονομία (όριο λέξεων) του πονήματος. Τέλος, σε κάθε ενότητα πρέπει να λαμβάνεται μέριμνα ώστε να ενημερώνεται ο αναγνώστης για το τι θα συζητηθεί στην αρχή της κάθε ενότητας και να συνοψίζεται ό,τι συζητήθηκε με μια καταληκτική παράγραφο.

Στην επόμενη ενότητα προσφέρονται κάποιες σύντομες οδηγίες για την ανταπόκριση των φοιτητών στις τελικές εξετάσεις.

14.2. Οδηγίες για την ανταπόκριση στις τελικές εξετάσεις

Η θεματική αυτή ενότητα εξετάζεται με τη μορφή γραπτών εξετάσεων με ανοικτές σημειώσεις. Οι φοιτητές έχουν την υποχρεωτική βιβλιογραφία στη διάθεσή τους κατά τη διάρκεια της εξέτασης προκειμένου να μπορέσουν να ανταποκριθούν στις ερωτήσεις-θέματα των εξετάσεων. Συνήθως, οι φοιτητές καλούνται να προετοιμάσουν όλες τις εβδομαδιαίες διδακτικές ενότητες, προκειμένου να διαλέξουν και να απαντήσουν σε δύο από μια σειρά ερωτήσεων που αντλούν από τη θεματική ενότητα.

Υπάρχει η προσδοκία οι φοιτητές να μπορούν να αντλήσουν από τη βιβλιογραφία όλα τα στοιχεία που χρειάζονται προκειμένου να απαντήσουν στα θέματα των εξετάσεων και να συνθέσουν ένα δικό τους κείμενο κατά τη διάρκεια της εξέτασης. Καθόλη τη διάρκεια του εξαμήνου οι φοιτητές καλούνται να πραγματοποιήσουν δραστηριότητες ανοικτού τύπου που εξυπηρετούν στο να ασκηθούν στην κριτική ανάλυση της βιβλιογραφίας και στο να αναπτύξουν ή να βελτιώσουν τη συνθετική

τους ικανότητα. Η εβδομαδιαία σχεδόν εξάσκηση των φοιτητών θεωρείται πολύ ωφέλιμη για την ανταπόκρισή τους στις τελικές εξετάσεις, όπου η διαδικασία σύνθεσης της απάντησης κάθε ερώτησης είναι παρόμοια.

Συνοπτικά, οι φοιτητές καλούνται να είναι έτοιμοι να αναγνωρίσουν τα στοιχεία που χρειάζονται από τις διαθέσιμες πηγές για να συνθέσουν τις απαντήσεις τους. Οι δε απαντήσεις τους πρέπει να είναι σαφείς ως προς το περιεχόμενο, οικονομικές ως προς την έκταση και σε στυλ γραφής που να προσιδιάζει σε ακαδημαϊκό και όχι δημοσιογραφικό ή αφηγηματικό λόγο.

Βιβλιογραφία για περαιτέρω μελέτη

Bailey, S. (2017). *Academic writing: A handbook for international students*. Routledge.

Bell, J. (2001). *Doing Your Research Project: a guide for first-time researchers in education and social science*.

Hart, C. (1998). *Doing a literature review: Releasing the social science research imagination*. Sage.

Κεφάλαιο 15°: Συμπεράσματα-Προτάσεις για μελλοντική έρευνα και εφαρμόσιμες πρακτικές

Το πόνημα αυτό επιχειρεί να προσεγγίσει το θέμα της δημοσιογραφικής ηθικής και δεοντολογίας μέσα από τη σκοπιά κονστρουξιονιστικών και μεταστρουκτουραλιστικών προσεγγίσεων στα Μέσα. Στόχος είναι να βοηθήσει τους αναγνώστες να αναπτύξουν μεθόδους κριτικής ανάγνωσης και ερμηνείας της διαθέσιμης βιβλιογραφίας γύρω από τη δημοσιογραφική δεοντολογία και ηθική και να εξοικειωθούν με θεωρητικές προσεγγίσεις που δε συναντώνται συχνά στις σπουδές Μέσων. Μέσα από τη μελέτη κάθε κεφαλαίου οι φοιτητές καθοδηγούνται τόσο ως προς την καλύτερη δυνατή ανταπόκριση στην εκπαιδευτική διαδικασία (μελέτη βιβλιογραφίας και πρόσθετου υλικού, ασκήσεις, εργασίες, εξετάσεις), όσο και ως προς την εξοικείωση με εναλλακτικές θεωρητικές προσεγγίσεις που αντανακλούν μια ευρύτερη φιλοσοφία γύρω από τις έννοια της ηθικής στη δημοσιογραφική πρακτική.

Σε επίπεδο έρευνας, είδαμε ότι η μελέτη της δημοσιογραφικής δεοντολογίας και ηθικής μπορεί να αντλεί από διαφορετικά επιστημολογικά πεδία και να μελετηθεί με πολλούς και διαφορετικούς τρόπους. Στόχος του πονήματος αυτού ήταν να εξοικειώσει τους φοιτητές με κάποιους από τους τρόπους μελέτης τους ζητήματος και κυρίως να τους εξοικειώσει με την πολυσχιδή φύση της δημοσιογραφικής ηθικής ως ενός ευρύτερου ζητήματος ηθικής. Σε επίπεδο εφαρμοσμένης δημοσιογραφικής δεοντολογίας και ηθικής είδαμε ότι οι δημοσιογράφοι αλλά και όσοι επαγγελματίες ανήκουν στο πλαίσιο της επικοινωνίας ευρύτερα αντιλαμβάνονται και πρέπει να αντιλαμβάνονται τις πολλαπλές πτυχές της δημοσιογραφικής ηθικής με άξονα το εκάστοτε πεδίο και στο εκάστοτε πλαίσιο στο οποίο καλούνται να την εφαρμόσουν.

Μιλώντας για δημοσιογραφική ηθική δεν μιλάμε μόνο για δεοντολογία ή τα στενά όρια του τι είναι ηθικό ένας επαγγελματίας να κάνει. Η δημοσιογραφική ηθική ορίζεται από την κουλτούρα στην οποία γίνεται αντιληπτή και εφαρμόζεται, από τις χρονικές και κοινωνικές συγκυρίες μέσα στις οποίες λαμβάνει χώρα κάθε φορά. Ο εκάστοτε ερευνητής και πολύ περισσότερο ο εκάστοτε επαγγελματίας δημοσιογράφος καλείται να ανταποκριθεί και να ενσωματώσει κανόνες δημοσιογραφικής δεοντολογίας και ηθικής που δεν αντανακλούν μόνο προσωπικά χαρακτηριστικά αλλά τα ευρύτερα κοινωνικά και πολιτισμικά χαρακτηριστικά του

πλαisiού μέσα στο οποίο εντάσσεται η δουλειά του. Με αυτό το σκεπτικό είναι δύσκολο να μιλάει κάποιος για μια παγκόσμια ηθική χωρίς να λαμβάνει υπόψη την εκάστοτε τοπική, χρονική και κοινωνική πτυχή της ηθικής. Αντίστοιχα είναι δύσκολο να επιχειρηματολογεί κανείς υπέρ μιας ηθικής που να εφαρμόζεται στα Μέσα συλλήβδην διότι με αυτό τον τρόπο παραγνωρίζει ότι μέσα στο πλαίσιο μιας κουλτούρας σύγκλισης, οι ρόλοι των πολιτών ως χρηστών και παραγωγών περιεχομένου αλληλοδιαπλέκονται σε μια περίπλοκη διαλεκτική με το δημόσιο λόγο των δημοσιογράφων.

Με άξονα τα παραπάνω, ενδεχομένως θα έπρεπε η δημοσιογραφική ηθική και δημοσιογραφική δεοντολογία να γίνονται περισσότερο αντιληπτές μέσα στο πλαίσιο της ηθικής και των Μέσων ευρύτερα όπως συχνά προτείνουν μελετητές του πεδίου των πολιτισμικών σπουδών και της ηθικής φιλοσοφίας. Βασιζόμενοι σε αυτή τη θέση προχωράμε σε δυο ειδών προτάσεις, τόσο για μελλοντική έρευνα στο πεδίο της ηθικής και των Μέσων όσο και στο πεδίο της χάραξης πολιτικών για τη δημοσιογραφική ηθική:

Προτάσεις για μελλοντική έρευνα

- Υπάρχει ανάγκη για περισσότερες μελέτες που να εξετάζουν του διαφορετικούς τρόπους αντίληψης της ηθικής και της δημοσιογραφικής ηθικής από τους δημοσιογράφους
- Υπάρχει ανάγκη για περισσότερες μελέτες που να εξετάζουν του διαφορετικούς τρόπους αντίληψης της ηθικής και της δημοσιογραφικής ηθικής από διαφορετικών τύπων ακροατήρια
- Η έρευνα οφείλει να εστιάσει περισσότερο στο πως μιλάνε τα ακροατήρια αλλά και οι επαγγελματίες για δεοντολογία και ηθική σε διαφορετικές κουλτούρες
- Επίσης πρέπει να δοθεί μεγαλύτερη προσοχή στη μελέτη της δημοσιογραφικής ηθικής μέσα στο πλαίσιο της κουλτούρας της σύγκλισης αλλά και μιας κοσμοπολιτικής κουλτούρας που είναι αποτέλεσμα της εδραίωσης των διαδικτυακών Μέσων
- Υπάρχει ανάγκη να μελετηθούν οι χρήστες των διαδικτυακών Μέσων, όχι ως δέκτες των δεοντολογικών ή μη αποφάσεων των δημοσιογράφων, αλλά ως κοινωνοί και συμπαραγωγοί του τρόπου που διαμορφώνεται η ενημερωτική ατζέντα και η ειδησεογραφία

- Θα ήταν ενδιαφέρον οι ερευνητές να εστιάσουν στο πως διαφορετικές ηλικιακές ομάδες αντιλαμβάνονται και ερμηνεύουν ζητήματα δημοσιογραφικής ηθικής και ζητήματα ηθικής ευρύτερα προκειμένου να ταυτοποιηθούν διαφορές αλλά και ομοιότητες ανάμεσα σε διαφορετικές γενιές.
- Ακόμα κρίνεται σκόπιμο να διευρυνθεί η έρευνα σε επιμέρους περιπτώσιολογικές μελέτες προκειμένου να συγκροτηθεί ένα σώμα μελετών που θα προσεγγίζει ειδικά και περιπτώσιολογικά το ζήτημα της δημοσιογραφικής ηθικής και δεοντολογίας
- Τέλος, υπάρχει ανάγκη οι ερευνητές να αναδείξουν την τοπική αλλά και παγκόσμια ταυτόχρονα φύση της δημοσιογραφικής ηθικής ως μέρους της κατασκευής της ευρύτερης ηθικής στη δυτική και άλλες κουλτούρες

Προτάσεις για τη χάραξη στρατηγικών στο πεδίο της δημοσιογραφικής ηθικής και δεοντολογίας

Είναι δύσκολο κανείς να προτείνει πρακτικές ή εφαρμόσιμες προτάσεις για τη λήψη αποφάσεων στο πλαίσιο της δημοσιογραφικής δεοντολογίας και ηθικής, εφόσον πρόκειται για ένα θέμα υποκείμενο και σε διαφορετικές κάθε φορά πολιτικές, πολιτισμικές και κοινωνικές συνθήκες. Αυτό όμως που μπορεί να κάνει είναι να προτείνει άξονες χάραξης στρατηγικών, ένα ερμηνευτικό και αναλυτικό πλαίσιο από το οποίο να αντλούν οι επαγγελματίες δημοσιογράφοι όσον αφορά τη δημοσιογραφική ηθική. Στο πλαίσιο αυτό προχωράμε στις παρακάτω προτάσεις:

- Η έννοια της ηθικής είναι κοινωνικά, χρονικά και πολιτισμικά προσδιορισμένη. Ως εκ τούτου οι άνθρωποι που καλούνται να λάβουν αποφάσεις στο πλαίσιο της δημοσιογραφικής ηθικής οφείλουν να αξιολογούν τις εκάστοτε κοινωνικές και πολιτισμικές συγκυρίες προτού προχωρήσουν στη λήψη σχετικών αποφάσεων.
- Η ευρεία διάδοση των νέων τεχνολογιών εξοικειώνει σχεδόν όλους τους πολίτες με διαφορετικές κουλτούρες, φυλές και κατηγορίες ανθρώπων. Η ενσωμάτωση μιας τέτοιας κοσμοπολιτικής οπτικής του κόσμου σημαίνει ότι οι επαγγελματίες οφείλουν να λαμβάνουν τις αποφάσεις στο πλαίσιο μιας

δεοντολογίας που αναγνωρίζει και τις διαφορετικές κουλτούρες και κατηγορίες ανθρώπων.

- Οι αποφάσεις που καλούνται να πάρουν οι επαγγελματίες στο πλαίσιο της δημοσιογραφικής δεοντολογίας αντλούν από γενικά παραδεδεγμένες αξίες και νόρμες που αναπόφευκτα προσδιορίζονται κοινωνικά και πολιτισμικά. Πλην όμως πρέπει να εφαρμόζονται κατα περίπτωση έτσι ώστε να λαμβάνονται υπόψη όσο το δυνατόν περισσότερες συνθήκες (πολιτικές, ιδεολογικές, κοινωνικές, πολιτισμικές) ισχύουν για την εκάστοτε περίπτωση.
- Συχνά, η ισχύς των εδραιωμένων κανόνων και αξιών εμποδίζει τους δημοσιογράφους να εξετάσουν τις ειδικές συνθήκες που ορίζουν μια συγκεκριμένη περίπτωση. Αξίες όπως ‘η υπέρσπηση του κοινού καλού’, ‘η προάσπιση της παιδικής ηλικίας’, η ‘προστασία των αδυνάτων’ είναι ισχυρά πολιτισμικά και κοινωνικά ερμηνευτικά πλαίσια που οι δημοσιογράφοι οφείλουν να βλέπουν κριτικά και ενδεχομένως να εκλογικεύουν για να πάρουν μια απόφαση στο επίπεδο της δημοσιογραφικής ηθικής.
- Τέλος, σε κάθε περίπτωση, οι δημοσιογράφοι που τοποθετούνται επι θεμάτων δεοντολογίας και ηθικής αλλά και καλούνται να πάρουν σχετικές αποφάσεις οφείλουν να αναγνωρίζουν ότι η ηθική ευρύτερα, σχετίζεται με ό,τι θεωρείται κοινωνικά αποδεκτό και όχι απαραίτητα ηθικά σωστό (ή αντίθετα, μεμπτό).

Οι παραπάνω θέσεις δεν αποτελούν συστάσεις λήψης αποφάσεων στο πλαίσιο της δημοσιογραφικής δεοντολογίας αλλά ένα ερμηνευτικό πλαίσιο το οποίο οι δημοσιογράφοι μπορούν να χρησιμοποιήσουν για να προβούν σε τέτοιες αποφάσεις. Κυρίως αποτελούν ένα πλαίσιο αντίληψης της έννοιας της ηθικής και της δεοντολογίας που μπορεί αν αποβεί χρήσιμο στο επίπεδο των πρακτικών δημοσιογραφικής ηθικής και δεοντολογίας. Αντίστοιχα, οι προτάσεις για μελλοντική έρευνα αποτελούν επίσης ένα αναλυτικό πλαίσιο σκέψης για την ηθική, που αναγνωρίζει τη σχετικιστική της διάσταση και τη δυναμική της φύση και προτείνει τις πιθανές κατευθύνσεις που θα μπορούσε η μελλοντική έρευνα να πάρει προκειμένου να καλύψει περισσότερες πτυχές του πεδίου.

Συνοπτικά, το βιβλίο αυτό αποτελεί ένα οδηγό μελέτης του πεδίου της δημοσιογραφικής δεοντολογίας και ηθικής υποδεικνύοντας και προσεγγίζοντας κάποιες από τις θεματικές που εντάσσονται στην ευρύτερη συζήτηση για ηθική και Μέσα, αλλά χωρίς να εξαντλεί όλα τα πιθανά θέματα και τις περιπτώσιολογικές

μελέτες. Οι φοιτητές καλούνται να το συμβουλεύονται τόσο για τις εβδομαδιαίες εργασίες όσο και για τις εξετάσεις και τις τελικές εργασίες εξαμήνου, προκειμένου να αποκτήσουν μια ευρύτερη εικόνα για τις μεγαλύτερες επιστημολογικές συζητήσεις μέσα στις οποίες εντάσσονται τα ζητήματα που συναντούν στην επικαιρότητα, στο χώρο εργασίας τους αλλά και στη βιβλιογραφία που καλούνται να μελετήσουν. Ευελπιστούμε το πόνημα αυτό να φανεί χρήσιμο στις σπουδές τους στο πλαίσιο του μεταπτυχιακού προγράμματος.